Twentse Taalbank

regio brievenbus

In dit nummer hervat onze vaste medewerker Joh. Buursink zijn rubriek, de REGIO BRIEVENBUS. Reacties hierop kunnen weer naar het bekende adres gezonden worden. Buursinks gezondheidstoestand stelt hem nog niet weer tot regelmatige langdurige arbeid in staat. Een groot deel van zijn andere journalistieke werk heeft hij moeten afstoten. Voor de REGIO BRIEVENBUS - zoals hij het zelf uitdrukt zijn troetelkindje - wil hij zich enkele uren per week inspannen, mits zij voldoende respons oplevert.
1973 is overigens voor Buursink een gedenkwaardig jaar: met Peter en Paul hoopt hij 65 jaar te worden.
Het is 50 jaar geleden dat hij debuteerde in een jeugdblad met een verhaal over "de brand van Enschede in 1862". Het is 35 jaar geleden dat hij de eerste pogingen ondernam om zich in het Twents te bekwamen.
't Is 25 j. geleden dat hij zich voorgoed vestigde als free lance publicist, in welke hoedanigheid hij al zo'n 15 jaar aan de Twentsche Courant meewerkt.

Nu ik er weer aan toe ben, wat van me te laten horen in deze Regio Brievenbus, wil ik meteen met een nieuwe nummering beginnen. U ziet het al: in 1973 is dit de eerste brief, dus 73.01, daarmee kunnen we het oude en het nieuwe beter uit elkaar houden. U kunt echter nog rustig op vorige brieven reageren, en ik ga ook gewoon verder met de oude brieven van vóór 1973 af te handelen. Ik zou het prettig vinden dat u zoveel mogelijk in uw correspondentie de nummers vermeldt van de brieven waarop u reageert. Dat bespaart mij veel werk met naslaan van de mappen. Weet u geen nummer meer, alla, we zijn geen kniesoren. Alle inzendingen voor onze Regio Brievenbus adresseren: Joh. Buursink, Postbus 298, Enschede.

73.01

Memento

Bij een nieuw begin van een oude taak kan het niet anders dan dat wij op het oude voortbouwen. Zo begeleiden mij bij dit werk allerlei gedachten en herinneringen aan de mensen, met wie ik in de loop van de jaren in contact kwam. Voor mij zijn uit deze rubriek veel persoonlijke vriendschappen, buiten deze publikaties om, ontstaan. Ik bedoel daar dit mee, dat ik per brief en per telefoon en ook vaak in wederzijdse bezoeken veel meer persoonlijke contacten heb dan ik wel in de krant kan schrijven. Zo'n persoonlijke vriendschap was er ook geleidelijk ontstaan met een van de ijverigste deelnemers aan deze regio-brievenbus, en wel met mijn plaatsgenoog Johan Leerkotte, geboortig uit Deurningen. In de paar jaar, waarin wij met elkaar heben omgegaan, zijn wij elkaar als goede vrienden gaan waarderen. Hij was een geboren verteller met een feilloos geheugen en een grote dosis humorvolle fantasie, in die zin dat hij schijnbaar onbetekenende gebeurtenissen, voornamelijk uit zijn jongensjaren, met de zwier van het aangeboren vertellerstalent wist voor te dragen als boeiende verhalen. Na een korte ziekte is hij eind vorig jaar overleden. Zijn laatste bezoek dat hij ons een paar weken eerder had gebracht, vergeten mijn vrouw en ik nooit. Hij zat echt op zijn Twentse praatstoel, zodat wij de uren volkomen vergaten. Ik heb nog verschillende brieven van hem liggen, die bestemd waren voor deze regio-brievenbus. Ik hoop er af en toe op terug te komen. Ik bewaar zorgvuldig de beste herinneringen aan zijn persoon en aan zijn gave vriendschap. En daarbij moet ik denken aan een eenvoudig gezegde dat in een gezellige familiekring eens naar voren kwam: ,,wat kun je toch rijk zijn met blijde herinneringen aan goede mensen".

Ganzenmarkt

We gaan nu gewoon verder met enkele dingen, die mij al geruime tijd plagen. In r.b.b. nr. 203 vroeg ik naar gegevens over de Ganzenmarkt in Enter. - De heer H. van H. te Enschede wist mij te vertellen dat vroeger (wanneer?) Enterse boeren met ganzen lopende naar Amsterdam trokken. Die ganzen waren van heinde en ver in Enter aangevoerd en onderweg zullen die ganzenkooplui ook nog wel hier en daar een koppel erbij gekocht hebben. De ganzen werden wel vet van wat ze onderweg al reizende oppikten. Er zou in Enter nog een slager wonen die er wel meer van zou weten. Maar... slager of geen slager: ik doe nog eens het beroep op het geheugen van Enternaren om mij er wat meer bijzonderheden over te vertellen.

Jao en

Als er eens iemand visserslatijn spreekt, is er altijd wel een ander, die hem wil overtroeven, zo iets van: ,,Ach man, wat lul iej toch oawr den grootn snook dee'j doamoals vangn hebt: miene vrouw zien breur hefter kortns één vangn en den was wal jòà-zo-groot!" - Daarmee wordt dan bedoeld: zeker even groot, of: minstens zo groot! - Maar als ik dan op z'n Twents wil overdrijven, dan zeg ik: ,,den was wal éé(n)s zo groot!" Letterlijk betekent dat: éénmaal zo groot, maar de bedoeling ervan is: nòg-éé(n)s zo groot, dat wil zeggen: wel tweemaal zo groot. We moeten daarom zorgvuldig zijn en zeggen: ,,den was wal òg-éé(n)s-zo-groot.

Laks

Mijn vrouw zei dezer dagen van iemand, die ze niet màg: ,,Wat is dàt toch nen laks van nen kearl; ik kan em nich löchn of zéén!" - Ik ben van mening dat dat ,,laks" in Enschede niet zo grif wordt gebruikt; mijn vrouw is immers uit Almelo afkomstig. Wel spraken wij in Enschede van ,,laksen": ,,wat is dee lalke toch an 't lekten", d.i.: ,,wat is die ,,griet" toch aan 't ,stoeien', flauw doen, gek doen. Zowel lalke als laksen wordt in deze zin in nogal gemoedelijke betekenis bedoeld. Lak is: flauw. Een laks is een flauwe vent, een onbenul. Verlakschouwen is: iemand voor de gek houden, ook: verlakken, bedriegen. - Een laks is een vent, waar ,,gin lak of smak an" is.
,,Ik kan em nich löchn of zeen" is gewoon in het Nederlands: ik kan hem niet luchten of zien. Dat ,,löchn" of ,,luchten" heeft niets met ,,lichten" te maken, hoewel het Twentse ,,löchn" ook (weer)-lichten kan betekenen. Luchten wordt hier echter bedoeld in de betekenis van lucht (af)geven, die je van die ander niet graag in je neus krijgt. Het Duits is in dit gezegde duidelijker: ,,ich kann ihn nicht riechen" en 't Frans evenzo: ,,je nu puis ni le voir ni le sentir!"

Tukker

De heer Ten B. jr. uit Almelo heeft iemand eens de betekenis van het woord ,,tukker" horen verklaren. Het zou afkomstig zijn van een gemengd Latijns-Hebreeuws woord ,,Toe-kan". Bij dergelijke halsbrekende verkla-

JOHAN BUURSINK

Postbus 298 Enschede

ringstoeren houd ik altijd de bekende uitdrukking in gedachten: waarom zouden we het gemakkelijk doen als het moeilijk kan? - ik geloof ook niet meer in de verklaring van dr. Bezoen dat de Twentenaren Tukkers genoemd worden naar een vogeltje: de tukker of kneu. - Ik heb een andere ,,verklaring" gegeven aan dit door Dr. Schaepman ingevoerde woord voor Twentenaar. Ik heb daarover al eens in deze krant geschreven, maar weet niet meer, wanneer dat geweest is. Misschien vind ik de kopij nog eens terug in mijn archiefbaaierd. In elk geval is het een woord dat ik uit mijn spraakgebruik geschrapt heb omdat ik het te gekunsteld vind en te-pas en te-onpas misbruikt. Tòch vind ik het spreukje wel leuk dat een vroegere vriend uitgedacht heeft: ,,Een Tukker is geen mislukker!"

Twents schrijven

Een vraag van genoemde briefschrijver Ten B. jr. uit Almelo kan ik hier alleen maar memoreren. Ik kom er in een volgende regio-brievenbus wel wat uitvoeriger op terug: ,,Wordt het Twents geschreven, zoals het gesproken wordt?" - Ik wil hier voor ditmaal alleen maar een andere vraag tegenover stellen: ,,Wordt het Nederlands geschreven, zoals het gesproken wordt?" of omgekeerd is het misschien beter te vragen: ,,Wordt het Nederlands uitgesproken zoals het er staat?" - Hoe spreekt u dan bijv. 't achtervoegsel ,,lijk" uit: als ,,lijk", als ,,lik", als ,,luk" of omgeveer als ,,lek"? Omgekeerd: hou zouden we het Nederlandse achtervoegsel ,,l...k" moeten schrijven om het te kunnen schrijven zoals het er staat?

nadruk verboden

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.02

Mijn stelling is dat de Twentenaar (en rangschik daar voor ditmaal de hele dialektsprekende ,,Achterhoek'' maar onder) over het algemeen: a) beter Nederlands leest en schrijft dan spreekt; b) beter Twents spreekt dan leest en schrijft. Vandaar dat ik herhaaldelijk opgebeld word door lieden die met de schrijfwijze van het Twents in de knoop zitten. Ik help ze dan graag uit de brand. maar voeg er dan altijd uitdrukkelijk aan toe: ,,men kan niet zeggen: zó en zó **moet** het, maar zó en zó **kan** het en persoonlijk zou **ik** het zó doen....''

Hollands doen

Wij ,,doen'' plat of wij ,,doen'' Hollands zoals we zoveel kunnen ,,doen''. Ook daarover schreef ik al eerder. Zo'n zestig jaar geleden, in mijn jeugd, ,,deed'' men in mijn milieu (dat van het gewone arbeidersvolk en de kleine boeren) vanzelfsprekend ,,plat''. Als mijn moeder in haar zenuwachtigheid tegen de dokter of de predikant eens probeerde wat ,,Hollans te doen'', dan lachten wij haar naderhand uit: ,,Ik wou Hollans praten, maar kon het lachen niet laten!'' - Wie onder ons Hollans wilde ,,praten'' (spreken is bij ons heel wat anders!) als men gewoon onder elkaar was, werd hartstikke uitgelachen. Een jongeling van omstreeks twintig jaren vertrok naar ,,elders'' om een of andere opleiding te ondergaan. Na zes weken kwam hij voor de eerste maal met week-end-verlof naar Enschede, waar hij zijn oude vrienden met hun meisjes trof. Toen was het ,,Hollans'' hem al zó in de keel geschoten, dat hij zijn Enschedese plat nagenoeg vergeten was. Hij maakte zich daarmee zó belachelijk dat een van de meisjes hem met een spottende schaterlach vroeg: ,,Wat proat iej toch gemaakt, Bram, kö'j nów al gin plat meer?'' - De jongeman nam schielijk de kuierlatten, want dat ordinaire plat was hem ,,te min'' geworden. ,,Gemaakt proatn'', zo noemen wij de uitspraak van iemand die zich een uitspraak of accent heeft aangemeten dat niet bij onze aard past: gekunsteld.

Vertalen

,,Hollans doen'' oftewel Nederlands spreken is voor ons altijd vertalen geweest en voor mij is dat heel vaak nog zo. Iemand zonder taalgevoel of wiens taalgevoel inet behoorlijk ontwikkeld is, zal denken dat vertalen alleen maar is het kiezen van woorden uit de andere taal voor woorden uit onze eigen taal. Daaruit is het te verklaren dat veel Twentenaren zulk erbarmelijk Nederlands spreken, nog afgezien van de tongval. Een uitgesproken Twentse tongval kan nog wel een goed Nederlands begeleiden, al is het natuurlijk beter dat men het Nederlands op z'n Nederlands uitspreekt en niet op z'n Twents. - Maar ontelbaar zijn de voorbeelden van vertaald doch verkeerd toegepast woordgebruik in het vertwentste Nederlands. Zo op straat lopende vang ik weleens flarden van gesprekken op. Dezer dagen liet ik mij voorbijgaan door twee in het bont gehulde dames, waarvan de ene zei: ,,Maar dààr hoef je toch niet extra de stad voor in te gaan.'' Ik vind in deze zin minstens twee dialektismen, die men heel anders moet zeggen in het Nederlands. Wie van mijn lezers kan deze vinden en mij schrijven, hoe het dan wèl moet zijn? - Evenzo is een Twentisme in de volgende zin geslopen, die je ook vaak hoort: ,,Maar dat deed ik toch niet expres!''

Die moeilijke sch...

Daar belde uit Delden me ene meneer P. op, die vroeg wat hij moest schrijven: schungeler (met sch) of skungeler (met k), en daar ligt dan weer een eenvoudige vraag, waarop ik alleen een wat uitvoerig antwoord kan geven. Want met het verdwijnen van de niet uitgesproken **ch** in het Nederlands (visch werd vis, vleesch werd vlees, intusschen werd intussen enz., enz.) werd de spelling van het Twents er weer wat moeilijker op. Maar eerst dat schungeler (slenteraar). Kort en bondig: ik schrijf in het Enschedese plat: schungeln, school, schip, schat, enz., omdat wij die **ch** uitdrukkelijk als **ch** uitspreken. Er zijn ook platpraters, die de **ch** als **k** uitspreken: skungeln, skool, skip, skat. Dat is voor oprechte Enschedese oren gruwzaam taalbederf. Maar het is best mogelijk dat er streken zijn, waar die **sk** heel gewoon is. Ook oude dialektsprekers uit mijn jeugd hadden zelfs een zekere minachting voor zulke **sk**-sprekers, waaruit ik afleid dat die lieden niet tot de autochtonen behoorden.
Daar heb ik dus in mijn dialektspelling geen moeilijkheid mee. Mijn spellingsmoeilijkheden ontstaan als ik dialektwoorden moet schrijven, waarvan de Nederlandse equivalenten met de invoering van de nieuwe spelling hun **ch** al hebben verloren, omdat ze de **ch**-uitspraak ook al lang verloren hadden. Ik moet daarbij enkele voorbeelden ter verduidelijking geven.
NEDERLANDS: wassen, intussen, vissen, fles, mus.
TWENTS: wasschen, intusschen, visschen, flesschen, musschen.
maar er zijn ook Twentse woorden die zonder bezwaar hun **ch** mogen verliezen, zodat we daarbij gerust in het Twents de nieuwe Nederlandse spelling mogen (moeten) volgen, zoals vlees vlees vis vis.

Hoe moet dat nu?

Om bij het eerste rijtje te blijven, hoe moet dat nu? Sommige woorden met **sch** zijn intussen in het Twents al zo verouderd, dat we gewoon **s** zeggen. Toch zijn er nog veel lieden, vooral onder de ouderen, die de **sch** nog duidelijk uitspreken, waarbij in deze gevallen ook wel vaak als **sk** wordt uitgesproken. Gaan we nu die woorden met **sch** schrijven, dan kunnen we niet duidelijk maken dat die **ch** ook uitgesproken wordt, omdat de Nederlands-lezer zo'n woord op z'n Nederlands ook zonder **ch** uitspreekt. Om nu duidelijk te zijn en te willen uitdrukken dat in het geschreven woord in het Twents die **sch** of **sk** staat omdat die in het gesproken woord duidelijk tot uitdrukking moet komen, kunnen we schrijven: wasken, intusken, visken, fleske, muske, maar dat is onoprecht tegen de **sch**-sprekers. Zullen we dan maar schrijven: wasgen, intusgen, visgen, flesge, musge? Wat mij betreft: asjeblieft niet! Dat geeft niet alleen een foeilelijk schriftbeeld van het woord, maar een **ch** is nog lang geen **g** in het spraakgebruik. Daarom geef ik er voorlopig de voorkeur aan maar met een **k** te schriewn, (niet skriewn) overal waar de **sch** niet meer tot zijn recht komt. Ben ik duidelijk genoeg geweest? Want in die gevallen neigt de Twentse uitspraak zelf meer naar **sk** dan naar **sch**. Ik trek m'n wenkbrauwen wel op als ik iemand hoor praten over een **skop** of een **skup**, maar nen waskeldook en ne muske klinkt me wel goed in de oren.

JOHAN BUURSINK

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.03

Vroeger hoorde je wel eens van Weesper moppen, Arnhemse meisjes, Janhagel en tegenwoordig zelfs nog van Deventer koek. Daar kwamen bij ons ook Deldener moppen (zijn die er nog?) en Enscheder krekkel (krakelingen heten die geloof ik in het Nederlands), die tegenwoordig nog maar door een enkele bakker volgens origineel recept en model gemaakt worden. De meeste Enscheder krekkel zijn thans namaak! Nu wil ik eerst de vraag stellen: wie kent nog meer van die ouderwetse koekjessoorten. Er waren hier ook ''duulkes'' en toen ik jaren geleden een oude vrouw eens vroeg: ''wat waren dat dan?'' wist ze niet anders te antwoorden dan: ,,ja, wat waren dat? net zonne maneer as rechtevoort de bitterkoekjes, wal nich zó lekker, mär toch lekker genôg!'' - Nu zegt men in het Nederlands ook ''mop'' tegen een grappig verhaaltje met een verrassend slot. Hier zegt men dat dan wel na, maar in oprecht ouderwets Twents zeggen we liever ''nen bakslag'' in plaats van ''ne mop''.

Kent u deze al?

Om wat sjeu aan mijn regiobrievenbus te geven vertel ik af en toe wel eens zo'n bakslag. Welnu: kent u deze al? Ik heb hem kort geleden gehoord en ik weet dus niet, wie ik na-vertel maar ‚moppen' zijn altijd vrij van auteursrecht, mits ze niet letterlijk worden overgenomen.
Hendrieks en Benaads haddn de boerdriej van eerleu vaar earfd en met eer beidn heuldn ze 'n gaank van aleerdaagns d'r in. Zo gungn ze ok zöndaagns tehoop 's moargns noa de keark, woar Hendrieks al gauw in sloap veul. Mär Benaads gaf goed acht op wat 'n doomneer nów weer te zeggn had. Toch was Hendrieks al eavn achterdochtig as Benaads, en nog wal in zienen sloap. ap. Dan kon 't walees plaats hebbn dat e halfwakker opschruk atter van 'n preakstool 'n woord töt em duurdrung, woar't walees méér achter kon stekkn as niks. Dan steut e Benaads an en vreug e: Benaads, woar döt e nów oawr? En meestntieds kon Benaads em wal geröst stelln, dat kon e. Op 'n moal deu 'n doomnee oawr zonnen mooin teks, den e plechtstoatig veurdreug met nen langn noagalm in ziene stem: ''En uwe stróómen zullen rechtgetrokken worden en uwe pääden zullen geëffend worden...'' - Doar begun in Hendrieks zien oonderbewuste deel ne alarmschel te klingeln en hee schruk sébiet wakker. Gans ontsteld vreug e: Benaads, woar döt 'n doomneer nów oawr? woarop Benaads, kalm as aaltied bescheed gaf: Och, ik leuw dat 't op de ruilverkaveling oetdreajt!

't Hoal

In een van mijn vroegere regiobrieven heb ik een brief van de heer J. K. uit Eibergen al eens aan de orde gesteld. Nu wil ik hier naar voren brengen, wat deze briefschrijver nog weet van de betekenis van de uitdrukking: ,,'t Hoal schoern'', d.w.z. ,,de haal schuren''. In een oud Nederlands woordenboek lees ik: een haal (vr.) is een ketelhaak, haak aan den ketting, waaraan men den ketel of pot boven het vuur hangt; hangketting met haak in den schoorsteen; hangel. (Dat hangel doet me denken aan hangel waarvoor het oude woordenboek geeft: haak of lijn, waaraan het vischaas gehangen wordt. Inderdaad is er wel overeenkomst tussen 'n hoal en nen hangel.) Met ,,den haal'' in ,,aan den haal gaan'' — zoals dat in onze verouderde Nederlandse spelling luidde — heeft het eerste ,,haal'' niets te maken. Het manlijke woord ,,haal'' heeft de betekenis van trek, veeg, loop. In het Twents hebben we geen uitdrukking als ,,an den hoal goan''; wij zouden zeggen: ,,de hakkn loatn zeen'' en desgelijks doen de Fransen en de Britten. Er is een verklaring voor dat ,,haal'' in ,,aan den haal gaan'', die zegt dat ,,haal'' afgeleid is van het werkwoord ,,halen'' dat ,,hard lopen'' betekent. Vergelijk ,,inhalen'' in het verkeer.
Als ik nu denk aan ,,ophalen'' dan kom ik bij ,,'t hoal'' precies waar ik wil zijn en dan komt het nieuwe Ned. woordenboek er dichterbij dan het bovenaangehaalde oude. Koenen geeft n.l. voor ,,haal'' (en dat is bij hem zowel vrouwelijk als onzijdig, dus: de haal zowel als het haal): ,,getakt ijzer met ketting, waaraan de ketel in de schoorsteen boven het vuur hangt'', en: ,,met een hefboompje de haal hoger stellen.'' In beide woordenboeken komt het kenmerkende van een haal echter op de achtergrond. Dat kenmerkende is juist de tanding van het ijzer waarop een palletje de ketel op de gewenste plaats vasthoudt. Het haal hangt vaak aan een draaibare haalboom bij de open haard. In het Twents heet die boom ,,weandzoel'' d.i. wendzuil. In het Nederlands is nog een oud gezegde: ,,zo zwart als een haal'' en misschien kent men dat bij ons hier en daar ook nog wel?

't Hoal schoern

Daar ,,'t hoal schoern'' oftewel ,,het haal schuren'' een vies en zwaar en lastig karwei was, werd de uitdrukking ook gebruikt in figuurlijke zin, als iemand een zwaar en onaangenaam klusje had op te knappen. Als zo'n haal de hele week boven en in het rokende hangvuur had gehangen, dan was het natuurlijk bijzonder vuil, oftewel ,,smódsig''. Genoemde heer K. weet te vertellen: ,,De huisvrouw of de meid deden op zaterdagavond het laatste werk van de week dat ook het beroerdste was, n.l. het hoal schoern, waar iedereen tegenop zag. Het spreekwoord is wel te verklaren want het was een groot eer als het haal blonk. Maar dat had dan ook moeite gekost.'' Over het hoal weet deze briefschrijver verder nog te vertellen: ,,Door het haal in handen te nemen werd de jonge bruid baas in huis; bij het in dienst treden van een nieuwe knecht of meid werd deze met een schep water begroet; lukte het hun, voordien het haal te pakken dan kwamen ze die waterdoop vrij'' - Mijn vraag is nu: wie weet over deze gebruiken nog wat uitvoeriger te schrijven, maar dan uit eigen herinnering of van horen zeggen van lieden die het nog meegemaakt hebben? —

JOHAN BUURSINK

En dan heb ik nog een vraag: in welke gevallen wordt het gezegde toegepast, bijv.: ,,hee zal 't hoal nog wal mottn schoern''? En kan ik ook zeggen, als ik iemand ,,de bóks nogees wil opbeendn'', zoiets als: ,,ik zal em 't hoal nogees (loatn) schoern''?

Regio

Vroeger noemde ik deze rubriek: Twentse Breevenbus. Maar naarmate het verspreidingsgebied van deze krant zich uitbreidde, kon ik daarmee niet volstaan. Daarom noemde ik haar later: Regio Brievenbus. Weliswaar ga ik uit van mijn Twentenaar-zijn, met Enschede als mijn geboortestad, die ik altijd trouw gebleven ben. Maar de regio (streek) Twente vormt in veel opzichten één geheel met een deel van de Achterhoek (de Graafschap) en met Salland.
Deze onze regio, ons woon- en leefgebied, heeft nagenoeg dezelfde volkskultuur, hetzelfde volksgeloof, hetzelfde volksleven, dezelfde volksgebruiken en volksoverleveringen, of althans vergelijkbare.
Daarom moet u de betiteling ,,Twents'' beschouwen als betrekking hebbend op Salland en de Achterhoek, gemakshalve.
Aan reacties uit het Gelderse, zoals in deze brief behandeld, merk ik dat deze krant hoe langer hoe meer ook de Achterhoek binnendringt en daarvandaan hoop ik dan ook in de toekomst steeds meer reacties te mogen ontvangen.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.04

De brief van de Eibergenaar J. K., die ik in de vorige regiobrievenbus aan de orde stelde, is veel te uitvoerig op het gebied van andere problemen dan die op ons terrein liggen. Daarom haal ik hier alleen het ,,zakelijke'' naar voren.

De antichrist

Een merkwaardige plaats in ons volksleven wordt ingenomen door verhalen over ,,de Antichrist''. Ik zal daarop hier niet al te ver ingaan, omdat er wel een hele reeks van artikelen over geschreven kunnen worden: ,,de Antichrist in het volksgeloof''.
De heer K., die niet zo gelukkig is met wat ik zou willen noemen de ,,ontkerstening'' van onze ,,welvaartstijd'', schrijft o.a.: ,,De grote klap is pas enkele jaren geleden gevallen. De kloosters staan leeg, na zeven eeuwen een belangrijke taak vervuld te hebben. In welk gezin wordt nog gebeden? Waar zijn de beelden van onze Heiligen? Zestien jaar geleden versierden de kinderen in de meimaand het Moeder-Gods-beeld, waar gebeurt dat nu nog? We kunnen alleen het feit constateren, doch deze stroom tegenhouden? Is zoiets niet voorbestemd? Mijn grootvader had het steeds over de Antichrist. Is deze misschien nu bezig?'' — De heer K. voegt hieraan toe dat hij ,,maar'' een eenvoudig man is. Welnu, misschien kan het woord van ,,ook maar'' een even eenvoudig man iets voor hem betekenen. Ziehier. - Met ,,een'' of zelfs ,,de'' Antichrist werd een persoonlijke ,,tegen-christus'' bedoeld. We zouden de gedachtengang zo kunnen stellen: ,,Zoals God in Christus onder de mensen mens werd, zo zal ook Satan onder de mensen mens worden als de tegenstelling van Christus, dus als anti-christ.'' Vroeger heeft men er al verschillende mensen voor aangezien, zoals Keizer Nero. In de moderne tijd zal men er Stalin weleens voor aangezien hebben om maar één voorbeeld uit de vele mogelijkheden te noemen. Maar ik kan er echt niet angstig om worden. Het enige wat ik kan doen is: vóór Christus kiezen. Dat doe ik dan ook, met de jaren steeds bewuster en steeds inniger. Met Hem zullen wij de Boze weerstaan en de Dood overwinnen, dat wil zeggen: voor duivel noch dood bang meer zijn. Tegen de geest van de Antichrist kunnen wij ons alleen beschermen door de Geest van Christus, de Heilige Geest, in ons op te nemen. De Kerk en de Bijbel helpen ons daarbij. De folklore van de Antichrist of van wat daarvoor doorgaat, spreekt alleen maar van angst. Angst voor niet-geziene dingen is echter een christenmens onwaardig. Nu is het merkwaardige dat onze tijd, waarin Christendom en Kerk hoe langer hoe meer op de achtergrond gedrongen worden en wetenschap en welstand de leeggeworden harten gaan vullen, meer dan ooit in de geschiedenis van de allerprimitiefsten, gekenmerkt wordt door angst. De eerste woorden, waarmee het christendom werd ingeluid, waren de woorden van de engelenzang: Vreest niet!

Folklore

Als daar nu iemand zegt: Kerk en Christendom worden hoe langer hoe meer ontluisterd, dan zeg ik: helaas, ja! Ik ben er immers van overtuigd dat Kerk en Christendom een bepaalde luister nodig hebben, omdat de mensen er niet buiten kunnen. Zo heeft de Kerk zelfs gezelligheid nodig, ook al omdat geen mens kan leven zonder gezelligheidsaandoeningen. Als u dat begrip gezelligheid maar in de goede betekenis opvat. Een niet-godsdienstige vriend, met wie ik eens een gesprek probeerde te voeren over de ,,christelijke godsvrucht'', reageerde daarop met: ,,ach wat, de kerk en het christendom zijn al lang folklore aan het worden!'' Om déze reden vond hij wel interessant er wat meer van te horen. Daarmee had hij echter ook het begrip folklore ontluisterd. Toch had hij met deze woorden, die even een klap in mijn gezicht waren, vanuit zijn levensopvatting gelijk. Er zijn flokloristen, die alleen maar van buiten tegen de dingen aankijken en er zijn er, die de folkloristische fenomenen willen doorschouwen.

Symboliek

Voor wie Christendom en Kerk alleen maar uiterlijkheden zijn, alleen maar vormen en vormendiensten waaraan je gedachtenloos mee moet doen, voor zulke lieden staat of valt hun geloof met de uiterlijke betrouwbaarheid dier vormen. Voor hen is er dan nog de folklore als een mausoleum van een uitgeleefd christendom. Voor wie nooit iets van de symboliek der vormen en der overleveringen heeft begrepen, voor die zal het onverschillig zijn wat er met de bediening dier vormen gebeurt. Wie de vormendienst altijd ondergaan heeft als een stuk luister voor zijn oprechte geloofsbeleving, die zal pijn ervaren als zijn geloofsbeleving hoe langer hoe meer ont-luisterd wordt en als de aan symboliek zo rijke vormen naar het rijk der folklore verwezen worden. Ik meen, dat we meer moeten leren denken met ons hart, waaruit weliswaar volgens een bijbelwoord ,,allerlei boze bedenkingen voortkomen'', maar waarmee wij ook liefhebben. Ook dàt is symbolisch uitgedrukt, omdat we het niet beter weten te zeggen.
— Is al die ontluistering dan voorbestemd? vraagt de heer K. Een theologisch antwoord geeft geen oplossing, want de ene theoloog gelooft aan een voorbestemming en de andere niet. Als maar een eenvoudig man zou ik de heer K. willen antwoorden: Misschien ligt het in de voorbestemming van de hele levens- en maatschappij-ontwikkeling, dat de luister van overleefde vormen moet verdwijnen opdat de mens gedwongen wordt telkens opnieuw verder te bouwen aan Christendom en Kerk in een nieuwe luister, die de mens van nu blijft aanspreken als een machtig symbool van Christus' eeuwige liefde.

Gebed als folklore

In welk gezin wordt nog gebeden? vraagt de heer K. en bij die vraag bedenk ik dat ook een heel stuk gebedsleven folklore aan het worden is. Maar bij zo'n klacht moet ik onwillekeurig denken aan de geschiedenis van Jesaja, die vluchtte uit angst voor de wraak van Achab en Izebel. Hij klaagde God zijn nood: de kinderen Israëls hebben Uw verbond verlaten ... en ik alleen ben overgebleven....! — God zond Jesaja subiet naar zijn post met de troostende terechtwijzing, die in de Statenvertaling luidt: ,,Ook heb ik in Israël doen overblijven zeven duizend, alle knieën die zich niet gebogen hebben voor Baäl en allen mond die hem niet gekust heeft!'' (Met ,,zevenduizend'' wordt hier een symbolisch getal genoemd voor een grote menigte). — Welnu, zouden we hierin geen geruststelling kunnen vinden? Op de vraag: ,,In welk gezin wordt nog gebeden?'' zou de heer J. K. weleens tot antwoord kunnen krijgen: ,,In meer gezinnen dan u denkt, want Ik, zegt God, heb in uw regio doen overblijven zevenduizend gezinnen, waar het gebed nog niet tot folklore verworden is, maar waar het nog uit oprechte harten omhoog stijgt, dag op dag!'' — Daaruit kunt u meteen concluderen dat wat wij folklore noemen, voor mij nooit een soort levensbeschouwing of surrogaatgeloofsbeginsel is. Ik meen dat folklore een kostbaar randgebied is, waarvan de bestudering ons een dieper inzicht kan geven in de menselijke psyche in haar ontmoeting met de boventijdruimtelijke Macht, die wij God noemen.

JOHAN BUURSINK

Corrigenda

Het is in een krant nu eenmaal niet te voorkomen, dat in een artikel zetfouten sluipen. We zeggen dan dat de zetduivel aan het rondspoken is geweest. Zetfouten, die door elke lezer wel begrepen worden, hoeven naderhand niet gecorrigeerd te worden. Als er staat heben dan weet iedereen wel dat dat hebben moet zijn.

Maar als er in een instructief artikel zetfouten voorkomen, die het geheel onduidelijk maken, dan is een correctie achteraf wel op z'n plaats. In deze regio-brievenbus geldt dat vooral voor degenen die de knipsels bewaren en er enige wijsheid uit willen opdoen. Vandaar dat ik hier en ook in de toekomst onder corrigenda die zetfouten zal verbeteren die als grove onduidelijkheden of onjuistheden te beschouwen zijn.

Ziehier enkele zetfouten in r.b.b. nr. 73.01 dd. 8. 3. 73: 2e kolom, regel 17 van onderen, lees: nog - éé(n)s-zo-groot. 2e kolom, regel 6 en 5 v.o., lees: wat is dee lalke toch an 't laksen.

3e kolom, r. 20 v.b., lees: je ne puis.....

3e kolom, laatste zin, v.a. r. 5 v.o. moet luiden: Omgekeerd: hoe zouden we het Nederlandse achtervoegsel ,,l....k'' moeten schrijven om het te kunnen uitspreken zoals het hoort? (Bij deze laatste correctie zij vermeld dat ik hier van de gelegenheid gebruik maak, meteen een onduidelijkheid van mezelf te verbeteren en ik hoop, daarin geslaagd te zijn).

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.05

Zo langzamerhand begin ik bang te worden dat u mij zult vragen: wat heeft die beschouwelijke schrijverij (zie r.b.b. 73.04) nu met de regio-brievenbus te maken? Wel, als ik dan al eens buiten mijn boekje ga, wilt u dan wel bedenken dat het leven hoe langer hoe minder in hokjes ingedeeld wordt en verstart. Ook het op de regio gerichte maatschappelijke leven wordt luchtiger en gezonder, wordt meer dan ooit beheerst door de vooruitgang maar het is tevens doortrokken van de tijdgeest, die genadeloos afrekent met een hypocritisch verleden. De beklemmende vraag, die de Eibergenaar J. K. aan de orde stelt, is: waar moet dat heen met al onze religieuze waarden?

Meimaand

Als de heer J. K. Schrijft, dat onze kinderen vroeger in de meimaand het Moeder-Gods-beeld versierden en als hij het verloren gaan van dat gebruik betreurt, dan wil ik daarop allereerst antwoorden dat wij geen terugkeer naar het verleden moeten trachten te forceren. Sentimentele verheerlijking van en heimwee naar het verleden is geen goede levensinstelling, zelfs niet als wijzelf al wat ouder worden. ,,Wat vuurbiej is koch ginnen kraemer'' zegt een Twents spreekwoord en het treuren over het verloren paradijs is gekwezel. Spreken van een ,,goede oude tijd'' is dommeluis praat waarmee men de vooruitgang miskent. Wij mogen wèl de goede dingen uit die oude tijd signaleren, zoals we dat doen in de bestudering van folklore en volksgebruiken. Want met elk volksgebruik dat verloren gaat zonder dat er iets nieuws, dat tevens iets beters is, voor in de plaats is gekomen, gaat er een stuk gemeenschappelijk geestelijk bezit verloren. Het kinderlijke, met vreugde versieren van het Moeder-Gods-beeld in de aan Haar gewijde meimaand, was een stukje geloofsrijkdom dat heel goed in onze moderne tijd ingepast had kunnen worden. Maar voor menig rationalistisch denkende nieuwetijdse gelovige is voor zulke kinderlijke romantiek geen plaats meer. Ik meen dat dat bodemverschraling is in ,,de wijngaard des Heren''.
Om het nu eens populair uit te drukken: ik meen dat godsdienstbeleving niet een geloofsreservaat mag zijn voor ,,dooie dienders'' en humorloze mensen of voor dogmatiserende dienstkloppers van het christelijke geloof. De grote massa kan het geloofsleven niet harden zonder zinvolle omhang, zonder luister, zonder passende, kinderlijke romantiek. Dat meen ik tenminste te hebben geleerd uit de mystiek in het volksgeloof. (Daarover heb ik wat uitvoeriger geschreven in mijn boek: ,,Twente, platteland en stedenband'' - 1971).

Goed en kwaad

Onze oostnederlandse volksverhalen zijn nagenoeg alle moreel gefundeerd op een oervast levensbeginsel, dat van de strijd tussen goed en kwaad. Populair uitgedrukt: zelfs de domste boerenjongen is de duivel te glad af en daarom de held van zijn volk. De ,,leer'' van goed en kwaad is een van de meest boeiende facetten van het oostnederlandse folklorebeleven, waarin het kwaad altijd bestraft en het goede altijd beloond wordt. En ook al leven wij er nie altijd naar, diep in ons hart wéten wij: goed blijft goed, al doet niemand het nog, kwaad blijft kwaad, ook al doet iedereen er aan mee. Leest u maar eens de (overigens nogal platvloerse) verhalen, die B. te Lintelo gebundeld heeft in zijn boek: ,,Um d'n heerd''.

Voorspellingen

Dezelfde briefschrijver (het is nog steeds de Eibergenaar J. K.) snijdt nog een ander onderwerp aan: ,,Ik ben geboren in de Lijmers en daar werd verteld dat op de Eltense heide een slag geleverd zou worden, zo bloedig dat men tot de enkels door het bloed liep; deze slag zou een zo snel verloop hebben dat men geen tijd zou vinden, zijn schoenen aan te trekken...'' (Wie denkt hierbij niet onwillekeurig aan de moderne ,,Blitzkrieg'', de bliksemoorlogvoering uit onze eigen tijd?) - ongetwijfeld hebben dergelijke profane voorspellingen van ,,zieners en profeten'' uit het volksgeloof een bijbelse ondertoon. Want bij bovengenoemde profetie van de slag op de Eltense heide, die stellig verwant is aan de uit Westfalen afkomstige profetie van de ,,letzte Schlacht am Birkenbäumchen'', moet ik onwillekeurig denken aan de waarschuwing van de apostel Paulus (1 Thess. 5 : 2, 3): ,,Want gij weet zelve zeer wel, dat de dag des Heeren alzóo zal komen gelijk een dief in den nacht. Want wanneer zij zullen zeggen: het is vrede en zonder gevaar, dan zal een haastig verderf hen overkomen...''.

Para-psychologie?

Uiteraard heb ik veel belangstelling voor zulke eschatologische volksverhalen. Jaren geleden heb ik in deze krant al een hele serie artikelen gewijd aan de zieners en profeten in onze regionale volksverhalen. Het zijn geen specifiek Liemerse verhalen: ze komen ''merentweggent'' in onze hele regio voor met allerlei varianten op eenzelfde thema. Naar mijn mening komen ze veel uit de oude Westfaalse kloosters. Ik kan daarop hier niet verder ingaan omdat de ruimte ontbreekt. Wanneer ik van lezers meerdere gegevens of betreffende literatuur zou ontvangen dan zou ik mijn vroegere serie kunnen aanvullen. De grootvader van briefschrijver J.K. ''had het steeds over de voorspellingen van Jannes van Leliëndaal: er zouden oorlogen komen, daarna een onvoorstelbare welvaart, jongens en meisjes zouden niet van elkaar te onderscheiden zijn(d.w.z. aan hun kleding - Bsk), de mensen vlogen door de lucht, er zou grote verwarring heersen in het politieke en in het geestelijke leven, dan de komst van de Antichrist, en als slot hoorde ik hem vertellen, zouden er vurige wagens langs de hemel gaan (ruimtevaart?) en dan stond het einde voor de deur. Dat is nu ruim zestig jaar geleden.
Met veel moeite is het mij gelukt, deze voorspellingen te bemachtigen doch ik heb nergens iets van deze dingen kunnen vinden! Waar had mijn grootvader ze dan van?'' - Hierop wil ik eerst als mijn mening geven dat we ons hier op een terrein bevinden dat door de moderne parapsychologie wetenschappelijk onderzocht gaat worden. Er is teveel merkwaardigs te constateren op dit gebied dan dat wij er zonder meer onze neus voor op mogen trekken.

Verspreid

Ik denk dat K's grootvader al dergelijke verhalen had horen vertellen. Ze komen in verspreide geschriften voor en ongetwijfeld zijn er, die nooit op boek gesteld werden en in onze tijd derhalve onherroepelijk verloren gaan. Ik stel me zo voor dat ze hun weg vroeger gevonden hebben in de kleine leefwereld van toen via schepers en marskramers, die ze verspreidden. Zo kregen ze in de loop van jaren toch een ruim verspreidingsgebied. Persoonlijk kan ik me niet herinneren in mijn

JOHAN BUURSINK

jeugd ooit in mijn omgeving in Enschede of op het platteland van Lonneker dergelijke verhalen uit de volksmond te hebben opgevangen. Maar wat wilt u: in de stad had men genoeg aan het hoofd met de klassenstrijd en de politieke ontwaking van het gewone volk en de boeren hadden genoeg aan hun hoofd met hun coöperaties en ontginningen van de woeste gronden.

Even apart

Van de heer D. R. te H. kreeg ik een mooie brief plus vijf velletjes aantekeningen over alles en nog wat. Komt in de bus! Hartelijk dank voor uw opbeurende brief.
Ook de enthousiaste brief van de heer en mevr. B. en B. - B. te Oldenzaal heb ik zeer geapprecieerd. Danke! Ik kom d'r wal 'n moal achterhèn kiekn, dat doo'k.
Een verrassing was ook een klein ,,proficiat''-briefje van G. S. te L. die zijn enthousiasme voor de r.b.b. niet onder stoelen of banken steekt. A propos proficiat: weet u wat de handdruk van een handelsreiziger is? Ik wel: een provisie-jat!
Met de heer L. in Enter had ik een fijn telefoongesprek, naar aanleiding van mijn vraag in r.b.b. 73.01 naar de Enterse ganzenmarkt. Wij zullen er binnenkort verder over praten, met 'n köppelke oonder mekaa. Hoor ik verder van uit Enter?
De heer J. V. te Oldenzaal vraagt naar de herkomst of afleiding van het woord ,,kadolstermenneke'', dat ,,winterkoninkje'' blijkt te betekenen. Ik hoop erop terug te komen, en wel in r.b.b. 72.11.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.06

Ik wil zo graag rond deze regiobrievenbus het aantal belangstellenden, die ook eens wat van zich willen laten horen, vergroten. Er zijn nog wel mensen, die er een hobbie van willen maken, dingen waarnaar ik vraag, op te schrijven en op te zenden of ze mij per telefoon door te geven.

Ziek zijn

Geen prettig onderwerp, zult u zeggen. Ik wilde er dan ook helemaal niet iets naars van maken. Luister maar. Iedereen is weleens een beetje ziek geweest van de hoofpijn, zodat hij kon zeggen: ,,'n kop döt miej slim zeer'' of gewoonweg: ,,'k heb kopzeert astetoo''. Als het heel erg is kan men zeggen: ,,'k bin met mien kopzeert noa 'n dokter hen west''. Een ander voorbeeld van spreekgewoonte: ,,Hee mot met de maag noa 'n dokter, of: noa 't zeeknhoes'', waar wel eens kon blijken ,,dat e los mot wordn nommen'' d.w.z. dat hij geopereerd moet worden - Iemand die last van een slechte stoelgang had en die daarvoor ,,wat van 'n dokter'' kreeg, hoorde ik eens zeggen: ,,ik zat dan ok töt drietnstoo vol, mär 't wol vanzölm nich kommen''. Een ander, die bij de dokter een plasje in een jampotje moest doen, verklaarde: ,,'t wil nich loopn''. Van een oudere vrouw die aan geheugenistoornissen leed hoorde ik eens zeggen: ,,ze is heemoal de gedachtn kwiet''. Een andere vrouw, die last had van ,,de koale rillings'' verklaarde: ,,dan löp 't miej zo koald oawr 'n ruggnstraank''. En een die veel leed aan oorsuizingen zei: ,,et teut miej zo in 'n kop''. Een oude tante, die van de dokter moest zorgen dat ze elke ochtend stoelgang had, sputterde tegen: ,,mien gat is gin uurweark! Een andere oude vrouw, die ongevraagd door de zuster naar de w.c. werd gebracht om te proberen of er wat wou komen, mopperde: ,,ik kan nich drietn met 'n leug lief''. Door gebrek aan eetlust at ze namelijk heel weinig. Dat waren een paar dingen, die ik echt niet uit m'n duim gezogen heb.

Kwalen

Vroeger zeiden we tegen dik opgelopen voeten en benen: zucht in de been. Tegenwoordig heet zo iets, geloof ik: eudeem. Dezer dagen hoorde ik voor het eerst van de sokkertering, maar of dat hetzelfde was als de suikerziekte, weet ik niet. Men had toen trouwens voor een heleboel kwalen de naam tering klaar liggen. Vroeger hadden veel mannen het .,op 't water''; tegenwoordig behandelt men daartegen de prostaat met een kleine operatie. Dyphteritus noemde men vroeger de haalszeekte. Wie aan de bronchiën leed was ,,kot op 'n oam'' en dan sprak men nog van ,,giemig op de böste'' en van ,,heggerig (van hijgen), enz. Ik meen dat ik hierover al eens vaker geschreven heb. Ik geef hier dan ook alleen maar enkele voorbeelden van kwalen en van uitdrukkingen om duidelijk te maken wat ik bedoel. Wie kan hier nog wat aanvullen?

Huismiddeltjes

Ook over huismiddeltjes zou ik nog wat nader geïnformeerd willen worden. Alsem was een bitter drankje tegen algemene ,,sloerigheid'', zoiets waar we later ,,griep'' tegen zeiden. Thee van kamillen was (en is) nog een probaat middel tegen... ja, tegen wat niet al. Op melk getrokken ,,selveblaar'' (saliebladeren) kregen we tegen buikpijn. Ramenas werd met bruine suiker uitgeschraapt tegen hoesten, maar aan kinkhoest, kroep e.d. moest

JOHAN BUURSINK

de dokter te pas komen. Tegen heesheid en een zere keel kregen we ,,nen nattn dook um 'n haals''. een uitstekend en goedkoop huismiddel. Tegen ,,kliern an 'n haals'' moest gepapt worden met lijnmeel op warm water, wat ook hielp tegen de bof en tegen ,.taandzeert'' en ,,koezenpien''. De oude hoofdmeester, waarbij ik vijftig jaar geleden in de klas zat, vertelde dat hij in zijn jeugd elke dag een lepeltje petroleum had moeten slikken, waarbij wij aan het kokhalzen kwamen. Dergelijke huismiddeltjes moeten we niet verwarren met zo'n soort van tovermiddeltjes, bijvoorbeeld het dragen van een kastanje in je broekzak tegen reumatiek en het slapen op een hoofdkussen van varens tegen hoofdpijn. Ook daarover laat ik mijn lezers graag aan het woord. - Dan is er nog een categorie van geneeswijzen: het ,bestriekn'' door ,,den striekndokter'' (magnetiseur), het besprekkn'' waarover we bijv. in Mans Kapbaarg meer lezen, alsmede het ,,gezoondbiddn''. Tegen winterhanden en -voeten werd het wassen in je eigen urine aanbevolen, maar wij gebruikten er ook ,,peerevet'' of ,,tjalk'' tegen, dat veel bij de garenbehandeling in de sterkerij werd gebruikt. - Bij dit alles, wat ik hier maar zeer beknopt opgesomde, is toch wel iets, waarover menig rubrieklezer wat meer weet te vertellen?

Varia

Als ik zo mijn aantekeningen van de laatste maanden doorkijk, die ik gemaakt heb om de nodige variatie in deze regiobrievenbus te kunnen brengen, kom ik nog de volgende merkwaardige uitdrukkingen tegen:

Bidden. Bij de protestantse boeren werd vóór en na 't eten stil het tafelgebed gedaan. De mannen, die overal binnen- en buitenshuis hun ,,kips'' of pet ophielden, namen die onder het bidden af en hielden die voor de ogen. Dat was dan: ,,loa'w eawn in de kips kiekn''. Het kruisje maken bij het tafelgebed bij de katholieken hoorde ik betitelen als ,,de vleegn votjaagn''. Het avondgebed bij laatstgenoemden was: ,,op de knee vuur 'n stool'' - Ik heb in die uitdrukkingen nooit iets banaals gevonden. Ik ben nu eenmaal geen kniesoor.

't Blote gat. Een uitdrukking, die grote armoede wil uitdrukken is: .,in 't blote gat loopn'', d.w.z. ,,gin kleer an 't gat hebbn''. Als iemand in de fabriek was ontslagen, als hij dus ,,doan har kreggn'' of ,,d'r achterhèn was doan'', d.i. weggestuurd van achter de getouwen of machines, dan werd ook gezegd: ,,hee kon 'n jas wal antrekkn''. Desondanks stond hij dan ,,met 't blote gat op stroat'', d.w.z. hij was zonder inkomen. Het toppunt van schaamte was ,,in 't blote gat stoan'', maar dat deed je al als je alleen maar in je ondergoed liep. Voor een kind was het ergste wat hem overkomen kon: ,,van de moor wat vuur 't blote gat kriegn''. Van vander had je zoiets niet te duchten. Voor de grap werd weleens tegen een kleuter gezegd: ,,doe stoaltn jong, gees vnoavond met blote been noa ber''. Maar dat deed je toch elke avond, ook al was je niet stout geweest!.

Eier met haakns. Ik heb weleens een ,,hen'' (kip) horen kraaien als er geen haan in de koppel was, maar ik heb nog nooit een haan eieren zien leggen. Toen wij nog kinderen waren werd ons verteld dat een haan ,,eier-met-haakns'' kon leggen, we moesten maar eens goed opletten. Nou, dat deden we dan ook....Een haan was bij veel lieden een noodzakeliik kwaad, omdat zo'n veelvraat alleen maar kraaide.

En de kippen?

,,Ieje hebt goed kreain, zea den hen teggn 'n hanen, iej hoowt je gin eier te leggn''. Maar laten we heel eerlijk zijn: ik heb me tot nu toe altijd vergeefs afgevraagd, waarom er aan een hanenei altijd ..nen haakn'' moet zitten. Weet u het?

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.07

Nu ga ik weer eens uitdrukkelijk een beroep doen op de herinneringen en de schrijf- of telefoneerlust van mijn brievenbuslezers en lezeressen. En dan pik ik de laatste graantjes uit de grote brief van dhr. J. K. te Eibergen, die ik al enkele brieven aan het woor liet, maar die het er nu voorlopig mee moet doen.

Schadden

Ik weet momenteel niet, op welke regio-brievenbus dhr. K. reageerde, omdat ik mijn register van trefwoorden nog niet heb kunnen bijwerken. Maar dhr. K. schrijft: ,,Over de schadden dreuge hebben (de betekenis ervan is totaal verloren gegaan) - dit was in mijn tijd al aan het verdwijnen. Toch was het nog zo dat een week of zes voor de Meimarkt of de Kermis, de vrouwleu oaveral de köppe bieë mekare stokken, en het eerste was dan de vraag: hej de schadden al dreuge? Ik weet niet meer precies hoe alles verder ging, doch in grote lijnen kwam het erop neer, dat wanneer een meisje een goed oogje had op een leuke jongen voor haar dat deze dan een droge schadden aan de deur ging hangen en als de jongen ook wel voelde voor dat meisje, nou dan bleef de schadde wel droog; in het andere geval werd het een nat geval, als je begrijpt wat ik bedoel..." - Nou als ik heel, heel, heel erg eerlijk mag zeggen: ik begrijp er nog niet veel van en ik weet ook niet, of ik zelf ooit de schadden droog of nat heb gehad. In elk geval zou het me (zelfs nu nog) wel wat lijken als me zo'n Liemers meidje eens een droge schadde aan de deur ging hangen, ik zou wel zorgen dattie droog bleef... Maar: misschien is er hier of daar een Liemerse, die het geheugen van deze briefschrijver wat kan en wil aanvullen. En hoe deed men zoiets in Salland en in Twente?

Wat is.....

En als aanvulling wil ik dan weten: wat is (of was) in uw eigen omgeving het verschil tussen schadden en plaggen en tussen bagger en turf? Wat deed men vroeger in de oude potstallen onder de koeien: heide, schadden, plaggen? Hoe werd de heide gemaaid en de schadden en plaggen gestoken?
Als u dat allemaal teveel is om te schrijven, bel me dan eens voor een afspraak bij u thuis of bij mij. Ik hoop tenminste in de loop van de zomer weer wat erop uit te kunnen gaan.

Pannekoek

Over de liefdespannekoek heb ik al meermalen geschreven maar ik wil toch nog memoreren wat dhr. J. K. ervan schrijft: ,,Ook vond ik het een goede gewoonte (ook verdwenen) dat als een vrijer een meisjes thuisbracht, deze voor hem een pannekoek moest bakken, en aan de vorm van het spek kon de jongen zien of hij met open armen terug ontvangen zou worden. Jammer genoeg kan ik niet uit eigen ervaring spreken", aldus deze inzender. Ik moest daarop antwoorden dat ik ook niet uit eigen liefdespannekoekenervaring kan spreken. Over mijn liefdeservaringen als zodanig zou ik een boek vol kunnen schrijven maar dat doe ik lekker niet, daar heeft geen mens wat mee te maken...Ik heb me wel laten vertellen dat dat met zo'n pannekoek vroeger zó toeging: als het meisje de harst spek, die in de pannekoek gebakken werd, bijna middendoor had gesneden zodat de jongeman al etende een ,,spleuthas" vond, dan was hij afgewezen. Dat wil zeggen: hij hoefde haar dan niet eens te vragen en zij hoefde hem dan geen blauwtje te laten lopen. Toch wel elegant, niet? - Vraag: wie van mijn lezeressen nodigt me eens uit op de pannekoek? Zonder spek mag ook, want ik ben erg verlegen, wat vrouwen betreft. Daarom moet ik dan m'n eigen vrouw mee mogen nemen... om me in de gaten te houden, wat de pannekoek betreft, want op het Everloo eet ik er weleens drie of vier met spek en dikke stroop! Maar nee, schrijft u me maar, hoe u de pannekoek het liefst eet. En... gaat het bij u ook zo: 'n eerstn pannkookn is vuur de keender!? En hoe is dat spreekwoord ook weer? Zoiets van ,,pannkook ett wiej elkn dag, zea de vrouw, at 't mèl mär nich zo duier en 't geald nich zo beteun was...".

Bruiloftsliedjes

Ik heb nog enkele gesprekken en voor de telefoon door enkele lezers gezongen bruiloftsliedjes op de band staan en ik hoop ze binnenkort voor deze rubriek uit te werken. Ik heb de namen genoteerd van wie mij nog meer op de band willen zingen, maar... nog even geduld. Ik kan nu niet weer ineens alles tegelijk. Nu kreeg ik van dhr. J. G. ter A. uit Beckum een manuscript van een deel van een bruiloftsgedicht ter inzage. Daarop komen als meezingnummers voor enkele oude liederen, die ik nu van mijn lezers wel graag aangevuld zag, hoe die in hun eigen omgeving gezongen werden-worden, en dan graag zo uitvoerig mogelijk. Met eigen erop gemaakte variaties mag ook, als u er dat even bij vermeldt.
Het gaat o.a. om de volgende: ,,Wie goat nog nich hoes" (met als verdere koepletten: wiej goat nog nich noa ber; al schient de moargensteern; enz) - En doar krig e ne mooie broed vuur; en ook nog: Sien, Sien, Siene loa mie los... (als u dit gedeeltelijk Nederlands en gedeeltelijk Twents kent ook inzenden).
Welke bruiloftsliederen (in 't Twents o.d.) schieten u daarbij nog te binnen, ook al kent u ze maar gedeeltelijk?

Beckums varia

Uit het bedoelde stuk, waarvan ik de auteur niet ken, wil ik hier enkele mooie uitdrukkingen en gezegden aanhalen. Sommige ervan zijn me niet duidelijk. Wie helpt me eruit? Ziehier: - In 't vuurjoar teegn oetgoanstied. Oetgoanstied is de tijd dat bomen en struiken en bloemen uitlopen, uitkomen, uit,,gaan" (oetgaon) maar ik meen dat ,,'n oetgoandn tied" beter was.

- Wat is 'n prólleken? En wat betekent: ,,dat Mejke bie de va in de stó(t?)koare zat en opees sleug de daore op, precies in zo'n knipgat"? En: ,,Mejke ston (os?) is op 't liekspeer en mos garven trekn"
- Ton Jenske an beide èèndn oet de bokse keek, dungeld achter de va an. Vraag: wat is dungeln? hetzelfde als: schungeln?
- Wat is: rognbrood met greun spek?
- Met de katechismus vreug um de pastoor: Jenske, waartoe zijn wij op aarde? (Kon den pestoor gin plat? Bsk.) Wat meine ie watte har zeg? ,,Eers 'n joar of wat noa de schoole en doarnoa boernknech!"

-Jenske werd boerenknecht op een loon van twaalf gulden in het jaar met: ,,beeste huwn (of heudn?), en plagn meejn (hoe en waarmee deed hij dat?), helpn met turf stekkn in 't venne..." enz. en men schold hem uit, als hij s' avonds ,,duurknikn in de kneene (of knee?) al harre van ballas nich vólle las (mager?), mär alns ging te vote" voor: ,,buul van ne jonge loopt is an!"
- Jenske moest ook ,,zachtjes-an met de peere noa 't laand" (ploegen) met ,,in de eene haand 'n straampn en de liene en inn aander 'n ploogstat". Jammer genoeg had hij ,,zonne wier bokse" aan, zodat hij ,,huikn met 'n kloomp in de bokspiepe, joa dan buj kloar: hej veel op 'n boek in de voore..."
En nu, hoe Jenske en Mejke 't toch eindeluk an de gange hebt kriegn, en de vrejereje ok warkeluk good an de gange is blieuwn, dat kunt u in de volgende regio-brievenbus lezen, want ik vind dat gedeelte uit deze bruiloftsvoordracht zo kostelijk, dat ik er hele gedeelten uit over wil nemen.

JOHAN BUURSINK

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.08

Zoals in de vorige regiobrief beloofd, volgt nu een origineel gedeelte uit de Beckumse bruiloftsvoordracht. Zoveel mogelijk houdt ik de spelling van het stuk aan, waaruit voor mij nog weer verschillende suggesties te halen zijn. Alleen de **ao**-spelling van het stuk verander ik gemakshalve in **oa**, omdat ik daarmee de laatste tijd aan het uitproberen ben. U moet eens niet alleen letten op de gang van het verhaal maar vooral op de aard van het gesprek tussen twee jongelui op vrijersvoeten en op de inhoud: waar draait het bij beiden om? Gemakshalve wordt alles achterelkaar door gezet en niet in dichtvorm, met een schuine streep (/) waar in het origineel de dichtregels afbreken. Waar ik achter een woord of een zin een (?) geplaast heb, verwacht ik graag verklaringen of meningen van de lezers. Bij een (!) bedoel ik: let op woord of woordvorm of op de zeggingswijze en zeggingskracht van onze taal.

Mejken en Beerntje(n)

Ton Meijken vernam, dat ter twee soortn leu leepn, begon uur de joonkheid ok te ploagn (!) / Zo gingt dan ok noa de Hoksebargse karmisse en loat uur doar now ok ne jonge vroagn. 't Leek wa ne jonge met n good verstaand / Hej har uur verteeld hoe groot as hej 't spil (!) har, hoevólle grósgroond en hoevólle boulaand. / Toch wel Mejke direc gen joa zegn, dat voon die jonge nog wa luk rot / Doe mos 't zelf weetn, haarre zeg, mer ik gleufe, dat die voort zich wier zo anbaone wod. / (Dat het je direct niet weer zo aangeboden wordt). Ja, zej Mejke ton, Dat kan ik oe zo mer nich zegn. / Dat mót ik eers efn met de moor oaverlegn. / De moor voond wa good en ton bunt ze te hope op 't hoes angoane. / 's Aovens hadn ze ok al efn bie meka in 't iemschoer stoane. / Ze stonn der good en wa, ton reep de moor al, de starkn wordn melk, ze mos direc komn. / En zodeunig heb ze zoonder paajkereje (!) dan mer ofscheid nomn. / Ton Beerntje oet Hoksebarge noa ne moand wier biej Mejke kwam/ Harre gen gelukke, umdat den grootn hoond um te pakn nam / den vloog duur 't hoondergat (kom, kom, nen grootn hoond duur 't hoondergat, en ie geleuft dat?- Bsk.), ik beloafe oew dat Beerntje schrok / De pette vloog um van ('n) kop, 't was mer efn datte um de bokse van 't gat oftrok....."

't Heel gen staand.....

Mejke hef ok is nen keer met Beerntje oet Hoksebarge alleene in 't hoes wes, dee kaans hadn ze nog nooit had / Dat kwam umdat de moor noa 't wiefmoal (?) was en de vaa in 't kuuknschot zat. / Ze hadn 't zo mooi, ze drokn zich 'n elleboom mangs efn anmeka / Mer ja, **mooi heb ie 't nooit lange** (!), want ton kwam de vaa / Beerntje zeere, kaans doe mie efn helpn de kuukn (biggen) de taane oetbrekn, ik dach das doar wa preboatum (?) vuur was. / En vuur de oole motte is 't zo zonne las. / Mer ondanks dat Beerntje nog wa is nen tootas hólpn, de vreejereje heel gen staand. / (Want:) Beerntje boerken nich zo bes en har vóll kwekke (kwekgras) in 't laand / En omelkbusn bes en har völ kwekke (kweek- / (Er was dus weinig melk en derhalve weinig bedrijfsopbrengst!) De oole leu zeern ok: deerntje ik gieuwe die groot geliek. / Mejke voont wa luk kaal, nee zo alleene, mooi was 't nich / Mer 't dachte zo: doar was ok nog gauw wier brulfte in 't zich. (!) / Kot... vuur de brulfte wordn 't echt drok, het deer der wat an (!) / Musbeln en gooldwark poetsen, ja, ja, ging der van / De knipmusse wasken, smaln tuul en bree kaante mos ter ankomn / en 't har ok nog efn nije zwarte hoasn (kousen) metnomn / ...

Jenske en Mientje...

Ton Jensken luk oolder wordn, begon 't ok wa zo zachtjes-an oaver de vrouleu te prakkezeern. / Mer met vrouleu ummegoan, dat kon't van va's kaante nich leern. / Den wol d'r um zo lange muugluk ofhooln: As die is 'n vroms (!) tiegn keump op de weg / Dan moste de aandere kaante inkiekn (!), har zien va um aaltied zeg. / Doarumme was Jenske der meestal nog vuur an de kaante goane, / Mer in 't lange leste hart dach: dat hef de va toch ok aaltied nich doane... / Zo was 't dan ob 't mooi maakn (!) van Dientje van Spreenkhaann-Heendrik-Jan / Doar was 'n vroms, dat ston Jenske nog wal an. / Hej drejen der eers is 'n moal-of-wat (!) um hen, 't begon um steurig méér te ploagn / Eindelijks ston der vlak bie: Hoe vólle beeste hej bie oew ann reppel? heffe uur ton vroagn / Twaalfn, hef dat deerntje zeg en dat har Jenske wa anstoane / Wat has doe der van dach, heffe ton zeg, as wie vanoavend is tehope noa 't hoes zoln goane? ... / Oaver zes wekke moch Jenske wier komn / 'n kloar befken harre vuurdoane en nog efn 'n pruumke nomn / Het was inn noaberschop, doarumme ginge met de bilnwage op trad / As Mientje mer in 't hoes is, dach Jenske, en keek eers duur 't gótngat / En joa, het waster wa, Jenske was blej dat 't in hoes trof „Mientje har drok wes, 't har 't zaandstrejen in de kókn net of... / 'd Oavends ging Jenske, rech op 'n eine (!) noa 't hoes en trok smakeluk an de piepe / 't har pannekooke had met nen spekhas zo groot as ne iepe (?) (wordt bedoeld: iepenboom of hiepke, platte bijl? - Bsk) / ...

Opgegleufdn spekhas!

Jenske was ok bie 't klootscheetn en har al wa vake vuur 'n stok stoane / Ton 's 's oavends 'n mes op de broake har, was 't nog efn noa 't klootscheetersmuiltje goane / Mer doar harre Mientje niks van zeg en ginge dus alleene / Ton 't de volgende keer Mientje sprak, kreeg 't wa luk duur de beene / Toch har Jenske nog gen gedachn dat doarduur de verkering oet was / Mer 's oavends kreeg 'ter wa aardig in (?), want 't kreeg pannekooke met nen opgeleufn (opgegleufn?) spekhas.....

Kaant koolders in 'n kop

Ton hef Jenske nen heeln zet (tied) alleene loopn, 't was venoaweg nen stakkerd / En 't veuln zich aaltied luk sloerig in 'n rakkerd. / De leu vreugn um mangs of 't ok schodding (?) har, 't heel zich zo stief / Och-joa, zeer Jenske dan, wat za'k oew zegn, ik heb zon wee geveul oonder in 't lief. / Mer op de broedlachte (!) van Vleermoesnaatseum har Jenske good dreunkn / 't Kenn niks, 't har nooit wat had (!) alleene zon sukkerstetje (!), ton was 't nog mer zon jeunkn. / De broed har 'n moal-of-wat (!) bie um wes met de fleske, 't har d'r al dree op / En ton was 't kaant koolders (!) in 'n kop. / Hier Mejke waster ok, en duur-as Jenske al is eerder he vrouleuhaand har veuld / Har Jenske uur vroagd: Zólle wie efn kabumsken (!), want die keals met 'n trekzak (!) haun speuld. /

Oaver trouwn...

Er blijft nog een slotstuk van dit schone verhaal overstaan tot de volgende regio-brievenbus, n.l.

JOHAN BUURSINK

over het trouwen van Jenske met Mejken, de twee die elkaar toch eindelijk gelukkig zullen maken. Ik kan veel uit zo'n stuk leren. In de eerste plaats de eenvoud van de vertelling, die direct het volk op de bruiloft aanspreekt. Dan bepaalde uitdrukkingen en gebruiken. En niet in de laatste plaats uit de spelling. Juist omdat de spelling kennelijk van een niet geroutineerde platschrijver is, kan ik er naar hartelust in grasduinen. Zo iemand schrijft praktisch, d.w.z. zoals hij het zelf (en anderen met hem) terug kan (kunnen) lezen. Daardoor kan ik allerlei uit mijn eigen uniformspelling verbeteren.

Corrigenda

Te verbeteren in r.b.b. nr. 73.03 - 2e kolom, regel 20 van boven; alsmede regel 25 v.b.: beide keren hangel veranderen in hengel. 3e kolom, regel 4 v.b.: hangvuur veranderen in: haardvuur. Te verbeteren in r.b.b. nr. 73.04 - 3e kolom, eerste regel van boven: Jesaja moet zijn: Elia. 3e kolom, regel 7 van boven, moet luiden: God zond Elia subiet terug naar zijn post... Dit is een verschrijving van mijzelf, die ik bij de kopijcorrectie over het hoofd gezien had. Op deze fout werd ik bovendien attent gemaakt door mevr. d. G.-W. uit Hengelo, die de Schriftplaats erbij voegt: 1 Kon. 19:9 t.m. 18. Voor deze opmerking mijn hartelijke dank.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.09

Hier volgt dan, zoals afgesproken, het slotstuk van de Beckumer bruiloftsvoordracht in zijn geheel. Aan het einde zijn allerlei gebruiken opgesomd, waarover nog wel het een en ander uitvoeriger te vertellen zou zijn. Als ik van her en der brieven mocht krijgen van wat deze en gene er nog van weten, dan kan ik uit die fragmenten weer een zo goed mogelijk geheel reconstrueren. Een vraag heb ik nog: is het gebruikte dialekt dat van Beckum of zijn er andere invloeden bij? Hier en daar ben ik een min of meer verscholen verhollandsing gevonden, zoals we die in het oude Enscheder stadsplat nog niet eens tegenkomen. Maar om nu niet te lang bij eenzelfde onderwerp te blijven, hoop ik er later nog eens op terug te komen, als u me daaraan nog eens wilt herinneren. Doch nu de rest.

Oaver trouwn

-Ja leu, ie hebt wa heurd, hoe Jenske en Mejke 't an de gange hebt kriegn / en de vrejereje is ok warkeluk gooj an de gange blieuwn. / Mangs woln ze ok wa is efn geerne alleene weern /zo zeer Jenske is ne moal: zólle wie oons is efn vertreen? /Zeg moo, zeer Mejke direc, wie goat efn noa de broak, kiekn noa de knoln / en ok meteen noa de moat, 't is tied at de stark wierumme kan boln./ Doar tradn ze hen, Jenske de dumme (duume: duimen) achter 't vesje /As ie 't zo zagn was 't euch 'n greun gesje (?) / Ze proatn oayer trouwn, ze woln de basse ne keer bie mekaa gooin as de oole leu 't good zoln veenn /Ze meinn wa, dat ze d'r kompléét vuur warn(!!): doe kaans wa pannekooke bakn, zeer Jenske, en ik wa ne bessum beenn./ 'n Trouwdag wordn te hope met de oole leu vaste steeld en vuur de noabers gaf dat nen heeln drokn(!) / Mooi maakn, brulfte neugn, brulfndag-etn kokn, / de koo haaln, hoonder vangn, 't leep allemoal in de werre / en nich te vergetn: doar mos ok nog fris stro in 't berre / Want 't is toch aaltied nog ze wes en dat zal ok wa zo blieuwn, dat ter zeg wod: /Nooit geen beter leven, enz.

-Dat was 't dan. Mijn dringende vraag: wie vult dat ,,beter leven'' aan tot dat lied kompleet is, in 't plat of in 't Hollands? Op allerlei woordverklaringen kom ik nog terug!

Vertwentst Nederlands

Een ijverig en serieus correspondent voor deze rubriek is dhr. H.E. te Rossum, een man van het onderwijs. Juist om de belangrijkheid van zijn brieven heb ik ze laten liggen, ook al omdat ik ze misschien beter verwerken kan in mijn Abecedarium, waarmee ik binnenkort ook weer hoop te beginnen. Toch wil ik zijn geduld niet al te lang op de proef stellen en pik hier een onderwerp uit een van zijn brieven, naar aanleiding van r.b.b. 176 over het taalgebruik van de ouders tegenover de kinderen als ze hen Nederlands willen laten spreken. Dr. Bezoen was van mening - en ik zou die mening met hem willen delen - dat een Twents woord in het Nederlands gebruikt, de Nederlandse taal kan verrijken. Ik men dat hij daarbij als voorbeeld aanhaalde het woord ,,lichten'' voor bretelles, mär doar wi'k òf wean, d.w.z. dat weet ik niet heel zeker meer. Dat is het ergste niet. Het ergste is m.i. dat lompe platpraters een foeilelijk Nederlands gebruiken, waar ze zelf geen erg in hebben. Over het foeilelijke Nederlands van de zgn. westerlingen wil ik het nu niet hebben, daartegen heb ik al vaak genoeg gefulmineerd en dat maakt voor mij dikwijls de Nederlandse radio en t.v. volkomen ongenietbaar. ,,Hettie'' is al heel gewoon voor ,,heeft hij'', evenals ,,kannie'', ,,jij kan'' en ,,u kan'', en ,,rije reej gereeje'' enz. tot in het oneindige, godsliederlijke verdialectiseringen van ons mooie Nederlands vanuit ons westelijke cultuurgebied der Hollanden. Nadat ik me eerst aan deze dingen doodziek geërgerd heb, komt daar de ergernis bij dat zoveel Twentenaren (en ongetwijfeld ook Achterhoekers, enz.) geen begrip hebben dat de Twentse tongval niet bij het Nederlands past, als men die tongval niet in alle eenvoud op de klank van het Nederlands aanpast. Een Twentenaar moet zich ook niet de dialectische tongval van bijv. een Amsterdammer aanmeten in zijn ,,Hollands praten'', want dan wordt hij een onuitstaanbare kwal. Ik meen dat ik het zo mag zeggen: wij moeten proberen goedklinkend Nederlands te spreken naar onze eigen aard door onze taalklanken, die niet in de klankwereld van het Nederlands passen, zo goed en zo oprecht, (d.i. niet overdreven) mogelijk op z'n Nederlands bij te polijsten. Mijn standaardvoorbeeld hoe het niet moet is nog altijd de uitroep die ik opving, van een moedertje tegen haar kind dat plotseling van het trottoir wilde stappen: ,,Passop, atter nootoo ankomp sitje dronde!'' En gister hoorde ik nog net zo'n moedertje: ,,Voa je kijkn! Komp nootoo an!'' toen ze met de kinderen de straat wilde oversteken. En dat was nog niet eens ergens op het afgelegen platteland maar in mijn eigen Enschede.

Ik wil hiermee geen kwaad spreken van onze Twentse moedertjes, die hun kinderen een goede taal moeten bijbrengen. Hoe vaak erger ik me niet op een ontzaglijke manier als ik verschillende van onze ,,hoge'' Hollandse figuren uit het politieke of maatschappelijke leven Duits hoor spreken met een Hoognederlandse tongval. Die hebben er vaak geen begrip van dat men bij een vreemde taal tenminste zijn best moet doen, de daarbij passende tongval zoveel mogelijk te benaderen.

Andere voorbeelden

Genoemde heer H.E. te Rossum laat ik nu aan het woord en u zult merken dat zijn ervaringen vrijwel overeenkomstig zijn: ,,Ik erger me daar ook zeer over'' schrijft hij met betrekking tot het afschuwelijke Nederlands dat onze Twentse kinderen vaak thuis leren. (Omgekeerd heb ik onlangs nog de ontdekking gedaan dat via de lessen op school de kinderen hun ouders leren goed Nederlands te spreken. Hoezeer ik ook voor het behoud van het goede Twents ben, realiseer ik me toch heel goed dat het voor onze Twentse kinderen noodzakelijk is, dat ze daarnaast het Nederlands goed en beschaafd leren spreken. De heer E. vervolgt: ,,Ook ik kan daarover voorbeelden aanhalen zoals bijv. van een jonge moeder, die tegen haar zoon zegt: ,,hij hep'' i.p.v. ,,hij heeft'', terwijl ze toch een echte Twentse is.'' (Naar mijn mening een overtuigend bewijs, dat een kritiekloze Twentse, w.s. via radio of t.v. zich al het hierboven door mij gewraakte, door 't ,,Hollands'' verdialectiseerde en verpeste Nederlands, als ,,echt'' Hoognederlands heeft eigen gemaakt!).

De heer E.: ,,Reeds Bezoen heeft het in zijn boek ,,Land en volk van Twente'' over het ergerlijk Nederlands taalgebruik, d.w.z. Nederlands op zijn Twents uitgesproken en hij haalt daarvan een voorbeeld aan in een korte tekst van iemand, die zijn das niet kan vinden.''

Op school

Op school - 3de klas plattelandsschool - viel het de heer E. op, dat kinderen uit een Twents sprekend milieu beter de fouten zagen van Twentse accenten in Nderlandse woorden dan kinderen die thuis zgn. Nederlands leren spreken, en die zo vastgeroest zijn in hun manier van Nederlands praten dat ze niet eens merken hoe slecht Nederlands ze spreken. Enkele voorbeelden, die de heer E. op het bord geschreven had, van Nederlandse woorden met een Twents accent: neegnneegntig,

JOHAN BUURSINK

reekn, boomn (boven), eetn, oong (ogen), voa (voor), veloarn (verloren). Om geen ratjetoe te krijgen van Twents en Nederlands door elkaar gehutseld heeft de heer E. deze woorden vergeleken met hun Twentse equivalent. (Dit zou hij ons nog eens moeten verduidelijken.)

Even apart

-Mevrouw d. G.-W, die attendeerde op mijn verschrijving in r.b.b. 73.04, waar ik Jesaja schreef in plaats van Elia, voegt eraan toe: ,,Overigens hebben wij als protestants christelijk alle waardering voor uw blad.'' Op dit kompliment aan de redactie van de TC-OD mijn reactie: ,,Ik ook! Vandaar!'' - Bsk.

- Van de 82-jarige heer H.T.W. uit Hengelo kreeg ik het verzoek ,,nogeens te komen, en wel gaarne binnenkort''. Mijn belofte luidt: ,,ik kom, en ik stuur eerst wel een berichtje!''

-Van mevr. P.-K. te Goor kwam een brief met een aantal leuke rijmpjes, die ik nog niet kende. Die komen in de bus. Ik houd me voor meer aanbevolen!

- De ernstig zieke mevr. H.-t. B. uit Enter zond o.a. een leuk stukje over de Enterse ganzenhandel. Gevoegd bij de gegevens, die ik noteerde tijdens een gezellige praatavond met een aantal Enternaren maak ik er een mooi stuk van voor de regio-brievenbus.

-Ook de 83-jarige Pater Seb. Boerkamp O.C. uit Angra dos Reis (Brazilië) weet zich nog een en ander te herinneren over die Enterse ganzenhandelaren, blijkens een prachtige brief die ik van hem ontving. Ik zal er in r.b.b. 73.12 op terugkomen.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.10

Janns-eum vaalt in dokters haan. Den schrif em 'n zwoar dieet vuur en woarschouwt: en deaknt'rum! alle middage noa 't ettn ééne segaar! Méér nich! - Veertn daage d'rnoa geet Janns-eum weer noa 'n dokter. En? vreug den, woo hes diej hôoln? Och, zea Janns-eum, nich bes, nich bes. 'k Kan 't ettn nich binnenhôoln... alle middage noa 't ettn geet 't àn: èn spiejn, èn braakn, èn oawrgieuwn, töt a'k niks meer in 't lief heb! - Woo kan dàt dan? vreug den dokter luk veraltereerd, woo koomp dàt dan? - Bô dokter, zea Janns-eum, ik deanke van dee segaare.... ik heb ja nog nóóit róókt...!

Oude woorden

We gaan verder met de aangesneden brief van de heer H.E. te Rossum, die reageerde op enkele verouderde woorden uit mijn r.b.b. nr. 181 en 184. Hij wil nu graag mijn commentaar op zijn commentaar. Ziehier, - Winkel (is: hoek;. De heer E. hoorde in Volthe en Tilligte dit woord nog wel gebruiken in een combinatienaam voor een bepaald stuk land of weiland, maar ook wel als een alleenstaand woord. - Ik wil opmerken dat mijn werkmethode zich niet uitstrekt tot het uitrafelen van de verschijningsgebieden van woorden. Daarover verzamelt w.s. het Nedersaksisch Bureau in Groningen voldoende materiaal in de taalatlas als voer voor geleerden en specialisten. Ik heb daar geen tijd van leven meer voor en het is me bovendien te abstract. Mij interesseert met het levende woordgebruik de levende mens, die erachter staat en hoe die met zijn taal omspringt.

- Drabs. Daar zit de heer E. mee, en achteraf ik zelf ook min of meer. Om eerlijk te zijn: het stamt niet uit mijn prille jeugd, maar ik geloof achteraf dat het een later insluipsel is. Ik zal het nog eens bij mijn verzameling probleemwoorden leggen. Het is een minachtende uitdrukking voor een vent, die nogal capsones heeft: nen greunen gaaperd o.d. (Het oud-ndl. woord drab is: droesem). Maar of drabs specifiek Twents is, dat geloof ik niet.

- Bukkn. Doet me eveneens denken aan een scheldwoord, zegt de heer E., en het zal in het ndl. wel bokking betekenen. - Inderdaad. Bukkn is (zowel enkelvoud als meerv.): bokking, bokkingen. Tegenwoordig wordt het Twentse meervoud wel verbasterd tot: bukns. Fout!

- Krap. Bij dit woord wordt de heer E. achterdochtig: het zal wel weer een scheldwoord zijn, want u zult wel niet het Nederlandse woord "krap" is sluiting bedoelen? Mijn antwoord: toch wel! Drabs en bukkn zijn scheldwoorden, die ongeveer hetzelfde betekenen. Een krap is een uit een blokje hout of een stukje plank gemaakte draaisluiting op hek of deur. (Ik vraag me bij een mooie Twents woord niet altijd af, of het Nederlands misschien toevallig hetzelfde woord voor hetzelfde ding of begrip heeft. Ik maak me zelfs sterk dat de gemiddelde "Hollander" niet weet wat een krap is.) Het ndl. krap heeft trouwens veel meer betekenissen. Maar als ik in het ndl. zeg: "iemand krap houden" dan zeg ik in het Twents liever: één liot hôoldn". Wie is het daarmee wel of niet eens?

- Bulhoond is inderdaad wat men vroeger een bulldog noemde, dat men letterlijk zou kunnen vertalen met stierhond.

- Doeshoond of kardoes is voorzover ik mij herinner een langharige hond, poedel. Maar daarover wil ik graag de meningen van lezers.

- Stoppelkat is inderdaad een in de zomer geboren kat, die minder "winterhard" is en ook minder fraai van vacht is dan een voorjaarskat. Wat de naam eigenlijk met stoppels te maken heeft?

- "Heswater" is inderdaad met hartwater, een ouderwetse geneeskundige term, vergelijkbaar met het "zoerbrandn", waarbij bitter, waterig maagsap tot in de mond oprispt. Ik heb oudere mensen gekend, die eraan "leden" en die bij zulke aanvallen zich erg ziek voelden.

- Nen oewrval is een toeval, d.i. een aanval van de vallende ziekte.

- De kliekte is gewoon een Twentse verbastering van koliek.

- Het lirium op zijn beurt is een Twentse verbastering van delirium.

- Nen duurtocht is inderdaad hetzelfde als duurgaank oftewel diarrhee.

- Gölln (r.b.b. 190) is bij ons gelln in de betekenis van gillen, schrijft de heer E. en bölln is het loeien van een koe of het harde schreeuwen van een kind. Ik zou hier toch tot wat voorzichtigheid willen manen: de betekenisverschillen zijn wat subtiel, maar ze zijn er. Althans in het Enschedeër stadsplat. Ik zal proberen de verschillen duidelijk te maken. Een kind huult als het echt verdriet heeft; het bölt als het aanstellerig en lomp huilt oftewel bleert het gölt als het als een wilde huilend te keer gaat, uit zelfmedelijden de aandacht van de buitenwereld op het hem aangedane onrecht wil vestigen. Ook een hond, de wind, kan göln. Gillen is heel wat anders, ik zou zeggen krieschen, kriesken. Böln en gölln en kriesken is ook: àngoan.

Schel

Op een vraag van de heer E. in een volgende brief naar een goede ndl vertaling van de zin "het rad is schel" zou ik willen antwoorden: "het wiel is scheluw", maar ik ben bang dat de meeste Nederlanders niet eens het woord scheluw thuis kunnen brengen. Maar... "het wiel is scheel" is volgens een door mij gebruikt oud woordenboek (R.K. Kuipers) goed Nederlands, die als synoniem voor scheluw geeft...: scheel!

Spuurn

Nu wil ikzelf hier meteen een vraag aan vastknopen: wat is spuurn (van 'n fietsnrad)? Ik bezit geen auto, heb er geen verstand van en ook geen belangstelling voor. Hoe men dat slingeren van een autowiel noemt, weet ik niet. Toen wij als jongens een fiets hadden (we begonnen doorgaans met een tweede - of derdehands. waar toch niet veel meer aan te bederven was) moesten wij er meer mee kunnen doen dan alleen maar fietsen: ook repareren. We voelden ons nogal gewichtig als we hem af en toe eens op de kop konden zetten om dan met stoere hand en wat klein gereedschap aan het sleutelen en stellen te gaan. Van alle capriolen, die je op een fiets kon uithalen, begonnen de wielen weleens te

JOHAN BUURSINK

slingeren en die moesten dan weer recht in het spoor gezet worden. Nu heb ik als jongen altijd begrepen dat een fiets "spuurt" als de wielen slingeren, maar is het niet juist om te zeggen dat hij spuurt als de wielen weer "in het spoor"gezet zijn? Een fiets "spuurn" zou dan zoiets zijn als de wielen richten, recht zetten. Wie neemt daarover het woord?

Ribbert

De heer E. haalt in een latere brief een aantal woorden van Ribbert aan uit diens "Phonologie des Dialektes von Tilligte in Twente" (1933). (Pater Ribbert was 77 jaar toen hij 24.4.72 overleed). Ik heb mij met opzet tot nu toe van het "gebruik" van dit werk onthouden, omdat het te specifiek plaatselijk is. Ook een aantal oude woorden uit Volthe, Losser en Vasse, die de heer E. naar voren brengt, wil ik nog laten rusten. Het zou teveel afleiden van het in centraal Twente nog levende Twents, waarmee ik me voornamelijk bezig houd. Voor de jongere garde, die zich ernstig toe wil leggen op het bestuderen van het Twents, blijven nog genoeg "onbetreden paden" over. Ik denk vooral aan allerlei vakjargon van de boer en zijn bedrijf, van de handwerkslieden als wagenmakers, hoefsmeden, voerlieden, wieldraaiers, textielarbeiders enz. en van kooplieden e.v.a.m.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.11

Daar belde mijn collega J. V. uit Oldenzaal mij op met de vraag: weet jij waar het woord „kadolstermänneke" vandaan komt? - Ik wist het niet, maar stelde de tegenvraag: weet jij wel zeker dat het in Oldenzaal altijd een goed gangbaar woord is geweest voor een winterkoninkje? - Hij was overtuigd van wèl. Nu blijkt dat genoemde college aan hetzelfde euvel lijdt als ik: als we eenmaal met de neus op een woord of een begrip of een verschijnsel gedrukt worden, dan laat ons dat niet weer los tot we "er uit" zijn. Ik heb aleens eerder betoogd dat de man, die niet bekneist is in de „wetenschappelijke" methodes van onderzoek (omdat hij er niet in geschoold is) het gevaar loopt op een volkomen verkeerd zijspoor te geraken. Maar met een beetje gezond boerenverstand, een flinke dosis fantasie en last not least een voor hemzelf betrouwbare gave der intuïtie kan een leek tot interessante suggesties komen, die hij als „veronderstellingen" aan de man mag brengen. Wanneer een of andere wetenschapsman er dan eer mee in kan leggen, mag die te zijner tijd die leke-veronderstellingen verder uitpluizen. Het voordeel van het werk van de leek (of amateur) is dat hij niet geremd wordt in het uitwerken van zijn intuïtie of inspiratie door een of ander „wetenschappelijk" voorbehoud. Een amateur is altijd minder kwetsbaar dan een vakman.

Kabouter-männeken

Ik geloof, er niet ver naast te zijn als ik „kadolstermänneken" eenvoudig beschouw als een nevenvorm van het woord „kabouterménneken". Het samengestelde woord „kabouterman" is ouder dan het niet-samengestelde „kabouter" (Franck-Van Wijk). Naast kabouterman komen diverse nevenvormen voor, waarbij verwantschap verondersteld wordt met oud-duits. „Klatermänneken" en „Klabatermänneken" (van „klateren", d.i. klettern oftewel klauteren). Kabouter zelf heeft weer nevenvormen als klabouter en klabolter, evenals ke-, ker-, kar-, kal-, kla-, klebolter, waarmede overal een „huisgeest" wordt bedoeld. Van oudere mensen uit mijn jeugd ben ik allerlei komische woordvervormingen gewend, o.a. „kebolter". Het is dus helemaal niet ondenkbaar dat ook zo „kadolster" of kedolster is ontstaan, als vervorming naast „kebolter". Vraag: is dat „kadolstermänneken" inderdaad 'n algemeen gangbaar woord geweest en als folkloristisch grappigheidje later weer opgepoetst, zoals met zoveel zogenaamd „echte" folklorismen is geschied? Als carnavaleske uiting van het Oldenzaalse eergevoel is „kadolstermänneke" evenwel een prachtwoord, dat een begrip voor de carnavalviering is geworden. Houen zo! Maar als mij iemand vertelt dat elke oude en nieuwgebakken Oldenzaler weet dat een kadolstermänneke een winterkoninkje is, dan laat ik hem natuurlijk praten om geen onbenullige burenruzie uit te lokken met mijn twijfel aan de waarheid, maar dan ben ik toch eigenwijs genoeg om eraan te blijven twijfelen.

En toch...

En toch blijft mij, evenals mijn collega J. V., het woord enorm intrigeren. Laat ik dan eerst eens kijken in de dialektwoordenboekjes van Wanink en van Schönfeld Wichers. Dicht bij huis moet immers de waarheid te vinden zijn. Maar bij geen van beide komen we, evenmin als trouwens in andere daarvoor in aanmerking komende bronnenboeken, ook maar een enkele aanwijzing tegen met betrekking tot het woord kadolstermänneke. Er blijft ons daarom niets over dan zoveel mogelijk scherven te zoeken en deze zo vernuftig mogelijk in elkaar te passen. Welnu: bij Wanink lees ik dat het voorvoegsel „ka-" een versterking is van het daarop volgende geluidnabootsende woord, zoals: kabóms, kasjôks, kasmaaks, kawôps, kafoek en bij Schönfeld kom ik nog kallebaaf tegen voor „pàts". Kaboemsken kwamen we nog in een vorige r.b.b. tegen (r.b.b. 73.08). Hetzelfde kan gezegd worden van „kla"; voorb.: klabatstie! Maar... er kunnen ook wederzijdse afleidingen of verbasteringen voorkomen, zoals ka- en ke-, kla- en kle- enz. Ik geloof echter niet dat we hier veel opschieten met die versterkende eigenschappen van ka- (klemtoon op 2e lettergreep!) en het is ook nog de vraag of we ka- en -dol mogen scheiden. Desondanks wil ik nog even zoeken bij dol, al komen we dan ook bij dul en döl terecht. Dat kan iets te maken hebben met duizelen, dol doen, waarvan ook: dolbotter (wildebras, vlgs. Schönfeld).

Kadolster

Nen dolsterd of dolster, versterkt door het voorvoegsel ka-, zou dan iemand zijn, die vreselijk gek doet, die dartelt en dol doet en van de hak op de tak springt. Dan is het helemaal niet gek dat zo'n springerig „klein Jantje" alias winterkoninkje, door een of andere waarnemer als een kadolsterig männeken, kadolstermänneken wordt aangeduid.

Even apart

Teneinde het geduld van enkele lezers niet al te lang op de proef te stellen volgen hier enkele korte berichtjes op ontvangen brieven en telefoontjes.

H. G. W. te Enschede. Op „dingen van de dag" betreffende plat praten in de hemel kom ik vanzelfsprekend terug. En dan zal J. V. nog op zijn neus kijken!

B. J. E. te Losser. Ik kom langs. Zal diej eerst bod doon!

A. J. R. te Geesteren. Greun spek is rauw gedroogd vet spek? Is rauw ongedroogd spek dan nog niet „greun" ?(Vergelijk: „Zwarte kessn bint nog greun at z'a rood bint").

J. H. M. B. te Hengelo (O). In een der eerstvolgende r.b.b.'s zal ik precies vertellen, wat een „klemmer" is. Zoekt u zelf ook nog eens verder? Maar dan niet bij **klimmen** doch bij **klemmen**!

M. J. F. H. te Overdinkel. Voor bidprentjes hou ik mij aanbevolen. Ze mogen niet verloren gaan. Ik heb al een aardige verzameling. Stuurt u ze mij s.v.p. per post in een gesloten envelop of doosje. Adres: postbus 298, Enschede. Of bezorgen: Javastraat 79. Desgevraagd vergoed ik u na ontvangst de portokosten. Bij voorbaat mijn hartelijke dank!

J. G. A. te Beckum. Voor namen van onderdelen boerenwagens e.d. heb ik vanzelfsprekend grote belangstelling. Ik kom wel bij u. Na de Pasen.

De heer A. te Isidorushoeve. U bent in deze eerste maand van de nieuwe r.b.b. al de twintigste lezer, die mij voor een bezoek uitnodigt. Ik kom na Pasen.

De heer B. V. te Enschede vraagt naar de betekenis van een inschrift in een tuugkist uit 1814, waar staat: Stelen uso hamerenk. Wie van mijn lezers komt er uit?

De heer D. W. te Hengelo (O) vraagt naar de betekenis van een geldbrulfte en een vrieje brulfte.

De heer H. B. K. te Rietmolen vraagt n.a.v. r.b.b. 73.08 of ‚schodding hebben' niet in verband kan staan met „iets schorten", bijv.: „scho(r)t oe iets?" Ik denk echter aan „zich schudden": koorts hebben, of in: zich voor iets schudden, iets niet mogen, lusten; geen trek in iets hebben; afkeer van iets hebben, Maar... wie weet het beter?

De heer J. K. te Eibergen. „Van een boerenvrouw, die haar man aantrof bij het wiegje van hun spruit hoorde ik de volgende ontboezeming: O, toee, bedruufden köttelart, buj weer an het prömmasken? - Waarschijnlijk was dat een eigen vinding, want dit ben ik nog nooit weer tegengekomen". Aldus deze briefschrijver. Wie van mijn lezers kan de moeilijke woorden in deze zin vertalen en zo mogelijk verklaren? Ik houd me aanbevolen. En dan nog een uitdrukking van J. K.: „Een kennis van mij vertelde me, dat haar grootvader vaak zei: Iee könt alleene moar menschen ver-

JOHAN BUURSINK

trouwen diee heure binnen in de haande hebt". Bedoeld zal zijn: mensen wier handen aan de binnenkant behaard zijn. Begrijpt u? - Ik beloof de heer J. K. dat ik t.g.t. (te gelegener tijd) kom. Maar er zijn er nog twintig.

De heer H. G. W. te Enschede zond mij al zijn derde brief, over spuurn en zo (r.b.b. 73.09 en 73.10). Hij voegt eraan toe dat hij zich diep zou schamen als hij zijn moedertaal onbeschaafd zou durven noemen. En daarover zou hij nog wel eens wat in het midden willen brengen. (Ik zou zeggen: toe maar!) Ik ben van mening dat mensen, die hun dialekt onbeschaafd vinden, achter lopen. De vroegere betiteling van het Nederlans als A.B.N. (Algemeen Beschaafd Nederlands) is namelijk al lang afgeschaft, omdat men er eindelijk de belachelijkheid ervan is gaan inzien. Daarmee is ook definitief aan de discriminatie van onze (en anderer) „moedersproake" een einde gekomen. Wie zich desondanks voor zijn eigen streektaal schaamt, is een stakker. Basta.

Corrigenda

Verzamelaars van deze r.b.b. kunnen de volgende correcties van hinderlijke zetfouten aanbrengen.

In r.b.b. nr. 73.08
1e kolom, regel 40 v.o.:
lees: voort nich wier zo anboane wod.
2e kolom, regels 7 t.m. 10 zo veranderen:
Beerntje boerken nich zo bes en har völ kwekke (keekgras) in 't laand / En melkbusn stonn d'r ok nich vólle ann diek. /
2e kolom, regel 16 v.o.:
'd Oavends moet zijn: 's Oavends.
3e kolom, regel 6 v.b.
lees: kreeg 't er wa aarg in
3e kolom, regel 24 v.b.:
lees: suukerstetje (vraag: zegt men in Beckum suuker in plaats van sókker?)
3e kolom, regel 31 v.b.:
lees: ne vrouleuhaand.

In r.b.b. nr. 73.09
1e kolom, resp. regel 16, 30 en 42 v.b.:
lees: resp.: heb i.p.v. ben; good i.p.v. gooj; ech i.p.v. euch.
2e kolom, r. 42 v.o.: Vooa is hier beter dan voa.

In r.b.b. nr. 73.10
1e kolom, regel 3 v.b. - lees: deank-t'rum;
2e kolom, regel 14 v.b. - lees: één kòt hôoldn;
2e kolom, regel 32 v.b - lees: het i.p.v. met;
2e kolom, regel 41 v.b. - lees: oawrval.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.12

Een gesprek dat ik dezer dagen had over de vraag of onze streektaal (zgn. dialekt) banaal, ordinair en onbeschaafd is, geeft mij aanleiding, de mening van mijn r.b.b.-lezeressen en lezers in te roepen. Hoe vindt u de volgende uitdrukking?

Snuffeln

Een nogal voorname meneer van middelbare leeftijd, die het zich kon permitteren veel bij de boeren rond te zwerven en die bij veel boeren een graag geziene gezellige gast was, die op zijn beurt geen kwaad woord over de Twentse boeren wilde horen, vertelde mij het volgende. Op een keer was hij, als gewoonlijk, met een boer in gesprek geraakt, toen het onderwerp onwillekeurig bepaald werd bij de gebeurtenis van de dag. Volkomen onverwachts voor het grote publiek hadden de kranten melding gemaakt van de verloving van een hooggeplaatste Nederlandse jongedame met een jongeman, waarvan nog bijna niemand ooit gehoord had. Het zal in de dertiger jaren zijn geweest. De meneer zei tegen de boer: ,,Dat is nog al oonvedachens goan'', waarop de boer lakoniek antwoordde: ,,Och, dee zölt al walees mangs vaker an mekaar hebbn snuffeld''. De neer vond dat een kostelijke uitdrukking, waarom hij hartelijk moest lachen. Hij vond het een uitdrukking waarmee ineens alles gezegd is. Op zijn beurt vertelde de meneer het aan een nog hoger geplaatste meneer, evénals hij zelf een Twentenaar in hart en nieren. Maar die hoger geplaatste meneer kon er helemáál niet om lachen. Hij vond het gezegde afschuwelijk banaal en zelfs vies, vooral omdat er zulk een voorname Nederlandse jonge vrouw bij betrokken was. Onbetàmelijk doodgewoon.

Nu vraag ik u.....

Nu vráág ik u, dierbare lezeressen en lezers, om mij úw eerlijke mening eens te schrijven. Ik wil graag een kort antwoord op:

Vraag 1: Hadt u de uitdrukking weleens eerder gehoord? (Antwoorden met ja of neen).

Vraag 2: Hoe vindt ú de uitdrukking? (Antwoorden met een van de volgende beoordelingen(prachtig - wel leuk - gewoon - onfatsoenlijk - vies).

Vraag 3: Is zo'n uitdrukking typerend voor onze streektaal, waardoor zij zich in ongunstige zin van het Nederlands onderscheidt? Of bent u van mening dat zo'n uitdrukking in het Nederlands evengoed tot haar recht komt? (Antwoorden met: ongunstig of evengoed).

Om uw beantwoording niet te beïnvloeden houd ik mijn eigen mening nog even voor mijzelf. Natuurlijk wordt uw wat uitvoeriger beantwoording op prijs gesteld, nadat u eerst de drie korte antwoorden gegeven hebt.

Enterse ganzen

In r.b.b. 73.01 sneed ik het onderwerp: ,,Enterse ganzenmarkt'' nogeens weer aan en intussen heb ik daar enkele bijzonder interessante brieven op gekregen. In de eerste plaats wil ik hier wat uitvoeriger stilstaan bij een brief, die ik uit Brazilië ontving en die ik in r.b.b. nr. 79.09 al aankondigde.

Pater Fr. Seb. Boerkamp (83) van het Karmelietenklooster te Angra dos Reis, schreef o.m.: ,,Deze keer (r.b.b. 73.01) had u het ook weer over de ganzenmarkt van Enter. Iets weet ik ervan. In alle geval vóór 1907 (toen ik naar hier kwam) zaten de studenten van 't Gymnasium St. Alberti te Zenderen eens ijverig te blokken (?) of naar een professorale uitleg te luisteren - precies weet ik dit al niet meer. Stilte rondom, tot uit de richting Hertme een voor ons al bekend geluid nader kwam. Een eerstejaars - ik meen ,,oet Weersel'' - zeker nog met wat heimwee naar huis en vol van wat daar leefde en zeilde, spitste zijn oren, sprong op, keek door 't raam en bracht zijn makkers aan 't lachen. Met uitgestrekte arm naar buiten wijzend en met zijn gezicht naar de katheder waarop een steilernstige Karmeliet, schreeuwde hij het bijna uit: ,,Gaanzn Poater! Gaanzn, Poater!'' Gekwetter buiten en, binnen, gelach. Een mooi orkest. Gelukkig was het een begrijpende Poater en 't liep met een sisser af. Ook deze troep - en 't was een flinke - vanzelf, zoals we al meer hadden gehoord, bestemd voor Enter. Dus in 't begin van deze eeuw was het zo en allicht ook nog wel wat jaren na mijn vertrek. Bewezen eveneens dat men ook aan de oostkant van de lijn-Almelo-Hengel er aan mee deed. Weinig maar uit een goed hart, om te laten zien dat uw Bus op prijs wordt gesteld. In Twente en voornamelijk in Enter zullen er toch nog wel oudjes zijn, die evenals ik (bijna 84) er zich iets van herinneren?'' - Tot zover Pater Boerkamp.

Nooit van gehoord

De eveneens bijna 84-jarige heer H. T. W. uit Hengelo schrijft: ,,Ik zelf ging een zestig jaren geleden elke zondag naar Enter; ik had daar kennis aan een meisje (dit was niet zonder gevaar) want vreemden waren daar toen niet welkom, dan hoorde men vaak: wat môt den vrömdn pos-pas hier? Ik zelf heb het er steeds goed afgebracht omdat ik heel hard kon fietsen. Gelukkig is dit nu veel anders. Maar in die tijd dat ik daar kwam heb ik nooit gehoord van die ganzenmarkt in Enter''.

Op deze verklaring van de heer W. zou ik willen antwoorden: ,,Dank-je-de-donder! Toen ikzelf nog op vrijersvoeten (of vrijers-(fiets) ging, had ik óók geen belangstelling voor èchte ganzen. Ik had toen ook aan m'n éne gansje genoeg, elke zondag. - Toch weet de heer W. wel wat meer van de vroegere ganzenhandel, welk woord ik misschien beter had kunnen gebruiken dan ganzenmarkt. Hij schrijft n.l.: ,,Dat er vroeger in Enter een grote ganzenmarkt zou zijn geweest, geloof ik niet, en wel om de volgende reden. Als jongen van een jaar of tien in Borne heb ik vaak een koppel ganzen door Borne zien drijven. (Dit is nu bijna 73 jaar geleden). Die kwamen uit Saasveld en werden naar Almelo gedreven (en daar in de boot geladen). Als die voor Enter bestemd waren geweest dan was die drijver toch niet eerst naar Almelo gegaan, en halfweg Wier-

JOHAN BUURSINK

den-Rijssen naar Enter, dat was toch een grote omweg, dan had hij toch zeker de weg genomen Borne-Bornerbroek-Enter. Onze buurlui kwamen uit Enter en waren daar ook allen geboren en hadden er zeker 50 jaar gewoond. Ze hadden het veel over Enter, maar ik heb ze nooit horen praten over de ganzenmarkt in Enter''. , Ik wil hierop even te berde brengen, dat het maken van die omweg over halfweg Wierden-Rijssen misschien nog niet zo gek zou zijn geweest; onderweg konden die ganzen, al etende, dan nog wat zwaarder zijn geworden. Bovendien kwamen volgens Pater Boerkamp vanuit richting Hertme ganzen naar Enter. Maar we zullen in een volgende r.b.b. wel wat meer lezen over die Enterse ganzenmarkt oftewel ganzenhandel.

Eerst nog dit:

De mooie brief van Pater Boerkamp heb ik inmiddels persoonlijk al per luchtpost beantwoord. (Volgens broeder-portier C. N. van het Karmelietenklooster in Zenderen, met wie ik mij in verbinding stelde, is Pater Boerkamp afkomstig uit Dalmsholte (Lemelerveld). Het wachten in Angra dos Reis op de Twentsche Courant-Overijsselsch Dagblad, per zeepost, duurt lang omdat er niet veel geregelde scheepvaartlijnen meer blijken te zijn op Brazilië. Meestal komt de krant daar na een maand, doch ook vaak zelfs pas na drie maand. ,,Vijftig jaar geleden kregen we over zee in een goeie halve maand al de post uit 't vaderland''. (En dan durft men tegenwoordig nog wel zo te smalen op die goeie ouwe tijd, dacht ik, toen ik dat las). Pater Boerkamp wenst mij nog jarenlang een goede gezondheid toe ,,tot heil van de Regiobrievenbus'' en zegt: ,,houden zo, tot genoegen van velen, o.a. van mij!''. Aan dit laatste wil ik toevoegen: ,,o.a. ook van mijzelf!'' Dank u. Dank u, ook anderen, die in gelijke trant hebben geschreven en gewenst.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.13

Vindt u het heel erg, beminde lezer, dat ik eens een heel doodenkele keer nen voeln wil (een binnenpretje) heb over hoogst ernstige dingen, zelfs over ,,aangelegenheden des geloofs''? Maar ook als u het wèl héél erg zou vinden, dan nóg zou ik de luchtigheid willen betrachten, omdat ik nu eenmaal geen blad voor de mond neem.

't Onze Vader

Ik heb H. G. W. te Enschede beloofd, terug te komen op ,,Dingen van de Dag'' van 20 maart j.l., waarin een mijner collega's schreef, zoals H. G. W. 't in zijn brief van 29 maart uitdrukt: ,,dat hee oe walees wol zeen haspeln, as ie op 't stob het Onze Vader in 't Twents mossen bodden''. - Een reactie op bedoeld artikel ,,Sproake'' heb ik nog in petto, zo tegen Pinksteren...Voorlopig wil ik op die ,,Onze-Vaderuitdaging'' dit antwoorden: Van kindsbeen af heb ik een beetje een wat men noemt ,,taalknobbel'' gehad, zodat Moeder weleens zei, als ik eens corrigerend optrad: ,,Iej mossn mär gasfitter wordn! ,,Dank zij die taalgevoeligheid, met voorliefde voor 't Frans (,,la langue la plus belle!''), kon ik als veertienjarige jongen het Franse, Duitse en Engelse Onze Vader al even onberispelijk als het Nederlandse opdreunen. Toen ik in 1957 mijn ,,Experimenteren met de Moodersproak'' publiceerde in het toenmalige Jaarboek Overijssel, kwam daarin natuurlijk ook mijn vertaling van het Onze Vader in het Twents voor, naast de Tien Geboden, de Apostolische Geloofsbelijdenis en enkele bijbelfragmenten. Mijn college van de ,,Dingen van de Dag'' heeft mij op dit gebied dus onderschat en daarom had ik zonnen echtn Twentsn ,,voeln wil'' (Bedoeld artikel werd later verkort opgenomen in ,,Taal en spraak in stad en streek'', een bloemlezing in de serie ,,Taalkundige kernen en perspectieven'', door B. W. Schippers, uitgave Wolters, 1961).

Van buiten leren

Voor wie er aardigheid in hebben, het van buiten te leren (vuur at 't ees is en 't zol ees te pas möggn kommn) geef ik mijn vertaling hier volledig weer:
Oonze Vader, Dee's in 'n hemmel beens,
dat heiligd wordn mag Dienen Naam,
dat kommn mag Dien Könninkriek,
dat noaleafd wordn mag Dienen willn,
in hemmel en op äer.
Gew Dow oons van dag töt dag oons brood,
en rekkn oons oonze scheuldigheden nich an,
zo at wiej ók nich àn zölt rekkn de scheuldigheden van wel wat teggn oons misdrewwn hebt.
Bewaar Dow oons
da'w nich verzocht mögt wordn,
mär loat de duuwl nich too,
oawr oons te heerschen.
Want van Diej is het Könninkriek.
en de Kracht,
en de Heerlijkheid,
vuur aaltied en aaltied.
Amen.

In de spelling heb ik hier en daar in het bovenstaande enige wijziging gebracht, omdat mijn opvattingen daarover sedert 1957 hier en daar wat veranderd zijn.

Nogmaals: Enterse ganzen

Dat gif nen heeln sproonk: van 't Oonze Vader op de gaansn van Eènter, mär àllàh! In 'n hemmel zal 't ók wal nich van 's moargns vroo töt 's oavends laat 'n godgaanselijkn dag halleluja-zingen wean. Met genoemde H. G. W. ben ik het volkomen eens'' dat ons dat ook nog wel een keer zou vervelen, ondanks de blote ondeugende engeltjes, die er rond zweven''. En met H. G. W. denk ik, dat we daar ,,veel meer dimensies'' te zien krijgen, ,,waarvan wij nu en hier met ons menselijke verstand nog geen flauwe notie hebben''.
,,Moeke'' uit Enter, dat is mevr. G. J. H.-ten B., schreef daarover een prachtige brief, waaruit ik het volgende overneem. Zij schrijft: U vroeg nog naar die Enterse ganzen. Ik herinner mij nog van mijn schooltijd dat de hele Dorpsstraat bezet was met ganzen, zodat er soms geen paard met wagen langs kon. (Auto's en bromfietsen waren er toen nog niet. Gelukkig maar, want die mensen waren dan niet op de been gebleven met al die ganzenpoep op straat.) Als de mensen dan bij ons in de winkel kwamen, vroeg mijn moeder vaak: wil ie de klumpkes wa efkes oetdoon, ie hebt ze vol gaanznköttel zittn! Die gaanzenkeerls kwamen vaak bij ons in de bakkerij en mochten een mud rogge, als er geen haver was. De ganzen werden dan in een stuk weiland gedreven, waarvoor wel eerst toestemming gekregen moest zijn.
Om de ganzen bij elkaar te houden, bedienden de ganzendrijvers zich van 'n kloetnschupke, een klein langwerpig schopje aan een lanuge steel, waarmee ze heel ver konden gooien (en mikken). Voor ons, kinderen, was het een hele eer, als wij ook eens een keer met dat kloetnschupke mochten gooien. Die ganzen werden als kuikens bij duizenden opgekocht in de Achterhoek en ook over de grens en die moesten onder het drijven naar Rotterdam vet worden, vandaar dat vele voeren. In Rotterdam gingen ze dan op de boot naar Engeland.

Vragen

Een paar leuke anecdotes uit deze brief wil ik nog tot de volgende regio brievenbus bewaren. We weten thans genoeg, dunkt mij, om vast te stellen dat Enter eenmaal, zelfs nog in de jaren van de eeuwwisseling, middelpunt was van een enorme ganzenhandel, die een groep ondernemende Enternaren stevig in handen hadden. Geen stad of dorp in de omgeving kon Enter evenaren. Vraag: hebben de Enternaren daarvan geen bijnaam overgehouden? Zo niet, waarvoor werden die van Enter vroeger dan uitgescholden?
Een andere vraag heb ik nog: men heeft mij verteld dat er vroeger in verschillende plaatsen en dorpen zogenaamde ganzen-

JOHAN BUURSINK

schuren zijn geweest, waar de rondtrekkende ganzenhoeders 's nachts hun ganzen konden onderbrengen. Wie weet daar meer van? Wie weet er nog te staan? In het boekje ,,Borne vroeger en nu'' van Kokhuis en Weber, uitg. Witkam 1971, staat op blz. 82 de Dorpsstraat in Zenderen anno 1920, met als onderschrift o.a.: ,,Op de achtergrond de oude bakkerij van Haarhuis. In het midden de oude stallen of ganzeschuur, behorende bij het rechts op de voorgrond gelegen Café Haarhuis'' (Was dit zo'n soort ganzenlogement of had men zo'n schuur voor de huisvesting van eigen ganzen?)

Zo dol as 'n gaansnkuukn

Van een boerenknecht, die ik eens vroeg hoe oud hij was, toen hij met (tabak)pruimen begon, kreeg ik ten antwoord: ,,Zo'n joar of twaalwn, detteen'', en hij voegde eraan toe: ,,de eerste paar moal wör'n d'r zo dól van as 'n gaansnkuukn''. Hij bedoelde, dat hij misselijk en draaierig werd en dat hij ,,dolde'' oftewel tolde op z'n benen. Maar waar komt die vergelijking ,,as 'n gaansnkuukn'' vandaan? Blijkt daaruit ook niet dat de ganzenteelt vroeger een zeer belangrijk onderdeel van het gemengde boerenbedrijf is geweest?.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.14

In deze brievenbus wil ik beginnen, de rest van de brief van mevr. G. J. H.-Ten B. uit Enter weer te geven, waarin enkele leuke anecdotische verhalen voorkomen. In afwachting van nog verdere brieven over de Enterse ganzenhandel, of over de ganzenhandel en-of fokkerij in het algemeen, laat ik dan de gegevens die ikzelf in Enter verzamelde, nog even op de band staan.

Brutaal

Het verhaal wil dat die ganzendrijvers nogal ,,brutaal'' waren, maar ik geloof niet dat we dat achteraf zo zwaar moeten opnemen. Men was, dunkt mij, in die tijd wel aan elkaar gewaagd. En slimmigheidjes hoeven we nog niet altijd als brutaal te zien, hoewel..... Maar luistert uzelf.
Een troep van die mannen dan zijn met hun ganzen ook eens op 't Loo in Apeldoorn geweest. Ze hebben hun ganzen daar in de koninklijke ,,domeinen'' gedreven. Maar het duurde niet lang of daar kwam zo'n schildwacht op hen af met het bevel dat ze direct die ganzen er weer uit moesten drijven. Daarop kreeg die wacht van een der ganzendrijvers de vraag te horen: ‚Heb ie vaaks meer te zeggn as de Prins van Oranje? Den hef oons tauwstemming egieuwn um de gaanze hier zat te loatn vrettn!" -
,,O, pardon, pardon'', moet die wacht toen verschrikt gezegd hebben, ,,ga dan je gang maar!''

Engels leren

Die ganzenkerels konden niet lezen of schrijven en toch wilden ze Engels leren. In de Engelse handel zat immers dik brood te verdienen. Toen heeft de oude meester gezegd: ,,jullie moeten eerst Hollands leren en dan kun je pas aan het Engels beginnen''. Maar ,,nee'' zeiden ze: ,,dat Hollaans dat könne wie zó wal begriepn, dat kö'w!'' Er waren er twee bij, die een klein beetje Engels konden spreken (en ook verstaan?) en die waren zodoende de voornaamste in de handel.

Slapen

Eenmaal hebben van die Enterse ganzenkerels een boer uit bed geklopt, omdat ze zo moe waren. De een zei tegen de ander: ,,dan mör ie oe zeek hoaldn''. Zo vroegen ze de boer, of de zieke man wel even op bed mocht liggen, want hij was niet goed geworden. ,,Dan mot oonze Leida d'r mär oet'', zei de boer, ,,want wie hebt mär één berre''. Zo kwam de ,,zieke'' ganzendrijver lekker in een bed te liggen. Na een poosje ging de andere even bij de bedstede kijken en vroeg: ,,wodt 't a wat better met oe?'', waarop hij ten antwoord kreeg: ,,nee, nog niks! ik zin zo kôold.''
,,Zol 't dan ok better wean da'k effn bie oe inkroep?'' vroeg de eerste weer en de ander zei: ,,Joa, dat ha'k eiglijk wa geern!'' En zo gingen die beiden lekker maffen. De boer en ziene Leida zaten de hele verdere nacht um de rake (haardvuur) en de ganzenkerels waren de andere ochtend lekker uitgerust.....

Levensfilosofie

In een begeleidende persoonlijke brief van deze mevr. H. - t. B. kwam ik nog de volgende levenfilosofietjes tegen: ,,Oud worden is niet erg plezierig, maar 't is het beste middel om lang te leven'' en ik wil daarop zeggen dat ik deze actieve briefschrijfster, wier brieven mij altijd veel genoegen hebben bereid, nog een lang leven toewens, met voor haar doen nog een zo goed mogelijk brok gezondheid. Ik benijd haar om haar moed en haar goede stemming, waarmee ze haar ziek zijn aanvaardt. Ze heeft ook nog een heel erg plezierig carnaval meegevierd, want, zegt ze: ,,Ik denk maar zo, onze Lieve Heer wil van een vrolijk hart gediend zijn, laten we dat proberen!'' Zo ziek als

JOHAN BUURSINK

ze was, is ze van het carnaval met haar onderscheiding op haar mantel en haar feestmuts op, thuis gekomen. Op het feest hadden een paar prinsen haar tussen zich in genomen en op een stoel gezet, waarna ze een rood fluwelen lint om haar hals kreeg met een ereteken eraan. Ze heeft er ook nog een lang gedicht voorgedragen (lang applaus!) dat ze 65 jaar geleden al van haar Moeder had geleerd, omdat ze zo goed van buiten kon leren. Ik meende dat ik dit verhaal van deze moedige vrouw mijn lezers niet mocht onthouden.

Geld geven

De heer D. W. te Hengelo vroeg mij dringend, het volgende in de regio brievenbus eens aan de orde te stellen. Een leraar (neerlandicus), die niet uit deze streek komt, vertelde zijn leerlingen het volgende. Als op een verlovings- of huwelijkskaart met uitnodiging de toevoeging staat: ,,Verlooiden worden mede uitgenodigd'' dan wil dat in Twente en omstreken zeggen, dat van de feestdeelnemers wordt verwacht dat zij geld geven en geen cadeau. Dat zou in Twente e.o. een algemeen bekende betekenis van genoemde uitdrukking zijn. Ondanks de door de heer D. W. geuite twijfel aan de waarheid van die opvatting, hield de importleraar bij hoog en laag zijn wijsheid vol. Met mij heeft D.W. een aantal ,,betrouwbare'' lieden van ontwijfelsbare Twentse afkomst naar hun mening gevraagd. Noch de anderen, noch ik hebben er ooit van gehoord. Ik neem aan dat bedoelde leraar (die ik niet ken en wiens naam niet eens genoemd is) de klok heeft horen luiden maar zich door de een of andere grappenmaker wat op de mouw heeft laten spelden. Of weet u het beter?

Böäs

De heer A. J. R. te Geesteren komt o.a. terug op een vraag, die ik vorig jaar eens in deze r.b.b. gesteld heb: ,,wat is ne böäs, die bij het slachten van een varken voor de dag komt?'' Ik kan me zo niet alles meer herinneren wat ik er destijds over geschreven heb, maar ik geef hierbij toch weer wat de heer R. ervan zegt: ,,Het is een kliermassa, de alvleesklier. Als we vroeger hadden geslacht, kwam 's middags meestal we ne birreman of -menske um den böäs''.

Birreman

Zo, dat weten we dan weer. Maar we weten nog meer en wel het Twents voor bedelaar en bedelvrouw. Dat een bedelaar een ,,birreman'' genoemd werd, wist ik al toen ik nog een kind was.
Maar voor bedelvrouw hadden we, meen ik, geen ander woord dan ,,beddelvrouw'' in ons Enscheder plat. Nu hoor ik voor bedelvrouw het woord ,,birremenske'' gebruiken en dat vind ik prachtig, want als wij het woord ,,mênske'' in de mond nemen, dan bedoelen wij daarmee een vrouw. Als je als getrouwd man spreekt van ,,'t mênske'' dan bedoel je daarmee je eigen vrouw. Bijvoorbeeld: ,,Ik bin d's kàts vúúr, mär 't mênske mot 'r niks van hebbn!''

Heurne

En uit een der brieven van H. G. W. te Enschede pluk ik nog deze anecdote, om de kolom vol te krijgen: ,,Twee breurs achter 't Scholtenhagen hen haddn zich opgeefn biej 't muziek in Hoksebarge. Wekkenlang leupn dee jongs noa de repetitie en iedern oavend was 't niks aans as nootn leern en wat kruuze of molln warrn. Teggn de moor neuldn ze dan 's oavends dat ze nog mär gin instrumêntn kreegn. Dat begun 't mênske (in dit geval is 't mênske de moeder, wat ook gewoon taalgebruik is) te verveeln en op nen marktdag gung ze noa 'n winkel van Krisjoan. Krisjoan was dirigent van 't muziek. No ik hier tóch bin, Krisjoan, wol ik oe ees vroagn, dee jongs van oons zint noe al zo lange biej 't muziek, mèr wanneer kriegt ze noe ees ne moal heurne? Dat kan'k diej zo nich zeggn, zei Krisjoan, dan most doe ze mèr ees oonder de pette veuln!''
(Nen hoarnt is een hoorn, meervoud heurn, of heurne, maar ook koeiehorens ziin heurne)

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.15

Ik vind het wel plezierig, dat ik de heer J. H. M. B. te Hengelo voort kan helpen. Hij wil n.l. graag weten hoe eigenlijk de roofvogel, die wij ,,klemmer'' noemen, precies heet. Volgens hem moet het een sperwer zijn, maar hij is er niet zo zeker van en hij heeft het niet in encyclopedieën en woordenboeken kunnen vinden. Ik vind het bovendien zo plezierig, omdat zulke vragen mij altijd aan het naspeuren zetten, zodat ikzelf ook ongemerkt wat detailkennis opdoe. Ik wil immers graag leren zolang ik nog leef. Ziehier dan.

Klemmer is klemvogel

De grote algemeen gemaakte fout is, bij ,,klemmer'' te denken aan het werkwoord ,,klimmen'' in plaats van ,,klemmen''. Die argeloze fout heeft zelfs onze eigen dr H. L. Bezoen gemaakt. In zijn ,,Land en volk van Twente'', blz. 132, verklaart hij althans dat klemmer (is havik) een klimvogel is, want de havik ,,klimt immers steil de lucht in''. In zijn tien jaar eerder (in 1938) gepubliceerde dissertatie (,,klank- en vormleer van het dialect der gemeente Enschede'') had hij al geschreven (blz. 2): klemmer is havik (bgl. mndl. climmende vogel is roofvogel). Bij mr. K. D. Schönfeld Wichers, eveneens eersteklas kenner van het Twentse dialect, komen we op blz. 40 van zijn Woordenboek van het Rijssens dialect voor ,,klemrd'' de verklaring ,,sperwer'' tegen. Ook G. H. Wanink meent, evenals Bezoen, dat ,,klemmer'' (dat hij vertaalt met roofvogel, kiekendief) verwant is aan het Ned. ,,klimmen''. Zie zijn Twents-Achterhoeks Woordenboek, blz. 122 - In het Veluwse (i.c. Heerder) Woordenboek van L. Bosch (1940) met supplement komen we ,,klèm'' tegen als ,,sperwer'' en ,,klèmechien'' als kleine sperwer''. De geleerden zijn het niet eens, want Bezoen zegt dat de ,,klemmer'' een havik is, Schönfeld Wichers verklaart het woord als sperwer, evenals Bosch, terwijl Wanink van kiekendief spreekt.

We zoeken verder

Eenmaal geïntrigeerd gaan we verder zoeken. Bij Koenen - Endepols worden we niet veel wijzer. Die verklaren dat klimvogels behoren tot de orde van vogels met twee tenen vóór en twee achter (o.a. papegaai en specht), zogenaamde ,,klimvoeten''. R. K. Kuipers in zijn Ned. Woordenboek (zonder jaartal maar vermoedelijk ongeveer 100 jaar oud) geeft op blz. 472, 2e kolom, r. 32 v.o.: ,,klamvogels'': eene soort van roofvogel, kiekendief.
Zoekende in de Teuthonista kom ik ,,clamvogel'' tegen met als verklaring: blavoet (blauwvoet): eyn clamvogel, ghyrvalk. Daarna mij weer tot Koenen-Endepols wendende, vind ik o.a. ,,blauwvoet'': een soort van roofvogel, sperwer.

Etymologisch

Wat mij nu het meest verwondert is, dat de hiervoren genoemde geleerde en minder geleerde woordenverklaarders (van wie ik nog kan begrijpen dat ze, als dialektsprekers, bij ,,klemvogel'' het eerst aan het dialektwoord klemmn, is Ned. klimmen dachten en niet eens aan Ned. klemmen), blijkbaar niet de moeite hebben genomen, wetenschappelijke etymologen te raadplegen. Ik heb er het eerst op nageslagen het Etymologisch Woordenboek van de Nederlandse Taal van Franck - Van Wijck (met supplement van Van Haeringen), 2e druk, 1929, waar ik op blz. 314, eerste kolom, regel 29 v.o., onder ,,klemmen'' tegenkom: mnl. clemmen: ,,vastzitten, zich vasthechten (vgl. ook clemvoghel m., roofvogel, jachtvogel, verklaard als: vogel die met zijn klauwen vastklemt, grijpt) ohd. chlemmen; enz. (Onder ,,klimmen'' wordt namelijk op de mogelijke verwantschap met ,,klemmen'' geattendeerd). En in het Duitse etymologische woordenboek van Max Heyne (deel 2, blz. 376. r. 20 v.o.) 2e druk, 1906, vind ik onder ,,klemmen'': ,,In der älteren Sprache vom packenden Raubvogel: singenden vogel aber unde clemmenden (Falken, Habicht) Sachsensp. 3,47,2)''.
Ik meen, hiermee genoeg bronnen te hebben gegeven om de heer J. H. M. B. op een goed spoor te zetten.

Roding

Vanzelfsprekend had ik mij, na ontvangst van de brief van de heer J. H. M. B., allereerst onmiddellijk in verbinding gesteld met dhr. Roding, directeur van 't Natuurmuseum in Enschede, met de vraag: ,,Welke vogel wordt met het Twentse klemmer bedoeld: een havik, een sperwer of een kiekendief?'' Ik had hier dus de drie woordverklaarders Bezoen, Schönfeld Wichers en Wanink aangevoerd. Zonder aarzelen gaf de heer Roding mij ten antwoord: ,,Geen van drieën in 't bijzonder. Een klemmer is in 't algemeen een roofvogel, waarbij men geen soorten onderscheidt. Klemmers zijn roofvogels die hun prooi in een snelle vlucht pakken, klemmen, en er dan mee verder vliegen. Geen van de genoemde drie gaan boven hun slachtoffers vliegen, wat je toch van een klimmende vogel moet veronderstellen. Met klimmen heeft de naam klemmer geen biet te maken.'' (of woorden van gelijke strekking!).

Anderen

Ook enkele andere lieden, bij wie ik enige praktische vogelkennis mocht veronderstellen, heb ik er terloops naar gevraagd.
Van de heer A. te Isidorushoeve kreeg ik op de vraag ,,Wat is een klemmer?'' prompt ten antwoord: ,,Een klemmer is een grotere roofvogel in 't algemeen. Maar bijv. geen torenvalk (waarvan men zou kunnen zeggen dat hij klimt) want die kan geen grote prooi vasthouden of omklemmen. Het woord klemmer is namelijk niet afgeleid van klimmen maar van klemmen. Een afleiding van klimmen is ondenkbaar, als je je de vangtechniek voor wilt stellen. Men kan er zowel sperwer als havik of kiekendief mee bedoelen, dee vroager hoonderkeukn of ok wal ne hen oet 'n hoonderloop vothaaldn''. (Of woorden van gelijke strekking!'')

Niet voor preutsen!

,,Niet voor preutsen'' schreef mevrouw B. H. P.-K. uit Goor, die enkele leuke rijmseltjes en gezegden inzond voor de regio-brievenbus. Eerst een historisch ,verhaaltje met een klein gebed: Mijn Moeder was omstreeks 1900, als een achttienjarige struise boerendeerne in betrekking bij de familie Jalink in Goor. Daar was ook een paar keer per week een werkster, Dike Schepers heette die. Beiden konden het goed met elkaar vinden al zat moeder wel een beetje onder de plakke van de oudere vrouw. Als de familie Jalink in de mooie kamer aan tafel ging, dan kon het personeel in de keuken zijn gerak nuttigen. Dan begon Dike: eeas biddn, Hanna!
,,Heere zeege disse spieze
Lange biddn is gin wieze
Hier op d'aard ne knappe jonge meid
Biddn kö'j wal in de Eeuwig-

JOHAN BUURSINK

heid!''
(Met dat laatste werd bedoeld: dooa he'j bettr de tied doartoo as hier).
Niet voor preutsen is ook een klein versje over vrijen:
,,'k Goa nooit weea noa Riessen hen vriejen,
want dooa vriejt de jongs zo raar.
'k Goa nooit weea noa Riessen hen vriejen,
want dan wor ik van binnen zo naar...''

Kent u deze al?

Nog steeds niet voor preutsen:
— 't Oge kan oe netzogood op nen koodreet valln as op nen spekpannekookn.
— Ton de wos kloar was (na de slacht) har de vrouw 'n doem ók kloar (d.i. schoon).
— En wat betekent: ..'n Hentweer op 'n sul goan zittn''?

Dol en dom

In r.b.b. 73. 13 schreef ik over de uitdrukking: ,,zo dol as 'n gaansnkuukn. Van de heer B. E. te Enschede ving ik de uitdrukking op: ,,mien vaar zea aait: zo dom as 'n gaansnkuukn''. Blijkbaar was 'n gaanskuukn zowel dol als dom. (In plaats van gaansnkuukn heb ik ook wel gehoord: zo dom as 'n eandnkuukn).

Corrigenda

Van belang lijkt het mij wel, de volgende kleine zetfouten hier te signaleren, ten gerieve van een aantal lezers, die deze stukken als een soort ,,studiemateriaal'' bewaren. Veranderen a.u.b. in:
R.b.b. 73.11:
3e kolom, regel 29 van onderen, lees (kweekgras).
— R.b.b. 73.13:
1e kolom, regel 21 van boven: bodden moet zijn bidden;
2e kolom, regel 17 van onderen: mochten moet zijn kochten;
2e kolom, regel 7 van onderen: lanuge moet zijn lange.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.16

Ditmaal wil ik enkele briefschrijvers aan het woord laten over schaden-en-zo (zie r.b.b. 73.07), maar eerst ter afwisseling een plukje uit een der brieven van **H.G.W. te Enschede.**

Gait

Het verhaal gaat over enen Gait, die vorig jaar gelijk met H.G.W. in 't zeeknhoes lag (leea). 't Was in de tied dat de beeste noa boetn, de wei in mostn, zo vangt het verhaal aan. (Onwillekeurig raakt H.G.W. hier ,,'n oetgoanstied'' aan, waarover ik in r.b.b. 73.07 onder ,,Beckums varia'' de mening van de lezers vroeg, en waarop ik in een der eerstvolgende r.b. bussen terugkom) ,,Dan stun Gait 's morns vuur 't raam noa boetn hen te kiekn'', zo vervolgt H.G.W., ,,en dan zea'r e vuur zich hen: doar mot de vrouwe zich noe alleene met redden. Ik zeea: at ze eenmoal in de wei bunt, dan redt de beeste zich sölms wa. - Joa nee, zeea Gait, at ze pas boetn komt, wilt ze mangs de kopzeekte walees kriegn, en a'j d'r dan nig gaauw biej bint, liejt ze dood in de weide .- Ik voonde dat é 'n vrie en mooi leavn har, ait boetn en in de prachtige natuur, met reeën en veugeln. Och, zeea Gait, dat zee ik joa nig meer, ok de veugel heur ik nig meer fluitn. - Ik zeear: biej dan doof? - Nee, dat bun ik nig, mèr ie zit zo'n betjen 'n helen dag op den trekker en dan heure ie niks mèr; ne trekker is wa makkelijk, màr met 't peerd wat 't toch veul meujer.''
Opmerking: Op enkele uitzonderingen na heb ik de stijl en de spelling weergegeven zoals H.G.W. die schreef. 't Bestuderen daarvan - en ook van andere inzendingen - is een karwei op zichzelf, dat ik tot later moet uitstellen. Eén uitzonderling wil ik maken met een opvallend naamvalsgebruik, zoals we dat in Het Nederlands niet meer tegenkomen. Er staat: ....in de prachtige natuur, met reeën en veugeln (3e naamvals-n!) en even verder: ...ok de veugel (1e naamval zonder uitgangs-n) heur ik nig meer fluitn. Wie doet daarover eens zijn zegje?

Gebrekkig?

De brief van H.G.W. vervolgt dan: ,,Gait was opereerd an ne breukke. Toen ik op ne middag bezeuk kreeg van nen oaldn kameroad, den helemoal nig old wol wearn of liekn, vertelln den teggn Gait, dat as e mos hoostn of hard lachn, hee ók zeerte har in de leeske. Gait vreug um: hoe old bun ie dan? Viefenvieftig joar, zegge.
Och, zeea Gait, a'k zó oold was, dan leut ik mie nig mèr opereern. - Dat was um nig völle weerd. Later har 't nog iederkeer oaver den dommen buul van nen boer, um zukke dinge te zeggn. Mèr ik har stille wille.'' - Tot zover het verhaal over Gait, waaraan ik niets toe te voegen heb. Alleen nog deze vraag: Ik meen dat men vroeger van iemand, die een breuk had, zei dat hij ,,gebrekkig'' was. Een gebrekkig man was dus een man, die behept was met een breuk. Wie heeft die uitdrukking weleens uit de volksmond gehoord?

Schadden

In r.b.b. 73.07 stelde ik de vragen: ,,Wat is (of was) in uw eigen omgeving het verschil tussen schadden en plaggen en tussen bagger en turf? Wat deed men vroeger in de oude potstallen onder de koeien: heide, schadden, plaggen? Hoe werd de heide gemaaid en de schadden en plaggen gestoken? - Bovendien vroeg ik meer gegevens over de uitdrukking: de schadden dreug hebben. Laten we nu eens zien. wat er tot dusver uit de bus kwam. Eerst een uitvoerige brief van de heer **A.J.R. uit Geesteren.** Die geeft de volgende uiteenzetting, waar ik erg blij mee ben. ,,**schadden** werden gebruikt voor brandstof aan het open vuur. Ze werden met de spade gestoken van een laagje veenachtige grond. Op het zand zat soms een laagje van plm. 20 cm dikte, dat gevormd was door halfvergane buntpollen, enz. Ze werden dan gestoken ter dikte (4) van plm. 10x20 cm en na drogen binnengehaald. **Plaggen** werden gestoken ter dikte van plm. 5 cm en ter grootte van plm. 50 x 50 cm van heidegrond of nog niet ontgonnen grasland, en deze dienden dan voor de potstal, om de koeien droog te houden en tevens om zgn mest te maken. **Dekplaggen,** die moesten dienen voor dek op aardappel- en bietenkuilen, werden gestoken van veenachtige zandgrond.''

Vragen

Alvorens verder te gaan wilde ik een paar vragen stellen n.a.v. het bovenstaande. 1e: schadden en dekplaggen werden beide gestoken van veenachtige zandgrond. Kan de heer A.J.R. dit nog wat nader preciseren? Welke zijn de kernmerkende verschillen tussen schadden en dekplaggen? - 2e: plaggen werden gestoken van heidegrond of van ,,nog niet ontgonnen grasland''. Hoe moeten wij ons de begroeiing van dat nog-niet-ontgonnen grasland voorstellen? - 3e: wat was ,,plaggen maaien''? - 4e wat groeide er in de plaats van de afgestoken heide? - 5e: wat gebeurde er met de door de schapendriften kaalgevreten en met hun uitwerpselen bemeste heidevelden? - Ik hoop daarop weer veel antwoorden te krijgen.

Turf

Over turf geeft de heer R. nog interessante gegevens.
,,**Bagger** werd gemaakt van ,,kort veen'', dat niet goed geschikt was voor turf, omdat deze bij het drogen last had van uit elkaar vallen. Bij de turfkuil werd dan eerst van planken een vierkante bak gemaakt ter hoogte van plm. 20 cm waarin dan het veen gespit werd. Met de schepemmer werd er dan het nodige water bij gedaan, waarna de massa met plankjes onder de klompen werd gekneed, tot een vlakke massa, welke nog enkele dagen nat gehouden moest worden om barsten te voorkomen. Zodra alles na enige tijd behoorlijk was opgestijfd werden er met een spits schopje blokjes van gestoken, losgepakt en gedroogd. - Toen er later machines kwamen werd de bagger met het lange veen gemengd en tot persturf geperst. Gewone turf werd direct in het gewenste model en op het gewenste formaat gegraven en gedroogd.''

Luisteren we nu naar de bijzonderheden, die **de heer B.J.E. te Losser** over een en ander geeft.

Kapvuur

De moeder van de heer B.J.E. maakte vroeger van het losse vuur, als dat direct niet weer gebruikt werd, een zogenaamd **,,kapvuur'' van schadden,** die haast niet wilden branden. Die schadden waren heiplaggen, die ook wel in de koeienstal werden gebruikt voor het maken van mest. Het kapvuur (waar komt die naam vandaan?) was dus het met schadden dichtgedekt open haardvuur, dat bleef nagloeien zodat het zo weer verder kon branden als de schadden terzijde werden gelegd. - Plaggen werden

JOHAN BUURSINK

gestoken in veengrond en vader E. haalde ze uit Rossum. Ze waren ongeveer 80 cm vierkant en plm. 10 cm dik. Ze waren na het drogen zeer licht en werden gebruikt voor afdekking van de tuffelkoeln. Prima isolatiemateriaal tegen de vorst.

De Schadden dreug hebben

We zijn nog niet helemaal uitgepraat over schadden-en-zo en moeten nog wat tot de volgende r.b.b. laten rusten. Hier nog twee meningen over de uitdrukking ,,de schadden dreug hebben''. **De heer H. Th. G. (83)** te Glanerbrug weet niet of hij gelijk heeft, maar heeft van jongs af aan niet anders geweten dan: als een meisje de schadden dreug had, dan was ze klaar voor 't trouwen, d.w.z. dan had ze voldoende schadden om gedurende langere tijd de gloed in de haard te houden. - Daarmee komt wel ongeveer overeen de mening van **de heer J.K. te Eibergen,** die schrijft: ,,Van een vrouw hoorde ik onlangs het volgende, dat betrekking had op een jongen die een bepaald meisje op het oog had: at hiee vuur zöch mot hiee dat vinden in de assche! Vroeger kon iedereen dat begrijpen, want het was een erezaak voor de huisvrouw dat ze het (open) vuur goed ingerakeld had, zodat ze niet de buurte in moest om vuur te halen.'' (Mijn vraag: kon de baas dan geen vuur maken met de tondeldeuze, als er geen zwavelstokjes of lucifers in huis waren? Vuur halen bij de buren klinkt me n.l. wat al te ongeloofwaardig in de oren! Maar ik kan me vergissen! Wie weet wat meer over vuur maken in de oude boerenhuishouding?).

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.17

Over schadden en plaggen volgen hier nog enkele bijzonderheden, zoals ik die van lezers ontving. We hebben al kunnen constateren, dat schadden en plaggen een grote rol speelden in de boerenhuishouding van, laten we zeggen, zo'n driekwart eeuw geleden en langer. Maar ik verwacht nog meer informatie, al komt die bij stukken en brokken los van mijn lezers. Als bij kleine beetjes alle weetjes los komen, dan kunnen we er één geheel van maken. Wie helpt?

Grös en heed

Zo'n kleine informatie heb ik hier nog voor me liggen, die ik terloops telefonisch ontving van de heer J. K. te Eibergen. Aldus: **Grösplaggen** waren plaggen van grös (gröstossens?) die werden gemaaid met de plaggen-hakke, waarna ze aan hoopjes werden gezet. Hierover graag wat uitvoeriger gegevens. Hoe zag zo'n plaggenhakke eruit en hoe ging dat „maaien" in zijn werk? Wat deed men met die grösplaggen? Kunt u de uitdrukking: „zich de plaggen oet de vaalt loatn mäein" thuis brengen? Waaraan was die uitdrukking ontleend en in welk verband werd het gezegde toegepast? - **Heedplaggen** oftewel heideplaggen, ook wel **„schollen"** genaamd, werden eveneens met de hakke gestoken, maar meestal gemaaid met de „schollenzicht" oftewel de plaggenzeis.

Schaddenvuur

Over het schaddenvuur, of liever over de toepassing van schadden in het open haardvuur weet de heer **H. Th. G. te Glanerbrug** zich nog het volgende te herinneren. Met droge schadden, vier tegen elkaar opgezet, de onderkant (wortels met zand) naar buiten, werd het haardvuur opgebouwd. Binnen die schaddenrand werd dan het vuur gestookt. De schadden brandden dan langzaam van binnen naar buiten tot eindelijk de wortels ook verbrandden en het zand heetgloeiend werd. Deze telefonische gegevens hoop ik binnenkort bij een bezoek aan de heer G. Mondeling nog aangevuld te krijgen. Wie intussen ook zijn zegje daarover wil doen, zal mij daar zeer mee gerieven.

Schaddenspoor

Geen enkele wat oudere Twentenaar en Achterhoeker, die nog nooit gehoord heeft van **'t schaddenspoor.** En de meeste Twentenaren van nu zullen wel weten, wat de **Schaddenrieders** zijn. Verschillende van de vroegere spoorwegbuurtlijntjes in onze streek hadden de bijnaam **'t schaddenspoor**, ook wel **Bello.** Dat Bello zal wel afgeleid zijn van de bel, die in het nogal trage tempo van het treintje op de lokomotief onafgebroken belde. De naam schaddenspoor was ontleend, volgens sommigen, aan het vervoer van schadden en volgens anderen aan de omstandigheid, dat de lokomotief met schadden gestookt zou zijn. Volgens de heer F. B. G. te Hengelo voerde 't schaddenspoor vroeger zowel van het Usselerveen als van het Aamsveen schadden aan, o.a. in Hengelo. Bij het station was een opslagplaats, waar ze aan het publiek (of aan wederverkopers?) verkocht werden. (Te wiens bate?) De **heideschadden** werden in de potstallen gebruikt voor de mestwinning, de **veenschadden** werden o.a. gebruikt om 's nachts het vuur in de open haard af te dekken. 's Andermorgens kon (met de bloaspiepe) het vuur weer annebeut worden, voor de eerste daad van de dag: koffie kokkn! - Wie weet uitvoeriger bijzonderheden te schrijven zowel over die buurtlijntjes als over dat schaddenvervoer?

JOHAN BUURSINK

Schadden-rieders

Waaraan hebben de Enscheder boerendansers de „Schaddenrieders" die naam ontleend? Hoewel ik dicht bij het vuur gezeten heb, ben ik er nooit achter kunnen komen, wie de eigenlijke naamgever is geweest en wat hij onder schaddenrieders verstond. Een van de toen al oudere leden der groep vertelde mij zo'n vijfentwintig jaar geleden dat onder schaddenrieders werden verstaan de mannen, die vroeger met het schaddenspoor naar het veen reisden om schadden te steken en die later naar de stad te halen. Anderen waren van mening dat de gewone reizigers met 't schaddenspoor schaddenrieders werden genoemd, maar dat vind ik erg twijfelachtig. Ik ben van mening dat er nog een andere oplossing is voor het raadsel van de naamgeving. Kan het niet zo zijn, dat de turf- en schaddenventers, die deze handelswaar aan het station kochten en ver-reden d.i. verventten, schaddenrieders werden genoemd? Een vroegere buurman van ons had de bijnaam Schadden-Gait, wat helemaal geen scheldnaam was. Hij of zijn vader zal of schadden gestoken of schadden vervent hebben, dacht ik zo. Met belangstelling zie ik hierover uw brieven tegemoet.

Samenvatting

Nu ik de lezers en briefschrijvers aan het woord heb gelaten, meen ik zelf ook een duit in het zakje te mogen doen. Het wordt dan zoiets van: „de schrijver citeert zichzelf", waarbij wel eens herhaling van het vorenstaande naar voren kan komen.
Toen ik in de jaren 1951-'56 mijn grote 'Boek van de Lonneker Landbouw" schreef, heb ik uiteraard nogal wat op de boer gezworven om mondelinge informaties op te doen. Hieruit neem ik verkort enkele verklaringen uit de woordenlijst over, zoals men ze mij toen verteld heeft. - Schadden: heideplaggen voor de potstal, of braandjplaggen voor de haard. Bij armoedige behuizingen dienden de schadden ook wel voor 't optrekken van buitenmuren. - De schadden dreug hebben: op het trouwen staan. - Zik de schadden oet de vaalt loat'n mäeien: zijn (buur)meisje door een ander af laten vrijen. - Kluuen: baggerturf. Van de moor (modder) onder 't heed (de heide) werden ze gemaakt. Het was zwaar vrouwluiwerk en de vrouwen waren maar wàt trots als haar kluuen mooier uitvielen dan die van de buren. Eerst werd de heide stukgehakt en dan met de moor in een ondiepe kuil geworpen. Met water werd een soppen (brei) gemaakt die met blote voeten werd getreden. (Opm. van nu: misschien bedoelde mijn zegsman: met blote benen en had men klompen aan de voeten. Met blote voeten lijkt me wel ál te pijnlijk!) Zelfs kinderen namen eraan deel en er werden oude kleren bij gedragen. Ook maakte mer. daarbij wel gebruik van een paard, dat geblinddoekt in de kuil moest rondlopen. Dat blinddoeken gebeurde omdat het paard anders steeds in dezelfde vospern (voetsporen) zou treden. - Zodra de massa genoeg dooreengewerkt was, werden in houten vormen de kluuen gestampt en daarna in het veld gelegd om in de zon te drogen. Als beloning voor het zware werk werd 's avonds na het kluuentrean op riespap getracteerd. (Opm.: dat was dan rijstpap van met water aangelengde melk!) - Scheldnaam: In later jaren was het woord kluuen (enkelvoud is gelijk aan meervoud) vooral in Enschede een veel gebezigde scheldnaam voor immigranten uit noordelijke delen van het land, die, toen daar de turfgravingen geen bestaan meer opleverden, zich hier als fabrieksarbeiders vestigden en door hun taal (het kluuns) opvielen. (Opm.: dat waren voornamelijk grote gezinnen uit Drente, vroeger ook uit de "kou van Overijssel").

Schadden-spoor 2

Uit genoemd Boek van de Lonneker Landbouw citeer ik nog even verder, wat ik destijds schreef over het Schaddenspoor. Aldus: Schaddenspoor is locaalspoor. Over het ontstaan van deze naam lopen de meningen uiteen. Sommigen schrijven hem toe aan het feit dat van de heide eerst de schadden afgestoken moesten worden, alvorens de lijn gelegd kon worden. Anderen beweren, dat de machines veel met schadden werden gestookt, die tijdens de rit werden ingeladen. Ook is er de mening, dat de turf- of schaddengravers met deze trein vervoerd werden, wat de naam zou hebben doen ontstaan. Uit de volksmond tekenen wij op dat de Enscheder-Ahaus Eisenbahn Gesellschaft aanvankelijk zulke slechte zaken maakte, dat zij hoofdzakelijk haar lijn moest exploiteren en rendabel maken met het vervoer van turfstekers naar het Aamsveen. - Ook zou het turf - en schaddenvervoer zelf er de naam aan hebben gegeven.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.18

In r.b.b. 73.05 kondigde ik al een mooie brief met aantekeningen aan, die thans ,,in de bus'' aan de beurt komt. Inzender wil onbekend blijven. Welnu, dat kan altijd. Ik zal hem (of haar?) dan maar **P.P.** noemen, omdat **,,Peter en Pauw''** het eerste onderwerp in deze interessante brief was. Ik houd me voor meer van zulke brieven graag aanbevolen. Afgezien van het komplimenteuze karakter van de aanhef van deze brief, zoals ik er trouwens veel ontvang, vind ik zulk geschrijf bijzonder charmant omdat het spontane ervan me erg aanspreekt. Bovendien - en dat heb ik al vaker gezegd - is voor mij de spelling van ongeroutineerde ,,platschrijvers'' zo leerzaam. Men schrijft min of meer vanzelf, zoals men het uitspreekt en dat is vaak heel anders dan ik het min of meer ,,bestudeerd'' pleeg te doen. Wat dan in mijn ,,eigen wijze'' opvatting ratsikaal verkeerd is gespeld, is dan vaak een waardevolle aanwijzing, hoe het ongeoefende lezerspubliek hun streektaal geschreven wil hebben om het vlot te kunnen lezen en begrijpen. Menigmaal kan ik dan mijn eigen ,,verzorgde'' spelling daarbij aanpassen, zodat er op de duur (en dat is een langzame ontwikkeling) een vanuit het lezerspubliek beïnvloede algemene spelling kan ontstaan. Ik hoop nog ,,tied van leawn'' te krijgen om mijn ideeën daaromtrent uitputtend genoeg uit te werken.

Peter en Pauw

Ik vind de schrijfwijze Pauw voor Paul wel mooi, al moeten we er geen gewoonte van maken. Zelf hebben wij de ervaring opgedaan, hoe moeilijk de naam Paul uit te spreken is. Naar de apostel Paulus hebben wij namelijk onze zoon Paul genoemd. Toen hij nog klein was, waren er lieden, die hem Pauweltje noemden. Anderen spraken dat Paul met de oaklank uit, zodat het ,,Poal'' werd, wat in het Nederlands ,,paal'' betekent. Nu lees ik, dat P.P hem Pauw zou noemen. Een bewijs, dunkt mij, dat de ,,tongenslag'' (zoals dr. Arnold Rakers de tongval in het dialekt noemde) moeite kan hebben met het uitspreken van niet tot de eigen tongval behorende woorden.

In Buurse

,,Meer um op Peter en Pauw terug ge te kömmn'', zo schrijft deze P. P., ,,ik was is in **Buurse** en doar neumn zee dat nen **Ammelsen miegetönis is jeurig** en hee löt de sloezen wa lös, want reegn as 't goat''. - Ik meen, deze uitdrukking te moeten vertalen met: ,,in Buurse, waar ik eens was, noemden ze dat een Ammeloesen pis-teunis is jarig en hij laat de sluizen wel los, want het regent dat het giet''. - Maar nu weet ik nog niet precies hoe of wat. Werd (of wordt) in Buurse Peter en Paul ook wel Ammelsen Miegtönis genoemd, of zei men dat alleen als het op Peter en Paul regende? Wie weet er meer van? Intussen meen ik, ten gerieve van hen die minder bekneist zijn in onze streektaal, enkele verklaringen te moeten geven. **Ammeloe** (uitspreken Ammelo) is een Duitse grensplaats, ongeveer halverwege tussen **Buurse-Winterswijk**. De uitdrukking zal in verband staan met de ,,regenhoek'' in Buurse. Ook hierover ontvang ik graag wat bijzonderheden. - Voor nietpreutse lieden voeg ik hier nog aan toe, dat de woorden ,,miegn en drietn'' voor pissen en poepen ons nu wel erg ordinair in de oren klinken. Maar ,,miegn'' in een andere betekenis dan pissen hoeft helemaal nog niet ordinair te zijn, bijvoorbeeld in een uitdrukking, als iemand zwaar bloedend gewond is: 't blood mig - of verl. tijd: meeg - em oet 'n kop. Maar misschien kom ik later nogeens op het probleem van ordinair of niet ordinair terug.

Duurpot

Het volgende stuk uit de inzending van P. P. ga ik maar **,,duurpot''** (is stamppot) noemen, omdat er van-alles-en-nog-wat in staat. Gemakshalve geef ik het hier en daar in mijn eigen spelling en stijl weer en ga ik (net als in de bijbel) zinnen en gedeelten nummeren om het bespreken van de onderwerpen naderhand overzichtelijker te maken. ,,Zo heb ik het eheurd'', schrijft P. P.: 1) Vrooger mossn de keender mangs hoalt sprokkeln at ze oet school kwammn; 2) haddn ze de kruuwaagn dan vol dan gungn ze op 't hoes an; 3) en dan kreegn ze twee snéé broad met eerpel oet de askela; 4) en een betje tulle (een soort segreinat) van zo'n klommn dent verscheidn keer oppekokt wordn; 5) en at 't boetn doonker won (wordn) mossn ze noar berre; 6) 's mons dan gaft een paar piln broad; 7) met at te was iets botter of rössel; 8) en smeddags meespas duurpot van moos, zoerkoal, snieboonen of waj zölf in de tonne hadn; 9) as 't kon met hesje spek of stukske van halm kop; 10) want de mooiste stukke van 't varken gingen noar de groate leu; 11) zo as de rungstukke, de scheenks en 't moaie mèt; 12) dan haddn ze zölf nog betje spek, varkenpeute, twee halve köppe, snoetn en 'n stat en de lekkere knappeloarn; 13) eerst gingt int vat en dan in wiem en t' wodn zo dröge daj de wa ene gat met in kop kon goajn (gooien).

Uitleg en vragen

Ik zal er hier mijn uitleg aangeven en vragen stellen als me iets niet duidelijk is, met een nummering die verwijst naar de nummering in de bovenstaande tekst.
1) Voor **vrooger** zou ik zeggen: **de vroogerdag.** Dat is mij als kind al geleerd. - Was er voor **,,hoalt sprokkeln''** geen specifieke dialektuitdrukking? Bijvoorbeeld hoalt gaddern? **2) Kruuwaagn** is kruiwagen, maar het ouderwetse woord is: **schoefkoar** (schuifkar). Een wagen heeft vier wielen, een kar heeft er één (kruiwagen oftewel schuifkar), twee (stötkoar, stortkar) of drie (dreeradswaagn oftewel stortkar met losse laadbak). - **Op thoes an goan** is eerder huiswaarts gaan dan naar huis gaan. Ik zou hier in mijn Enschedeër plat zeggen: **op** hoes (of op 't hoes) **op an** goan. Of ook wel: **noa** 't hoes **op an** goan. Ik houd hiermee een slag om de arm met betrekking tot het pertinente: **noa hoes hen goan.** In het laatste geval ben ik niet van plan, onderweg nog ergens aan te leggen. 3) **twee snéé broad:** in het Enscheder plat zgt men: **twee sniëe brood;** brood is roggebrood; spreekt men het uit als broad, dan kan verwarring ontstaan met **broad** voor broedsel. De eerste en laatste sneden, ,,van de kös'' zijn de ,,kneppn''. **Eerpel oet de askela** zijn in de hete as (van een paasvuur of, zoals hier, uit de as in de asla) in de schil gaar gestoofde aardappels, die heet gegeten worden nadat de branderige schil er is afgepeld. 4) **tulle** ken ik niet, maar ik leid uit de zin af dat het surrogaatkoffie

JOHAN BUURSINK

is van cichorei. Mijn vraag is: was dat van zelfverbouwde cichorei of oet 'n tuutke? **Klommn** is een kluit, maar wij zeiden: **knobbn,** dat ik nog in verband kan brengen met **knobbel.** Uit de bijvoeging ,,verscheidn keer oppekokt'' (opgekookt) leid ik af dat hier een echte cichoreiwortel meermalen werd uitgekookt. 5) At wiej noa ber hen mossn, dan was het eerst: pap ettn, pissen, biddn en noa ber hen. 6) 's morgens dan gaf het een paar pillen brood: ne **pil brood** is een dikke, min of meer vormloze snee roggebrood, vooral wanneer het brood zich moeilijk liet snijden. Ne pil stoet werd nooit gezegd. 7) **boter of reuzel:** bij de boeren was vroeger reuzel een lekker smeersel op het brood; boter was een bedrijfsprodukt dat geld op moest brengen en dat vaak te schaars was voor eigen gebruik.8) 's middags meestal (meespats, ongeveer: meestenparts, meestendeels, hier: meestal) **stamppot van moos (boerenkool),** zuurkool, snijbonen of wat je zelf in de inmaakkuip (ton) had ingemaakt; 9) als het kon **met een harstje spek** of een stukje van een halve (varkens)kop; men kan ook zeggen: **'n spekhäske;** 10) het blijkt hieruit dat sommige (kleinere) boeren het beste van de slacht moesten verkopen en het zelf met de mindere onderdelen genoegen moeten nemen; 11) rugstukken, schenkels en met (aan stukjes gehakt fijn braadvlees voor het maken van grcffe braadworst); 12) een beetje spek, de varkenspoten, twee halve koppen (waarom werden die koppen steevast gehalveerd?), de snuit, de staart en de ltkkere **knabbeloren** (waarschijnlijk zo genoemd naar de knabbel- of knewwelbutkes, het kraakbeen, van de grote varkensflaporen); 13) eerst werd het ingezouten en dan werd het aan de zolder gehangen om te drogen. Opm.: hier wordt het woord **,,goajn'',** gebruikt, maar ik ben van mening dat **,,smietn''** hier beter op zijn plaats zou zijn. Van vrooger weet ik nog dat wij als platpraters van oudere ouders **,,smietn''** zeiden terwijl kinderen met jnogere ouders het modernere **,,goajn''** of **,,gooin''** gebruikten. Wat denkt u daarvan? - Op taalgebruik en spelling van **P. P.** kan ik nu niet verder ingaan. Dat zou een vette kluif worden.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.19

Mag ik nog even verder gaan met de brief van **P. P.**, waarover de vorige r.b.b. handelde? Er is namelijk stof te over in deze inzending, die ik niet graag op de lange baan zou willen schuiven. Ik zal er weer mijn eigen mening naast, of waar nodig, tegenover stellen.

'n Boozem

Voorzover ik weet, wordt het dialektwoord ,,boozem'' (ndl. boezem) alleen gebruikt voor schoorsteenmantel. De menselijke boezem wordt aangeduid als ,,de bos'' of ,,de böste'', hoewel van oorsprong met ,,boezem'' de holte tussen de borsten is bedoeld. Evenzo is het met het woord ,,schoorsteen'' gegaan, waaronder wij thans het hele rookkanaal van een stookinrichting verstaan. Oorspronkelijk waren de schoor-stenen de stenen, die de rookvang boven het vuur schoorden of schraagden. Die ommantelde rookvang noemen wij, zoals gezegd, 'n boozem. - **P. P.** schrijft: ,,Wij hadden vroeger op school een meister, die ons graag Nederlandse woorden in het Twents liet vertalen. Zo had hij het een keer over de schoorsteenmantel en hij vroeg mij, wat dat was. Ik antwoordde: dat is dat kleedje met dee franje, dat boam opn boozem lig. Ik wist niet dat 'n boozem de schoorsteenmantel was''. - Dat P. P. dacht dat het kleedje met franje 'n boozem was, is begrijpelijk. Men gaf ons vroeger maar al te weinig tekst en uitleg van de gewoonste dingen om ons heen; je werd geacht dat vanzelf wel te weten. - Dat voor die rookvang het woord ,,boozem'' kon ontstaan, is ook wel verklaarbaar. In de waterhuishouding is een boezem een uitholling, waar water doorheen stroomt of waarin water verzameld kan worden of opgevangen kan worden. Zo wordt de rook boven de open haard ook opgevangen in een, nou-ja, een boezem. In 'n boozem werd ook vlees en worst gerookt.

Duurtocht

Ik heb het, meen ik, eens gehad over nen duurtocht, waarmee diarrhee of buikloop wordt aangeduid. P. P. geeft hiervoor: **duurgaank** (doorgang), wat dan ook wel goed zal zijn. Zonder commentaar geeft P. P. in dat rijtje een paar uitdrukkingen, waarvan ik veronderstel dat het grappige uitdrukkingen zijn voor diarrhee hebben. Bijvoorbeeld: **de broeswaagn jaagn,** vertaald ongeveer: met de schuimwagen rijden; **patriezenjacht:** daarvan is mij de letterlijke betekenis evenmin duidelijk als de figuurlijke; **ik was zo** (an de) **dunne as ne spörriekoo:** an de dunne wean is een bekende uitdrukking voor diarrhee hebben, en van ne spörriekoo - een koe die voornamelijk met spurie gevoerd wordt - is bekend dat die erg dun is in de ontlasting. Van dieren wordt bij buikloop gewoon gezegd: die is **dretterig,** volgens P. P. - Ik meen dat het bij dieren gewoon **drettig** is en dat de uitdrukking **dretterig** toegepast wordt bij mensen (figuurlijk bedoeld) die zich **,,kakkerig''** aanstellen. (Afgeleid van het Latijnse cacare, dat tot grondslag diende voor ons woord kakken). Nu we het toch over een ontlastingsonderwerp hebben: volgens P. P. is het gehele hokje met w.c.: 't huuske ofwel de tonne met toevoeging: de tonne leug brengn, of 't huuske oetgoajn. - Opmerking: met 't huuske of tuuske wordt de ouderwetse tonnetjesplee aangeduid, niet zozeer op de boerderij maar m.i. meer bij de eenvoudige arbeidershuizen. Vroeger bouwde men ,,achter in 't laand'' of ook wel vast tegen het achterhuis een ,,huisje'' met één deur, waarin een kistvormig zitapparaat met het tunneke. Dat tunneke werd op de mestpat leeggegooid: 't tunneke leugbrengn. Bij de boeren die ook wel eens een aangebouwd (houten, open) huisje hadden, stond onder de zitplank een grote, ingegraven ton, die maar een paar keer per jaar leeggehaald hoefde te worden of leeggeschept. Je kon wel zeggen: ik mor noa 't huuske, maar in mijn jeugd was plee al veel fatsoenlijker. Hee zit op de tonne was toen al bepaald onfatsoenlijke taal. Van: 't huuske oetgoajn heb ik nooit gehoord; het huuske werd immers niet uit of leeggegooid, maar 't tunneke. Nu genoeg hierover.

Hen en klòk

Wie hebt ne **breudse henne** zittn. Hee **klókn** bes. De eerste kuukn bunt oetn dop. Now hewwe ne kloeke met kuukn um de pöste (hen) loapn. Aldus **P. P.** - Ter verduidelijking voeg ik eraan toe: Als een hen (kip) wil broeden, broeds is (wil breun, bröds is) dan kun je dat horen aan het ,,klókkn'' (letterlijk: kloeken, d.i. klokkende geluiden maken). Zo lang de hen zit te breun (breudn) is het nog een hen, maar niet zodra heeft zij de kuikens te hoeden of ze is een klók(ke), een kloek. En dan hebben we de kłoek met kuikens ,,om de posten'' lopen. De ,,posten'', het staande houtwerk van een vakwerkhuis, waren de belangrijkste bouwelementen. Vandaar.

Varia-gezegden

Tenslotte neem ik van **P. P.** een aantal Twentse uitdrukkingen en gezegden over. Waar ik een vraagteken plaats, is me de betekenis van een woord of de bedoeling van een uitdrukking niet duidelijk. Bij anderen plaats ik tussen haakjes mijn eigen toelichting. Aldus:

1) Rieget oe, zèè de boer, en hee har mer ene koo in 'n stal.
(Ga in de rij staan, zei de boer tegen zijn ene koe).
2) Een zittend gat zut aaltied wàt.

(Wie veel zit te niksen ziet veel wat een ander verkeerd doet, of: heeft overal erg in, geeft op alles acht. Meestal in ongunstige zin gebruikt. Met ,,gat'' wordt hier het zitvlak bedoeld).

3) Behelpn is gin schaane mer lastig.
(Ik heb weleens gehoord: Armood is gin schaan, mär lastig. Mijn moeder placht te zeggen: Behelpn is gin zat ettn).
4) Wat wordt bedoeld met: sloadubbel, nen lekkereers, nen gaffel?
(In plaats van lekkereers heb ik wel gehoord: lekkertaand; voor een snoeper: 'n slikkeräers. Slikkeren is op snoepgoed sabbelen; slikkerspul is snoepgoed. Met eers of äers wordt bedoeld het Ndl. ,,aars'' en daarmee wordt 'n dikkn eand van de rugge bedoeld,

JOHAN BUURSINK

het ,,gat''. De eigenlijke anus is: eersgat. Wordt hier met gaffel ook bedoeld ,,nen gaffeltaand'', d.i. een manwijf?)

5) Ai mie gistern haddn huurd waik vandage oen meid (of knech) wes.
(Bij de weigering van een verzoek om iets te doen, wanneer net iets teveel gevraagd wordt).

6) Iej bint ók nich van gistern! Nee, want dan wa'k moargn pas dree dage wordn.
(Deze heb ikzelf iets gewijzigd. Of heeft P. P. er iets anders mee bedoeld? 't Was me niet helemaal duidelijk).

7) Dat is nen binnenvetter.
(Letterlijk: van een koe of een mens, aan wie je van buiten niet kunt zien dat hij van binnen vet is. Figuurlijk van iemand, die niet veel zegt maar verstandiger is dan je aan hem kunt zien).
8) Dee liekt as twee eersbilln op mekaar.
(Commentaar overbodig).
9) Hee kan proatn as nen advekoat dee 't viemntwintig geuldn in 't uur hef.
(25 gulden in 't uur hebben is: verdienen).
10) Den is van gèèligheid oet 't spek ebassen.
(Vrij vertaald: die man is zo overmatig vet dat hij uit het spek is gebarsten. Gèèl bij planten en de grond is: overmatig welig of weelderig. Gèèl spek is walgelijk vet spek).

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.20

Van de vele reacties die ik zowel schriftelijk als mondeling en telefonisch ontving op mijn eerste regio-brievenbus in dit jaar, liggen alleen uit de eerste helft van april nog zo'n vijftien onderwerpen te bespreken, die nu aan de beurt komen. Om heel eerlijk te zijn - wat ik trouwens altijd ben - moet ik zeggen dat de nu weer aan de dag getreden belangstelling voor deze rubriek mij min of meer overrompeld heeft. Ik het langzamerhand aan twee brievenbussen per week niet genoeg meer om alle inzenders behoorlijk aan hun trekken te laten komen en daarbij dan ook nog mijn eigen zegje te doen. Men moet echter wel een paar weken geduld hebben met behandeling, omdat ik altijd 'n paar brieven op voorraad moet schrijven voor de goeie gang van zaken op de drukkerij. Wat de moeilijkheid nog vergroot is dat er nog heel wat af te handelen is van vóór mijn afwezigheid. Het moet zo ontmoedigend zijn voor een inzender dat hij/zij er nooit iets van terugvindt in de krant. Dat moet voorkomen worden. Als u tot die teleurgestelden hoort, laat u mij dat dan alstublieft weten. Dan kö'w zeen wa'w doott! En nu de rij van onderwerpen.

't Rad is schel

In r.b.b. 73.10 behandelde ik de vraag van **de heer H. E. te Rossum** over de zin: ,,het rad is schel''. ,,Schel'' is in het Ndl. ,,scheluw'' of ,,scheel''. Ik knoopte er de vraag aan vast: ,,wat is spuurn van 'n fietsenrad?'' Ziehier het resultaat: **J. K. te Eibergen** schrijft: Als 't rad schel (scheel) is dan zit er een slag in het wiel. De fiets of de auto **spoort** niet, zeggen wij. Maar **spuurn** is heel wat anders: wiee goat, at er snee lig, hen konientjes spuurn.

De heer H. G. W. te Enschede is nu aan het woord: In mijn jeugd heb ik zo vaak de fietse op 'n kop muttn zettn, dat ik geloof dat mijn oude fiets vaker op de kop stond dan dat ik erop kon fietsen. Daarbij had ik ook nog zo'n lang ,,brooks'' zadel dat ik eerst nen torf onder 't zadel moest leggen, anders bleef de omgekeerde fiets niet staan. As ne fietse nich **spuurt**, dan bunt de beide raa niet op één lijn achter elkaar opgesteld. Het achterwiel kan gericht worden d.m.v. de kettingspanner, die erop zit. Maar is het freem verbogen, dan zijn de wielen niet meer in het spoor te zetten en is de löppe oet de fietse. Als het wiel slingert, dan he'j 'n slag in 't rad en dan mu'j de speek'n biejspannen en doarmet het rad wier richtn, zodat de spanning d'r wier in koomp. A'j 't met speekn biej spannen nich könt redden, dan mo'j 't hele rad niejs **verspeekn.** Om vast te stellen op welke plaatsen een wiel slingert, dat kan men bepalen door een stukje krijt tegen de zijkant van de velg te houden terwijl men het wiel ronddraait. Waar het krijt de velg niet geraakt heeft is het wiel dan schel of scheluw. - Als een autowiel slingert zegt men dat de wielen **niet in balans zijn;** ze moeten dan uitgebalanceerd worden. Op de plaats van de balans wordt dan een stukje lood aan de velg bevestigd.

Kòt en krap

In r.b.b. nr. 10 behandelde ik nog meer oude woorden en uitdrukkingen, **die de heer H. E. te Rossum** naar voren bracht. Ziehier enkele reacties daarop. **Van de heer H. G. W. te Enschede:** ,,In het Twents is **een krap** een deursluiting, in 't Ndl. ,,wervel'' genoemd. In de betekenis van deursluiting kennen, dunkt mij, de meeste Nederlanders het woord krap niet.'' - In Koenen Endepols komen we inderdaad **wervel** tegen in de betekenis van **‚draaibare grendel als sluitmiddel'**, terwijl een van de verklaringen voor **krap** aldaar luidt: slot, kram aan een boek. In die betekenis kennen wij het woord **krap** weer niet: een (kerk)boeksluiting noemen wij **slot.** Het oude Ndl. woordenboek van Kuipers (waaruit ik vaker citeer) is volledíger, want daar lees ik onder krap o.a.: boekslot (zie ,,kram''), en: (gewestelijk): wervel.

(Intussen is dat gewestelijke ‚krap' voor wervel nog steeds niet verouderd, maar nog wel zó ingeburgerd, dat ik nog nooit 't Ndl. ,,wervel'' had gehoord voor onze ‚krap'. Onder ,,kram'' komen we bij Kuipers o.a. tegen: slotkram, grendelkram: haak, knier. En bij **,,knier'':** scharnier, deurhengsel. Zoek maar uit. - Interessant is niet minder wat **H. G. W.** schrijft over: iemand krap houden. Ook hij vindt dat dat in het Twents moet zijn: **één kòt hôoldn.** Als je iemand kort wilt houden, dan ‚mor wiej dèn 't voor luk hoger leggn''. (Dat zal, dunkt mij, alleen mogelijk zijn bij een paard, niet?). - **In Eibergen** kent men waarschijnlijk geen krap aan poort of hek, want **J. K.** schrijft: Het woord krap is zeker geen scheldwoord, maar je kunt wel **krap in de centen** zitten (at de vrouw oe kot höäld! - Bsk), en je pak kan **krap an de moate** zijn.

Aanzoek

De bruiloftvoordracht van J. G. ter A. uit Beckum heeft ook een aantal tongen en pennen in beweging gezet, zoals wel te verwachten was. Vooral 't inleidende gesprek van de jongeman, die een meisje wilde vragen (zie r.b.b. 73.08) vond ik curieus! Op een mooimakersavond was 'n vroms (vrouwmens) dat Jenske nog wel aanstond. Hij draaide er eerst een paar maal om heen en ,,het'' begon hem voortdurend meer te plagen. Eindelijk stond hij er dicht bij en toen vroeg hij haar: hoeveel koeien hebben julie op stal staan? Twaalf, had dat meisje gezegd en dat had Jenske wel aangestaan. Toen kwam het moedige woord er uit: Wat had je ervan gedacht als wij vanavond eens samen naar huis gingen? - Een mooie variatie gaf **de heer H. B. K. uit Rietmolen** op zo'n kardinale vraag, en wel: ,,At 't ees was en ik zól diej vroagn, wat zo's dan zeggn?''

De heer **H. G. W. te Enschede** zegt ervan: ,,Sol dat in dissn tied nog zo wearn dat de boernjongs of dearns kiekt hoovulle beeste of

JOHAN BUURSINK

bunder groond de teggnpartiej hef? Mie dug van wa'', laat deze briefschrijver er meteen op volgen, en ,,in de burgerieje net zo good, doar vroagt ze direct: wat deu (of döt) zien (of eer) va?'' — Ik kan het daar wel mee eens zijn, al zijn er uitzonderingen, waartoe ik mijzelf ook reken, wat mijn liefdesleven betreft. (Love! No money!) Wat de vorm van de vraag betreft, zou H.G. W. een slag om de arm willen houden en ,,haar'' vragen: ,,Wat sos doe d'r van zeggn àk die is vreuge as wie vanoavend is te hope noa 't hoes zolln goan?'' met sterke nadruk op dat ,,àk''. — Ik weet niet, of ik zo gauw zo'n ingewikkelde vraag bij elkaar kon krijgen. Van mijn (laatste) aanzoek (dat is met Sunt Jan krek 45 jaar geleden) herinner ik mij de gekozen woorden niet meer. Maar, mijn vrouw nu kennende, denk ik wel dat zij in zich zelf hartelijk gelachen heeft om mijn gestuntel. Ik weet ook niet meer òf zij wel officieel ,,ja'' heeft gezegd. Een slag om de arm houden zou ik nòg onder zulke omstandigheden niet kunnen. 't Is àn of vàn! En onzerzijds had er geen overleg met de ouders plaats. Die zouden gauw genoeg ontdekken dat er wat aan de hand was.

Pannekoek

„Pannkook mot mesdun wearn'', meent **H. G. W. te Enschede,** ,,met brosse knapperige reandekes, nich van dee dikke melkloetns. Ik ett de sommerdag de pannkook met koolde kearnemelk en sload met siepelstelkes. Eerder streuidn ik d'r ok nog waleens völle suuker op''. — Maar vanouds moet pannekoek zo dik zijn, dat je hem tussen duim en wijsvinger aan een kant vast kon houden en recht voor je uit houden zoonder datte duurzwokkn! Zo'n pannekoek kon je meenemen naar de fabriek, waar je hem aan een spijker ophing om er af en toe een hap van te nemen zonder er met de vingers aan te komen!

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.21

In regio-brievenbus 73.18 schreef ik over den Ammeloesen Miegtönis in Buurse en daarop kwamen enkele reacties binnen, die ik hier meteen maar aan de orde stel. Ik hoop namelijk dat er op korte termijn nog meer lezers aan het praten of schrijven toekomen, vooral uit de Mieg-tönis-omgeving zelf.

Waar het om gaat

Eerst een tweetal nagenoeg gelijkluidende reacties. Zowel de heer B. P. te O. als de heer H. J. G. te Enschede, maakten mij attent op het boek van Hendrik Odink, „De Achterhoek", waar men de geschiedenis over de Miegetönis van Ammelo uitvoerig kan lezen. - Natuurlijk ben ik met dergelijke literatuur-verwijzingen zeer gediend. Maar... deze rubriek is er niet voor om zonder meer direct maar te herschrijven, wat anderen reeds vóór mij geschreven hebben. Het gaat er mij om, de lezers en lezeressen eerst aan het woord te laten om aan de weet te komen, wat er nog leeft in het volksgeheugen aan oude gebruiken en instellingen. En ook om allerlei finesses uit te pieren, zowel wat betreft de feiten als de achtergronden. In dit geval (r.b.b. 73.18) was de vraagstelling duidelijk genoeg: „Werd in Buurse Peter en Paul ook wel Ammelsen Miegtönis genoemd, of zei men dat alleen als het op Peter en Paul in Buurse regende? Kan de uitdrukking in verband staan met Ammeloe als regenhoek van Buurse?" (Vaak werd immers goed of slecht weer in verband gebracht met een andere, met name genoemde plaats in de omgeving.)

In de tweede plaats komt dan de vraag: waar kan ik meer aan de weet komen in bestaande geschriften? De heren B. P. en A. J. G. hebben mij getipt over een belangrijke bron. Doezendmoal daank!

Ammeloosen umgaank

Daar komt me een mooie informatieve brief te hulp van een nieuwe briefschrijver: J. R. B. te Haaksbergen. Aldus:

„Als jongen ben ik voor de oorlog van 1914 meermalen naar Ammelo geweest. Op de feestdag van Peter en Paulus, op 29 juni, was het in Ammelo umgang. Dat was Sacraments-processie. We liepen er te voet met een groepje mannen naar toe.

Er was dan eerst Hoogmis in de kerk en daarna trok men naar buiten, over zandwegen en langs hilgenhuuskes, waar dan de zegen werd gegeven, en dan terug naar de kerk. Na de processie begon de kermis. - Als men nu spreekt van miege-teunes dan komt dat omdat - zo ver ik weet - de H. Antonius de kerkpatroon van Ammelo is. En het is wel juist dat er vaak zo tegen eind juni wel eens wat regen valt. Als er dan op Peter en Paul (dat toen een verplichte katholieke feestdag was) een behoorlijke bui viel, dan was den Ammelsen Miege Theunis bezig".

Brieven met zulke gegevens, hoe kort ook, leveren bijzonderheden op die de hiaten in de grote beschrijving prachtig opvullen. Zulke brieven ontvang ik graag, en.. hoe langer hoe liever. Mensen als de heer J. R. B. kunnen nog uit eigen herinneringen putten. Maar er zullen toch ook nog wel veel jongeren zijn, die nog uit de

JOHAN BUURSINK

herinneringen van wat vader of grootvader zo vaak heeft verteld, kunnen putten. Ook zulke lieden laat ik graag aan het woord, opdat wij niet vergeten uit welke leefwereld wij stammen.

Tweetalig

Nu een ander onderwerp, waartoe mij de brief van P.P. inspireert, die ik de vorige brievenbussen al aan het woord liet. Het gaat over onze tweetaligheid, waarover ik in de loop van de jaren in deze krant al meermalen geschreven heb. P.P. schrijft: „Ton oonze deerne van dree joar ant kibbeln was met 'n buurmeiken, zee ik: no um 't aander! Ze keek mie an en zee: dat hèt om de beurt! - Woe kômp dat dink doar biej? Wie proat aaltijd plat; dan könne wie van keender nog wat leern!"

Hierop wil ik het volgende zeggen. In het plat van P.P. zijn ongetwijfeld al heel wat „hollandse" woorden binnengeslopen. Hij (zij) schrijft o.a.: „kibbeln". Dat is op z'n plat echter „knibbeln" dus met kn aan het begin van het woord. - Dat een meisje van drie al weet, dat het Twentse „um 't aander" in 't Nederlands „om de beurt" is, heeft ze natuurlijk van oudere kinderen, die goed Nederlands op school leren. - Ik vind dat goed-Nederlands-leren-spreken-op-school uitstekend. Ik vind het echter jammer als dat ten koste gaat van onze eigen zogenaamde „plat". Onze „tweetaligheid" hoeft voor niemand een probleem te zijn, als we beide maar goed doen. Spreek goed Nederlands waar dat gewenst is, maar beschouw je Twents niet als minderwaardig. Houden we het in ere!

Ansproak

Nog een opmerking van P.P. verdient onze aandacht.

Aldus schrijft P.P.: „Aj de oale leu heurt proatn oaver vrooger dan hadn ze wa meer ansproak an mekaar as no. Ieder is no meer op zien eentje. At ze vrooger saoms ('s avonds), ast gin weer was (als het bijzonder slecht weer was) kwamn ze biejn kachel bie mekaar en wordn van alles verhaandeld. Ze kendn zik opn boer en dorp allemoale, verdreet en plezeer, ze léém (leafdn) met mekaar met, en hadn eenn wat dan deen (deedn) ze nander wat met; oaver betaaln wodn ni proat want geeld haddn gewone leu ni, en wodn de zeg: ak wier wat hebbe zak dee wa wie in sloat stoatn. En now heurj nog wal is zegn: tont geeld in de wereld kwam, was geevn offeloopn" - Ik heb de spelling van P.P. zoveel mogelijk aangehouden „ter leringhe". Over een paar uitdrukkingen wil ik nog wat zeggen. Met „ansproak an mekaar hebbn" wil niet alleen gezegd zijn „aanspraak aan elkaar hebben", maar ook: weten wat je aan elkaar hebt, elkaar in nood en dood bijstaan. - Verder: „in 'n sloat (sloot) stootn" is een uitdrukking voor het tegengestelde: elkaar voorthelpen. Beter is: „in 'n graven stootn", „Sloot" is mij al te zeer verhollandst. Tegenover de uitdrukking „Ton 't geald in de wearld kwam, was 't geevn ofloopn" werd gezegd: „At 't gewwn in de moo (mode) kwam, was 't met koopn doan" ongeveer te vertalen met „Als geven mode zou worden , was kopen er niet meer bij". - Naast: „ansproak an mekaar hebbn" zou ik tenslotte nog willen stellen: „anhoald an mekaar hebbn". Ansproak is dan letterlijk: aanspraak; gezelligheid bij elkaar vinden. Het elkaar voorthelpen is dan „anhoald an mekaar hebbn", d.w.z. houvast aan elkaar hebben.

Hellig

P.P. zegt ook nog: „Mien moo is hellig (boos) op ene oet de noaberschop en at ze em zut dan begeent uur (haar) het blood te kokn, zeg ze; ze mag em nog ni zeen of löchtn" - Ik heb het heel wat groffer horen uitdrukken: „.... dan begeent miej de däärm in 't lief te kokkn" of ook wel: „....dan begeent miej de ...(dinges) in de däärm te kokkn" - Vraag: Wat betekent de uitdrukking: Den löp met twee beene in één boksenpiepe"?

Veranderingen

Voor hen, die de aflevering van deze rubriek uitknippen en bewaren volgen hier enkele veranderingen, die ik in de tekst wil voorstellen, alsmede enkele niet al te ernstige, maar toch wel wat storende zetfouten, die te corrigeren zijn.

r.b.b. 73.15 - 1e kolom.
Het begin onder het kopje „Klemmer" zou beter zo kunnen luiden: „De grote in Twente e.o. algemeen gemaakte vergissing is, bij klemmer te denken aan het Twentse werkwoord klemmen, is in het Nederlands klimmen, in plaats van aan het werkwoord klemmen, dat in het Nederl. gelijk is aan het Twents, i.d. bet.v.: vastklemmen.

r.b.b. 73
16 - 1e kolom
regel 3 v.b. lees: schadden-en-zo.

r.b.b. 73.17 - 3e kolom
r. 32 v.o. lees: kop van Overijssel.

r.b.b. 73.19 - 3e kolom
r 29 v.o. lees zo 'k i.p.v. wa'k.

r.b.b. 73.20 - 1e kolom
r. 4 v.b. moet zijn meervoud: regio-brievenbussen!

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.22

Een van mijn trouwste lezeressen is een Zeeuwse, die echter al geruime tijd in Twente woont. Het is mijn plaatsgenote **mevrouw M. G. T.-M.**, van wie ik al eerder een ingezonden brief in deze rubriek behandelde en die me nu weer een boeiend relaas deed toekomen.

Sleperij

In r.b.b. nr. 184 (1972) vroeg ik of ,,sleperij'' een gangbaar woord is (was) in Zeeland. Mevr. T. schrijft nu: ,,Onlangs weer contact gehad met Zeeuwen en het blijkt, dat **sleperij** inderdaad gebruikt werd om een slepersbedrijf aan te duiden, een vrachtrijdersbedrijf met paarden dus''.

Zoete broodjes bakken

In de volkskunde is de zogenaamde ,,broodfolklore'' een op zichzelf staand onderdeel der studie. Mevr. T., bovengenoemd, reageert verder in haar brief op **r.b.b. 73.03,** waarin ik naar meer gegevens vroeg over koekjes en hun benamingen. Welnu, hier volgen wat bijzonderheden over koekjes e.d. in Zeeland. Ik besteed daar graag een regio-brievenbus aan, omdat er altijd en overal wel vergelijkingen van ons gewest met andere gewesten mogelijk zijn.
Maar..... mag ik eerst een kleine jeugdherinnering van mezelf naar voren brengen? Een tante, zuster van mijn moeder, was in de Pruus getrouwd en Duitse geworden. Ze woonde in ,,de Grenouw'' en wij onderhielden veel contact met haar en met onze Duitse nicht en neven. Over en weer bezochten we elkaar veel, wat vóór de eerste wereldoorlog geen grensmoeilijkheden gaf. Omdat beiderzijds het geld beteun was, werd geen gebruik van de tram (tot Glanerbrug) gemaakt maar van de apostelenwagen. Bij een vriendin van moeder en tante in Glanerbrug werd vaak een rustpauze ingelegd. Als tante bij ons kwam, was onze eerste kinderblik (na het gebruikelijke kusje) gevestigd op haar zwart rieten spoormandje, dat tante voor mijn begrip kenmerkte, waaruit al spoedig voor elk van ons een zoete ,,zwiebak'' kwam. Dat was een in de lengte doorgesneden helft van een klein puntbroodje, die ik later ook wel ,,sloffen'' heb horen noemen. Zo'n half ,,slofje'' was dan opnieuw gebakken, om daarna aan de bovenkant overgoten te worden met een suikeroplossing, die wit opdroogde. Zulke zoete broodjes werden alleen in Gronau gebakken; in Enschede kon men ze tenminste niet krijgen. Merkwaardig, dat je zoiets nooit vergeet en dat je na zo'n zestig jaar je tante nog zegent omdat ze je zo verwend heeft met die Gronauer Zwieback.

Haags beschuitje

Mevr. T. over haar herinneringen aan het oude Middelburg. ,,In een bepaalde bakkerij in Middelburg werd een koekje gebakken, dat de naam Haags beschuitje droeg. Het werd gebakken naar een geheim recept, dat bij de bakkerij Het Wittebroodskint hoorde. Het was een rond, bros koekje; als kind vond je er niets aan, maar het werd in blik zelfs verzonden naar families in Oost-Indië. Na tientallen jaren ben ik nog eens langs het oude pand gewandeld. De gevelsteen met het zwierige Wittebroodskint wat er nog, maar winkel en bakkerij waren dichtgetimmerd en het Haags beschuitje wordt er niet meer gebakken''.

Kranselingen

,,Mijn grootmoeder'', zo vervolgt mevr. T. haar relaas, ,,had het in de aardbeientijd over kranselingen. (De i werd met een ie-klank uitgesproken). Rond 1910 was er in Vlissingen nog één bakker, die ze maakte. Het was zoiets als nu een pasteivormpje, maar dan veel wijder. In dat rond kommetje werden dan aardbeien gedaan die met suiker werden bestrooid. Als de aardbeien heel mooi waren, noemde

JOHAN BUURSINK

mijn grootmoeder ze ook wel fresses, zeker naar de Franse benaming voor aardbeien: fraises!''

Pesensies en profetenbrood

Nog steeds is mevr. T. aan het woord: ,,Dan werden er in fijne banketbakkerijen pesensies gebakken. Dat waren kleine koekjes, ter grootte van een cent, met een suikerlaagje erop. Ze werden oorspronkelijk gebruikt als fiches bij allerlei spelletjes. Ik vermoed dat de naam afgeleid is van het patience-spel. — Eén bakker bakte — en ik meen dat die nòg gebakken worden — een fijn koekje: profetenbrood''.

Sloffen, vetkoekjes en babbelaars

,,In Westbrabant'', aldus mevr. T., ,,heet een Arnhems meisje een slof. Deze sloffen worden ook gebakken in de grootte van ± 10 bij ± 20 cm en ze worden dan gegeten bij een feestelijke avond-boterham. Daar worden ook vetkoekjes gebakken. In Zeeland noemden we die drie-in-de-pan. Het was een soort platte oliebol''.
Bij deze ,,vetkoekjes'' van mevr. T. kan ik weer wat uit onze omgeving aanknopen. Behalve oliebollen en poffertjes bakte moeder vroeger op oudejaarsavond ook dikwijls ,,drie-in-de-pan'', waarvoor geen Twentse benaming bestond. Het waren een soort kleine pannekoekjes, flensjes, zo klein dat er net drie in de koekepan gingen. Ze werden lekker gemaakt met krenten, gember, enz. — En nu weer luisteren naar mevr. T.: ,,In Middelburg en trouwens op heel Walcheren werden babbelaars gebakken, zowel thuis als voor dikwijls piepkleine winkeltjes. Nu kwamen mijn ouders allebei uit Middelburg en waren getrouwd in Vlissingen komen wonen. En daar werden de babbelaars nooit anders genoemd dan spekken of spekjes. Als schoolkind nam ik dat over, tot grote ergernis van mijn ouders. Dat mocht niet! Dat was plat Vlissings en Middelburg was altijd een veel deftiger stad, historisch gegroeid zo!''

Allerlei

Nu wil ik nog allerlei kleine Zeeuwse dingetjes uit deze brief halen. In Westbrabant zijn **poffers:** in de schil gekookte kleine aardappeltjes, die in boter gedoopt gegeten werden. Mevr. T. meent dat dat nu niet meer wordt gedaan. Ter vergelijking: wij aten vroeger, en een enkele keer nòg wel, kleine ongeschilde maar wel uitgeoogde nieuwe aardappeltjes, die rauw in de koekepan worden gebakken. De authentieke naam is in Twente (Enschede): kammeseulkes, van welke naam ik de betekenis nog niet weet. Modernere platpraters noemen ze bräöderkes, bradertjes. Ze werden bij de avondboterham of in plaats daarvan genuttigd.
Het Zeeuwse **merbels** voor knikkers kennen we hier niet, evenmin als **boetje** (jongetje) en **beiers** voor kruisbessen, op Tholen **dorebeiers** genoemd. Wij noemden ze hier: tonbêzen! Kleine kinderen zijn in het ,,echte'' Zeeuws: **guus** en **grut.**

Tiedleusn

Over bloemen schrijft mevr. T.: ,,In plaats van narcis werd steeds paaslelie gezegd. Toen ik dat eens tegen mijn buurvrouw vertelde (hier in Enschede) merkte deze op dat haar grootmoeder, een echte Enschedese, deze bloem vroeger tieloos of tiedloos noemde. Ze wilde graag weten hoe de spelling eigenlijk was, zo mogelijk ook de verklaring van de naam. ,,Welnu, hier mijn antwoord als ,,echte'' Enschedeër. Buurvrouw vergist zich. Ze verwart de narcis met de iris. Voor narcissen wil me zo geen Twentse naam te binnen schieten. Bestond die wel? Maar de blauwe **iris** werd door ons **tiedleus** genoemd en dus niet tied**loos.** In het Nederlands is het **tijdeloos** of **tijloos,** in allerlei samenstellingen, waarvan de bekendste wel is de **herfsttijloos.** Ik neem echter aan dat dat Twentse **leus** in **tiedleus** niet afgeleid is van het Nederlandse (tijde)**loos** maar van het Ned. **lis** voor het Lat. iris. Buurvrouw zal narcis en iris verward hebben. Ze lijken immers ('n beetje) op elkaar.....
Het **lis** in de sloten noemden wij dan ook **leus.**

Suikertering

Om nu ook nog het staartje van deze brief af te handelen: mevr. T. schrijft nog (n.a.v. r.b.b. 73.06) dat in Westbrabant de naam suikertering ook voorkomt. Daarvan sprak men als de ziekte door verwaarlozing zo ver was gevorderd, dat zij plotseling in alle hevigheid toesloeg waardoor de patiënt opvallend snel vermagerde en achteruit ging.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73,23

Ditmaal ga ik eerst de brieven behandelen, die ik ontving n.a.v. r.b.b. 73.12 waarin ik enkele vragen stelde over ,,snuffeln''. Het ging mij erom, mijn mening eens te vergelijken met die van anderen, zonder van tevoren mijn mening bekend te maken.

Humor

Ik wil het voorval nog onder Twentse humor rangschikken en tevens demonstreren hoe ,,men'' in de zogenaamde ,,hogere kringen'' weleens reageert op ,,boerenhumor''. Daarmee wil ik eens de levensechte ,,volkshumor'' plaatsen tegenover de wat ik zou willen noemen ,,elitaire humor'', de humor van de ,,elite''. Als humor een wetenschap was, dan zou ik op dat onderwerp willen promoveren. Welnu, ik heb in mijn journalistenloopbaan, die zich vaak meer buiten dan binnen Twente bewoog, veel contacten gehad - die dan vaak op persoonlijke vriendschappen uitdraaiden - met mensen van onweerstaanbare hooggeplaatste officiële culturele en financiële allure. Onder-ons zijn zulke mensen vaak van even weinig erudiete betekenis als ikzelf, maar wèl vol aan hun status verknochte pretenties van esprit en ethica. Het zijn mensen van de Punch-humor, aan welke humor ik mij dikwijls vergaapt heb zonder er ooit ook maar iets van te snappen. Humor van de bittertafel is netzomin aan mij besteed als een partijtje bridgen, waar ik ook te stom voor ben. Ik houd me maar liever aan kruisjassen. Welnu, van allerlei relaties, waaronder één, die nauw bij ons Koninklijke Huis betrokken is geweest, heb ik wel de wetenschap opgedaan, dat onze eigen Koningin Juliana zeer gevoelig is voor goede, rechtstreekse humor en dat zij kan schaterlachen om een of andere grappige situatie, ook al is zij er zelf bij betrokken.

Snuffeln

Nu ga ik de situatie, die ik in r.b.b. 73.12 aan de orde stelde, wat preciseren. Toen destijd de kranten melding maakte van de verloving van Prinses Juliana met Prins Bernhard (die ik in r.b.b. 73.12 voorstelde als ,,een hooggeplaatste Nederlandse jongedame met een jongeman, waarvan nog bijna niemand ooit gehoord had'') waren de gesprekken daarover ook in Twente aan de orde van de dag. En nu komt de beschreven gesprekssituatie, waarbij ik evenwel geen namen van betrokkenen noemen mag. Betrokkenen zijn: een nogal hooggeplaatste heer, een nóg hogere heer en een normale, fatsoenlijke Twentse boer uit de bovenlaag. Alle die zijn autochtonen uit deze streek. Voor een beter begrip zal ik ze nog wat preciseren, de beide heren welteverstaan. Heer A is, evenals de boer, van middelbare leeftijd en heeft een vooraanstaande educatieve loopbaan te volbrengen in de regio. Heer B.. is de senior van een voornaam Twents fabrikanten geslacht en hij genoot een bejaardenrust in een eigen magistraal kunst- en kultuurslot elders in de regio, of mogelijk ook in Zwitserland.

Situatie 1: Heer A. ontmoet de boer op diens erf en, zoals hier gebruikelijk, begroet hem nogal uitvoerig om aan de praat te komen. Ongeveer zo: ,,Môorgn, Gait-Jan, nogal dêmpig op 'n vroogn môrgn, wat? Hes 't niejs al eheurd van oonze Prinses? Alle kraantn stoat 'r vól van ! Juliana löt zik verloofn met nen Duutsen Preens van 't Lippedetmold. Bennad het e, gewoon Bennad. En zo oonvedachens at dat goan is. Doar har ja hoast nog nums wéét van. Zó op 'n stob. En ók voort dik-àn! Waj's dów d'r op verdacht....?''

Boer: ,,Och, wat za'k diej zeggn? Op verdàcht... op verdàcht... wel is now op zowat verdàcht? At dee beidn der zölf mär op verdacht west hebt, dan is dat toch wal good? Dee beidn zölt al walees mangs vaker an mekaar hebbn snuffeld....''

Heer A: ha-ha-ha-ha-ha-... enzovoort.

Situatie 2: Bij de eerstvolgende ontmoeting tussen Heer A en Heer B. neemt eerstgenoemde, die geacht wordt de nodige onderdanigheid (ja-waarlijk) aan maecenas Heer B. verschuldigd te zijn, het woord en vertelt hem de uitlating van de boer naar aanleiding van de verloving van het koninklijke paar, in de verwachting dat Heer B. er even hartelijke om zal lachen. Maar het schiet Heer B. in het verkeerde halsgat: ,,Bah! Dat u zoiets leuk kunt vinden. Het is een schandaal om het prinselijke paar met een paar hondjes te vergelijken..'', enzovoort.

Opmerking: De boer had helemaal niet over hondjes gerept. De grote meneer B. kwam uit zichzelf tot die vergelijking, zodat hij niet de boer maar zichzelf diskwalificeerde.

Vragen

De vragen, die ik naar aanleiding van het oordeel van Heer B. over de uiting van de boer aan de lezers van de r.b.b. voorlegde, luiden: 1o) Had u de uitdrukking weleens eerder gehoord? 2o) H e vindt u de uitdrukking: prachtig, wel leuk, gewoon, onfatsoenlijk of zelfs vies? 3o) Is zo'n uitdrukking typerend voor onze streektaal, waardoor zij zich in ongunstige zin van het Nederlands onderscheidt? Of bent u van mening dat zo'n uitdrukking in het Nederlands evengoed tot haar recht komt? - Het ging er mij bij deze vraagstelling dus om, aan de weet te komen: 1o) in hoeverre is deze uitdrukking algemeen? 2o) hoe kwalificeert ,,men'' in de regio zo'n uitdrukking? 3 o) is zo'n uitdrukking specifiek Twents? brengt zo'n uitdrukking het Twents is discrediet t.o.v. het Nederlands? of komt zo'n uitdrukking in het Nederlands evengoed tot haar recht, zodat we hier in feite niet van een eigen Twentse aard of Twentse gevatheid kunnen spreken.

Antwoorden

Ik wil hier eerst de binnengekomen exacte antwoorden weergeven. Vraag 1) werd unaniem met ,,ja'' beantwoord, met een enkele toevoeging, die waarschijnlijk ook voor de anderen zal gelden: ,,niet in dit verband''. Maar dat hoefde dan ook niet. Voor mij is al

JOHAN BUURSINK

positief genoeg als men zegt: zo'n vraag komt mij niet onwennig voor, of iets dergelijks. Zelfs een ,,fausse reconnaisance'' is al ruim voldoende om er de Twentse aard van vast te stellen. Eén antwoord voegde eraan toe: ók wa ,,snoeven''! Goed zo

Vraag 2) werd verschillend beantwoord: een briefschrijver met onleesbare handtekening (waarom toch?) vond de uitdrukkung leuk, evenals meneer 1; de heer J. K. te Eibergen vindt de uitdrukking prachtige, zuuvere en kloare taal; Gerhard van 'n Elsmörs uit Oldenzaal vindt het gezegde gewoon; hetzelfde vindt ook mevr. S. te Hengelo; prachtig met drie uitroeptekens, aldus de korte, spontane reactie van mevr. P. K. te Goor, die eraan toevoegt: ,,woarumme neet? en dan B. J. H. V. te Oldenzaal, die eveneens vindt: prachtig! - Deze antwoorden op de beide eerste vragen zijn mij uit het hart gegrepen- Dank u-

Hoe ,,men'' over de derde vraag dacht leest u in de volgende regio-brievenbus. Deze is voor vandaag weer vol. Intussen hoop ik nog meer briefreacties op het onderwerp te krijgen. Natuurlijk moet men aan de ,,oproep'' niet de waarde van een soort enquête hechten. Dan zouden er minstens enkele duizenden antwoorden moeten binnenkomen. Ik ben echter geen enquêteur en wil dat ook niet op een amateuristische wijze worden. Wel heb ik af en toe behoefte om de mening van (enkele) anderen aan de mijne te toetsen, hoewel ik er niet van wakker lig als er eens géén reactie binnenkomt. Ik doe dan wel of mijn neus bloedt...

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.24

Zoals ik in de vorige r.b.b. beloofde, zal ik nu de derde vraag behandelen, die ik stelde naar aanleiding van het aan elkaar ,,snuffelen'' van een verloofd paar. De derde vraag was nogal gecompliceerd en ik had haar wat eenvoudiger kunen stellen. Ik wilde weten of men van mening is dat een dergelijke uitdrukking onze streektaal T.S.A. (d.i.: Twente-Salland-Achterhoek) in discrediet brengt t.o.v. het Nederlands en ook of het Nederlands even karakteristiek kan zijn als het Twents, zodat we hier niet van een specifiek Twentse aard kunnen spreken.

Typerend

De Hengeloër met de **onleesbare** handtekening begint met zijn misnoegen uit te spreken over die ,,hoge'' meneer, die ,,er maar rare gedachten op na houdt om zo'n uitdrukking vies te vinden'' en, vervolgt hij: ,,klaarblijkelijk heeft hij er nooit op gelet hoe vaak het in de dierenwereld voorkomt dat de eerste kennismaking begint met elkaar te besnuffelen''. Deze briefschrijver noemt zich ,,een per ongeluk in Twente geboren Twentenaar uit niet-Twentse ouders, maar die er desalniettemij trots op is, zich Twentenaar te mogen noemen''. Hij vindt dergelijke uitdrukkingen ,,typerend voor elke streektaal en ze zijn moeilijk in het zgn. ABN (algemeen beschaafd Nederlands) om te zetten. Dan gaat het aroma er af, zoals kleur, timbre, entourage, gevoelsnuances, smeuigheid en wat dies meer zij....''

Schijnheilig

De heer J.K. te Eibergen licht zijn antwoord op vraag 3 op een kernachtige wijze toe. Om te beginnen vindt hij dat de uitdrukking, in het Nederlands vertaald, de bezieling van het streektaaleigene zal missen. Dan ,,brengt de uitdrukking de boodschap niet over''. Tijdsomstandigheden, persoonlijke instelling, enz. zijn ook van invloed, evenals de maatschappelijke status. Maar persoonlijk vindt deze briefschrijver de reactie van die hoge meneer schijnheilig. Het blijft echter een zuiver persoonlijke instelling, want wat de een mooi en leuk vindt, daar kan de ander wel op spuwen.

Gunstig

De hier in discussie zijnde uitdrukking vindt **Gerhard van 'n Elsmörs** uit Oldenzaal zo fatsoenlijk, dat het Twents zich hierdoor in een gunstige positie bevindt t.o.v. het Nederlands. Deze nieuwe briefschrijver (die ik graag tot de vaste klanten van de regiobrievenbus zou willen rekenen en die ik hierbij van harte welkom heet) vindt zichzelf nog maar ,,'n kiek-in-de-wearld'' maar is in hart en nieren een Twentenaar, zodat hij niet zo snel ,,in de pen klimt''. Hij heeft de gewraakte uitdrukking wel vaker gehoord en zet tussen haakjes bij dit antwoord: ,,van moeder''.
(Hier moet ik mezelf even interrumperen, want een zo gunstige gelegenheid mag ik niet voorbij laten gaan. In mijn kinderjaren, toen de georganiseerde bestrijding van de t.b.c. van de grond kwam, zag je overal een reclamebiljet hangen, waarop een moeder afgebeeld met haar kind bij de dokter, die de kleine onderzoekt. Het bijschrift blijft bij zoiets je levenlang in je geheugen prikken: ,,Goed zo, moeder, laat je kinderen onderzoeken vóór het te laat is!'' - Daaraan moest ik denken toen ik bij het antwoord van deze briefschrijver de toevoeging ,,moeder'' las en onmiddellijk kwam een variant op het oude gezegde in mij op: ,,Goed zo, moeder! Leer je kinderen Twents (of T.S.A.) vóór het te laat is!'')
Deze inzender merkt zeer terecht op: ,,de plaats waar en hoe zo'n gezegde gebezigd wordt is waardebepalend. Op een nette en fatsoenlijke manier is met de aangehaalde uitdrukking alles gezegd.
Ik kan me deze uitdrukking eveneens voorstellen in een onfatsoenlijk verband, hoewel de uitdrukking als zodanig helemaal niet onfatsoenlijk is.
Ook **mevr. S. te Hengelo** vindt de uitdrukking ,,snuffelen'' beslist niet minderwaardig, ook al komt die volgens haar van het snuffelen van honden. In het Nederlands zou zo'n uitdrukking evengoed tot haar recht komen, meent mevr. S. - Daarmee is **mevr. P.-K. te Goor** het weer niet eens, want 't ,,kump volgens mie neet tut zien recht''. - **De heer B.J.H.V. te Oldenzaal** is in dit inzenderskoor de derde nieuwe briefschrijver in de r.b.b., en hij is weer van mening dat de uitdrukking in het Nederlands even goed tot haar recht komt als in het Twents.

Oldnzels

Laatstgenoemde briefschrijver vergast ons op een paar Oldenzaalse uitdrukkingen, die ik niet wil verdonkeremanen. Wat de snuffel-uitdrukking op zichzelf betreft, deze kan op zien Oldnzels ook zó gezegd worden: ,,Doar hef e a wa vaker um henne rökkn'', wat ik dan in ons geval, waar beide personen in 't geding zijn, zou willen wijzigen in: ,,Dee beide zölt wa vaker um mekaar hèn hebbn loopn te roekn''.
Maar er komt nog meer Oldnzels uit de bus van **B.J.H.V.**, zoals deze; ,,Alles met moat, zear de boer, en too slooge ziene vrow met de el um de oaren'' Ik zou deze wat willen veranderen, ongeveer zoals ik hem enkele tientallen jaren geleden al in de Twentsche Almanak tegengekomen ben van H. Klaassen: ,,Alles met moate, zea de snieder, en hee begengeldn ziene vrouw met 'n ellnstok''.
- De mooiste uitdrukking van **B.J.H.V. vind ik de volgende. Deze briefschijver is als trouwe lezer van deze krant nogal ingenomen met deze regio-brievenbus, die hij ,,formidabel'' noemt, op zien Oldnzels: ,,Doar valt oe de zükken van oet''. Hij zal bedoelen: ,,daar vallen je de sokken van uit''? Ik vind het compliment ,,geweldig'', maar snap niet hoe je de sokken uit kunnen vallen. En ziehier weer een nieuwe opgave: wie verduidelijkt mij die uitdrukking?**

Snuffeln

Nu nog in 't kort m'n eigen mening. Ik neem aan dat er heel wat lezers zijn, die de uitdrukking wel vaker hebben gehoord. Wanneer een verkering of verloving definitief wordt, zonder dat er ooit veel praat van is geweest: ,,Oh, déé beidn, goat dee now vast met mekaar? Dat woondert miej niks.

JOHAN BUURSINK

Dee hebt wa vaker um mekaar hèn loopn te snuffeln (of roekn)!'' Daarbij denken we als normale, fatsoenlijke mensen nou niet direct aan een bepaald soort snuffelen, aan elkaar of bij een boom, van honden, wat wij als mensen lang niet lekker vinden. Ik snuffel wel graag in oude boeken en ook in de allernieuwste, in bibliotheek of boekwinkel. Maar ik laat het snuffelen wel na in andermans zaken, die mij geen biet aangaan. Ik vind de uitdrukking van onze boer prachtig, ,,to the point'', en zal er geen ogenblik vieze bijgedachten bij hebben. Ik heb er hartstikke hard om gelachen, toen ik de mop hoorde. Maar ik hoor dan ook niet tot de haute culture. - Verder ben ik van mening dat zo'n uitdrukking het aanzien van onze streektaal niet aantast en bovendien dat zo'n uitdrukking in het Nederlands evengoed tot haar recht zou komen, mits in puntig gestelde bewoordingen. Want, nich te vergettn: de meeste vrouwleu hoaldt 'r wa van, met luk roekwater 'n lekker luchken um zik hèn te loatn weain, dat de maanleu eer mär noa zölt loopn, eer noa zölt snuffeln en roekn! Wat now miene vrouw is neumdn dat de vroogerdag ,'n loop-mie-nóà-luchke', woar met de wichter de jongkearls achter-zik-àn könt kriegn. Mär dóàr wi'k wieders et zwiegn mär too doon, wat wó'j toch....

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.25

Er komen weleens brieven in mijn regio-brievenbus, waarmee ik eerlijk geen raad weet. Ik bedoel niet al die brieven met allerlei loftuitingen. Die stellen mijn gevoelens van zelfingenomenheid weleens zwaar op de proef, maar het is me tot nu toe aardig goed gelukt, dat duiveltjes de kop in te drukken. Neen, ik bedoel de brieven, waarin de schrijvers en schrijfsters mij hun moeilijkheden en beproevingen des levens toevertrouwen. Nu komt mij weer zo'n brief onder ogen, bij het afwerken van allerlei onderwerpen in de brieven van de laatste maanden. Vindt u goed, dat ik weer eens een brief aan het mediteren ga? Daarin komt immers iets van ons streekeigene onweerstaanbaar naar voren, zodat ik niet tekort doe aan de opzet van deze rubriek. De bedoelde brief ontvang ik omstreeks nieuwjaar van een vaste briefschrijver uit Borne en die brief laat me maar niet los. En dan rijst bij mij de vraag: heb ik ooit genoeg gedaan voor zo velen, die mij, zoals deze man, hun vriend noemen? Zoals deze.

Woorden.....

Ieder mens heeft weleens de behoefte, zijn hart uit te storten tegenover een medemens, die hij zijn geheime gevoelens kan toevertrouwen. Ook bij deze briefschrijver ervaar ik dat weer. Hij wenst mij, vooral met mijn gezondheid, het beste toe. Maar hijzelf? ,,Troost u'', schrijft hij mij, ,,u hebt een rotjaar achter de rug, maar ik bijna zeventien. Ik wil niet meer klagen, maar zo'n leven als ik achter mij heb.. ik zou zeggen: als niemand. Wat heeft mijn lieve vrouw een afschuwelijke pijnen moeten doorstaan; al die jaren was het uitzichtloos. Uiteindelijk werd ze nog 19 maand elders verpleegd, waar ze zo'n heimwee naar huis had. Daar is ze in eenzaamheid gestorven, toen ik niet bij haar was...
Kunt u zich dan indenken dat mij de zenuwen soms weleens de baas worden?''..
En dan ligt daar zo'n brief voor me. Wel heb ik hem persoonlijk beantwoord, maar ach, vind de juiste woorden maar eens... en: wat heb ik dan nog bereikt met wat meelevende woorden. Wat kan ik doen? Wat moet ik dóen?

Zwijgzaam

Maar... het is nu eenmaal onze aard, hier in Twente, in Salland en ook in de Achterhoek, zwijgzaam te zijn. Meen niet dat ik erg gelukkig ben met de erfenis van zo'n karaktertrek. Zulk een zwijgzaamheid lijkt vaak op achterdocht, op achterbaksheid, maar het is ook vaak een blijk van onze onbeholpenheid.
Wij zijn eigenaardige creaturen, hier in onze eigen regio. Onze eigenaardige levenhouding is nogal gecompliceerd, al gaan allerlei truukjes ons glad af. Wij houden ,,de anderen'' o zo graag op een afstand, maar we voelen ons op onze teentjes getrapt, als wij door anderen op een afstand gehouden worden. Onze zwijgzaamheid, waardoor ons karakter gekenmerkt wordt, is geen stukje vervolmaakte levenskunst. Wij zijn zo zwijgzaam, omdat we niet graag in moeilijkheden komen. Onze zwijgzaamheid is onze levenslafheid tevens: ,,a'j niks zegjt, he'j ók niks te verantwoordn'' Zelfs niets zeggen als je met spreken de eer of zelfs het leven van een ander kunt redden. ,,Heuren, zeen en zwiegen döt verstaand verkriegen!'', alles goed en wel, maar dàt is maar een uitvluchtje. We zwijgen omdat we ons niet in de kaart willen laten kijken. En we denken maar zó: ,,moond dicht en 't gat los!''

Drie dingen

Aan drie dingen heeft de Twentenaar een afschuwelijke, zelfs een angstige hekel: um in de kraant te kommn (dan wordt er over je geroddeld), um in de kast (gevangenis) te kommn (dan heb je wat op je kerfstok), en um biej 'n aander in d'schoold te kommn (om schulden te maken).
Om drie dingen moet je een Twentenaar niet aankomen: wij laten ons niet in de pot kijken, wij laten ons niet in de knip (portemenee) of in 'n gealdbuul (geldbuidel) kijken, en... wij laten ons niet gemakkelijk in het hart kijken. Er is een oud spreekwoord dat zegt: ,,Iej kiekt ze (de Twentenaren, enz.) wà vuur 'n kop mär nich in 'n krop'' en dat spreekwoord heeft ook nog gelijkook-nog!
Wij houden niet van lenen of uitlenen en daarom moet men ons om drie dingen niet aankomen, omdat we die toch nooit uitlenen of in bruikleen geven: 't gat (zitvlak) nich, 't geliek-hebbn willn nich èn... de vrouw nich!
Wij, mannen, respecteren onze vrouwen, hoewel we weten dat ze haar aanspraak op drie dingen nooit zullen opgeven: ze willen de baas zijn over de knip (portemenee), ze willen het laatste woord hebben èn... de grootste plaats in bed. ,,Alle goeie dingen bestoat oet dree deel'', zea de jong: ,,mien vaa slöt mien moo, mien moo slöt miej en ik sloa de hoond!'

Gemakzucht

En zo blijven wij ze koesteren, al die eigenaardigheden: onze zwijgzaamheid , onze verdraagzaamheid, onze spreukenwijsheid, niet vanwege onze karaktervastheid of uit goedheid des harten, maar uit gemakzucht, uit lafheid. Laten we alsjeblieft ophouden met de stoere Twentse eik te beschouwen als het eeuwigdurende symbool van de Twentse stoerheid naar lichaam en geest. Het hele eiereten is dat we voor geen geld in een kwade reuk komen bij wie hoger geplaatst zijn dan wijzelf.
Het is niet gemakkelijk deze zelfingenomenheid, die ons als groepszonde omringt,uit te bannen. We leven nog te veel onder de kritische druk van onze eigen groep in onze eigen regio. We durven niet uit de toon te vallen, we durven niet één keer lángs het potje te piesen en we vinden onszelf om dat niet-durven nette, keurige, fatsoenlijke mensen. Maar onze eigenlijke ruggegraat is de algemene opinie van de dag. En we vinden de domsten onder ons de wijsten vanwege hun zwijgen uit domheid, opzichzelf de grote wijsheid der dommen.

't Zwijgen verbreken

Daarom heb ik me voorgenomen, het zwijgen (dat door àl te velen voor karaktervastheid wordt aangezien) te verbreken waar spreken geboden is. Zwijgende mensen zijn raadselachtige mensen en verscheidenen in onze regio denken zich interessanter te maken met hun zwijgen. Dat truukje

JOHAN BUURSINK

kennen we. Het zijn bijv. op een vergadering de stillen, die alle anderen maar laten praten om, als de anderen elkaar allemaal moe gepraat en in verwarring gebracht hebben, met het verlossende woord te komen. En niemand heeft in de gaten, hoe Columbus dat eitje gaar heeft gekregen.

Ik heb me stellig voorgenomen, me wèl in het hart te laten kijken, wèl mijn hart bloot te leggen, niet uit een soort exhibitionistische aandrang, maar eenvoudig omdat het moet. Als we iets voor elkaar willen betekenen, dan moeten we van hart tot hart gaan leven. En dàn voel ik me niet langer onmachtig, om mijn vriend uit Borne troost en moed in te spreken, wat hij zo nodig heeft omdat hij al zoveel heeft meegemaakt ,,als de weenter-rów op 't laand''. Dan kan ik zeggen: ,,beste Henk, ik heb enkele ogenblikken je leed en je vertwijfeling als mijn eigene gedragen, met je méé gedragen en als wij beide met alle sterkte, die nog in ons is en die we nog kunnen verzamelen, de Heilige Geest te hulp gaan vragen, dan zal onze verdere gang door het leven licht als een veertje worden'' - Ik ben er namelijk diep van overtuigd, dat wij nog zó uit Pinksteren kunnen leven, dat de Heilige Geest ons blijvend zal troosten, u en mij. Halleluja!.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.26

Een oude bekende uit deze rubriek heeft zich weer eens uit de tent laten lokken. Ik ontving drie brieven van de heer **T. B. te Almelo.** De eerste was gedateerd 12 april, waarin hij reageert op r.b.b. 73.09 en 73.10. Deze brief moest plotseling worden afgebroken wegens sterfgeval in de naaste familie.

Gasöllie en kokmesiien

Dan vervolgt **de heer T. B.:** ,,Hierna heb ik zelf 14 dagen in 't Ziekenhuis gelegen, en zo lees ik vandaag weer uw regiobrievenbus. Ik zal enige dingen van mijn vaders vader en van mijn moeders moeder overbrengen, zoals die het ons menig keer, oonder de petrolielaamp, met de veute in 'n oawn van 't fenuus of mangs ók wa op 'n rink um 'n kolomkachel, verteld hebben''. — Bij de kolomkachel voegt de heer T. B. er nog aan toe: ,,..... den as stokkert wöddn met kluutjes törf en oopgezochte goein kooks van 'n zendeldiek''. — Bij dit verklarinkje van de heer T. B. wil ik enige opmerkingen plaatsen en verduidelijkingen geven. Ik heb de tijd ook nog gekend van de petrolielaamp, met de kousenveut in 'n oamnd van ,,'t fenuus'' dat ze bij ons in mijn jeugd nog **,,kokmesien''** (kookmachine) noemden. Tegen petroleum zeiden wij ook nog **,,gasöllie''** en als de petroleumventer kwam, was steevast zijn vraag aan moeder: ,,Batta mos nog gasöllie vndaag of kaans d'r nog met too?'' en ondertussen had hij de **,,gaskan''** al te pakken om ermee te schudden, hoeveel er nog in zat. Soms was het dan: ,,O, ik venèm 't a wa. Za'k d'r diej dan mär ne kan biej in doon, joa?'' — Wat de heer T. B. met **kluutjes törf** bedoelt, weet ik niet. Wel weet ik dat moeder vroeger vaak nen kôrf vol **,,brokkn''** kocht, dat waren dan stukken van turven die tijdens het vervoer kapot gegaan waren; uiteraard meest zachte turf. Die brokken waren natuurlijk heel wat goedkoper dan hele turven.

Kooks van 'n sinteldiek

Ja, daar gaat me weer een lichtje branden in mijn geheugenkamer. **De heer T. B.** zal vroeger, evenals ik, aan een gewone zandweg gewoon hebben. Zo'n weg heette in de volksmond ,,diek'', ook al was de officiële naam ,,weg'', zoals ik aan de Ribbeltsweg (d.i. de weg naar het Ribbelt) geboren en getogen ben. Die ,,weg'' was dan in het dagelijkse spraakgebruik ,,diek'', maar dat woord kreeg geleidelijk een onprettige bijbetekenis.
,,Op straat spelen'' was: ,,op 'n diek spölln'', maar als dat spelen in ,,straatslijperij'' ontaardde, dan was dat ,,op 'n diek remèèntn''. Vroeger hoorde moeder de vrouw in of bij het huis te werken. Als er dan aleens zo'n huisvrouw was, die graag wat aan de deur stond of an 't peurtke, zonder iets te doen, dan was al gauw de bijnaam gegeven: ,,kiek-op-'n diek'', en zo'n naam raak je niet makkelijk weer kwijt.

Zo'n weg dan nu — en we herinneren ons in Enschede nog tot na de laatste oorlog zo'n zandweg in 't hartje van de oude stad: de Spelbergsweg — werd regelmatig stukgereden door vrachtwagens en boerenwagens vooral. Van tijd tot tijd moest hij dan gerepareerd worden. Daarvoor gebruikte men het kolengruisafval van de textielfabrieken. Als de weg, 'n diek, dan verhard werd met kolengruis dan braken er voor de aan- en omwoners enkele drukke uren aan. Kinderen vooral, maar ook wel groten, waaronder ook huismoeders, gingen dan met emmer of een ander ,,vervoermiddel'' kooks zoeken in het kolengruis, in de sintels. Dat deden we gewoon met de blote handen, de kooksjes gaddern! En dan kwamen we al gauw met een emmervol kooks thuis. Er zat misschien wel zo'n tien percent goed brandbare kooks in het gruis, en als je dan rekent dat op een stuk weg van zo'n paar honderd meter ettelijke wagenladingen sintels werden gestrooid, waar soms wel twintig tot dertig kookskrabbers aan de gang waren, dan kan men zich die gezellige drukte voorstellen. Je leerde intussen wel, wie van je buren de grootste schrapers waren. — Onze briefschrijver T. B. bedoelt dat, als hij het over kooks van 'n zendeldiek (moet zijn: seenteldiek of sinteldiek) heeft. Maar dat is al wel lang geleden. Meer dan een halve eeuw. Toen gingen we ook 's morgens vroeg met de schoefkoar en haandstoffer en blik de straat op, tot midden in de stad, om paardekeutels te gaddern. Ik was dan maar wàt trots, als ik dan vóór schooltijd met een kruiwagen vol huiswaarts ging. Want wij hadden nogal wat ,,laand'' waarop veel mest nodig was. Maar dat is een ander verhaal.

'n Gatmöälke van de vaa

Ik ga eerst verder met het uitpluizen van de brief van **de heer T. B.,** die naar aanleiding van r.b.b. 73.09 en 73.10 een en ander aan te merken heeft. Hij zou van zien vaa 'n gatmöälke hebbn kreegn (een pak voor de broek hebben gekregen) als hij me niet van repliek diende. Oawr 't trouwn van Jenske en Mejke hef e nog wal 't een en 't aander oop in te brengn. Een terloopse opmerking is al, dat Mejke ,,bie oons'' Mi'jke is. Wel, bi'j oons in Eènsched ók. En dan mo'j dat bi'j en di'j en i'j en mi'j en Mi'jken oetsprekkn met de i- en de j-klaank apat, nich achter mekaar as 't Hollanse bij, jij en mij. De ij-klank kent het Twents niet. In de genoemde en nog veel andere woorden meer spreken we de i- en de j-klank uit met de i van ik, gevolgd door de j en we schrijven dat gemakshalve zo: i'j. Omdat al die hoge kommaatjes (apóstròf) zo'n lelijk leterbeeld geven maak ik er wel iej, miej en diej van. Intussen heb ik de i'j spelling met de y (ipsilon of ij zonder puntjes, een volkomen idiote letter in ons Nederl. alfabet) al lang weer afgeschaft, zoals by, dy, y, my en Myken.
De heer T. B. schrijft o.a.: ,,Ikke zölf hebbe völ blood in Beckum as in Bookel zowa as in Hoksebarge zittn, d'rum zit 't mie dwas (ik zou zeggen dwäs) en kaan'k mie nit inhooln.....'' maar wat er nu precies dwars zit, daar kom ik niet achter. Wel meent hij dat ,,de regio breewnbusse nit elèèsn wodt'' want, zegt hij ,,ik geleuve ok da'j 't völle leu d'r nich biej könt''.

Liek vuur zien raap

Dat is dan een opmerking ,,liek vuur zien raap'', maar wat wil je, ik ben zelf ook van dat slag, dat geen blad voor de mond neemt. Dat ik in mijn brieven voor een boel lezers te hoog zou grijpen? 't Kan zijn, maar ik heb wel geleerd dat je nooit je publiek mag onderschatten. Ik ben me er heel goed van bewust dat ik er weleens wat ,,deep deur goa'', maar dat is dan voor wie in deze brieven

JOHAN BUURSINK

wat studiemateriaal hebben ontdekt. De meeste brieven maak ik echter luk huisbakken, om vooral de minder geletterde lezer aan te spreken. Ik kan en mag in deze krant schrijven, alsof ik bij de lui in de kamer zit te babbelen. Daar zijn er weer heel wat, dacht ik zo, die dat niet leuk vinden, maar niemand hoeft van me. Intussen heb ik aan de goede reacties de handen vaak meer dan vol en ik ga er dan ook gewoon mee door, want we zijn nog lang niet uitgepraat met mekaar.

Nooit gin better leawn

In tegenstelling tot deze briefschrijver, die veronderstelt dat ik al veel reacties heb gekregen op mijn vraag naar het lied: ,,Nooit gin better leawn.....'', moet ik zeggen dat ik er nog niet uit ben, uit het vervolg van dat lied welteverstaan. Van de heer T. B. weet ik nu al wel vast, dat de eerste zin volledig luid: ,,Nooit gin better leawn, as te sloapen biej mekaar.....'' en daar kan ik het al wel vast ontroerend mee eens zijn, tenminste..... zo lang het nieuwtje er nog niet af is.....

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.27

Nu schakel ik eerst weer even over op een andere, nieuwe deelnemer aan de regio-brievenbus, die zich zojuist gemeld heeft: de heer H. J. W. te Enschede. Hij is er weer eens een van de jongere generatie, geboren in de Hoeve (St. Isidorushoeve) die veel van zijn kennis van veel Twentse gewoontes en uitspraken waartoe hij zich zeer aangetrokken voelt, heeft opgedaan van een oom (75) uit Bentelo. Ik hoop, van de heer W. nog veel brieven te mogen ontvangen!

....in ééne boksenpiepe

In r.b.b. nr. 73.21 vroeg ik naar de betekenis van de veel gehoorde uitdrukking: ,,Dèn löp met twee been in ééne boksenpiep''. Daarop gaf de heer K. te Rietmolen mij als zijn mening: ,,dèn schöt nich óp, den treuzelt, met 't waark of wat dan ok!'' Doa zit wa wat woarheid in, duchn miej, mär ik har zölf aait dach, dat 't iets met greutsigheid oetstoande har. Treuzeln met 't weark en zo is meer ,,nich van 'n köttl of konnen kommn''. En biej greutse leu zegge wiej meer: ,,den löp van grotsigheid nöäst de schoon'' of ók wa: ,,Den löp as nen hanen in 't stoppellaand'' of ,,den löp as nen hanen den in de driet hef troan!'' Nooit zoiets gezien? Ik wel. En dan hebben beide hanen-spreekwoorden een grote uitbeeldingswaarde. De heer K. voegde eraan toe, dat hij het gezegde veel heeft gehoord, niet alleen in Rietmolen maar ook in Wegdam, waar hij weg komt.
En nu de heer H. J. W.: ,,Iemand, die greuts is en loopt, alsof hem of haar de hele wereld aanhoort, loopt bijna znoder beweging, met kleine-korte-dribbelpasjes (alsof hij niet verder kan met zijn voeten), zo iemand ,,löp met bère beene in ene hoazenpiepe'', of ,,den löp met twee beene in ééne boksenpiepe''. En dat klopt dan wel weer met mijn gezegde over die hanens. In mijn kantoortijd hadden we als collega's onder elkaar voor iemand (met name een meisje) die zo dribbelig liep de vaste uitdrukking (die in een persoonlijke bijnaam ontaardde): ,,hempje-raak-me-kontje-niet''. 't Is maar dat u het weet! - Ik wil hier nog even een vraag inlassen: de heer W. schrijft:,,. . alsof hem de hele wereld aanhoort''. Is dat een verschrijving of is het goed Nederlands? Ik dacht dat het moet zijn: ,,toe hoort''. Of is het een in W.'s Nederlands binnengeslopen Twentisme. Zeggen wij in goed Twents: ,,...net of hem de hele wearld ànheurt''?? Ik heb nooit anders gezegd dan ,,tóóheurt''. Wie geeft de goede oplossing?

De bókse

Nu nog iets over de bókse (broek) zelf. Ik heb me wel eens laten vertellen dat de naam bóks of bókse voor broek nog afkomstig is uit de tijd, toen de (eerste?) mannenbroeken uit bokkenvellen of ook wel uit het leer van bokkenvellen werden vervaardigd. 't Kan woar wean en 't kan nichwoar wean, ik wil d'r of wean. De heer H. J. W. schrijft: ,,Boksenpiepe was op de Hoeve een broek met wijde pijpen, doch mijn oom zei dat de manchesterbroek vroeger was voorzien van knopen aan de pijpen en de pijpen zaten even strak om de benen als kousen, vandaar dat hoazenpiepe. Zelf'' - aldus de heer W. (plm. 34) - ,,heb ik vroeger nog de zogenaamde klapbokse gedragen, dat is een broek met een klap van achteren, een korte broek, meestal van fluweel gemaakt. Ik droeg daarbij lange bruine, dikke kousen, die via een zogenaamd liefke (om de buik) en de zerretèls (jarretelles) werden opgehouden''.

Opmerkingen: Ik zou hier enkele opmerkingen en aantekeningen bij willen plaatsen. Manchesterbroeken met nauwe pijpen heb ik in Enschede of Lonneker niet gekend. De daagse werkbroeken werden gemaakt van pilow of van manchester (pieloo of mesèster) vandaar de uitdrukking: ,,M'n naam is pieloo en m'n broek is van mesjester!'' De oudere boeren droegen in mijn jeugd, laten we zeggen zo'n vijftig jaar geleden nog, broeken met een vóórklap, die met knopen aan de boord werd dichtgeknoopt. Of losgeknoopt als de man moest plassen. Dan liet men de voorklap gewoon naar beneden hangen. Natuurlijk was dan een verstandige kledij in de tijd toen 's winters de boerenbehuizingen nog koud waren. Vandaar ook de uitdrukking, die je vroeger nogal vaak hoorde: ,,Loat ow nich deur de klap miegn!'' - Als kind droeg ik een kort broekje met een lijfje met armsgaten, op de rug dichtgeknoopt, van voeringstof. Van voeren gewoon een dichtknoopbaar gulpje, van achter een klap. Ik droeg nog geen zeretèls, waarvoor het juiste Twentse woord is ,,lichtn'' of ,,lichn''. Over dat liefke werd een bloesje gedragen ('s zomers) of 's winters een meester kielke, geheel dichtknoopbaar, zonder revers, met een paar opgezette zakken, liggen kraagje van dezelfde stof, of kraagloos. Het broekje was voor de zondag of om af te dragen van cheviot (sééviejot - geet nooit kepòt!) Ik droeg verder lange kousen, die boven de knieën werden opgehouden met elastieken banden, de kousenbään.
Meer stadse kinderen als ik droegen kniekousen met omslagen brede, gefigureerde randen, blote knieën. Die werden tegen het eind van de eerste wereldoorlog populair. De lange kousen waren door moeder zelf gebreid van zwarte sajet, twee-recht, twee nöädkes.

JOHAN BUURSINK

Bókse-spreekwoorden

De heer H. J. W. vergast ons op een aantal spreekwoorden die betrekking hebben op de bókse. Ziehier:
a ,,Den lög at 't soest, dat 't em oawr 'n böksenboord broest''.
b ,,Dat meanske hef de bóks an''.
c ,,Dat deerntje hef de bóks in 'n emmer liggn''.
d ,,Den hef ja gin gat in de bókse''.
e ,,Den zit drekt met de bókse in 't takkeldroad''.
Betekenissen:
a. Hij liegt alsof het gedrukt staat.
b. Die vrouw is de baas in huis.
c. Dat meisje is ongesteld (dan mocht ze licht werk doen).
d-Die is broodmager.
e-Die weet niet uit zijn woorden te komen.

Aanvullingen

Eerst wil ik enkele opmerkingen maken en dan nog een paar aanvullingen geven. Onder b): dat meanske is: die vrouw. 't Meanske kan gezegd worden van je eigen vrouw en zelfs van je moeder; maar als een man zijn vrouw aanroept, zegt hij nooit ,,meanske'' maar ,,vrouw''. In het gesprek kan hij bijvoorbeeld wèl zeggen:,,ach, meanske, dow verbeels diej wat, of: 't dreunt diej. Onder c): deerntje of dearnke, als ze wat ouder is: dearn is in geen geval minachtend of beledigend. De jongeman kan van zijn verloofde zeggen: de dearn of miene dearn. Wat oudere jongens en meisjes is: jongs en dearns, of: veantn en dearns. In het gezegde van de heer H. J. W. klinkt dat ,,deerntje'' of deernke'' erg lief. Onder e): takkeldraod, takkedraod of peuntdraod (puntdraod) is prikkeldraad. Prikkeldroad is alweer jonger dialekt. En nu de aanvullingen, zoals wij die vroeger hoorden: Onder a): Daank ow dat 't zo soest, dat 't ow in de bókse broest! - Hoonderd - poep in de bóks dat 't ploondert! - De bóks oawr 'n poal hangn. - Ik mor oet de bóks, aans doo 'k 't (of: geet 't) in de bóks! - Böksenkearlke is broekemannetje. - Böksenröffel is een pak voor de broek. - 'k Zal diej de bóks bezeen, begengeln: je krijgt van mij een pak slaag. - Gin bóks an 't gat hebben: het arm hebben. De klap (van de boks) d'r vuur hen: een pak slaag voor de blote bibs. - Gif God jongens, zei de boer, dan gif Hee ók boksen: (ongeveer) komt tijd, komt hulp (van boven).

Boks-àn, boks oet

Dat de broek wel zo ongeveer het belangrijkste kledingstuk des mans was, ligt wel opgesloten in een spreekwoord, waarvan een der bekendste Enscheder textielfabrikanten zich graag bediende: ,,Wat is 't leawn: bóks-àn, bóks-oet!'' wat zoveel zeggen wil als: een dag is gauw voorbij. Bóks-an wil zeggen: gekleed zijn na het opstaan, en bóks-oet is dan: uitgekleed zijn om in bed te kruipen. - De plezeerbóks antrekkn is: een avondje uitgaan, of: een feest gaan bijwonen - In de bóks stearvn is: een onnatuurlijke dood sterven, of misschien beter: onverwachts (oonverdachens sterven. - Een driet-in-de-boks is een bange, laffe vent. Van een vreselijk grote pantalon kun je zeggen: bóks, woar goa'j met den kearl hen? - Op böksen jacht goan wordt gezegd, als meisjes achter de jongens aanlopen, de jongens achterna lopen. Eén de boks oetklonppn: iemand een pak slaag geven, ook wel: iemand de waarheid zeggen op een harde manier. - Als iemand een wijde broek aan heeft met een veel te groot bassin, dat laag in het kruis hangt, dan zegt men: hee hef de lóch lèg hangn, de lucht hangt laag bij hem. - Iemand die te korte pijpen in de broek heeft, loopt kans van nageroepen te worden: 'n kwatje wel hem op de böksenpiepe trapt. - En misschien zijn er onder mijn lezers, die zo nog wel een poosje door kunnen gaan?

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.28

Er zijn een heleboel eigengemaakte en eigengereide woorden, zowel in het Nederlands als in het Twents, die eigenlijk maar voor een bepaalde groep bruikbaar zijn. Een of andere grapjas vindt zelf een woord uit, dat komisch klinkt en het woord wordt omgangstaal in de kring of bij de groep, waartoe de woordmaker behoort. Later moet men de betekenis dan maar herontdekken. Ook in het boerenbedrijf, in de fabriek of in het ambacht ontstaan zulke woorden en uitdrukkingen. Een voorbeeld: in een bepaald militair onderdeel werd het woord ''kökkndreenkn'' ingevoerd voor koffie en ''Heinekens dreenkn'' voor bier. Je moet het maar weten. Vaak komen de mensen bij me met lekkere Twentse woorden, of ik die wel ken. Veel zijn er dan authentiek maar ook veel eigengereid, die ik als ''taalkitsj'' zou willen bestempelen. Zoals bovenstaande uitdrukkingen voor koffie en bier. Natuurlijk heb je vaak wel leuke kitsj, maar kitsj wordt nooit als echt ervaren.

Voorbeelden

In de brief van de heer H.J.W. te Enschede wordt een hele lijst gegeven van uitdrukkingen, die hij vroeger op ''de Hoeve'' en ook nu nog wel, tegenkwam, maar die hij elders in Twente niet of nauwelijks hoorde. Hij schrijft het zoals het gezegd werd.

Oelnveaske is: stekelvarkens of egels. (Ik ben deze naam voor stekelvarken of egel nooit tegenkomen. Dr. Bezoen in Taal en Volk van Twente, blz. 140, geeft voor egel behalve het Enscheder ''stekkelvärkn'' nog: moeseggel, loofeggel en toeneggel, en dan ook nog verschillend uitgesproken: eggel, egel en iegel. Verder nog: takiegel, scharpshazen of schaarpershaze. Dat ''oelnvearske'' komt voor in de naam ''oelnvearsken poeterhanen'', dat is een haan met ''uilenveren'' aan de poten. Een poeterhaan is een kalkoense haan, Duits: Pute. Dat ''oelnveaske'' voor egel vind ik nogal twijfelachtig. Informeert u nog eens in St. Isidorushoeve?)

Stoevedeampe is: hoonder (kippen).: (Ook hiervan heb ik nooit gehoord. Als ik het woord bekijk kom ik allereerst tot het Nederlands: stuifdampen. Dat zou dan afgeleid kunnen zijn van het stof dat de kippen doen opwaaien in 'n hoonderloop. Wanink geeft in zijn Twents-Achterhoeks woordenboek voor ''stoevedamp'': stuifzwam. soort paddestoel, n.l. de aardappelbovist, die sporen uitslaat. Hoeveel ,,Hoevenaren'' zouden er zijn, die in ''stoevedeampe'' kippen herkennen?)

Nachthengste, ook wel dakhaasn, zijn katten. (Dat ''dakhaasn'' is wel bekend, maar komt ook in het Nederlands voor. Ik vind het wel een leuk woord, maar ''nachthengste'' is me een te gezocht, te kistjerig woord. Ik ben ook van mening dat het maar tot een kleine kring beperkt is. Een kater is moeilijk als hengst te betitelen, dat is een geforceerde vergelijking.)

- **Dommeneersköppe zijn starken of ,,jonge'' koeien.** (Ik moet eerst weten, waar dat ''dommeneers'' van afgeleid is, voor ik erom kan lachen).

- **Karkmeister is een stier,** in verband met het scrotum tussen zijn achterpoten. (Ik vind de vergelijking maar zo-zo, kan er de ''humor'' niet van inzien. M.a.w.:

JOHAN BUURSINK

aan mij niet besteed).

- **Zeehoone zijn varkens.** (Ook daar plaats ik een groot vraagteken bij!)

- **Kotgebeente zijn kinderen. (Akkoord.** Dat woord is allerwegen in die betekenis bekend. Ik heb er meermalen gebruik van gemaakt).

- **Straampn of gestrit is het kruis.** (Ook hierover heb ik al eerder geschreven. Nen straampn is een gaffel. Vandaar.)

- **Nosseldook is 'n noszak.** Betekent: zakdoek in de zak. (Nösdook voor zakdoek komen we wel vaker tegen. Nos-zak is m.i. geen authentiek Twents woord. Komt meer uit Drente, meen ik. Daarmee wordt de zak bedoeld in het achterpand van de paltoo, de lange, hooggesloten overjas).

Balg is buik

(Alles goed en wel, maar dan alleen bij koeien en paarden. Voor de buik van mensen toegepast, is het een zeer onwelvoegelijke uitdrukking. Ook wel pèèns. Ruw gezegd van iemand, die bij een ander nogal overdadig heeft gegeten: ''Zo, he'j 'n balg - of de pèèns - goed vól slaagn?'' Men kan ook iemand uitdagen of waarschuwen: ''Wo'j 'n spier op 'n balg, op de pèèns, op de hoed hebbn?'' - Ook wel: ''oasbalg, oaspèèns'' voor iemand, die vol gemene streken zit, of die de zaak bedriegt. ''Balgen'', vooral van opgeschoten jongelui, is: straatschenderij plegen. Enz.)

Steurig, störig, stuirig is: steeds. (Het woord ,,stôädig'' of ,,stöärig'' is een veel voorkomend dialektwoord voor: gestadig, voortdurend, regelmatig en soms ook wel: voor: steeds, ook: aanhoudend. Ongestöä-dig is: ongestadig).

- **Eloeter seduur is: steeds maar door.** (Dat is voor mij abracadabra. De normale Twentse uitdrukking voor steeds maar door is: alvedàn vedàn! Probeert u eens uit te vissen, waar dat ''eloeter seduur'' van afgebasterd is).

- **Knienvoar is klaver.** (Jawel, maar dan: onder anderen. Want peeredistels is ok good knienenvoor! Klaver is gewoon: kloawer. Je kunt wel zeggen: klaver is konijnenvoer, maar niet: knienenvoor is klaver. Een stoel is een meubelstuk, maar daarom is een meubelstuk nog niet altijd een stoel!)

Boamduure is voordeur. (Ik wil hier een klein vraagteken bij zetten. Tegenover boven kan beneden staan, maar ook onder. Met boven kun je omhoog bedoelen, tegenover onder, omlaag. Maar bij een boerderij wordt met boven de voorkant bedoeld en met beneden de achterkant. Een boerderij staat dan met de benedenkant naar de weg gekeerd. De bovenkamer is daar niet een bovenkamer of opkamer maar een kamer aan de voorkant. De bôvendure is dan de voordeur, de nienduur de benedendeur, de achterdeur.
Maar... een nienduur bestaat uit vier of vijf delen: twee openslaande bovendeuren en twee dito benedendeuren, in één waarvan dan nog vaak een kleinere toegangsdeur voor personendoorgang is. Dus...: een boamdure of bôvenduure kan zowel de voordeur zijn als het bovenste deel van de nienduure. De nienduure heeft dan de bôvenduur en de oonderduure, in het midden sluitend op den stiepelpoal.)

Broak

- **Broak is een hoger liggend stuk land.:** (Daarmee is nog maar àl te weinig gezegd, want in de eerste plaats vraag je je daarbij af: welk soort land? In de tweede plaats bestaat de kans op verwisseling met ''brook'', waarvan de uitspraak ook wel eens naar ''broak'' kan neigen. Om te beginnen met broak is braak: dat is een gebroken, d.w.z. een ontgonnen stuk land dat nog niet in cultuur gebracht is, dat dus nog braak ligt. Als het later bebouwd is, d.w.z. voor landbouwdoeleinden in gebruik genomen, kan het altijd de naam ''de broak'' blijven behouden. In Enschede is een buurt-.''de Bröäker'' genoemd, vernederlandst tot ''de Braker''. Dat kan iets met vlasbraken te maken hebben, doch er zijn meer afleidingsmogelijkheden, die niet meer te achterhalen zullen zijn. Dat een broak een hoger liggend stuk land is, is ook maar een betrekkelijke opvatting. Het lijkt mij in elk geval dat een ''broak'' of ''braak'' hoger ligt dan een ''brook'' of ''broek''land, dat is moerasachtig land.)

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.29

Nog even gaan we verder met het afwerken van de brief van dhr. H. J. W. te Enschede, waarvan nog enkele uitdrukkingen zijn blijven staan. Er moet n.l. wel het een en ander recht gezet worden in diens woordverklaringen. Daarop verwacht ik weer reacties, ook van andere lezers. Drukking der melk brengt boter vort, zo ongeveer staat het in de Bijbel. Welnu, ik ben nogal bijbelvast. Uitwissling van meningen brengt de waarheid voort, meen ik te mogen zeggen.

Voorbeelden

Ik ben van mening dat dhr. H. J. W. teveel veralgemeent wat hij incidenteel heeft ervaren. Zoals met het woord:

—Goarn is ver van huis liggend stuk weiland.

(Jamaar, dáármee is ijh er glad naast! Een ,,goarne'' is niets anders dan een ,,gaarden', dus in geen geval weiland, en vaak dicht bij de woning liggen, zoals ook 'n hof of 't höfken met bloemen. Een gaard is een omheinde ruimte en kan volgens prof. De Vries ook betrekking hebben op huis en hof. Een gaard zou dan ook een omheinde weide kunnen zijn, maar in die betekenis komt het woord ,,goardn'' in het Twents naar mijn mening niet voor. Het spreekwoord: ,,Biej oons in 'n goardn is 'n moos bevroorn'' duidt al op een groentetuin. Ook een ,,boomgaard'' bij een Twentse hoeve ligt nooit ver van huis.

— Smöl is een stuk weiland, niet zo ver van huis doch vóór de boerderij ligend.

(Ook hier weer een zeer discutabele verklaring van het mij onbekend woord smöl. Incidenteel kan er hier of daar wel zo'n smöl wel vóór de boerderij gelegen hebben, maar zolang we geen betrouwbare woordverklaring hebben, kunnen we er niets van zeggen. Smöl kan ook zoiets als een veldnaam zijn, waarop later een weiland is aangelegd. Raden maar. In de verte vergelijkbaar met het geval P.P. - zie r.b.b. 73. 19 — die dacht dat een boozem het kleedje is op de schoorsteenmantel. Zo kan ergens bij een of andere boerderij een weitje vóór het boerenhuis de of het ,,smöl'' genoemd zijn geweest, waaruit H. J. W. dan afleidt, dat een ,smöl'' een weitje vóór elke boerderij is. Ook hier weer: een stoel is een meubelstuk, maar daarom is elk meubelstuk nog geen stoel. Maar ..... wie weet er iets verstandigers van te zeggen?).

— Nen zul is een dorpel, zegt dhr. H. J. .W verder.
(Jawel, een sul is een dorpel; vergelijk het Duitse Schwelling voor dorpel en dwarsligger onder de spoorrails. Elders in Twente noemt men dat: de swellinge een der de schienns. Sul is nog een vrij algemeen bekend woord. Ik heb hierover vroeger al eens zo uitvoerig in deze krant geschreven, dat ik nu geen zin heb opeens in herhaling te vallen).

Potstroef

Dat is volgens dhr. H. J. W.: snel klaargemaakt middagmaal van gruttenmeel in kokende melk gestrooid tot het geheel één taaie massa werd. In deze brij werd een kuiltje gemaakt waarin een klont roomboter tot smelten werd gebracht. Ook genoemd: luie-wieven-kost.
(Wanink vermeldt bij de boter ook nog stroop en hij geeft als Nederlandse naam: struif. In Enschede ben ik de naam potstroef nooit tegengekomen. Wel: luie-wieven-kost, maar dat wordt hier gezegd tegen snel gaar wordend middageten. Zoals met name zuurkool. Ook hier geldt de vergelijking: potstroef of zuurkool is zogenaamde luie-wieven-kost, maar luie-wieven-kost is daarom nog niet altijd potstroef of zuurkool!).

Stip-in-de-panne

Dat is volgens dhr. H. J. W.: spekvet met schrammen (stukjes spek) en hierin werd droog bruin brood in stukjes, één voor één gedipt en daarna gegeten.
(Alles goed en wel, maar ook hier weer oppassen: alle stip-in-de-panne hoeft nog niet van hetzelfde recept te zijn. Denk ook hier aan de vergelijking: stoel en meubelstuk. Een grote fout is de verklaring voor schramen, ook wel schrammen en bijv. in Enschede schroam geheten. Schroamen zijn geen stukjes spek maar de onoplosbare stukjes uit het vers gesmolten vet en zulke schroamn werden nooit in spekvet opgediend. Ze werden wel meegekookt in de stampot, maar zoiets hoefden de buren niet te weten, als u voelt wat ik bedoel. Als kinderen lustten wij wel graag: ne snieë brood -d.w.z. roggebrood - of ne stoetnbruw - dat is een boterham van wittebrood — met schroamn, op de voetst, d.w.z. uit het vuistje.

— Nen blootn herjasses is een blote bibs. (Ook weer een voorbeeld van eigengemaakte dialektuitdrukking zonder lak of smak. Hejasses is kennelijk een verbastering van herejezus. Ik houd niet van dergelijke vulgariteiten, vooral als die, zoals hier, geen functie hebben in het spraakgebruik, zelfs nog niet als basterdvloek).
Dhr. H. J. W hoopt dat hij mij met deze inzending 'n plezier heeft gedaan. Natuurlijk héèft hij dat en ik zou het bizonder plezierig vinden, er nog véél méér te ontvangen, ook van andere lezers. Natuurlijk behoud ik mij kritiek voor in mijn bespreking, zoals u uit het vorengaande al gemerkt zult hebben. Want ik ben niet gewend er doekjes om te vinden of iemand naar de mond te praten, wie dan ook. Maar ik ben ook niet gewend, wie dan ook te kwetsen of onaangenaam te zijn. De vrienden die ik heb en ongetwijfeld nog krijg, die wil ik ook graag houden. Zo heb ik ook graag kritiek van mijn lezers. Ik weeg alles nauwkeurig tegen elkaar af, mijn mening en die van anderen. Zo kom ik dan tot een zo objectief mogelijke opvatting, die ik dan kan publiceren. Zonder gelijkhebberij van weerskanten.

Proeven

Je moet een taal of dialekt proeven op je tong, als je het uitspreekt. Dhr. H. J. W. reageert nog op een wat groffe uitdrukking in r.b.b. 73. 21.: ,,de ... dinges... in de däärmn begint miej te kokkn'' en hij vraagt: moet dat geen ,,klókkn'' zijn, van een klokkend geluid maken. Neen, want de uitdrukking is origineel van een van m'n vrienden en is anloog aan de uitdrukking: het

JOHAN BUURSINK

bloed begint me in de aders te koken. Ik meen dat dhr. H. J. W. hier een voorbeeld geeft van wat in bedoel met het proeven van de taal.

Lief en hoed

Lijf en huid wil dat zeggen. Dhr. H. J. W. meent dat men vaker hoed zegt dan lief. Maar ik meen dat hij bij zijn opmerkingen hierover nog te weinig fijnproever is. En hij geeft daarbij de volgende voorbeelden:

— De hoed döt miej oawral zeer. - Wat heb ik 't in de hoed. - Het jökt miej oawr de hele hoed. - Voort kriej nog nen trap in de hoed (van een paard). Dat laatste betwijfel ik of het wel zó gezegd kan worden. - Ik wil hier een paar met lief tegenover zetten: Pien in 't lief. - Hab 't hät eens in 't lief. - Met lief en zeel opd' toafl lönnen. - Dat bedroowt miej zó, 't lief döt miej zéér van. - 't Lief op de leest zettn. - Eén teggn 't lief loopn of: hoog teggn 't lief óploopn. Dat hef ampat nich völ um 't lief. - Dat kost miej ne rib oet 't lief.-- Hee mos spiejn, braak'n en oawrgêwn allns wat e in 't lief har. - Gin kleer an 't lief of an de koont) hebbn. - Zukke leu mo'j ow van 't lief hôoldn. - Se snieëgens in 't lief hebbn. - Liefzeert. - Het zou weleens interessant zijn, gezegden met hoed en met lief te vergelijken. Daarvoor moeten eerst wat meer gegevens van de lezers loskomen. At miej dat dan mär nich koold op 't lief (of: op

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.30

Terug nu naar onze boeiende brief van onze goede vriend T.B. (sr.) te Almelo. Deze briefschrijver komt daar met een suggestie naar voren, waarmee ikzelf al wel enkele jaren in m'n gedachten heb rondgelopen. De verwezenlijking van die plannen is altijd nog afgestuit op allerlei reële bezwaren: bezwaren van tijd en plaats en financiële bezwaren. Ik wilde namelijk hier en daar en overal een soort platproatersklupkes oprichten, die regelmatig praat- en oefenbijeenkomsten houden, enzovoort. Maar afwachten, wat er uit komt. En nu de suggestie T.B.

Biej mekaar kommn.....

Zoals ik al in r.b.b. nr. 73.26 meldde, is dhr. T. B. van mening dat völle leu deze brieven niet lezen omdat ze er niet bij kunnen. Mijn antwoord daarop is: ik kan niet alleen voor minder schools ontwikkelde lieden schrijven, die het theoretische in mijn (toch wel simplistische) gedachtengang niet zo goed kunnen volgen, en dikwijls schrijf ik ook te zweverig, denk ik zelf. Ik heb vaak de grootste moeite met mijn gedachten helder onder woorden te brengen. Een tweede bezwaar aan alleen maar schriftelijke communicatie is dat ik gebonden ben aan een afgepaste ruimte, terwijl de lezers die wel graag zouden willen reageren, tegen uitvoerige correspondentie opzien. Als je maar eens rustig met elkaar kon praten, dan kon je mekaar beter leren begrijpen.
Dhr. T. B. schrijft nu letterlijk: ''Zol 't nit ne oetkumste wean a'w deur middel van ouw, oetneugndn um bie mekaa te kommn oop kössn van 'n eignstn tuk. 'k Heb dit alees eerder willn schriewn, mär veural dit weenter wa'k mangs te kraank, dat 't d'r biej in is schöttn...''
En daar ligt dan nu weer een aanwijzing, hoe ik mijn werk zou kunnen aanvullen en verbeteren. Intussen hebben we in Enter al zo'n groepje bij elkaar gehad, dat ook naar een zekere vaste binding streeft. De groepjes mogen niet te groot zijn, omdat elke deelnemer wel graag zijn woordje wil doen en met een paar man kom je beter tot het ontwikkelen van een ''vruchtbare'' gedachtenwisseling.

Maar..... hoe?

De eerste vraag is dan: hoe doen we dat, zonder al te veel te willen ''organiseren'', voorlopig. Met de beste wil kun je namelijk ongemerkt je mooiste idealen kapotorganiseren. Laten we dit afspreken: wie in zijn omgeving met een klein groepje lieden, waarmee je verstandig kunt praten, zo'n platproatersklup wil vormen, bijvoorbeeld om beurten bij elkaar thuis, neemt maar contact met mij op. We nemen dan de regiobrievenbus in deze krant tot achtergrond. Aan zo'n groepje wil ik dan wel de gespreksleiding geven, af en toe een avond, bijvoorbeeld eenmaal in de zes weken, onder voorwaarde dat ik per auto van huis wordt gehaald en teruggebracht, bij gebrek aan eigen vervoer. De andere persoonlijke bezoeken hoop ik wel door te kunnen laten gaan.

Broedlachtn

Mijn vraag naar bruiloftsliedjes, in welk onderwerp ik ben blijven steken vanwege mijn ziekte-periode, geeft nu dhr. T. B. nog aanleiding tot enkele opmerkingen, maar hij heeft te weinig tijd om er uitvoerig over te zijn. In Almelo schijnen nog wel, zij het zelden, brulfteneugers voor te komen en grote bruiloften. ''Toch he'k, mie'j zeel'' (???) aldus dhr. T. B. ''vleddn haarfs nog zonne onmeundige brulfte met maakt, wal nich met hoonder vangn en ettn kokkn, mär wiej as noabers hebt wal de broed haald, mär zoonder 'n wiezeboom oawr [illegible] weg. Nee, 'n börrelke kwam d'r nich biej te pas. Wal hebbe wiej ze 's oavens noa eur hoes hen broch, 'n börgerhoes. De broedegom mos de broed oawr 'n sul dreagn, enz'' - Hier worden achteloos al enkele oude gebruiken opgenoemd, alsof iedereen nog wel weet wat dat is. Wil dhr. T. B. nog eens finesses geven (of andere lezers!!!) over bruiloftsgebruiken als: hoondervangn, ettn kokn, de broed haaln, de wiezeboom met 'n börrelke, 't broedspaar noa hoes hen brengn en oawr 'n sul hen draegn enz. - En weer moet ik hier opmerken dat het er mij om gaat uit de volksmond van nu te horen, wat men er nog van weet uit eigen ervaring of van horen zeggen. Niet navertellen wat u in allerlei folkloreliteratuur al gelezen hebt.

Pesterijen

Bovendien zou ik graag brieven ontvangen over een ander huwelijksgebruik, de pesterijen van het bruidspaar op hun huwelijksgebruik, de pesterijen van het bruidspaar op hun slaapkamer, als ze samen de eerste nacht in willen. Ik heb hierover al veel verhalen gehoord, vaak bij het schunnige af, maar dat hoeft van mij niet. Dat zijn doorgaans uitingen van primitieveriken, die wel fantasie maar geen smaak of begrippen van eer en fatsoen hebben. Ik heb weleens gehoord van spinaziezaad tussen de beddelakens strooien, de ruiten van de slaapkamer zwart schilderen, gaatjes boren in de bodem van de tinnen pispot, mouwen en pijpen van de pyjama's dichtnaaien enz. Het a.s. bruidspaar moet al een tijd van tevoren ervoor zorgen dat de sleutel van de slaapkamerdeur niet in verkeerde handen kwam. Dhr. T. B. vertelt het geval van het betreffende bruidspaar verder. Ze zijn nog een hele poos bij het bruidspaar gebleven onder het drinken van ettelijke borrels en het zingen van betekenisvolle liedjes. Wat het bruidspaar na het vertrek van die thuisbrengers nog te doorstaan hadden.....: ,,ik kan 't hoaste nit met dreuge oagn weer kwiet. Ze heb nog wa vief keteer stoan trappn um alle balunnekes kapot te kriegn en oet 't raam te smietn. Oondertusken doffn ze 't lech nich an te stekkn en de gedienen too te doon.'' — Ze zijn er echter prima doorgekomen ,,en ze bint in de noaberschop openömmn zoonder stoot of kruus!'' (Wil iemand mij nog wel op de hoogte brengen van de betekenis van dat ,,zoonder stoot of kruus'', waar wij toch normaal zeggen: zonder slag of stoot. Wat wordt er met dat kruus bedoeld?

Eerste kennismaking

De eerste kennismaking met w[illegible] T. B. zien vaa en moo warrn laat ik hem zelf vertellen: ,,Vandage wöd er in de kraante (r.b.b. 73. 21) vroagn noa oole gewoontn en gebroekn van vrögger, walnow, ik schrieve a! — Mien vaa en mien moo kwammn allebei oet Hoksbarge, waddn doar ok geboorn. Mien vaa har nen mooin kop met grieze heure an de kaantn, en d'r bouwn (boawn) op was e zo glad as aj 'n klein keend veur 't gat kiekt. Zee kendn um nich aans as zwennen-Gerrad. Mien vaa zien vaa was gin boer mär mesler. Den is, noa mien vaa vetöl, nit oold wöddn: oonder 't zingen van 'n leedjen is e achteroawer van de ledder völln en was biekaans drekt dood, dat was e. Mien vaa, zwennen-Gerrad (Swännen-Gerrad) gung noa 't febriek in eign plaase; zien wark was wêawn achter en tusken (d.w.z. op) de boonttöuwe. Noa warktied harre doarbiej nog völle an 't heg....''

Uitleg

Voor ik T. B. uit Almelo nu verder de interessante geschiedenis van zijn ouders en grootouders laat vertellen, wil ik eerst bovenstaande inleiding even onder het uitleg-mes nemen. 1. Walnow voor het ndl. welnu lijkt me te zeer vernederlandst. Beter is: nów-dan, ik schriew a! — 2. Als we ons dialekt een beetje antiquarisch willen maken, waar dat niet stoort (zoals hier) kunnen we in plaats van: waddn doar ok geboorn, zeggen: waddn doar ok joonk woddn. - 2. Swännen-Gerrad wil naar mijn mening zeggen: Gerrad van (de) Swän, oftewel Gerard (zoon of man) van Zwaantje. Zwaantje was voorheen een nogal veel voorkomende meisjesnaam in onze regio. In mijn jeugd spraken alleen de oudere mensen nog van Swännke, als Zwaantje nog jong was. Heette haar moeder ook Zwaantje, dan was die ,,de ôole Swänne'' of ook wel gewoon ,,Swänne'' of ,,Swänn''. De jongere generatie van toen sprak al van Zwaantje, zonder onderscheid tussen de jonge en de oude. - 4. Boonttöuwe zijn bontgetouwen, getouwen waarop ,,bont'' geweven wordt. Dat bontgeweven is in kleuren (strepen of ruiten) geweven doek op dobby-getouwen. 5. Nog völle an 't heg hebbn is: nog veel omhanden hebben.
Ik ben van mening dat ,,heg'' verwant is aan ,,heft'', maar ik ga hier niet verder op deze woordafleiding in. Denk ook aan: hechten en zich hechten aan. Ik zou zeggen: ,,zinvolle vrijetijdsbesteding'' zouden we kunnen vertalen met ongeveer: ,,in 't teumig-goan zik wat wäerigs anhechtn'' — of hebt u meer fantasie? — Als schoolkind moest ik nog leren dat 't hech van 'n mes in 't Nederlands het heft is.

JOHAN BUURSINK

Twentse Taalbank

Terug van vakantie, waarin ik alleen maar wat geluierd heb in het romantische Sauerland! Toch heb ik tussen de bedrijven door weer heel wat vergelijkingsmateriaal opgedaan, ditmaal vooral uit het Wuppertaals dialekt. Ik kon het vrij goed lezen en begrijpen, maar echt niet helemaal zonder deskundige begeleiding van een der andere pensiongasten, met wie we al jaren bevriend zijn.

Barmer Jong

Ik kan het niet laten om hier een paar korte stukjes uit een der boekjes over te nemen in het oorspronkelijke dialekt. Van de belangstellende lezers wil ik nu graag eens horen, welke woorden en zinnen zij ervan hebben kunnen begrijpen. Over een paar weken kom ik er dan weer op terug, met de vertaling in ons Twents.
Ziehier: eerst het...
,,Vüarwoat.
Die folgende Bleder hangeln van de Tiet vör en Joahr of sewenzig. Sie söllen en Beld gewen van die Aat, wie en eenfachen Barmer Jong domols sin Lewen verbreit, en wie et hie bie us op de Germarke, utsoch. Dä dat Böksken schreef, hatt die miaschten Stökskes noch fresch en de Erennerong on well hopen, dat sine Vertellsches en usem lewen Platt manigen ollen Knäpper en Gedanken en die frögere Tiet teröü versetten donnt, wo et hie em Wopperdal on em Bergischen noch reit behaglech on gemütlech hergengk, angerschter sä vandag. - Barmen, 1.11.1928 - J. L. G.''
(Wat ikzelf hierin het leukste vind is de uitdrukking ,,manigen ollen Knäpper'', wat wij in het Twents noemen: ,,mennigen oaldn knapper''. Maar je komt die uitdrukking al haast niet meer tegen).

En nöüen Weltbörger

En zó begint het verhaal:
,,Wichelkus' Oberam on sine Frau Mina, geboarene Krüper, en de holle Strote, hatten nu et iaschte Kengk gekregen. Et woar en lecker Pümmelken meden Kopp voll Löckskes on soll Kasper hedden, no sin Bestevader. Dat woar en Freud onen Lewen en de jonge Hushollengk! Et Mina bekeek sek alle Ogenblecks dat kleene Pöngelschen newer sek em Bett, dat die Hewete (de Wenkelmännsche) so bletzblank gemackt hatt. Die Sonn scheen so lecker warm en de Kamer, die Böm em Garen woaren alt ganz grön, on dä gruate Kaschteienbom vör de Fenstern kreeg de iaschten Käazen. Die Bokfenken on Sprolen songen so nett, dat et Mina ganz öwerglöcklech woar, wennet sinen öllsten besooch. Wenn de Oberam ut de Arbet no Hus kom, nohm hä et iasche sinen Jong on pöngelten domet en de Stof röm, bis dat et Mina op et letzte reep: Du mottsen nit so völl römschleppen, dat kann hä nit verdregen, dat heet de Frau Wenkelmann ok geseit. Hä kiarten sek nit draan. Dann bekeek hä sek dat kleene frampelige Gesechsken, öm te ongersöken, wän dä Kleene nu egentlich glieken dätt...''
Laat dat genoeg zijn. Wie waagt er zich eens aan?

Grawelig

Ook tijdens mijn vakantie is de regio-brievenbus niet leeg gebleven en ik heb weer heel wat te ,,vediffedeern''. Daar is in de eerste plaats een brief van de heer H. J. G. te Enschede, die in deze rubriek geen onbekende is. Hij schrijft: ,,Een dezer dagen schoot me het woord ,,grawelig'' in de gedachte. Het komt bij mij nog steeds over als ,,te veel, te kostbaar, te duur''. Is dat zo? Waar komt het woord vandaan?''
Dat is een opgave, want zó ken ik het woord niet. Ik ga eerst op m'n intuïtie af en denk bij ,,gravelig'' bijv. eerst aan ,,grawweln'', dat grabbelen kan betekenen. Grabbelen is een verkleinwoord van grabben of graven, misschien ook in verband met ,,grijpen''. (Merkwaardig is, dat het Nederlands ,,te grabbel gooien'' in het Twents luidt: ,,in de griep doon'', wat we zouden kunnen vertalen met ,,te grijp gooien''). Ik meen, dat het woord grabbelen in verband kan staan met ons Twents ,,krouweln'', d.i. kriebelen of krabbelen. Iets, dat ,,grawelig'' (krabbelig of kriebelig?) is, kan voor iemand te duur, enz. zijn. Of omgekeerd: iets dat kriebelt kan onbereikbaar zijn. Maar dit lijkt mezelf een wel wat àl te gezochte ,,verklaring''. —Ik denk verder ook aan de uitdrukking: ,,'n griewel löp miej oawr 'n grawwel'', waarbij grawwel een verdubbeling kan zijn van griewel. Het wordt gezegd als je van of voor iets huivert of siddert. Zo zou je kunnen huiveren (grieweln

JOHAN BUURSINK

of grawweln) als iets te veel, te kostbaar of te duur is. Zo iets kan dan griewelig of grawelig oftewel huiveringwekkend te veel, te kostbaar of te duur zijn.
Ik hoop echter op een verstandiger reactie uit mijn lezerskring. (Ik heb hier met opzet mijn gedachten-associaties wat uitvoeriger neergeschreven, om te laten zien hoe men met bedenksels kan spelen, net zolang tot men op het juiste spoor is).

Verdifferendéring

Dezelfde briefschrijver zit met de vraag of het woord ,,verdifferendéring'' een gangbaar woord was en waar het vandaan komt, al voegt hij eraan toe: ,,de betekenis is me duidelijk, evenals de Franse oorsprong''.
Laat mij daarop het volgende antwoorden. Het is al minstens vijftig jaar geleden dat ik mijn moeder hoorde zeggen: ,,dat kaan'k ammoal zo gauw nich meer vediffedearn!'' Ik had toen al wel zo veel kennis van het Frans, dat ik er onmiddellijk het herkennen (Ik kan me dat nog goed herinneren).
omdat mijn broers en ik moeder vaak om dat ,,epse'' woord hebben uitgelachen!) Dat Franse ,,défendre'' betekent o.a. ,,verdedigen''. Maar moeder gebruikte het in de betekenis van ,,verwerken'', ,,uitwerken'', ,,tot stand brengen'', enz. Bijv.: ,,Zo'n ingewikkeld probleem kan ik niet meer vediffedeern, niet meer overzien of in zijn verband zien'', of: ,,Zo'n ingewikkelde opdracht kan ik niet meer volbrengen'', of ook kortweg: ,,Dat kan ik niet meer voor elkaar krijgen'', of ,,begrijpen'', d.w.z.: ,,doar kaan'k met 't verstaand nich biej-''
Het was beslist een halve eeuw geleden nog een goed gangbaar woord, maar is sedertdien geleidelijk in onbruik geraakt, althans in de stad. Ik denk dat het nog uit de Franse tijd afkomstig is. De heer A. J. G.'s moeder gebruikte het w.s. in een andere betekenis. Wat hem duidelijk is, is het mij nog niet, dus hoor ik nog graag van hem wat zijn moeder precies bedoelde met: ,,dat doot ze veur de verdifferendéring''.

Sumsetje

Tenslotte vraagt de heer A. J. G.: ,,Is het woord ,,sumsetje'' voor borstlap van een vrouwenjurk een echt Twents woord of heb ik het uit een ander dialekt opgenomen?'' — Mijn antwoord: het woord ,,sumsetje'' of beter: ,,seemsetje'' is m.i. ook een overblijfsel uit de Franse tijd. Het Franse ,,chemise'' is hemd, het verkleinwoord ervan: ,,chemisette'' is dan ook ,,hemdje''. Ik herken het niet als Enschedees stadsplat en ik meen dat een ,,borstlap'' niet met een seemsetje te verwarren is. Een seemsetje is een echt, hoewel eenvoudig kledingstuk, dat moeder ,,oawrhempke'' noemde. Het werd door vrouwen over de borstrok gedragen. Een borstlap was meer een doek, waarmee de borsten werden opgebonden in de tijd toen er nog geen beha's waren. Een strak opgebonden buste stond fraaier dan de in het jakje of de jurk vrij hangende zware en uitgetekende borsten afzonderlijk. — Ik meen dat een borstlap een chemisette of seemsetje niet overbodig hoefde te maken. — Daar ik tenslotte ook nog damesmodejournalist van professie ben (geweest) mag ik er wel wat vrijmoedig over schrijven. Ik wil dan ook nog iets erover aanhalen uit de jongste brief van onze welbekende Enterse ,,moeke'', mevr. H. ten B.

Kroplap

Uit wat zij schrijft, begin ik gelijk te krijgen, n.l. dat een borstlap of kroplap niet hetzelfde is als een seemsetje. Mevr. H. schrijft:

,,Tegenwoordig dragen de dames een b.h. maar vroeger in Enter mocht dat vrouwelijk schoon niet gezien worden en werd er een kroplappe (heel strak) over de borstrok gedragen''. (Ik wil hierbij opmerken, dat wat in Enter niet mocht, in Enschede óók niet mocht, want ik herinner mij uit mijn jeugd geen enkele gedécollecteerde vrouw, uitgezonderd de juffrouw uit de tweede klas. En verder: ik hoef toch het woord ,,kroplappe'' niet nader te verklaren? Toch begin ik te vermoeden, bij 't lezen van dat woord ,,kröp''-lappe, dat er toch een ondeugende bijbetekenis verscholen kan hebben gelegen in het Twentse spreekwoord: ,,Iej kiekt ze wa vuur 'n köp, mär nich in 'n krop'', waarmee bedoeld werd, dat je nooit aan het uiterlijk van een mens zijn innerlijk kunt aflezen. Maar laat mevr. H. verder vertellen: ,,Sommige vrouwen of meisjes hadden een simmesetje over de borstrok, een gevalletje van twee lapjes met op de ene schouder een sluiting met drie knoopjes en onder werd het dichtgemaakt met twee lange linten door twee lussen''.

En als inderdaad haar kleinkinderen denken dat omaatje maar wat verzint als ze op haar praatstoel zit, dan wil ik verklaren, dat alles woord voor woord klopt van wat oma vertelt.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.32

Voor de vele felicitaties, die ik van de lezers van de regio-brievenbus ontving ter gelegenheid van mijn 65e verjaardag, wil ik hierbij mijn hartelijke dank betuigen. Ik kom er eerst nu, na mijn vakantie, aan toe. Van persoonlijke bedankjes kan tot mijn spijt geen sprake zijn. Ik hoop dat men daarvoor begrip zal hebben. De tijd ontbreekt er voor, ook al vanwege een nieuwe ziekenhuisopname voor een vrij onschuldige behandeling, vandaag of morgen. Intussen komt er weer een forse gang in de regio-brievenbus, omdat ik voldoende afleveringen op voorraad heb geschreven. U moet dus wel enkele weken geduld hebben om uw brief in de krant behandeld te zien.

Schrijven en blijven

Zo heb ik dan een onvergetelijke verjaardag gehad, met veel brieven en kaarten en vooral telefoontjes, geschenken en geschenkbonnen, alcoholica, enz. Maar... de Franse cognac, de champagne en port en wat niet al... ze staan daar maar te staan in de kelder... want vanwege de vele medikamenten, die ik nog steeds moet slikken, moet ik het voorlopig nog met melk en limo stellen en met koffie. Maar ik ben wel blij dat ik nog wat achter de hand heb, de giften en gaven zijn dan ook wel goed besteed. Dit als antwoord op de vele vragen, hoe het mij gaat. Die vragen en wensen maken mij altijd doodverlegen, want het lijkt zo pedanterig als ik zo vaak over mezelf moet schrijven. Maar... men vraagt erom. - Zo wil ik toch even ingaan op wat **mevr. H.-ten B. uit Enter,** die ik de vorige r.b.b. al even aan het woord liet, schrijft. Zij is blij dat ik, nu ik a.o.w.-er geworden ben, toch nog met schrijven door wil gaan, want ,,dee d'r schrif, dee d'r blif!'' zegt het oude spreekwoord. - Nu wil ik haar niet graag teleurstellen, maar ik wil toch opmerken, dat dit spreekwoord met schrijven in brieven, boeken en kranten niets te maken heeft. Zoals zo vele heeft ook dit spreekwoord een economische achtergrond en helemaal geen ideële, zoals men zo vaak denkt. Schrijven wordt hier n.l. bedoeld in de betekenis van ,,verkopen''., Als een koopman veel orders geboekt heeft, dan zegt hij 's avonds tevreden: ,,ik heb goed geschreven vandaag'', en wie in die zin goed schrijft, heeft alle reden om aan te nemen dat hij er ook ,,blijft'' met zijn zaak of onderneming, en nog zo gauw niet op de fles gaat. Bij mij is juist het omgekeerde het geval: ,,wel d'r blif, wel d'r schrif!'' - Wie dat niet dóór heeft, mag de vinger opsteken... Zo lang ik nog mag blijven, zo lang wil ik nog graag schrijven.

Beziedn Maarkele

Van dezelfde briefschrijfster: ,,ik was onlangs in Markelo en daar zei me iemand: ik wonne beziedn Maarkele''. - Daar lees ik uit dat iemand ,,bezijden Markelo'' kan wonen, maar wat wil daarmee precies gezegd zijn? Kan het zoveel betekenen als: buiten de bebouwde kom? Er zal dan nog een verdere uitleg op moeten volgen aan welke zijde men woont.

Café's

Nog een uitdrukking van mevr. H.-t. B., die wel algemeen bekend is, maar waarop ik toch even de aandacht wil vestigen. Als er ergens een café is met een uithangbord, dan wordt er wel gezegd: ,,Oons-Leewn-Heer stek de haand oet, dee mo'j griepn''. Nu ben ik nooit zo'n café-in-en-uit-loper geweest en ik drink alleen als ik dorst heb en nooit uit een soort alcohol-bravour. Ik merk dus de hand van O.L.H. niet zo gauw op. Wel vind ik de verschillende uitdrukkingen interessant, die bij een drinkgelag naar voren komen, zoals: ,,zich een op de laamp loatn geetn'', of: ,,loa'w de gropmoor nogees kussen'', of: ,,an de weege stootn'', enz. zoals we die ook bij Mans Kapbaarg van Vloedveld tegenkomen.

Levenskunst

Over heel de wereld zijn er altijd bepaalde dingen en onderwerpen geweest, waarover men niet openlijk durft te spreken. Bijvoorbeeld over ernstige ziektes en over de dood. ,,Noemen is oproepen'' zegt de oude volkswijsheid, een opvatting die is ingegeven door de vrees voor de macht van het grote onbekende. Wie niet sterk is, moet slim zijn, zo denken wij er hier in onze regio over en de kern van vele volksverhalen komt hierop neer, dat de held, vaak een eenvoudige boerenjongen, duivel en dood niet met krachtige hand overwint maar met allerlei

JOHAN BUURSINK

lepigheidjes om de tuin leidt. Daaraan moest ik denken toen ik de laatste brief van de Enterse mevrouw H.-t. B. kreeg. Zij lijdt al enkele jaren aan allerlei lichamelijk ongerief, maar ze is ondanks haar ziekte dankbaar voor haar mooie oude dag, en voor haar kinderen en kleinkinderen, die haar het leven zo aangenaam maken als ze maar kunnen. - Welnu, ongeveer een jaar geleden schreef ze me, dat ze nog graag een jaar wilde leven, want ze had juist een nieuwe bedsprei opgezet, waarin een jaar werk zit. Nu heeft ze hem af, maar... ze hoopt dat ze oud mag worden, want ,,wie hebt het hier nog good en ie wet nog neet wat ze doar (hierboven) kokket!'' Ze voelt zich weer zó goed dat ze na een jaar eens weer naar de kerk is geweest: ,,en ik hoppe dat ik het wier terechte heb met de Grote Heer en hij mij nog wéér een jaartje oetstel wil gieuwn'', en nu komt het slimmigheidje: ze wil de genade van de Grote Heer niet werkeloos afwachten, ze wil hem een slag vóór zijn. Ze heeft namelijk ,,wier ne sprei opzet en dissen he'k nog wal wier een joar waark an eer a'k nen óf heb''. Zo moet Onze Lieve Heer wel tot het inzicht komen dat ze eerst dat werk af moet hebben, en ze hoopt, dat Hij zal zeggen: ,,ie mot nog neet bie mie kommn, dat is neet good...'' - Als ik dàt geen ,,levenskunst'' mag noemen, wat dan wel?

Dr. A. Wibbelt

Dan ligt daar een brief voor me, die ik beter in de krant kan zetten dan persoonlijk beantwoorden. Hij is van de 70-jarige **Joh. H. te Goor,** geboren en getogen te **Borne,** maar van **,,melbuul''** een **,,meerpoet''** geworden, omdat hij nu al elf jaar in 't ,,Twentse Haagje'' woont. Hij vraagt, waar de boeken van Dr. A. Wibbelt nog te koop of ter leen zijn. Hij wil ze graag nogeens lezen. Het zijn: ,,De noaloatenschop'' en ,,Het veerde gebod''. Hierop mijn informatie: van ,,Het veerde gebod'' weet ik (en van ,,De noaloatenschop'' vermoed ik) dat het in boekvorm is uitgegeven door Drukkerij Smit in Hengelo, welke drukkerij enkele jaren geleden al is opgeheven. De ondertitel luidt: ,,Of 'edrukt as fulliton in de Ni'je Hengelder Kraante, oet 't Munsterlandsche plat in 't Twentsch naoverteld deur **G. B. Vloedbeld''** Jaar van uitgave staat er niet bij. Vermoedelijk dateert het nog uit de twintiger jaren. Vraag: Wie kan deze lezer van dienst zijn?

Verdifferendéring

Zojuist krijg ik een telefoontje van **collega E. te Hengelo** (van disse kraant) die mij de suggestie aan de hand doet, n.a.v. r.b.b. nr. 73.31, dat ,,verdifferendéring'' ook wel ,,verandering'' zou kunnen betekenen. Dan wordt de uitdrukking van **dhr. A. J. G. te E.:** ,,dat doot ze veur de verdifferendéring'' begrijpelijker. - Dat brengt meteen mijn opvatting aan het wankelen, maar dat is juist wel interessant. Ik heb het altijd van mijn moeder opgevat als: ,,dat kan ik niet verwerken, begrijpen, uitwerken, tot stand brengen'', als ze zei: ,,dat kan ik (zo gauw nich verdiffedeern''. Als ze had willen zeggen: ,,dat kan ik niet veranderen'', dan had ze zich wel begrijpelijker uitgedrukt, dunkt me. Blijft dus over, te veronderstellen dat hier twee uitdrukkingen naast elkaar staan, die veel op elkaar gelijken. Kennelijk heeft collega E. aan het Franse ,,différenciation'' of een andere afleiding van ,,différencier'' gedacht, of ,,différer'', die beide met ,,verschil'' te maken hebben, terwijl ik bij ,,défendre'' (verdedigen) stil ben blijven staan. Wie helpt ons even puzzelen?

Corrigenda

Daar is de zetduivel op de T.C.-O.D. weer een beetje aan het stoeien geweest met mijn geesteskinderen in de laatste paar afleveringen van deze regio-brievenbus. Ik voel mij dus wel genoodzaakt, met mijn bezweringen een weinig recht te zetten, vooral ten behoeve van de lezers, die deze afleveringen uitknippen en bewaren. Die lieden verzoek ik dan, de volgende correcties aan te brengen.

R.B.B. 73.26 van 28.6.
Alleen een paar kleine taalfoutjes:
- 1e kolom, r. 12 v.o.: gewoon moet zijn: gewoond;
- 3e kolom., r. 6 v.o.: luid moet zijn: luidt.

R.B.B. 73.27 van 3.7.
- 2e kolom, r. 46 v.o.: voeren moet zijn: voren; r. 40 v.o.: meester moet zijn: mesester; r. 37 v.o.: liggen moet zijn: liggend; r. 27 v.o.: omslagen moet zijn: omgeslagen;
- 3e kolom, r. 9 v.o.: lèg moet zijn: lèèg.

R.B.B. 73.28 van 11.7.
- 2e kolom, r. 35 v.o.: is moet zijn: in.

R.B.B. 73.29 van 17.7
- 1e kolom, r. 23 v.b.: ijh moet zijn: hij; r. 27 v.b.: liggen moet zijn liggend;
- 2e kolom, r. 33 v.o.: schroam moet zijn: schroamn; r. 27 v.o.: stampot moet zijn: stamppot; r. 20 v.o.: voetst moet zijn: voest; r. 14 v.o.: Hejasses moet zijn: herjasses;
-3e kolom, r. 30 v.b.: anloog moet zijn: analoog; - regel 22 v.o.: hab m.z.: heb; r. 19 v.o.: döt m.z.: döt'r; r. 11 v.o.: tussen lief en of beginhaakje (zetten; r. 9 v.o.: Se m.z.: De.

R.B.B. 73.30 van 19.7.
- 2e kolom onder tussenkopje Pesterijen, regels 4 en 5 v.b. in hun geheel doorhalen, beginnende met: bruidspaar en: bruik.

R.B.B. 73.31 van 14.8.- 1e kolom: r. 32 v.b.: en m.z.: on; r. 33 v.b.: lees: Gemarke, utsooch; - r 43 v.b.: sä m.z.: äs; - r. 20 v.o.: Käazen m.z.: Kääzen;
- 2e kolom: r. 23 en 22 v.o. doorhalen en daarvoor in de plaats schrijven: ...Franse ,,défendre'' in meende te herkennen. (Ik kan me dat dáárom nog zo goed herinneren...; r. 4 en 3 v.o. veranderen: Het was een halve eeuw geleden beslist nog... (Opm.: dit was geen zetfout, maar een slordigheid van mezelf!)
- 3e kolom: r. 24 v.o.: kröp stond in het manuscript als krop geschreven

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.33

Het prettige van deze regio-brievenbus is, dat veel lezers ervan ''genieten'' - zoals mij herhaaldelijk wordt verzekerd - zonder er ooit op te reageren. Tot ze plotseling een woord of uitdrukking tegenkomen, dat hen aanspreekt en dat hun aanleiding geeft, ook eens een keer een duit in het zakje te doen. Ik kan dat merken aan het verheugende feit, dat ik vooral de laatste tijd veel reacties krijg van ''nieuwelingen''. Dat geeft de schrijver nieuwe moed, al wil dat niet zeggen dat ik de oude bekenden nu ga verwaarlozen. Elke brief heeft me iets te zeggen of te leren en ik voel me als een gouddelver, die zich de waarde van elk goudkorreltje realiseert. Figuurlijk gesproken, wel te verstaan. Als ik werkelijk ''goud'' wilde verdienen, ging ik onmiddellijk speculeren in oude huizen en niet langer krantenstukjes schrijven over oude woorden en gebruiken.

Potstroo

In r.b.b. 73.29 liet ik de heer H.J.W., geboortig uit St. Isidorushoeve, vertellen wat potstroef is, een snel klaargemaakt middagmaal van in kokende melk geroerd gruttenmeel, dat als een taaie massa dan gegeten werd met een klont roomboter. Als we nu de zaak niet al te ingewikkeld willen maken, zou ik willen zeggen dat de naam potstroef terug te voeren is tot iets dat door het roeren stroef in de pot wordt. Simple comme bonjour! Maar ho, daar komt mijn 81-jarige stadgenoot, de heer H. v.d.M., even bij mij aanwippen om mij te vertellen dat hij regelmatig de regiobrievenbus leest, maar zich nu door dat verhaal rond die ''potstroef'' gedrongen voelt, ook het zijne ervan te zeggen. Het is een interessant verhaal geworden, dat ik hier niet in zijn geheel weer kan geven. Het komt erop neer, dat de heer v.d. M. Fries is van geboorte, in zijn prille jeugd in Enschede is komen wonen met zijn ouders, vandaar verhuisd naar Duitsland, terug naar Friesland waar hij smid en hoefsmid werd en uiteindelijk weer naar Enschede, waar hij zo'n veertig jaar geleden een eigen bedrijf opzette, dat nu nog onder zijn zoon en kleinzoon prima floreert. Hij vertelde mij het verschil tussen het Twentse ''potstroef'' en het Friese ''potstroo'', waaruit de armoede van het oude Friesland wel overduidelijk naar voren kwam.

Armeluis kost

Werd het Twentse ''potstroef'' ook wel aangeduid als ''luie-wievenkost'', in Friesland kende men

Het Friese ''potstroo'' zou ik dan ook veel meer als armeluis kost willen zien. De heer v.d. M. weet er nog nauwkeurig de bijzonderheden van. In Friesland werd het maal niet zoals in Twente met warme melk toebereid maar met water. In een grote gietijzeren etenspot (zoals we die vroeger ook in Twente hadden) werd het gruttenmeel met water aangemaakt, waarna de pot in de oven van het fornuis werd gezet. Vermoedelijk zal de pot wel wat vettig zijn gemaakt tegen het aanzetten. Als het geval gaar was, zat er een mooie bruine korst omheen. De pot kwam zó uit de oven op tafel en daar werd het ''baksel'' aan porties gesneden en op de borden gedeponeerd. Daar werd in de zachte snijkant van het baksel met een ronde lepel een deuk of kuiltje gemaakt. Daarin kwam geen klont roomboter, zoals in Twente, maar een schepje gesmolten nierenvet met daarbovenop een lepel stroop om er tenminste nog enige smaak aan te geven. De maaltijd werd gecompleteerd met een bord karnemelkse pap.
Potstroo werd eenmaal per week gegeten, weet de heer v.d. M. zich te herinneren, en omdat het gemakkelijk klaar te maken was veronderstelt hij dat het op wasdag werd gegeten. Maar dat weet hij niet zeker. - Ik weet niet, hoe ik ''potstroef'' en ''potstroo'' met elkaar in verband kan brengen, ik ken n.l. geen Fries. Ik herinner me ook niet dat ik er ooit mijn schoonouders over heb horen spreken, hoewel beiden van oorsprong Friezen waren.

Rechtzetting

Op de woorden en uitdrukkingen van de heer H.J.W. kreeg ik nogal wat reacties, terwijl deze briefschrijver zelf er ook nog eens twee uitvoerige brieven aan toe voegde. Daar zit wel wat aan te kluiven, maar ik moet dat over langere tijd uitsmeren. Ik meen echter, iets recht te moeten zetten. Ik heb al vaker betoogd, dat het er mij helemaal niet om gaat, gelijk te willen hebben. Het gaat er mij uiteindelijk om, telkens de juiste oplossing te vinden, samen met de lezers en inzenders. Dat heeft men trouwens al wel begrepen, dacht ik. Een tweede punt, dat ook de heer H.J.W. wel begrijpt en waardeert, is, dat elke discussie in goede vriendschap en waardering voor elkaar plaats vindt, ook al heb ik weleens de neiging, iemand (figuurlijk) links en rechts om de oren te slaan als ''het kuukn wiesr wil wean as de hen''. Wat ik echter in de eerste plaats recht wil zetten is het volgende. Bij sommige gebruiken of gezegden maak ik weleens de opmerking: ''Dat is mij uit het oude Enschedeër spraak- of volksgebruik niet bekend''. - Dat vooral moet men niet verkeerd opvatten, alsof ik Enschede als niet bekend is of was, als te verwaarlozen beschouw. Ik zeg dat alleen maar als mededeling: ''Als Enschedeër is mij dit of dat van vroeger onbekend''. Men moet daar verder niets achter zoeken. Ik weet heel goed dat de grootste rijkdom in taal- en spraakgebruik op het platteland en in de kleinere steden of dorpen gezocht moet worden. Ik kan het ook niet helpen dat ik nu eenmaal een van Enschede ben, zodat mijn plat te enenmale mist de mooie spraakmelodie van het boerenplat of van veel dorpsplat.

Dialekt-eiland?

In een tweede brief vraagt de heer A.J.G. te Enschede naar aanleiding van de uitdrukkingen uit St. Isidorushoeve, of daar niet

JOHAN BUURSINK

sprake kan zijn van een dialekteiland. ,,Ik kan namelijk geen enkele van de uitdrukkingen thuis brengen'', schrijft hij en hij zou een verder onderzoek daarnaar wel nuttig vinden. Het lijkt wel, of de heer H.J.W., die ik uitvoerig aan het woord liet (geboortig uit De Hoeve) hiervan een voorgevoel heeft gehad, want in een van zijn brieven (een dag later gedateerd dan die van de heer A.J.G.) schrijft hij: ''De leefgewoontes en óók de taal in de streek tussen de Schipbeek en de Blauwe Beek, ter hoogte van het dorp St. Isidorushoeve, waren vooral vroeger heel anders dan bijvoorbeeld in Hengevelde of Buurse''. - Hier dus onafhankelijk van elkaar een vraag en een antwoord, die mij wel bijzonder interesseren. Maar ik wil er toch voorlopig nog niet intrappen. Ik weet nog te weinig van de ontwikkelingsgeschiedenis van ,,De Hoeve''. Bovendien ben ik van mening dat in vroeger tijden de onderdelen van een regio als los zand aan elkaar hingen, zodat we nu nog niet kunnen spreken van ''het'' Twents. Dat bestaat in de strikte zin van het woord niet. Elk Twents is plaatselijk geaspecteerd: het Enschedees, Hengelo's,Oldenzaals, Almeloos, enz,enz. - Daarom geloof ik ook niet direct dat uitgerekend ''De Hoeve'' een taaleiland zou zijn. Zo is het Glanerbrugs en het Overdinkels door allerlei oorzaken, voornamelijk door immigratie, ook weer een soort ''Twents apart'' geworden. De problemen liggen bij H.J.W.'s uitdrukkingen van ''De Hoeve'' ook heel anders, maar m.i. niet principieel anders. Ik hoop erop terug te komen, maar wil intussen wel de mening horen van wie hierover iets zinnigs kan zeggen. Ik moet nu eerst weer anderen aan het woord laten, want ,,d'r bint méér heund-

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.34

Er zijn zo van die kleine moeilijkheden ín een mensenleven, die op het moment zelf iemand nare parter kan spelen, terwijl je je er naderhand wel een kriek om kunt lachen. Zoals het volgende voorval, dat ik uit de brief haal van een nieuwe inzender.

Klapbokse

In r.b.b. 73.27 liet ik de heer H. J. W. (34) vertellen dat hij vroeger nog een klapbokse had gedragen. Dat was een klap van achteren. Vroeger heb ik aleens geschreven over de mannenbroek met (ook) een klap van voren, de zogenaamde bokse men 'n prissenteerblaadje. In mijn jeugd werden die nog alleen gedragen door oudere boerenmannen, zoals een oud-oom van me. Warm en zedig tegelijk en de vóórpartij der broek altijd correct in orde. Maar... omslachtig als zo iemand ,,uit de klap'' moest. Zo vertelt de (nieuwe) briefschrijver de heer H. K. uit Almelo over zo'n probleem met de vóórklap: ,,Wa'k oe noe vertel dat geet ook over ne klappe, mu'j heurn: oaldn Jans waster efkes oet-ewès. Het was koold boetn, het vreur harre, mä dat was 't argste neet. Toen e in 't hoes kwam zee de Moor: wat is 't nów, Jans? Jans har de bókse van oonder zo stief as ne plaanke. Wat mos ik, zea Jans mtwillig, oonderweg kree'k las van 't water, ik kon dee verrekte kneupe van miene klappe neet los kriegn, 'k har de vinger stief oetstoan van de keulte...'' - en verder laat het verhaal zich vanzelf begrijpen.

Roa-roa wat is dat?

De heer K. geeft mij een raadsel op, waar ik met geen mogelijkheid uit kan komen. Wie helpt mij? Luister maar: ,,Het löp in de weide, vret grös, het steet op veer peute en het is deur mênsenhaan maakt''. - Mien Moo zol zeggn: ,,ik heet gin Roa-eers!'' Nu schiet mezelf een ,,bakslag'' te binnen, die ik hier meteen kwijt wil. Het gaat over twee ,,gekken''. De een maakt een grijpbeweging met de hand en drukt de ander de toegeknepen hand onder de neus en vraagt: ,,Wat he'k hiea?'' Prompt zegt nummer twee: ,,ne vleegmesien!'' waarop de eerste teleurgesteld: ,,Oa, da's gemeen: iej hebt kekkn!'' De rest van de brief van de heer H. K. komt later aan de beurt.

Een hoogst interessante brief van de heer L. B. O. te Denekamp geeft mij aanleiding nogeens terug te komen op het woord smöl (zie r.b.b. 73.29-1e kolom) dat de heer H. J. W. verklaarde als een stuk weiland, niet zo ver van huis doch vóór de boerderij liggend. Ik heb deze verklaring onmiddellijk in twijfel getrokken om diverse redenen. De naam smöl zal, zoals zoveel namen, ofwel een veldnaam zijn, ofwel een naam, die verband houdt met de ligging in een bepaald terrein met een bepaalde bodemstructuur, flora, enz., maar nooit een naam die de ligging aangeeft ,,niet zo ver van huis doch vóór de boerderij''. Dat is als naamsverklaring ondenkbaar. De tip, die de heer L. B. O. te Denekamp nu geeft, is even interessant als waardevol, al blijft (mij) een duidelijke naamsverklaring voorlopig verborgen. De heer O. schrijft: ,,Vlak bij de Dinkel te De Lutte, De Poppe, ligt een nog ongeroerd stukje natuur. Men kan nog zien hoe hier de Dinkel in de loop der eeuwen steeds een andere loop nam. Dat stukje wordt de Smoolberg genoemd. Enkele meters hoog, 1 hectare oppervlakte, begroeid met heide en allerlei houtopslag, geen weide maar geel zand. Hieronder moet een schat begraven liggen, een kerkschat, wil de overlevering''. Ik ben geneigd, de smöl van de Hoeve en de Smoolberg van De Poppe, qua benaming als veldnaam tot eenzelfde grondbetekenis te herleiden, maar wacht graag de mening van anderen af.

Discussiëren

Ik wil wel graag deze regio-brievenbus voor discussies benutten, naast haar eigenlijke betekenis als informatierubriek over en uit

JOHAN BUURSINK

de regio en haar dialekten oftewel volkstalen. Maar dan moet de discussie algemeen interessant zijn in het kader van de aan de orde zijnde onderwerpen èn de inzender moet de kunst van een zakelijke en ter zake doende discussie enigszins verstaan. Dat is ook wel naar de zin van de heer H. J. W., die ons op zoveel voor discussie vatbaar materiaal vergastte. Maar ook hem zou ik tot wat meer logika in zijn discussie willen manen, waaraan in zijn discussie op mijn opmerkingen in r.b.b. nr. 73.29 nogal een en ander ontbreekt. Ik zal hier heel in 't kort een en ander duidelijk maken als voorbeeld, hoe wij elkaar te lijf moeten gaan en hoe niet. We hebben meteen al afgesproken, dat we daarbij geen lange tenen hebben.

Discussievoorbeeld

De heer H. J. W. stelt: ,,een smöl is een stuk weiland, niet zo ver van huis doch vóór de boerderij liggend''. Voor mij is dat een uiterst onaannemelijke woordverklaring, wat ik nogal uitvoerig heb gemotiveerd. Daarop begint in zijn nogal uitvoerige brief de heer H. J. W. een discussie in zijn wederwoord: ,,Volgens u een zeer discutabele verklaring, van het u onbekende woord smöl. Als antwoord wil ik hierop geven: ,,Ja, dit kan ik mij wel voorstellen. De rubriek regio-brievenbus wil toch zeggen: woorden en uitdrukkingen in de regio. Toen ik ongeveer 10 jaar geleden, als inwoner van St. Isidorushoeve, in gesprek kwam met b.v. iemand uit Enschede, dan kwam ik in dit gesprek woorden tegen, die men in Enschede heel anders uitsprak. Zo zijn er woorden en uitdrukkingen die in de Hoeve nooit worden gehoord en in Oldenzaal héél normale uitdrukkingen zijn. In Oldenzaal en omstreken bijvoorbeeld praat men van: doe en die en elders hoort men alleen maar oe en ie, eventueel oeleu en ieleu. Zo ook het woord potstroef. Ik beweer niet dat luie-wieven-kost potstroef is, doch potstroef wordt óók o.a. luie-wieven-kost genoemd''. Tot zover dit stukje discussie van de heer H. J. W.

Mijn antwoord

De eerste vraag waarmee ik zit is: wat kan de heer H. J. W. zich (in de eerste regel) voorstellen: dat ik zijn verklaring discutabel vind of dat ik het woord smöl niet ken? En wat bedoelt hij precies met ,,dat kan ik mij voorstellen''? Tien jaar geleden ontdekte de heer H. J. W. dat het Enschedeer Twents heel anders was dan dat van de Hoeve. In een discussie is dat een volkomen oninteressante mededeling. Ik heb vijftig jaar geleden die ontdekking al gedaan. Dat zegt niets. Het feit als zodanig heeft al bestaan zo lang de Twentse dialekten bestaan. In de eerste klas van de lagere school kwam ik al tot de ontdekking dat het Nederlands van de juffrouw heel anders was dan het Twents van mijn moeder. Ook dat doe en ie en ie en oe overal weer een tikkeltje anders is dan ,,bij ons'' (waarover ik zo'n twintig jaar geleden al eens uitvoerig heb gepubliceerd in de Driemaandelijkse Bladen, en dan alleen nog maar over dat gebruik in Enschede) kan toch geen argument zijn om aan te tonen dat mijn-in-twijfel-trekken van H. J. W.'s woordverklaring voor smöl ongerechtvaardigd is! - Waarom de heer H. J. W. in één adem eraan toevoegt dat hij niet beweert dat luie-wieven-kost potstroef is, doch... enz., is mij niet duidelijk. Ik concludeer eruit, dat H. J. W. daarmee de vergelijking wil trekken, dat hij evenmin beweert heeft dat een vóór de boerderij doch niet zo ver van huis liggend stuk weiland een smöl is, doch dat zo'n stuk weiland óók smö genoemd wordt. En ook met zo'n bewering ben ik het niet eens, omdat zijn uitgangspunt verkeerd is. Zoals trouwens óók het plaatselijk verschillend zijn van ons dialekt met het discussiepunt niet te maken heeft. Ik wil echter niet nalaten, hieraan toe te voegen dat men ons geharrewar niet anders moet beschouwen dan als een soort spiegelgevecht. Met zijn brieven heeft de heer H. J. W. namelijk een prachtige bijdrage geleverd aan onze regio-brievenbus, waarmee ik nogal ingenomen ben. Ik zou nog veel meer van zulke correspondenten willen hebben!

Twentse Taalbank

73.35

Nu gaan we 't eerst eens wéér op een andere wagen pakken. 't Is al nich vuur één, zou mijn Moeder zeggen. De heer G. H. T. te Dorp **Lonneker** vraagt mij namelijk, mijn mening eens te zeggen over het volgende.

Vette soep

„Zoals alle oude Twentenaren vroeger" zo schrijft deze lezer, „hield mijn moeder van een vette soep." - En daar loop mij 't water al om de tanden. Ik geloof namelijk geen biet van al dat moderne geteut van cholesterol in 't bloed en zo. Het lijkt tegenwoordig wel een godslastering als je van een vette soep houdt. Ik vind deze brief daarom dan ook erg sympathiek. Maar goed, de heer T. schrijft verder: „Als de soep naar haar zin niet vet genoeg was en dus de diverse dikke vetogen niet aanwezig waren, dan noemde zij dit: **soep met 'n haandspannend eugke,** waarmee zij bedoelde dat er helemaal geen vet op dreef." - Of ik daar eens commentaar op wil geven. Welja, ziehier:
Een van mijn kennissen eet graag krentenbrood, „woar't de kreentn mekaa nich vuurbiej könt" en als er te weinig krenten in zo'n brood zitten dan zegt hij dat de bakker en „met 't kreentnscheeter biej is west", om er namelijk hier en daar een krent in te schieten. Zo zou je van de soep, zoals de heer T. 's moeder die graag lustte, kunnen zeggen: „de vet-eugte mot mekaa nich vuurbiej können!" Met „haandspannend" zal bedoeld zijn, dat de vetoogjes een handspan uit elkaar lagen, d.i. zover bij uitgestrekte vingers het topje van de duim van het topje van de pink afligt. En dan kunnen er niet veel oogjes op een bord soep drijven.

Lieber

Van **de heer H.J.G. te Enschede** de vraag of ik de uitdrukking ken: „dat ding is nogal lieber". Ja maar natuurlijk ken ik die uitdrukking. Een „lieber keerlke" is een mager, broos kereltje, zegt de heer G. en ik voeg eraan toe dat men het woord toch niet graag als bijvoeglijk naamwoord gebruikt. Men zegt dan ook liever: „dee toafel is nogal lieber" dan: „dat is ne liebere toafel." - „Den stool is te lieber um d'r op te zittn" zegt men van een wankele stoel. Maar wat het woord betekent? Daarover heb ik sedert mijn jeugd het hoofd al gebroken. Maar wèl zegt men weer: „dat is nogal 'n lieber geval." Let op: lieber langgerekt uitspreken.

Ik wil hierbij echter opmerken dat ik het meestal heb horen gebruiken als liebe, zonder uitgangs-r. Dat kan wel interessant zijn in verband met mijn volgende veronderstelling. Ik wil namelijk de veronderstelling uitspreken dat dat **liebe(r)** weleens in verband zou kunnen staan met het ndl. **leep.** Het woord **leep** in de betekenis van **slim** kan ontwikkeld zijn uit het middelnederlands **lipen,** d.i. „schuinse blikken" werpen", zodat er dus de betekenis **schuins** of **scheef** in zit. - Nu komt Halbertsma me te hulp in zijn proeve van 'n Overijsselsch woordenboekje (Overijsselsche Almanak 1836):

lepe: slecht, haveloos; **lepe weg** drassige, onbereisbare weg; **lepe uutseen;** er slecht uitzien; **leep** vee: mager en niets waardig vee; Volgens Halbertsma is **leep** hetzelfde als **lepe,** namelijk: doortrapt, bedriegelijk, slecht. - Nogmaals: het is slechts een veronderstelling van me, maar wel een interessante, dunkt me. Vergelijk ook: **leep-ogen.**

Gerak

Spreek uit: ge-rak. Dezelfde briefschrijver vraagt ook, hoe we aan het woord **gerak** komen, zoals in de zin: „Den krig zien gerak wal." Hij vertaalt de zin: „Die krijgt zijn natje en droogje wel." - Ik ken het woord natuurlijk van vroeger thuis. Daar werd het gebruikt in de betekenis van : portie eten. We zeiden ook wel: mien meusken, maar dat had een beperktere betekenis, van: mijn portie, mijn aandeel van een bepaalde maaltijd.
Gerak vertaalt Schönfeld Wichers met: rechtvaardig aandeel en **algerak** met: buitenkansje. Ik ben het daar direct niet mee eens. Wanink geeft voor **gerak** op gerek gemak, gerief, bijv: „Hee hefter völle gerak van." Ik ben het daar in zijn algemeenheid ook niet mee eens. Het moet dan m.i. een verbastering zijn van gemak, àls het tenminste in die betekenis gebruikt wordt. Verder geeft Wanink: gereedschap, waar m.i. geen bezwaar tegen bestaat, en ook: maaltijd, eten. Ik meen echter dat we het woord ongedifferentieerder moeten zien, zoiets als levensonderhoud misschien. Wanink geeft voor **gerak:** groot toeval, biezonder geluk. Ik weet echter niet of beide woorden wel in verband met elkaar staan.Ik denk bij **gerak** aan het raken van vuur of aa: „Een ieder ràket (of krapt de assche op zienen eignen kookn", zegt het spreekwoord. En als dan wèl de woorden met elkaar in verband staan, zou je kunnen redeneren: wie dan handig genoeg is om àlle assche op zienen kookn te raakn, heeft een àl-gerak. Maar dat is maar een grapje. Ik heb het woord voor het eerst gehoord toen enkele jaren geleden de Twentsche Courant een gedichtenbundeltje uitgaf van Arend Lamm onder de titel „Algerak". (Moet u kopen!) Heel in de verte denk ik bij „gerak" aan het Nederlandse woord „gerecht" i.d.b. van maaltijd. Toch ben ik nog steeds op de verkeerde weg, dunkt mij.

Goed Nederlands

Als we nu verschillende Nederlandse woordenboeken raadplegen, komen we tot de ontdekking dat **gerak** een goed, maar sterk verouderd Nederlands woord is. In Kuipers' op zichzelf al sterk verouderd Nederlands woordenboek komen we tegen: **het gerak:** (weinig in gebruik), eigenlijk: in goeden staat; **het noodige;** zijn gerak niet krijgen. Verder: **gerakkelijk:** verouderd bijvoegelijk naamwoord: **voordeelig;** bijwoord: **spoedig.** Mijn (verouderde) Koenen-Endepols geeft voor **gerak; gerief, bijstand** (verouderd). - Nu kan ik niet nagaan, of Wanink zijn vertaling direct uit zijn door eigen gebruik bekende dialekt „gevoelsmatig" of langs informatieve weg „verklaard" heeft of dat hij het uit een of ander Nederlands woordenboek „overgenomen" heeft. De heer A.J.G. betrekt, evenals ik, uit eigen spraakervaring het woord **gerak** voornamelijk op eten en drinken en dat zullen met ons de meeste oudere Enschedeërs doen.

Etymologisch

Nu we een keer zo ver gekomen zijn, kunnen we m.i. concluderen dat **„gerak"** een verouderd, goed Nederlands woord is, dat in de regio, ingepast in de taal en het spraakgebruik van de regio, langer in gebruik is gebleven dan in het „hoog-nederlands", zoals het met zoveel woorden is gegaan. Zulke woorden zijn in het Nederlandse taalgebruik al zó incourant geworden, dat men ze niet eens meer als Nederlands herkent. Maar nu wil ik toch ook nog iets van de oorsprong van het woord proberen te doorgronden. Wat zeggen onze etymologen (woordverklaarders) ervan? Gemakshalve beperk ik me tot prof. dr. J. de Vries, wiens verklaringen hanteerbaarder zijn voor ons doel dan Franck- Van Wijk- Van Haeringen, en die toch op hetzelfde neerkomen. Mededeling vooraf: **algerak** ben ik (nog) nergens in de betr. literatuur tegengekomen. Toch wil ik, gevoelsmatig, de echtheid van dat woord als dialektbezit niet betwisten. En verder bij wijze van uitzondering ga ik hier zo uitvoerig op allerlei finesses in, om daarmee aan te tonen, hoe boeiend deze naspeuringen als hobby voor een amateur kunnen zijn. Mits men de uiterste voorzichtigheid betracht.

Damrak

Bent u weleens op het Damrak geweest en hebt u zich afgevraagd, wat die naam betekent? Tussen neus en lippen door willen we kennis nemen van wat prof. De Vries ervan zegt: „Stellig oorspronkelijk is het Nederlandse „rak" in de zin van: „strook langs een water, recht water, zoals in Damrak, Kreekrak Volkerak". Goed maar we moeten weten, wat ons „ge-rak" betekent en waar het woord van afgeleid is.
Volgens De Vries behoort **„rak"** tot de groep van **„rekken"** ook al

JOHAN BUURSINK

omdat in bovenstaande samenstellingen een „rak" een langgerekt stuk land of water is. Hiervan is ook afgeleid het oude woord **„raken"** en het ervan afgeleide herhalingswerkwoord **„rakelen".** We kunnen er dan ook inkomen dat **„reke"** oftewel **„riek"** (Twents: **greep)** verwant is aan **„raken"** en **„rakelen"** evenals trouwens ook **„hark"** en **„harken"** waarbij het niet moeilijk is er een voorbeeld van metathesis (letteromzetting: zoals bron wordt born) in te ontdekken.
Zo door- ontledende zou toch, wat ik hierboven een „grapje" heb genoemd, nog niet eens zo gek zijn: **raken** is dan te vergelijken met **harken** en **gerak** is dan datgene wat je bij elkaar **ge-rakt** oftewel **geharkt** hebt. Of wat je met de **rake, reke, rieke** oftewel **greep ge-rakt** hebt. Natuurlijk kan ik het niet zo uitvoerig uitspinnen als ik het bij elkaar gezocht heb. Bent u het er niet mee eens? Dat hoeft ook niet. Het gaat mij er niet om, gelijk te willen hebben, maar om achter de waarheid te komen. Now iej en dan ik weer!

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.36

Niet altijd wordt secuur gelezen of goed begrepen, wat ik schrijf. Dat is begrijpelijk, maar voor mij weleens wat onprettig, omdat ik er niet tegen kan dat er misverstanden zijn om mijn geschrijf. Ook wat er over mij geschreven is, komt niet altijd goed over. Zo stond in het nr. van 28.6 j.l. in een interview dat mijn collega Adriaan Buter mij afnam, dat ik in mijn jeugd beïnvloed ben door twee ooms: de een was een idealistische aanhanger van Domela Nieuwenhuis, de ander een even idealistische Heilssoldaat. Daaruit las een onzer rubriek-lezers dat ik een nakomeling zou zijn van Domela Nieuwenhuis. Ik wil dat direct ontkennen. Volgens mijn stamboom - door vrienden in Haaksbergen uitgeplozen! — die teruggaat tot rond 1500, ben ik een afstammeling van het oude Erve Groot Buursink (Buirsinck) te Buurse. Wel is mijn "stam" verwant met o a. de Jasinks, de Wargerinks, de Wolterinks (Wooldrik) Gleis, Meyerink, Te Riet, enz. enz. maar niet met Domela Nieuwenhuis.

Geen Twents

Een andere briefschrijver, de heer J. R. B. te Haaksbergen meent dat ik geschreven heb, dat het woord noaszak (zie r.b.b. 73.28) geen Twents woord is. Ook dat is niet juist. Ik ben n.l wel héél erg voorzichtig met te verklaren dat dit of dat geen Twents is. Ik schreef duidelijk: "Nos-zak is mijns inziens geen authentiek Twents woord. Komt meer uit Drente, meen ik". Authentiek is hier gebruikt in de betekenis van "echt" of "geloofwaardig". Ik meen dat het vanuit Drente hier binnengeslopen is. Ik heb dus niet gezegd: "het is geen Twents woord", maar: "ik ben van mening dat het geen echt Twents woord is".
Men moet dit a.u.b. niet opvatten als spijkers zoeken op laag water, maar als een soort rechtvaardiging voor de betrouwbaarheid van mijn uitgangspunt. Ik vind het hoogst onwetenschappelijk om iets pertinent als „on-echt" te verklaren, zonder dat het bewijs onomstotelijk geleverd is, door deskundigen.
Daarom zet ik bij mijn hypothesen of veronderstellingen altijd: mijns inziens. Dat moest ik ook eerst even recht zetten.

Wel Twents

Dat het volgens de heer J. R. B. wèl Twents is, is na deze verklaring formeel niet interessant meer, omdat ik met mijn voorbehoud die mogelijkheid steeds open gelaten heb.
Wèl interessant is, wat de heer J. R. B. dan ook heel goed dóór heeft, is het feit - waarop ik al dikwijls gewezen heb - dat in wetenschappelijke zin niet gesproken kan worden van "het Twents", omdat er voor Twente, en dat geldt voor de hele regio, geen uniforme taal bestaat of als zodanig erkend is. Men kan dan ook alleen maar spreken van het Enscheder Twents (of plat) het Haaksbergener Twents, enz. enz. (Zie ook r.b.b 73.33).
Nu opgelet! Als de heer J. R. B. uit Haaksbergen schrijft: „In Hoksebarge werd omstreeks 1905-1915 het woord noazak algemeen gebruikt, voor elke zak, zoowal in de bokse als in 't buis " - wat ik onmiddellijk wil geloven - dan ben ik bereid, het zó te stellen dat het woord noazak een in o.a. Haaksbergen erkend Twents woord is, waarbij ik dan in het midden laat of het "echt" is of geïmporteerd.
"Ik weet heel goed", schrijft de heer J. R. B. verder, „dat men in Enschede het woord tuk gebruikte, maar ik geloof dat vroeger in elke plaats in Twente de dingen op zijn Twents anders werden genoemd. In Enschede waren bijv. jonge meisjes wichter, in Haaksbergen waren het deerns (En hij voegt er aan toe: "ik weet niet of u het dansliedje kent: ne flinke boerendeerne kost nen daalder?" Welja, ik ken dat liedje, en wel iets anders: "ne flinke boernedeern kost mär nen daalder" of ook: "ne flinke boerenmeid dee kost nen daalder", enz.) "Als noaszak Drents is", vraagt de heer J. R. B. "dan begrijp ik niet, hoe u dat geografisch wilt gaan rijmen." - Mijn antwoord:

JOHAN BUURSINK

"ik denk daarbij niet in de laatste plaats aan de taalinvloed van de Drentse immigranten, voornamelijk in Enschede, en van de immigranten uit het noordoosten des lands, die al omtrent de eeuwwisseling op gang was gekomen.

Deerns, wichter en meeks

Op het verschil in het spraakgebruik, zoals voor meisjes in Haaksbergen „deerns", in Enschede "wichter" (of ook mèèkes) en in Almelo "meeks" heb ik al vaker gewezen. Hierover nu nog het volgende voor wat Enschede betreft. In gezinsverband zegt men van de kinderen (broertjes en zusjes) de wichter, vergelijkbaar met het Duitse „Geschwister" voor broers en zusters, de kinderen dus uit het eigen gezin. In het nu wel verouderde Enschedees zijn meisjes: wichter, enkelvoud is: wich. In het nieuwere plat spreekt men van één mèèkn en twee of meer mèèkes, met een uitgesproken langgerekte èè-klank, waarbij de laatste lettergreep -kes ook met een duidelijke stomme e wordt uitgesproken.
Sprekende over zijn "verkering" zegt een jongeman: mien wich of mien mèèkn. Onverschilliger en ook een tikje ruwer klinkt in het Enscheder fabrieksplat: "miene deern", terwijl dat "miene deern" uit de mond van een boerenjongen weer veel milder in mijn oren klinkt.
In het algemene spraakgebruik blijkt „deern" o.a. in Haaksbergen heel normaal te klinken. In het Enscheder stadsplat is de uitdrukking "deern" voor taalgevoelige mensen nogal onaangenaam. Men drukt daarmee óf eigen onbeschaafdheid uit (als het om een net meisje gaat) of zijn minachting voor een bepaald soort "meiden". Merkwaardig is echter, dat als wij zeggen "ne boernedeern", wij daarmee helemaal niets oeledigends hoeven te bedoelen. "Ne boernedeern" is helemaal niet minder dan een „stadsméékn" in dat spraakgebruik, maar anders, zodat ons in dat geval dat „deern" helemaal niet onwellevend in de oren klinkt. In dat geval is "deern" volkomen gelijkwaardig aan „mèèkn". Maar genoeg hierover.

Woningen en deuren

Wel bijzonder interessant is, wat betreft J. R.B. verder nog weet te vermelden over woningen en deuren (zie r.b.b. 73.28).
"De naam "boawndeur" werd in Haaksbergen altijd gebruikt voor de deur, die toegang gaf tot de woonkeuken. Vroeger waren ook in Haaksbergen veel arbeiderswoningen min of meer een boerderij-in-het-klein. Aan de voorkant was een woonkeuken met aan weerszijden een slaapkamer, ook nog vaak beddesteden, en achter was een deel met een sikkenstal en een varkenshok. Deze woningen stonden dan vaak met het gat naar de weg of straat. De neendeure, woar a'j met op de delle kwammn, zat dus vaak aan de wegkante. De neendeur was vake aan twee deele (bestond vaak uit twee stukken) meer ik hebbe nooit heurd dat men dat de bovendeur neumdn."

Bijnamen

Tenslotte nog dit van de heer J. R. B.: (zie r.b b. 73.30): "Iej verkloart de naam Zwenne oet de vrouleunaam Zwaantje. Ik heb nooit heurd dat Zwennen-Gerrad zien moo Zwaantje hef heetn". - Hierop wil ik meteen antwoorden: ik verklaar niet alleen, maar het is nu eenmaal een feit dat de Nederlandse vrouwennaam Zwaantje in het oude Twents Zwenne is. Ik heb een vrouw gekend, die op het stadhuis ingeschreven stond als Zwaantje, en die hier Zwenne genoemd werd. Haar dochter heette eveneens Zwaantje, maar die werd zo'n 50 jaar geleden als jong meisje in het toenmalige Twents al Zwaantje genoemd, terwijl haar moeder „de ôole Zwenne" was. Dat men vaak niet de familienamen maar wel de bijnamen van buurt- of dorpsgenoten wist, is een algemeen bekend feit. Dat was niet alleen in Haaksbergen zo, maar overal. De oude lui zeiden vroeger aldus de heer J. R. B.: "hoe löt zich den schrieuwn? „Let op dat: zich loatn schrieuwn. Dat duidt op het feit dat toen nog veel mensen hier analfabeet waren. Anders was het wel: den-of den neumt zich..., hee schrif zich...en hee het...!

Twentse Taalbank

73.37

Ik had het plat van St. Isidorushoeve voorlopig op een laag pitje willen zetten, maar er komen nogal wat reacties op, en wel voornamelijk van lieden, die het niet eens zijn met de briefschrijver H. J. W. in zijn wel wat al te simplistische pogingen om verklaringen te geven. Voordat ik nu op de diverse reacties en op W.'s eigen aanvullingen inga, ertussendoor alvast enkele interessante kritieken.

Schroamn

Dhr. H. J. L. te Haaksbergen heeft heel goed begrepen, dat de regio-brievenbus er ook is om met elkaar te discussiëren en ik heb er plezier in, dat hij met zijn kritiek ook mij eens een keer op m'n nummer zet. In r.b.b. nr. 73.29 ben ik wel wat over de schreef gegaan in mijn kritiek op **dhr. H. J. W.** Ik schreef daar: ,,Een grote fout is daar de verklaring voor schramen, ook wel schrammen en bijv. in Enschede schroamn geheten. Schroamen zijn geen stukjes spek maar de onoplosbare stukjes uit het vers gesmolten vet en zulke schroamn werden nooit in spekvet opgediend. Enz." Ik heb me auhteraf, toen ik het nogeens gedrukt weer onder ogen kreeg, verbaasd over mijn eigen brutaliteit om zo iets zo scherp te stellen. Ik vraag de betrokkene excuus. Wel is het zo, dat wij in ons gezin niet anders schroamn kenden dan van door moeder uitgebakken vers vet (van 'n kraans en zo), maar kleine stukjes **spek,** die moeder bijvoorbeeld uitbakte voor de ,,**eierbotter**", waren ,,**dobbelsteenkes**".
Dat men in andere gezinnen en in andere plaatsen wèl van ,,**spekschroamn**" sprak, kan ik niet bestrijden. Mijn uitdrukking ,,een grote fout" in r.b.b. nr. 73,29 slik ik hierbij haastig weer in. Dat het mij bij het doorlezen van de kopij vóór ze aan de krant door te geven niet is opgevallen, dat ik hier scheef ging, is me nu onbegrijpelijk. Maar wat wilt u: ik zat vlak voor m'n vakantie! Het is me echt tòch wel een beetje ,,oawer de haan", dat is 't!

Spekschroamn

Nu kom ik op wat **dhr. H. J. L.** schrijft. ,,Het volgende wa'k beslist on-eens met oew oetleg. Dat ter mer één soort schroamn bestoat, geleuve ik nig. Natuurlik, a'j slachtn en 't ,,**pluk**"-**vet** (en mangs ok wa de **rossels**) wodn oet ebroan, dan kree'j ,,**smolt**" **vet** (het vroogere Croma, der was gen better!!) en iej heuln **schroamn, vetschroamn, kaantjes** of hoo 'j z'ok neumt, oawer. Akkoord! Mer a'jnenhasspek fienE kot sneedn (dobbelsteentjes) en oetbakn, kree'j ók schroamn en dee kree'j dan vake opt broad (bruinbrood) en ok stipn ie dan kotgebrokkn broad in de panne, met 'n heeln trop um éne panne. Zo lekker kunt ze in 't beste hotel nig kokn. Zo wadn dr dus **vet**schroamn en **spek**schroamn". Dat voor **de heren H. J. W. en H. J. L.** ,,**stip-in-de-panne**" overeenkomt met het stippen van droge stukjes bruinbrood in de pan met spekvet, is ons nu duidelijk. Uit de toevoeging ,,bruinbrood" meen ik te mogen afleiden dat hier nog sprake is van de tijd uit de eerste wereldoorlog, toen alles bruinbrood was wat de klok sloeg.

Kaan en kaam

Ik wil hier en passant even ingaan op het woord ,,**schroamn**" dat blijkbaar in het ned. vertaald luidt: ,,kaan", mv.: ,,kanen", mv. van het verkleinwoord: ,,kaantjes", Twents: ,,**schröämkes**". - Ik heb altijd gemeend, te kunnen vaststellen dat de oude platpraters normaal ,,**schroamn**" zeggen, terwijl de nieuwlichters, die overal voorkomen en die dat ouderwetse Twents niet ,,beschaafd" genoeg vinden, het woord verhollandsten tot ,,**schrammen**", om van die ouderwetse **oa**-klank af te zijn. Die voor het Twents helemaal geen gevoel hadden, probeerden er ook hier het woord ,,**kanen**" of ,,kaantjes" in te krijgen. Als we dit woord zouden willen vertwentsen, dan zou er zoiets uitkomen als ,,**koanen**" of ,,**köänkes**". Ik wil hier nu niet verder op deze woordverklaring ingaan, niet anders dan dat ik meen dat ,,**schroam**" weleens in verband gebracht zou kunnen worden met het werkwoord ,,**schrompelen**" en dat het een heel afzonderlijk leven heeft geleid, dat niets of niet veel te maken had met ,,kaan" en ,,kanen". In het middelnederlands komen voor de woorden ,,**kaeye**" en ,,**kaede**" en ,,**câde**", die de betekenis hebben van: stukje of korstje gebraden vet. - In verband met ,,**kaan**" brengt prof. De Vries ook ,,**kaam**" naar voren, dat eveneens de betekenis van ,,**korstje**" gehad zou hebben. Ik haal deze dingen aan, om erop te wijzen dat wij wel het dialektwoord ,,**koam**" hebben voor een vlieslaag op allerlei vloeistoffen of voor een grijze wolkenrand aan de lucht, terwijl we geen woord ,,**koan**" hebben naar mijn mening. ,,**Kanen**" voor ,,**schroamen**" hoort m.i. niet thuis in ons spraakgebruik. Dit was even terzijde.

Spekhas en spekschroamn

Om de **waarheid** aan te tonen van zijn bewering, dat er ook ,,spekschroamn" zijn, schrijft **dhr. H. J. L.** het volgende: ,,Ik wet dat nog zo bes" - (zie hierboven) - ,,umdat vrooger bie oons in de katholieke kerke op vasseldag gin spek of vlees getn mog wodn, mer wa schroamn en vet. En doar ha'j 't zitn. - Ik was zonnen schooljong van 'n joar of neegn, tien, ton de oale Beckumer pestoor 'n keer op zundag veur de misse iets ofkondigdn, watte aans nooit deer. Hee was zien tied wied veuroet; 't was nog veur 'n oorlog em hee har met ziene ideeën van ton non dr heel bes tussn past. Mer alla, wa'k zeggn wol: hee zeer: leu, non mo'j ammoal ees lustern; dr was net wier zo'n mèèns bie mie an de pastorieë en vroagn, **of ze op vriedag non eegluk wa spekschroamn mog etn;** 't was toch spek; mer ja, ok nàà van - Och leu, zeer e, wat n van- - Och leu, zeer e, wat maak ie oeleu toch naa; **ajt nig vetrouwt, snie d'r 'n keer vaker deur!** - Kiek, en dat is mie bie bleemn. Of: woar lig de greans tussn spekhas en spekschroamn?" Tot zover de brief van **dhr. H. J. L.**, die zegt dat hij het vaker met mij eens is dan met H. J. W.

Pastoor Osse

Dat **dhr. H. J. L.** in het bovenstaande pastoor Osse bedoelde zullen de meeste lezers al begrepen hebben. Hier nog iets van H. J. L. over dat bekende pesteurken: ,,P.S. - Dat pestoor Osse zienen tied wied veuroet was, bewis, dach ik, ók wal da'w in de veerde klas L. school a latien van um mossn leern. Och jongs (zeer e) dan ku'j ouw laater oaweral reddn, 't is net as fraans, italeaans, enz. Biddn: allns oet 'n kop oprebbeln hoofdn wie ok nig. Niks weerd. Ie weet tòch nig wa'j zeid, a'j de twaalf artiekeln mer kent, mer dan van veurtn noa achtern en aansumme. En wat steet er in artiekel 3, 7, 9, 11, 2, 8, 4, enz.- Zo, dan wee'j genog. 'n Modern stukje didaktiek. Zo, dat wo'k efn zegn".

Oelenveerschen

Nog een paar stukjes haal ik uit deze brief, om die in zijn geheel maar ineens af te doen. **Dhr. H. J. L.** kàn het namelijk niet laten, ook al ,,verbeele wie oons tegenwoordig da'w ammoal zo drok bunt". Ook weer n.a.v. r.b.b. nr. 73.28 het volgende: ,,Ne oelenveerske henne haddn ze 't hier wa vaker oawr, mer ik geleuve nig dat dat iets te maakn har met veern an de peute, mer gewoon. De boern haddn vrooger deur mekaar zo'n dettig töt veertig hoonder, mer dan ook wa viefenveertig soortn, a'j mie begriept, nich éne geliek. En zo na'j van dee broene vaaln, met veern van ne oele. Dus ne henne met oelnveern of oelenveerske henne!!-" - Maar hier trek ik het boetekleed niet aan, beste vriend. Ik ga hier in mijn antwoord alleen maar even af op wat mijn zegsvrouw (een ,,aangetrouwde" nicht, **mevr. B.-S. uit Oldenzaal geboortig)** nogal in klare taal naar voren bracht. Van iemand,

JOHAN BUURSINK

die nogal uit de toon valt in ons milieu door zijn pedanterige manieren-van-doen, waarvan wij moeten kotsen, wordt gezegd: ,,hee löp doarhèn as nen oelenveersken poeterhanen" waaraan dan ook nog toegevoegd kan worden: ,,met veern an de bene (of peute)". Ik heb daar verder in genoemde r.b.b. mijn uitleg al aan gegeven. Over het kippenhouden vroeger in Twente schreef ik al uitvoerig in mijn ,,Boek van de Lonneker Landbouw" (1951-1956). Kippenhouden was vrouwenwerk, kippenfokken was vroeger onbekend. **Men had nen hanen veur 't kräeien,** men dacht blijkbaar dat dat gekraai de kippen opwekte om eieren te leggen. Maar men had een hekel aan ,,hanens" omdat ze alleen maar zo poenerig rondstapten en zoveel vraten, zonder dat er iets tegenover stond dat geld opbracht. Ik ben van mening dat de bijnaam oelnveersken niet afgeleid was van de uilenkleur van de veren maar van de gelijkenis door de **beveerde poten.** Vandaar ook bovenstaande toevoeging.

Broene vaaln

,,Van dee broene vaaln" noemde dhr. H. J. L. de oelenveerske hoonder en daarbij krabbelt hij nog even iets heel interessants tussen de regels door: ,,Zo haddn ze 't vrooger ok vake oawr pap van de vaale koo. Lestn zag ik dr nog ne hele weire vol loopn, wa viefentwintig. Bie de witte peule Ommen Hardenberg. Ne hele apatte ofgebleekte kluure. Ie zeet ze nig meer". Mijn antwoord: Hier en daar toch nog een enkele, die in de troep zwat- of roodboontn verdwaald schijnt. Op onze zondagse rondritten door Twente of het Westfaalse komen we er sporadisch nog tegen, zulke miese vaaln. Het lijken mij wel goede melkgevers maar ze kunnen wat gewicht betreft, dunkt mij, het niet bij de ,,rooin" halen.

Twentse Taalbank

73.38

Ik moet, of ik wil of niet, het gesprek nog even op gang houden over de uitleggingen van zijn uitdrukkingen uit St. Isidorishoeve, waarop de heer H. J. W. ons vergastte in r.b.b. nr. 73.26 en verder, omdat deze verklaringen op een in deze rubriek haast ongekende **tegenspraak** stuiten.

Eloeter Seduur

In r.b.b. 73.28 laat de heer **H. J. W.** de uitdrukking ,,eloeter seduur'' op ons los met de verklaring: steeds maar door. Ik heb dat betwijfeld en gezegd dat het voor mij abracadabra is en dat de ,,normale'' Twentse uitdrukking is: ,,alvedan vedan''. Ik heb de lezers gevraagd, uit te vissen waar dat ,,eloeter seduur'' van afgebasterd is. In zijn aanvullende brief schrijft de heer **H.J.W.** later als Nederlandse vertaling: ,,allouter zo door'', eraan toevoegende dat het voor de oudere generatie in genoemde streek een normale uitdrukking is. Verdere uitleg van deze briefschrijver: ,,Alvedan vedan is voor deze generatie'' - (bedoelt hij met dat ,,deze'' genoemde generatie van ouderen of duidt hij op ,,deze'' oftewel de huidige generatie?) - ,,een heel andere uitdrukking. Voorbeeld: **steurig vedan** wil zeggen **ongestoorde voortgang**, dus meer de richting uit van **eeuwig zo door**, terwijl **eloeter seduur** wil zeggen **steeds weer opnieuw, aan een stuk door.** Den löp steurig vedan (super automatisch horloge) dan wil dat meer zeggen: **zonder er iets aan te doen. Eloeter seduur** betekent meer: **de godsganselijke dag**, in de betekenis van praten, kuieren, zingen, enz.''
Ik laat verder deze ,,betekenissen'' voor wat ze zijn, zoals ik ze letterlijk uit W.'s brief heb overgenomen. U ziet, hoe moeilijk het is, bepaalde uitdrukkingen **duidelijk** ,,duidelijk'' te maken. Maar nog steeds is het voor mij abracadabra. Want bijv. ,,steeds weer opnieuw'' en ,,aan één stuk door'' zijn als verklaringen **naast elkaar** onbruikbaar omdat ze elkaars tegenstellingen zijn. **Hier ligt al de weg naar taalknoeierijen voor ons open.**

Uit Saasveld

Dat we met het nazoeken en uitpluizen en teboekstellen van de - wat ik zou willen noemen - klassieke bestanddelen van al onze taal- en volkseigene bezittingen elkaar dringend nodig hebben, bewijst wel de volgende reactie. Daaruit kan men ook weer nogeens constateren, dat deelnemers aan deze regio-brievenbus niet per se met uitvoerige en breedsprakige brieven of telefonades hoeven aan te komen. Elke kleine mededeling kan hoogst interessant zijn en indien de informatie onvoldoende is, dan kom ik wel met navragen voor de dag.
Zo verraste de ruim 80-jarige **heer H. Th. G. te Glanerbrug** mij met de volgende telefonische mededeling betreffende de uitdrukking **eloeter seduur,** die door de heer H. J. W. - aldus deze medewerker - veel te kunstmatig is verklaard, evenals trouwens de meeste der andere woorden en uitdrukkingen, waaruit duidelijk gebrek aan taalgevoel en aan talenkennis zou blijken. Ik geef deze mening hier volkomen objectief **weer**, omdat hier feitelijk een waarschuwing in besloten ligt, dat men bij de uitleg van woorden en gebruiken nooit te ondoordacht te werk mag gaan.

De heer G. dan, die in 1908 zijn eindexamen gymnasium deed en met zijn studiegenoten eens een tocht naar **'t Möllnven** wilde maken in de vakantie, stuitte op moeilijkheden bij het zoeken naar de juiste weg erheen. In Saasveld aangekomen vroegen ze een boerenvrouw naar **'t Möllnven,** waarop deze ten antwoord gaf: **,,Aloeter vedan dissn diek langs, dan kom iej d'r vanzölf''.** Dat schoot de heer G. nu weer te binnen, nu hij de r.b.b. nr. 73.28 las. Hij weet het zich daarom nog zo goed te herinneren omdat destijds dat woord **,,aloeter vedan'',** dat nij als Enschedeër niet kende, zo'n indruk op hem maakte, dat hij later, thuis gekomen, onmiddellijk begon met na te speuren, waar dat woord vandaan kan zijn gekomen. En het feit dat **uit Saasveld** thans dat **aloeter** ook gemeld wordt, ontzenuwt op zichzelf al de motivering voor de vraag van de heer **A. J. G. te Enschede,** of we in ,,De Hoeve'' niet misschien een **,,taaleiland''** hebben ontdekt. (Een ,,diek'' is algemeen een onverharde, althans onbestrate weg, waarover ik al vaker schreef.)

Franse herkomst

De heer G. vertelde mij voorts, dat hij het vermoeden had dat **,,aloeter''** (of verbasterd tot **eloeter**) een overblijfsel was uit de Franse tijd. Nazoekende in een oud Frans woordenboek ontdekte de heer G. (in 1908!) als een toen al in onbruik geraakt Frans onovergankelijk werkwoord: **alouter (spreek uit: alloetéé),** waarvan als betekenis werd gegeven: **langs iets heen gaan.**
Voor mij is deze verklaring heel aannemelijk, niet alleen om de betrouwbaarheid van de heer G. en zijn punctuele benadering van dit probleempje, maar ook omdat het voor de hand ligt dat de hier in de onbegaanbaarheid van onze landstreek in die dagen rondtrekkende Franse militairen ongetwijfeld dikwijls naar de juiste weg gevraagd zullen hebben, waarbij even ongetwijfeld uit hun mond dikwijls de herhaling van wat zij uit de gebaren der boeren begrepen hadden, geklonken zal hebben: aloute! (spreek uit **aloete!)** als gebiedende wijs enkelvoud, of als gebiedende wijs meervoud: **aloutez!**, spreek uit: **aloetéé!** Zo kwamen geleidelijk onze landgenoten tot de ontdekking dat je tegen de Fransen, die de weg vroegen, maar hoefde te zeggen: **aloete** om ze verder te laten trekken. Dan kun je natuurlijk niet nalaten, er in het Twents nog aan toe te voegen: **vedan!** of: **zo duur!** (zo door), geleidelijk verbasterd tot **seduur.** Met **al louter** heeft dat woord **eloeter** dan geen biet te maken.
Nu geloof ik de heer G. wel dat hij indertijd in een woordenboek het toen al verouderde woord **alouter** tegenkwam, maar ik wilde het zelf ook weleens zien. Helaas lukte me dat niet, zelfs niet in een uit 1890 daterend Frans-Nederlands en omgekeerd woordenboek van Delinotte en Nolen: de ,,Dictionnaire der idiotismes (Batavismes, Gallicismes) proverbes et expressions proverbiales, figurées et familières, enz.''
Zelf ben ik ook wat aan het klunsen geweest en ik kom tot de voorzichtige opmerking, dat er wel een uitdrukking als **,,a l'outre''** of **,,en l'outre''** bestaan kan hebben in deze betekenis, zoiets als: **deze weg** volgen ,,tot het uiterste'' of ,,tot u niet verder kunt''. Ook in een ,,Manuel de conversation'' onder ,,naar de weg vragen'' (een uitgave van rond honderd jaar geleden) kom ik niets tegen wat erop kan lijken.

Potstroef

Over ,,potstroef'' is de heer G. nogal positief. Inderdaad is volgens hem **alleen potstroef luiewievn-kost,** want dat kon de vrouw nog kloar maakn, wör d'r zegd, als de man op 'n hook van de stroat (of van 'n diek) d'r an kwam. Dat ,,stroef'' wil niet anders zeggen dan dat dat eten zo stroef in 'n pot was, dat 't nich gliedn wol. Toen potstroef bij ons al lang in vergetelheid was geraakt, noemden wij zuurkool luiewieven-kost, maar daarvan heeft de heer G. nooit gehoord. ,,Dat is dus ook niet zo'', zegt hij. Maar ik ben dan ook nog van een jongere generatie dan de heer G. en daarom ga ik hierover niet verder ,,disseln''. Toch blijf ik zuurkool, in navolging van velen van mijn leeftijd, óók luie-wievenkost noemen.

Gölle

Van dezelfde Glanerbrugse heer H. Th. G. is ook de mededeling dat **,,de göl''** een woord is dat afgeleid is van gölln, is janken, en dat voornamelijk in het ,,volkse'' plat gebruikt wordt.
Als vroeger vooral de bouwvakkers ,,maandag'' hielden, werd er nogal wat ,,foesl'' oftewel jenever

JOHAN BUURSINK

of brandewijn genuttigd. Welnu, zo'n bouwvakker kwam thuis en kreeg nogal op harde toon het verwijt van zijn vrouw te horen: ,,He's weer foesl in de gölle?'' Hij gaf daarop het bescheid: ,,He's recht! Mär kaans nich roekn woo völle!'' In het Nederlands: de vrouw kwam met de verwijtende vraag: ,,Heb je weer jenever in de gölle?'' (waarbij we maar moeten raden wat ,,gölle'' in het Nederlands is). Het antwoord van haar man was verrassend: ,,Je hebt gelijk! Maar je kunt niet ruiken hoeveel!''
Inderdaad staat ,,gölle'' in verband met ,,gölln'' is janken, jankend schreeuwen, krijsen. De ,,gölle'' doet me in de eerste plaats denken aan ,,geul'', hier gebruikt om er het halsgat mee aan te duiden.

Lees het zo:

Ten behoeve van de lezers, die deze rubriek uitknippen en bestuderen volgen hier een paar rechtzettingen:
R.b.b. nr. 73.33

Bij het **persen** van de matrijs, voorzover ik het bekijken kan, zijn de drie onderste regels weggevallen. Dat kan voorkomen. **Lees het zó:**

1e kolom moet luiden:...in Friesland kende men waarschijnlijk die betiteling niet.

2e kolom moet luiden: ...alsof ik Enschede als maatstaf neem en alles wat daar niet bekend is ..
3e kolom moet luiden: ...d'r bint méér heundkes, dee Mop heett-
R.b.b. nr. 73.35

2e kolom, enkele storende zetfouten als volgt recht zetten: onder het tussenkopje **Gerak:** regel 19 v.b.: Wanink geeft voor gerak **of gerek; regel** 33 v.b.: gerak moet zijn: **algerak;** regel 38 v.b.: lees: ...of as: een ieder ráket (of krabt);

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.39

Dezer dagen had ik ir. G.B. uit Goor op bezoek, een man die je niets hoeft te vertellen over het boerenleven. U zult begrijpen dat we ons heel genoeglijk hebben onderhouden. Hij had nogeens de reuk van het ouderwetse hooi in zijn neus gehad en dat bracht ons al gauw op het reukgeheugen, dat ook mij zo sterk aanspreekt. Ik ruik soms nog de geur van het aardappel-wieden en van een pas gemaaid stoppelland, de geur van vers stro in de bedstede en van de koeweide, als wij de Tweede Pinksterdag met de zondagsschool ons buitenfeest vierden met krentenbroodjes en verse koude melk. Je mocht je melkbeker net zo vaak ophouden tot de ketel leeg was.

Klisse, klasse, kleveklasse

Maar nu het gesprek met de heer G.B. Over het onkruid pratende kwamen allerlei bijzonderheden naar boven. Maar ik ben er nog niet helemaal uitgekomen, toen ik na genoemd bezoek mijn aantekeningen nogeens bekeek. Ik herinner me nog van die distels, waarvan de uitgebloeide stekelbloeknopjes ,,allemansgekken" werden genoemd, bij ons in Enschede verbasterd tot "almesgèkn". Je kon die zo mooi iemand achter op de rug werpen, waar ze onmiddellijk aan de kleren bleven kleven. Dan liep je achter zo'n slachtoffer aan te sarren: "doar löpter één met allemesgèk", ook wel als het helemaal niet waar was. Dat leverde weleens "een pak op je ralie" op als je niet gauw genoeg weg kon komen op een onverwachte uitval van de bespotte man, die jevaak helemaal niet kende. Met vrouwen haalde je die grap namelijk nooit uit. Nu meende ik mij te herinneren, dat mijn schoonmoeder, die geboortig was uit het Hoge Hoxel, weleens sprak van "klisse' 'en van "klasse" en van "kleveklasse". Mijn vrouw, Almelose van geboorte, wist zich alleen te herinneren dat ze die "klissen" of "klitten" vroeger, evenals wij in Enschede, ,,allemansgekken" noemden. ,,Klissen" (voor het Nederl. "klitten") kon ze zich niet herinneren, wel het scheldwoord "klitse", waarmee een ordinaire, brutale meid werd aangeduid. "Maar", zegt ze, "het was zo'n afschuwelijk lelijk scheldwoord, dat ik het hart niet in m'n lijf had, het te gebruiken waar m'n moeder bij was." Ook zij herinnerde zich die onkruidstekels, die als ze droog en rijp waren, aan je kousen en je kleren bleven prikken als je eens door een aardappelveld liep, of er langs, als het in de nazomer vol met rijpend onkruid stond. Waren dat ook "klissen" of "klitten" of rijpe "allemansgekken"? Dan waren er nog - zo herinnert mijn Almelose liefste zich - van die rangels met van die klevende dingen eraan, waarvan je van die mooie slingers om je hals of op je jurk kon maken. Dat bleef allemaal vanzelf zitten.

Scheldwoorden

Dat "klitse" een vreselijk lelijk scheldwoord was, zagen we al. Maar een "kleveklasse" was er óók één om van te huiveren. Althans in Almelo. Op het eerste gehoor zou ik "kleveklasse" willen vertalen met "klevende klit" en misschien is dat oorspronkelijk ook wel de naam geweest voor die "allemansgekken". Maar als scheldwoord werd die naam in mijn vrouws jeugd in Almelo, voorzover zij zich kan herinneren, alleen gebruikt voor een "viezerik", iemand die kleefde van het ongewassen zijn en die graag met ongeknipt en ongewassen en ongekamd haar liep(waar je tegenwoordig "vetkuif" - of-zo tegen zou zeggen. - Ik ben van mening dat er tegenwoordig meer "kleveklassen" rondlopen dan in onze jeugd. Kleveklassen als protestjeugd. Wel vind ik onder al die langharigen van onze tijd veel leuke en gezellige en wel-opgevoede groot-geworden-kinderen rondlopen. Maar de stinkende viezeriken, die je weleens in een winkel ruikt, zijn een gevaar voor de volksgezondheid: onze ,,kleveklassen". Ze moesten eigenlijk het opschrift dragen: afstand bewaren!

Melken

Onze melkboer uit de oorlog, ergens in Buurse, placht zijn knecht op de vingers te kijken bij het melken. Als de knecht dan - met de hand - een koe had uitgemolken, kon het zijn dat de boer nog even de beide laatste (achterste) spenen natrok, zodat er nog wat melk uitkwam. "Dat mo'j nich loatn zittn", zèè're dan, ,,want 'n lestn dröppel gif 't vet!" De heer B. bevestigde dat deze opvatting vroeger bij de boeren geleefd had, en dat er nog een oud spreekwoord is: " 'n Lestn drop is 'n botterknop. Met het tegenwoordige mechanische melken gaat dat perfecte uitmelken niet meer, maar men weet nu ook, dat het vet dat men door het niet namelken laat zitten, er bij het volgende melken wel het eerst uitkomt, zodat het gemiddelde vetgehalte hetzelfde blijft.

Sito

Een hier en daar bij de boeren nog wel gebruikt vreemd woord is "sito", bijvoorbeeld: "doar mo'j sito efkes hèngoan!" met de klemtoon op de eerste lettergreep. Ik ben van mening dat we dat woord in het Twentse spraakgebruik nog terug kunnen voeren naar de Franse tijd. Denk maar eens aan ,,aussitôt" voor ,,aanstonds" of dadelijk", uitspr. "oossitoo". - De specialist, die mij liet röntgen, schreef ook op het briefje voor de röntgenoloog "sito" omdat het een spoedgeval was. Ik werd dan ook onmiddellijk geholpen. Nu we het toch over een spoed-aanduiding hebben nog het volgende. Het Nederl. "aanstonds" en "straks" duiden nog een subtiel verschil aan, waarop we heel vaak niet letten. We zouden "aanstonds" kunnen beschouwen als "onmiddellijk" of "meteen", terwijl" zometeen' nog even een klein uitstel verlangt. Met 'straks" wordt iets al even op de kortere of langere baan geschoven. Als ik wegga en ik groet: ,,Tot aanstonds" dan wil dat zeggen dat ik met een paar minuten terug denk te zijn, terwijl "tot straks" betekent: "Het kan wel een uurtje-of-zo-duren". Waar leggen we dat subtiele verschil nu in het Twents?" Aanstonds" zou ik willen vertalen met "voort" (al is die uitdrukking rekbaar als elastiek, je moet het aan de intonatie van de spreker afhoren of hij inderdaad "aanstonds" of "direkt" bedoelt). ,,Straks is dan ,,temèt" in het Twents, bijv.: ,,Dat kan temèt nog wa!" Maar hetzelfde grapje kun je ook uitha-

JOHAN BUURSINK

len met ,,voort" dat uitstel betekent in: ,,Dat kan vóórt nog wa!" - Een Twentenaar kun je dus op een woord niet vangen, als hij zegt "voort" of hij zegt "temèt".., het kan vriezen en het kan dooien! Maar als hij zegt dat mot sito gebuurn", dan haal je de donder als het niet "voort" gebeurt!

Talhoolt

Er is een Twents gezegde: "den is zo mager as 'n talhoolt" en voor de ouderen is dat niet moeilijk te begrijpen. Een "talhoolt" of 'n "schelhoolt" of "-knuppelke" is een rechte geschilde eikenstok, zoals mijn vader die nog in 'n viemn gebruikte om er het "näegelhoolt" an op te hang. Maar wie weet me (van horen zeggen) nog iets te schrijven over het schillen van eiken en de handel in schors en talhölkes?

Mag dat dat?

Tegenover me in de trein zat een moeder met een praterig zoontje. In het hoekje bij het raampje zat een moeder met haar dochtertje, dat poppetjes op de beslagen ruit tekende. Vroeg bedoeld jongetje aan zijn moeder, wijzende op het tekenende meisje: ,,Mag dat dat?" waarop de moeder bevestigend zei: "Dat mag dat". Verwonderd mompelde het jongetje tot zichzelf: "Dat dat dat mag..."

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.40

Er komt geen brief in mijn regio-brievenbus of er zit altijd wel iets aardigs in. Zo weet **dhr. B. J. E. te Losser** te vertellen dat zo'n broek, zoals ik in r.b.b. nr. 73.27 beschreven heb, ook nog door hem gedragen is. Die broek was van manchester, onder de knie met een band van dezelfde stof, met een gesp vastgemaakt. ,,Een broek waarvan de voorklep met knopen was vastgemaakt aan de boord, heb ik in mijn jeugd alleen door oudere mannen zien dragen. Wij noemden die ook ne bóks met 'n presentearblaadje."

Bóksenemmn

,,Wij hadden vroeger bij ons thuis een kostganger, die met een meisje uit Lonneker trouwde. Zondagsmiddags na de tweede afkondiging was er een soort feest met reuskes maakn. Dat noemden ze **bóksenemmn.** Waar dat woord vandaan kwam en waarom het zo genoemd werd, is mij niet bekend. Misschien kan iemand uit Lonneker u eruit helpen . . .' 'Tot zover **dhr. B. J. E.**

Ik kan hierop antwoorden dat het folkloristische gebruik van het **,,bóksenemmn"** in allerlei volkskundige literatuur uit en te na beschreven is. Het wil kennelijk zeggen ,,de broek (weg)nemen" en kwam in heel Twente wel voor. In Lonneker onder de naam **,,boksenemmn"**, in Markelo o.a. was zo iets het **,,bókseschеetn"**, en overal werd het anders gedaan. **Cato Elderink** beschrijft het nogal uitvoerig in haar ,,Twènter laand en leu en lèven" (1937), blz. 218 e.v. Het is al een heel oud gebruik (geweest) dat wel ongeveer **uitgestorven** zal zijn.

Naar mijn persoonlijke mening hoeven we daar niet om te treuren, want veel van deze gebruiken ontaardden, evenals het ,,bóksenemmn", in uitgelaten alcohollol zonder meer, met alle gevolgen ervan, zoals het een fatsoenlijk volk niet tot eer strekt. Men hoeft nog helemaal geen afschaffer te zijn om er zich dood aan te ergeren dat bij talloze gelegenheden en festiviteiten, die in het openbaar worden gehouden, zo uitgelaten met de bier- of drankfles gezwaaid wordt. Dat staat me altijd ook zo tegen in allerlei optochten. **Het uitgelaten en demonstrerend zwaaien met de drankfles beschouw ik als een bewijs van gebrek aan het vermogen om z'n fatsoen te bewaren.** - En nu mogen de lezers mij schrijven, wat zij nog weten van het èchte ,,boksenemmn" in Lonneker of wáár dan ook in onze regio.

Greutsigheid

Uitdrukkingen over ,,greutsigheid" brengt **dhr. B. J. E.** ter sprake Van iemand, die zgn. naast de schoenen liep, zoals ik ze ook wel ken, werd ook gezegd: **,,den hef 't grös-ei nog nich leg".** Ik weet nog niet zo zeker of het ene spreekwoord het andere wel dekt. ,,Van greutsigheid nöägns de schoon loopn" is m.i. wel iets anders dan ,,'t grös-ei nog nich leg hebbn", wat zoveel wil zeggen als zijn ochtend-grote-boodschap nog niet gedaan hebben. Zo iemand kan de zgn. morgenziekte hebben, zodat hij ongenietbaar is voor zijn omgeving, tot bijvoorbeeld de ochtendkoffie genoten is. Van iemand, die vervelend is in gezelschap, hoorde ik onlangs zeggen: ,,hee hef 'n döl nog nich drettn!" wat recht-op-de-man-af gezegd is. ,,Nöäst (of nöägns) de schoon loopn" doet iemand, die sterk afgesleten schoenen draagt, waarvan het bovenleer langzamerhand buiten zolen en hakken om uitgelopen is. Als zo iemand dan ook nog last heeft van ,,greutsigheid" oftewel een ,,opschepper" of ,,droosjesmaker" is, dan kan hij gauw zo'n spreekwoord uitlokken.

In de brief van **dhr. H. K. te Almelo,** die ik al gedeeltelijk behandelde (zie r.b.b. 73.34), kom ik nog tegen: ,,Over greutse leu, d'r wod hier völle zeg, as 'n meekn of nen jong verwaand hèn leup: den löpter nèt hèn as 'n dreestuuwershaantje met stront an de peute, of: den döt nèt of hum de hele wereld heurt. Zo kun je zien dat de uitspraken lang niet overal dezelfde zijn!"

Laat ik hier nogeens een paar gezegden over ,,hanens" naar voren brengen (waarvan H. K. er een paar door elkaar gebruikt): ,,Elken hanen kräeit op ziene eigne mèspat. - Den löp doar hèn as nen hanen, den d'r in de driet hef troan. - (Opmerking ertussendoor: fatsoenlijke platpraters zeggen liever driet dan stront. Toch is het kippnstront en geen kippndriet). - Ook: as nen hanen in 't stoppellaand. Of: as nen hanen met driet an de beene. Of: as nen oelenveersken poeterhanen."

(Opm. Hebt u weleens goed gekeken naar een haan, die parmantig in het stoppelland liep? Dan hebt u geluk gehad, want **hanens** lopen er rechtevoort niet zoveel meer los en stoppellaand begint ook een zeldzaamheid te worden, omdat de mais de rogge begint te verdringen van de Twentse bodem!). Verder: ,,'n öldsten hanen mag 't eerste kräeien" of ook wel: ,,'n öldsten hanen mag 't eerste trean!" Dit laatste gezegde moet echter van jongere datum zijn, want vroeger (zoals ik ook in mijn ,,Boek van de Lonneker Landbouw" heb geschreven) toen het kippenhouden tot de werkzaamheden van ,,de vrouw' gerekend werd, en er van systematisch fokken van een goed ras in onze regio nog geen sprake was, had men geen begrip van de functie van een haan in de kippenstal, zoals ik uit originele bronnen heb.

En dan zuig ik niet eens uit m'n duim, dat een haan alleen maar getolereerd werd. Men had een haan voor het kraaien, want men dacht algemeen, dat het hanengekraai zozeer op het gemoed van de hoenders werkte, dat deze uit louter joligheid gauw en duftig aan 't eierenleggen gingen. Maar zo'n haan had ook op tijd zijn voedsel nodig en het is bekend dat de hanens er nog eerder bij waren, als de vrouw zaad strooide, dan de kippen. Dan is het weleens gebeurd dat zo'n brutale haan door de vrouw met de zaadbus om de kop geslagen werd met de opmerking (historisch!): ,,Goa-weg-iej, iej kräeit alleen mär, iej legjt gin eier, iej hoowt nich zovöl te vrettn, lilk vretdier a'j bint!" Het spreekwoord ,haantje de voorste" is dan ook eerder op z'n plaats dan het gezegde ,,er als de kippen bij zijn", dunkt me. En ik ken nu nog een welgestelde boer, die bij zijn toom normale kippen een krielhaan houdt (historisch, al klinkt het ongeloofwaardig!) omdat die minder vreet dan een haan van normaal formaat. —

En nu nog dit, om goed te onthouden: in ons dialekt zeggen we: één ei (Ndl. ook: één ei), **twee eier** (Ndl.: twee eieren) terwijl de lieden, die wat Hollandser willen praten dan Twents, er wel het meervoud **,,eiers"** van maken.

Over deze meervoudsvorming schreef ik in deze r.b.b. al eerder, bijv.: **,,eerappel** zonder uitgangs-s! — Verder moet u onthouden: nen hanen is enkelvoud (Ndl. een haan), twee hanens is meervoud (Ndl. hanen, ook weer zonder uitgangs-s). Een kip (Ndl.) is in het Twents: ne hèn of hènne. Maar in het meervoud zeggen we niet: de hennen, maar: de hoonder (Ndl. hoenders). Kippenloop is: hoonderloop, kippensoep is: hoondersoep, een toom kippen is: nen toom hoonder, en dat meervoud hoonder zonder uitgangs-s.

Spreekwoorden

Wie heeft weleens gehoord en wie weet wat betekent: ,,hee is zo geröst as ne hen dee doar botter hef vrettn"? — ,,Iej hebt goed kräein, zea de hen teggn 'n hanen, iej hooft

JOHAN BUURSINK

gin eier te leggn!" — De beste hen leg walees 'n ei in de braandnettel." — ,,Trek ne bolhèn 'n stät ees oet!" — Let eens op de trotse houding van een kraaiende haan, dan kun je zijn ,,ku-ke-le-kúúë" 't best in het Twents vertalen met: ,,iej-kiekt-er-mie-liek-vúúë!"

(Probeer beide maar eens na te roepen en u zult horen dat 't waar is!) — Een broedse kip is: ,,ne brödse hèn". — Spreekwoord over betweterige jonge lieden: "t Ei wil mangs wieser wean as de hèn". — ,,'t Hoonder-opvleegn" is 's avonds tegen het donker worden, als de kippen op 't rek vliegen of fladderen. ,,Tusken 'n vesper en 't hoonder-opvleegn" is de vroege namiddag, de zomerdag. — ,,Met de hoonder nao 'n nus hen goan" is: vroeg gaan slapen, want de kippen gaan al vrij vroeg op 't rek.

Lees het zó:

Ten gerieve van de lezers, die deze rubriek uitknippen en bestuderen volgen hier een paar rechtzettingen, die voornamelijk betrekking hebben op woorden, waarbij het op een enkele letter aankomt:

R.b.b. nr. 73.39 (20/9)

1e kolom, regel 36 van onderen: ralie moet zijn falie; 1e kolom regel 27 v.o.: Hoge Hoxel moet zijn Hoge Hexel.

R.b.b. nr. 73.41 (22/9)

1e kolom, onder Uitdrukkingen: regel 7 v.b.: lees veijerkaantn; regel 10 v.b.: twee moet zijn: twei;
3e kolom, regels 22 en 21 v.o.: kooi moet zijn kool en 't goardn moet zijn: 'n goardn.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.41

Voorzover ik me uit het blote hoofd herinner, is **de heer B. J. H. te Hengelo** een nieuwe medewerker aan deze rubriek. Diens brief met interessante gegevens wil ik nu aan de orde stellen. U zult daarbij opmerken, dat het voor mij soms niet alleen makkelijker maar ook prettiger is, bepaalde onderwerpen verspreid over diverse brieven in deze rubriek te behandelen. Ik kan n.l. niet altijd wachten tot alle antwoorden binnen zijn. Daar ligt vaak teveel tijdsverschil tussen. Ik ga dan maar te werk zoals me dat het best uitkomt en zoals ik meen, de brieven niet te eentonig te maken. Er lopen toch al soms r.b.b.'s tussendoor die als afzonderlijk artikel wat te saai zijn uitgevallen.

Uitdrukkingen

Laat mij beginnen met een paar leuke gezegdes van deze briefschrijver. Als de mooie melkwinkel van een koe geprezen wordt, dan kan men dit weleens horen, zegt **dhr. B. J. H.: Wat hef dat deijer nen mooin veijerkaant geijer!"** - Dat is dan in de streken, waar men nog spreekt van „ein, twee, drei, veijer" en „beijer" (bier). Men moet m.i. die eij-klank zo schrijven in navolging van de ouderwetse schrijfwijze, om de j-klank na de ei-klank goed tot zijn recht te laten komen. Het is dus niet bedoeld als e-ij maar als ei-j. In Enschede was tot voor kort nog de Mooijenhofstraat, welke schrijfwijze op hetzelfde neerkomt: mooi wordt mooi-jen en niet mooij-en. Zo wordt met uijer de uitspraak weergegeven: ui-jer. Het hoeft voor mij niet in het Ndl. en daarom is het dan ook afgeschaft. Maar in het Twents is het nog wel nodig, dacht ik zo, opdat we weten dat die j-klank goed tot zijn recht moet komen: dat dei-jer met den vei-jerkaantn gei-jer. Begrijpt u wel? Nog een spreekwoord van **dhr. B. J. H.**: „Onnern droad hen vretten". (Ik houd dikwijls de spelling van inzenders aan, omdat me dat te pas kan komen met de uitwerking van mijn spellingwijze, die ik binnenkort hoop te publiceren!) - „Oondern 'n droad duur vrettn" heb ik hier vaak horen gebruiken in de betekenis van: „getrouwd wean en 't vleis biej 't poond koopn", gezegd van een getrouwde man, die zich met een andermans vrouw afgeeft. **Dhr. B. J. H.** zegt het zo: „Een man (echtgenoot) die stiekem omgang heeft met andere vrouwen". - Ik meen ook dat het alleen van mannen gezegd wordt. Vraag: Hou zoudt u, lezer, in dit verband in uw eigen dialekt zeggen: „Wie staat, zie toe dat hij niet valle!"?

Eigen taaleigen

Deze brief van **dhr. B. J. H.** brengt mij ertoe, nogeens duidelijk te herhalen wat ik al dikwijls gezegd heb. De verklaringen van **dhr. H. J. W. te Enschede,** waaraan ik deze weken uitvoerig aandacht meende te moeten besteden, gaf **dhr. A. J. G. te Enschede** de vraag in de gedachten: „hebben we in St. Isidorushoeve niet met een taal-eiland te doen?" waarop ik bedenkelijk of onbedenkelijk ten antwoord heb gegeven: „neen!" welk antwoord ook door de mededeling van **dhr. H. G. te Glanerbrug** (r.b.b. nr. 73.38) met zijn „aloeter vedàn" bevestigd is geworden. Toch wil ik de neiging niet onderdrukken om in enger verband toch aan meerdere taaleilanden te denken, wat ik dan aan wil duiden met „eigen taaleigen". Ik heb dit onderwerp al zo dikwijls aangeroerd, dat ik mezelf

JOHAN BUURSINK

vervelend ga vinden er telkens weer op te moeten wijzen. Welnu. Het is een bekend verschijnsel, dat elk vak, elk beroep zijn eigen taaleigen heeft, het vakjargon kan men dat noemen. „Jargon" wordt in Kramers woordentolk vertaald met: „kromtaal, koeterwaals", maar daarmee is het begrip toch niet gedekt. Zulk eigen taaleigen dan komt voor in het gezin, in de familie, in de buurten, in dorpen en gehuchten, kortom overal waar gesloten gemeenschappen zijn. Het komt m.i. ook tot uitdrukking in allerlei bijnamen.

Niet veralgemenen

De grote fout, die een boel mensen maken - en daarom moet ik voor de zoveelste maal uitdrukkelijk wijzen - is, dat ze zulk „eigen taaleigen" willen veralgemenen. Als **dhr. H. J. W.** zegt - zie r.b.b. 73.29 - dat een smöl een stuk weiland is, „niet zo ver van huis doch vóór de boerderij liggend", dan kan hij uit een oogpunt van eigen taaleigen gelijk hebben, maar hij maakt de fout, zoiets te veralgemenen. Het kan zijn dat ze dat tegen een zodanig liggend stuk weiland bij de boerderij van zijn vader of van zijn oom gezegd hebben, maar als algemene benaming komt smöl in die betekenis niet voor. Welnu, dezelfde misvattingen kom ik in de brieven van **dhr. B. J. H. te Hengelo** en anderen tegen.

Goardn

Wat is bijvoorbeeld: een **goardn,** ook wel geschreven goaren, goarn, enz.? **Dhr. B. J. H. te Hengelo** schrijft: „Volgens mijn theorie is **een goarn** een stukje weiland, niet zo erg groot, dat in hoofdzaak alleen diende om het gras, dat 's avonds na het melken nog wat bijgevoerd werd in de stal. Momenteel lopen de koeien dav en nacht buiten, maar zo'n vijftig jaar geleden stonden de koeien op stal tot 's middags vier uur, s' avonds en 's morgens werden de gevoerd **met het gras uit de goarn"** - (Ik wil het bij deze reactie over 'n goardn laten. Het is ook weer zo'n veralgemening waarop ik hiervoor doelde). **Let nu heel goed op!** Als men zou vragen: wat is 'n **bleekvealdke** dan zou ik kunnen antwoorden (maar ik doe dat niet): „'n bleekvealdke is een stukje weiland achter het huis, niet zo ver van huis maar vlak achter 't huuske, waar ook wel paardedistels in groeien en waar de konijnen in een soort looprek in grazen, als het droog weer is, terwijl je het overige gras, als dat lang genoeg is, met een haksikkeltje afmaait, dat dan moet dienen om de konijnen in het hok bij te voeden. 's Maandags wordt er het witte wasgoed op te drogen gelegd". -

Zo heb ik namelijk als kind niet anders geweten omdat dat **bij ons** zo gesitueerd was. In feite is een bleekvealdke een grasveldje om het witte wasgoed op te bleken en waar dat precies ligt, doet er niet toe. **Welnu:** (en zo ongeveer heb ik het al meermalen geschreven en ik begrijp niet dat men daar nog over discuussieert) **denk bij goardn** aan het Nedl. gaard of **gaarde,** meervoud **gaarden** dat vooral een bekend woord is geworden door onze **boomgaarden,** o.a. in de Betuwe. Denk ook aan het Duitse **Garten,** dat **tuin** of **hof** betekent. Het middelnederlands was **gaert.** - Het Nedl. meervoud blijkt dan het Twentse enkelvoud te zijn: **gaarden** en **goardn,** terwijl het Twentse meervoud weer een **stapelvorm met -s** is. (Zie wat betreft dergelijke meervoudsvorming in het dialekt ook r.b.b. nr. 73.40 onder hanens). Ik heb kort geleden nog geschreven - en dat rijmpje wil ik hier nogeens herhalen om u nooit weer te doen vergeten dat een goardn geen weitje of weide, dichtbij of veraf is, maar een tuin waar ook groente en kooi verbouwd kan worden: **„Biej oons in 't goardn, is 'n moos bevroorn!"** En moos, dat is boerenkool, verbouw je niet in een weiland of weitje, waar de koeien van gevoerd moeten worden. Wèl komt het voor dat er al of niet toevallig gras in **'n goardn** groeit, namelijk onder de vruchtbomen of terzijde, waar het dienen moet als bleekveldje voor de grote witte was. Maar het gras is zelfs niet kenmerkend voor een goardn. In het gras onder de vruchtbomen **in 'n goardn** kunnen weleens een paar schapen of wat jongvee grazen bij de boerderij, maar dat is dan alleen maar meegenomen. Wacht met reageren hierop even tot de volgende r.b.b., waarin ik dit onderwerp zal afronden.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.42

Ik ben toch wel een beetje teleurgesteld, omdat me de laatste tijd gebleken is dat er hier en daar nog wel wat hapert aan exacte en parate kennis van zaken, waar 't vrij eenvoudige zaken betreft, waarover bovendien al her en der in boeken en bladen geschreven is. Hoeveel van mijn r.b.b.-lezers zijn er eigenlijk geabonneerd op het Jaarboek Twente, waarvan ik eindredacteur ben, zodat ik daarover mee kan praten. Over honderd jaar is zo'n serie-uitgave een onvervangbare bron van de meest uiteenlopende onderwerpen uit en over deze regio. Maar we moeten het van de lezers-van-nu-hebben, want we kunnen niet bestaan van de belangstellende lieden die over honderd jaar leven. Binnenkort komt het nieuwe Jaarboek (1974) uit, dat wij nu al aan het samenstellen zijn. Mooi idee voor een sinterklaaskadootje!

Goardn

Het is toch beslist wel gewenst dat het grote publiek in onze regio wat meer weet over wat een ,,goardn'' eigenlijk is. Ik zal eerst het woord wat verder bekijken dan ik in de vorige r.b.b. al gedaan heb. R. K. Kuipers zegt in zijn Ned. woordenboek van plm. 80 jaar geleden (dat ik al vaker aanhaalde): **gaard** of **gaarde,** meervoud **gaarden** is eigenlijk: omgording, omheining, tuin, lusthof, waarin bloemen en vruchtbomen zijn geplant. **Etymologisch** verklaart o.a. prof. dr. J. de Vries het woord als afgeleid van een geconstrueerde wortel **gher.** - Hierbij ga ik eerst weer terug naar hiervoor genoemde Kuipers, die als tweede betekenis van het woord **gaard** geeft: **roede** of **gard.** Deze **roede** of **garde** waren tevens verouderde lengtematen toen Kuipers zijn woordenboek schreef. Een garde (denk aan de gard van sinterklaas) zal dus een twijg van een ongeveer bepaalde maat zijn geweest, al was een Nederlandse roede 10 meter. Bij **gard** denk ik ook aan het dialektwoord **gar** of **ger,** verkleinwoord **gerreke** voor een buigzame twijg, ook gebruikt bij het paardemennen: ,,Garriet, geef iej miej eemn dat garreke dan mag iej doomee 'n eandjen mennen!'' Zo'n **gar** of **ger** heeft veel met **gaarde** of **goardn** te maken, evenals **toen** (omheining of schutting, Duits Zaun) veel met een **tuin** te maken heeft. Met **gras** of **weide** heeft het woord **gar, ger** of **goardn** dan ook geen biet te maken. Een **goardn** zal in onze regio of elders in zijn direkte betekenis dan ook nooit-ofte-nimmer op stukje weiland of zo iets duiden. Dat moet u gewoon vergeten, ook al hebt u duizendmaal een koe of schaap in het ondergras (onder de bomen) of in het bleekveldje van een goardn zien lopen te grazen !

Omheining en 't omheinde

U moet zich voorstellen dat in oude tijden een **zaaknaam** zoals **goardn** en **toen** dikwijls werd ontleend aan het materiaal, waaruit zo'n ding gemaakt werd. De door prof. dr. De Vries of wie dan ook geconstrueerde grondvorm **gher** duidt in de eerste plaats - aldus deze taalgeleerde - de vlechtarbeid aan. Datzelfde kan gezegd worden van het keltisch-germaanse woord **tuin** (vergelijk ook **tuien,** is: met een touw **vastbinden**) waarmee in zijn oudste betekenis ook: **omheining, vlechtwerk om een stuk grond** wordt aangeduid. Het Duitse **Zaun** wil dan ook zeggen: **haag, omheining, hek.** In de loop van de taalontwikkeling ging de naam van **de omheining** op **het omheinde over.** Zo werd bij ons **'n goardn** de omgaarde, omheinde hof en is een of andere vorm van **gher,** waaruit **goardn** is ontstaan, oorspronkelijk de omheining van het stuk grond geweest. En bij **toen** zien we hetzelfde.

Op gevaar af, dat u er nu helemaal niet meer uit kunt komen, maar voor de navorser hoogst interessant is het volgende verschijnsel, waarbij de grote verwantschap van onze streektaal met het Duitse sterk naar voren komt: In Enschede is een (houten) omheining nen **toen** (oe is langgerekt); het omheinde kan van alles zijn, maar ook een **tuin,** die we echter in het Twents geen **toen** noemen, maar **hof. Nen toen** is dus een **schutting** maar geen tuin! **Nen toen** of **een schutting,** een **omheining,** is in het Duits **Zaun,** maar het omheinde is in het Duits niet **Zaun** (zoals in het Ndl. wel: tuin) maar bijv. **Garten,** zoals het ook in het Twents is: **goardn!** Maar bij een boerderij staat in de regel om n' goardn geen **toen** of **schutting,** maar een **haag** of **heg,** in het Duits **Zaun** of **Hecke.**

Ingewikkeld? Och, een kleine beetje met woorden spelen, met toch een interessante taalkundige achtergrond. Een kleine intelligentietest tevens voor wie gedacht kunnen hebben dat zij het zo goed wisten.

Zoals het werkelijk was

Nu ga ik weer tot de nuchtere dingen over, tot de zaak zoals ze werkelijk in principe was. Men moet echter niet vergeten dat elke boerderij en elk boerenerf zijn eigen variaties op de standaardgrondmotieven had. Ik beperk mij hierbij tot ,,den goardn,'' zoals ik die bij meerdere boerderijen gekend heb.

In principe liggen de boerderijen in onze regio met he bedrijfsgedeelte (de deel met stalling voor vee en paarden) naar ,,de grote weg'' gekeerd. Ik meen daarin 'n bewijs te zien dat onze boeren oudtijds al veel inzicht hadden in de efficiency van de bedrijfsvoering. Het bedrijfsgedeelte was het benedenhuis met de ,,benedendeur'' oftewel ,,nien-duur''. Het woongedeelte, 't bovenhuis, waaraan dikwijls een aparte ,,boavenkamer'' was aangebouwd, lag dus vanaf ,,de grote weg'' gezien, aan de achterkant. Deze wel wat simplistische theorie wil ik verder laten voor wat ze is. Langs het bovenhuis met bovendeur (voordeur) liep vaak een ,,straatje'' van kinderkapjes of van gele stenen. Vaak stond vóór het woongedeelte de put, met boom of katrol. Verder lag vóór de ,,mooie kamer'' of woonkeuken **,,'n goardn''.** Ik zal zo'n ,,goard'n'' beschrijven, zoals die voor de mooie kamer van de oude boerderij (18e eeuw) van een van mijn ooms lag, zoals ik mij nog herinner uit mijn jeugd en jonge jaren, zo'n veertig tot zestig jaar geleden.

Deze ,,goardn'' dan was een met een hoge en dikke ondoordringbare doornen - met beuken - haag omrande ,,hof'' van naar schatting dertig meter breed en zestig meter diep. De naar het huis gekeerde smalle kant was gedeeltelijk open. Rechts vanuit de ,,mooie kamer'' gezien, was namelijk een flink stuk van de hof afgeschut met zgn. kippengaas van zo'n meter hoogte, met toegangspoortje. Links en rechts naast deze ,,hof'' en verder naast de woning lagen de weiden en rechts voorbij die weide lagen de rogge- en aardappelakkers op een stuk esgrond. Links strekten zich verder de weiden uit, oftewel de ,,moatn''. Een ,,moat'', (meervoud ,,moaten'') is een koeweide. Ze worden onderscheidenlijk aangeduid al naar het incidentele gebruik. De ,,koomoat'' is de weide waar de koeien weiden, maar diezelfde weide is de ,,heuimoat'' als men het gras laat groeien om te hooien. Ik weet niet of hier vaste

JOHAN BUURSINK

regels zijn die voor elk boerenbedrijf gelden. Maar men kan in geen geval als kenmerkend voor een ,,moat'' beschouwen of de ligging ervan dichtbij of ver van het huis ligt. Een ,,moat'' is een voor grazen en hooien geschikte weide.

'n Goardn

'n Goardn, de gaarde (Duits Garten) oftewel tuin of hof is omheind of omrasterd om ongewenst gedierte buiten te houden, in oude opzet tenminste. Het grootste deel wordt ingenomen door allerlei inheemse vruchtbomen, met steevast appelbomen in meerdere appelsoorten. Verder komen er voor: (jutte)peren, kersen, pruimen, mispels, stoofperen. Het met kippengaas afgerasterde gedeelte (waar kippen, katten en honden de ongewenste gasten zijn) is 'n kroedhof, waar allerlei soorten van fijnere groentes worden verbouwd: bieslook, selderie, peterselie, enz. en waar de frambozen langs het afsluitgaas worden gekweekt. De grovere groentes: kool, bieten, siepels, enz. komen veelal op de grotere akkers, naast de aardappels voor. In het met gaas omheinde gedeelte van de hof ligt ook het ,,bloomhöfken'' met dahlia's, stinstekossen, goudsbloemen, donderloof, muurbloemen, duizendschonen, viooltjes, margrieten, haandstöfferkes, herfstseringen (phlox), asters, chrysanten, enz. enz. enz.

Maar bij sommigen zal ook in 'n goardn wel aardappels en boerenkool zijn verbouwd. Onder de vruchtbomen groeide gras, waarvan weer een open gedeelte als bleekveldje was ingericht.

Kenmerkend voor een ,,goardn'' is wel, dat hij dicht bij huis moet liggen, zodat ook de soepgroente enz. dicht bij de hand is als de vrouw die nodig heeft voor de middagpot.

Kent u deze al?

Ook een pastorietuin kan als ,,goardn'' worden beschouwd. Zo was er een pastoor met een grote ,,appelgoardn'', die overlast had van de ,,appelgappende'' jeugd. De oudere zullen nog weten, dat ,,appelgappen'' vroeger een graag beoefende jeugdzonde was. Ze ,,zitten dan de boeren of de pestoor biej de appel''. zo wordt dat genoemd. Onze pastoor kon de heg om zijn pastorietuin niet zo dicht en niet zo hoog laten groeien, of de jongens konden hem wel aan. Ten einde raad plaatste meneer pastoor op zekere dag een bordje in zijn tuin met het opschrift: ,,God ziet u''. Toen de volgende dag hij weer sporen van jeugdige dieven vond, zag hij tevens de aanvulling, die de lieverds op het bord hadden geschreven: ,,...maar hij verraadt ons niet!''

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.43

We gaan nu eerst nog een aantal kleinere mededelingen of meningen van inzenders opknappen, om een beetje een schone lei te krijgen. De interessante brief van dhr. B. J. H. te Hengelo bevat namelijk nog enkele punten die niet onbevestigd of onwedersproken mogen blijven.

Koeien en weiden

We blijven daarom nog even over koeien, weiden, enz. doordrammen, omdat het in deze rubriek toch ook gaat om wat van elkaar te leren. In r.b.b. nr. 73.41 gaf ik al de opvatting van deze briefschrijver weer over 'n goardn. Hij schrijft o.a.: ,,Momenteel (bedoeld wordt tegenwoordig) lopen de koeien dag en nacht buiten, maar zo'n vijftig jaar geleden stonden de koeien op stal tot 's middags vier uur. De koeien moesten in die dagen nog gehoed worden, want er was heel weinig omheining; prikkeldraad kwam heel weinig voor; meestal was een omheining dan ook een sloot - (dat kan nooit) - of een houtwal. Dan bestond er ook nog een weiland dat de Moot genoemd werd, dat was een weiland dat in de regel niet bij de Hoesplaats gelegen was en werd dan ook heel vaak de hooimoot genoemd. De moot werd dan ook eerst gehooid en daarna nog een of twee keer geweid. Verder noem ik nog de Pös, dat was meestal een half wild weiland dat nog niet ontgonnen was". Tot zover dit gedeelte uit deze brief. Ik heb daarop in de vorige r.b.b. al uitvoerig geantwoord maar ik meen er nog enkele bijzonderheden aan toe te mogen voegen.

In Lonneker

Om te beginnen wil ik wijzen op enkele zeer interessante bijdragen, die in het Jaarboek Twente 1974 zullen verschijnen, waarin o.a. te sprake komt: a) de betekenis en het in stand houden van de hout- of boswallen in de tegenwoordige tijd; b) verschillende manieren van het stallen en weiden van vee in deze tijd. Daarin kan men lezen dat de moderne veehouderij zowel het buiten houden van vee (ook) de winterdag als het binnen stallen ervan (ook) de zomerdag.

Deze briefschrijver spreekt van ,,in die dagen" van ,,zo'n vijftig jaar geleden", maar in die bedoelde ,,dagen" was het al heel wat beter. Althans in Enschede-Lonneker, waarover ik ook een en ander publiceerde in ,,Het Boek van de Lonneker Landbouw" (528 pagina's), geschreven in opdracht van de Lonneker Landbouwcoöperaties. Deze gaven rond het eerste kwart van deze eeuw de toon aan in ons hele land, zowel op organisatorisch gebied als wat de praktijk van de boerenbedrijfsvoering betreft. In de landelijke literatuur werd over deze organisaties geschreven - ook in de landbouwkundige leerboeken - als het ,,type Lonneker". Welnu, sedert mijn kindsheid, laten we zeggen rond zestig jaar geleden, kenden wij hier al geen koeienhoeden meer, althans niet bij de grotere, regulaire boeren. Bij de kleine boer heb ik als kind weleens op de koe gepast, dat die niet het niet afgerasterde gedeelte van de ,,koomoat" overschreed. Dan moest ik hem bewegen, door het luide roepen van ,,umme" of versterkt tot ,,humme" om te keren, waarbij ook mijn handen, al of niet met 'n gerreke bewapend, weleens gebruikt moesten worden. Ik deed dat niet graag, want als je nog maar een klein jongetje bent is zo'n koe angstwekkend groot.

t

In mijn jeugd dan waren in Lonneker de ontginningen al goed op gang en telkens weer zag je de heidevelden verdwijnen en grote akkers met lupinen, spurrie of serradella ter plaatse verschijnen. Waar geen houtwallen genoeg waren, werden de weiden afgerasterd met paaltjes met ,,puntdraad" of ,,takkedraod", dat in het Nederlands prikkeldraad werd genoemd.

De oorlogsjaren

Daar kwamen namelijk allerlei nieuwe problemen voor de boeren opdagen. Het begon omstreeks de oorlogsjaren 1914-1918, die ik bewust genoeg heb meegemaakt. De grote mentaliteitsverandering begon op gang te komen, althans bij de stadsmensen. Van de boerenjeugd had geen mens last; de stadsjeugd begon meer en meer de boeren overlast te bezorgen met allerlei baldadigheden. De hier aangelegde ,,kunstweiden" op de ontgonnen veldgronden, die onvoldoende afgeschermd konden worden door houtwallen, al of niet met sloten, moesten in de eerste plaats beveiligd worden om het weidevee weglopen onmogelijk te maken en in de tweede plaats beschermd worden tegen de baldadige stadsjeugd. Daarom vond het prikkeldraad hier toch zeker al sedert de eeuwwisseling ruime toepassing. Tussen haakjes vermeld ik nog, dat de rogge-, aardappel- en knollenakkers op de hoge essen praktisch nooit afgerasterd werden. Ook nu nog ziet men daar haast geen prikkeldraadafscheidingen.

De Pös

De naam ,,de Pös" ter aanduiding van ,,een half wild weiland" zoals dhr. B. J. H. te Hengelo schrijft ben ik nog nooit eerder tegengekomen, noch in de praktijk, noch in de literatuur.
Wat moeten wij overigens onder ,,een half wild weiland" verstaan? Ik weet ook niet, wat met de naam ,,pös" aangeduid wil zijn. Ik vermoed ook hier weer een incidenteel geval, die dhr. B. J. H. aanziet voor een algemeen bekend en erkend begrip.
Hier kan ik wel weer even iets doceren over een woordbetekenis Men kan bij ,,pös" eventueel denken aan de begin-p als versterkte b, zoals we vaker tegenkomen. Dan zou er dus iets als bös bedoeld zijn, maar een bös is een barst en dat kan ik niet vediffedearn in dit geval. Pös is ook niks. Met enige moeite kan ik wel denken dat pös als meervoud bedoeld kan zijn van post, maar het Nederlandse post is in ons dialekt ,,postn", meervoud possns of ook wel pöste, maar pös kan ik me niet als meervoud van postn voorstellen. Wie verklaart mij deze naam als veldnaam of als naam voor een stuk grond of een ,,halfwilde" weide?

'n Mös

Tenslotte uit deze uitgeplozen brief van dhr. B. J. H. te Hengelo het volgende: ,,Wat in Twente ook veel genoemd werd was 'n Mös, dit was een stuk grond dat 's winters vaak onder water stond; in de zomer werden daar de mösplaggen gestoken, plm 8 cm dik, de zogenaamd dekplaggen, die dienden om de aardappels tegen vorst te beschermen. Deze zogenaamde mösgrond was van oudsher Markengrond, die bij de grondverdeling pond-ponds-gewijs aan de boeren van de Marke toebedeeld werd".
Alles goed en wel, maar nu weet ik nog niet, wat deze briefschrijver feitelijk onder mösgrond verstaat; daarvoor moet ik een aanduiding van aard of kwaliteit en hoedanigheid hebben; mösgrond

JOHAN BUURSINK

is verdeelde markegrond is natuurlijk geen definitie. Netzomin als het een definitie is als deze briefschrijver stelt (zie r.b.b. 73.41) dat een goardn een stukje weiland is, niet zo erg groot, dat in hoofdzaak alleen diende om het gras, dat 's avonds na het melken nog wat bijgevoerd werd in de stal. In het voorgaande hebt u wel gezien, hoeveel zorgvuldigheid betracht moet worden bij al deze dingen. Desondanks ben ik blij dat ik zulke brieven krijg. Daarmee wordt bewezen dat al deze dingen, waarover ik schrijf, fantaseer, mediteer en eksplikeer nog sterk onder het volk leven.

„Veur de grap!!"

Voor de grap wil ik eens n.a.v. het woord ,,mös" aan wat ,,woordspelerij" gaan doen, en alle gangbare eenlettergrepige woorden met ,,-ös" proberen uit te vinden. Bent u al of niet van mening dat de volgende woorden gangbaar zijn en kunt u de betekenis ervan thuis brengen? Welke woorden vindt u niet juist?-
Ziehier, op volgorde van het alfabet: bös - dös - fös - ghös - kös - lös - mös -nös - pös - rös - tösvös - wös - zös - blös - frös - grös klös - prös - stös - slös - vrös... en welke woorden kunt u nog méér vinden?

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.44

Ik moet nu eens op het volgende de aandacht vestigen. Een mens kan niet alles weten en wie zegt, dat hij alles wel van Twente weet, is een ongelooflijk grote poch-hans. Evenals men de folklore (volksleer) of volkskunde, of hoe men het ook noemen wil, weer kan onderverdelen in allerlei groepen of onderdelen, kan men dat ook doen met het volkstaal- en spraakgebruik. Ik wil bijvoorbeeld wel verklappen dat ik de **duiding van familienamen en veldnamen** als gespecialiseerde onderdelen van het taaleigen beschouw, waarin ik mij niet heb gespecialiseerd. De vragen en beschouwingen daarover die in mijn regio-brievenbus komen, zal ik wel plaatsen en summier behandelen, maar wel onder voorbehoud. Er zijn deskundigen, die het beter weten dan ik. Daarbij komt nog, dat de mogelijkheid bestaat dat er over deze en ook wel over algemene vraagstukken en problemen her en der verspreid al zinnige publikaties zijn verschenen, die aan mijn aandacht zijn ontsnapt. Als ik zulke publikaties tegenkom, nadat ik hier zo'n onderwerp al summier aan de orde heb gesteld, kom ik er later nog wel op terug. Van mijn lezers, die mij hun kennis van zaken schrijven, verwacht ik natuurlijk dat zij bronnen noemen, als zij navertellen wat zij weleens gelezen hebben. Dat wil zeggen: **waar** hebt u **wát** gelezen of gehoord en **wie** was de auteur of zegsman. In veel gevallen kan men volstaan met te vermelden: gelezen bij die en die, of: gehoord van mijn vader of moeder, grootvader grootmoeder oom of tante. ,,de'' pastoor of kapelaan, zonder verdere bijzonderheden. Vaak is het wel belangrijk te weten: plaats en tijd, leeftijd enz. zodat ik weet in welke tijd en in welke omgeving ik het moet plaatsen. Maak het maar niet zo moeilijk en schrijf gewoon zoals u denkt dat ik het wel begrijpen kan. Ik let niet op fouten en verschrijvingen, als u in het woord, waarop het aankomt, maar niet knoeit, zodat ik door elkaar geschreven letters niet meer thuis kan brengen. Dat is namelijk een veel voorkomend verschijnsel, in meerdere brieven. Ik versta echter wel de kunst, haast onleesbare brieven te ontcijferen en juist van de gemaakte fouten in taal en stijl heel wat te leren. Wanneer u mij telefonisch mededelingen wilt doen (05420-17902) en ik ben op dat moment niet bereikbaar, maakt u dan met mijn vrouw een afspraak wanneer u opnieuw kunt bellen en houdt u dan ook stipt aan de afspraak, want dan stel ik mij daarop in. Wordt zo'n afspraak niet nagekomen, dan krijg ik de pest in!

De Bröäker

In Enschede is een buurt, die vanouds ,,de Bröäker'' wordt genoemd, vernederlandst tot ,,de Braker''. Ik meen dat de heer **A. J. G. te Enschede** daarop duidt, als hij deze naam als ,,kwestie'' aan de orde stelt. Hij schreef hierover: ,,een braakliggend land wordt ook wel ,,broak'' genoemd, het is voor mij de vraag of ,,de Bröäker'' iets te maken heeft met braakliggend land. M.i. zeker niet met de vlasteelt. Het verschil in uitspraak laat zich niet zo gemakkelijk verklaren. Ik ben het met u eens dat 'n braakliggend land bepaald niet ook hoger moet liggen dan het omringende land''. Tot zover de heer A. J. G.

Jammer dat deze briefschrijver geen enkel argument geeft op zijn mening dat deze naam ,,zeer zeker'' niets te maken heeft met de vlasteelt. Ik wou juist wèl beginnen met mijn hypothese dat ,,de Bröäker'' iets met de vlasteelt te maken heeft. De ,,Bröäker ligt aan de Haaksbergerstraat, tegenover het Pathmos. Juist achter de ,,Bröäker'' ligt de Ypkemeulenstraat en hier moet vroeger de Ypkemeulen hebben gestaan. Daar weten onze molendeskundigen (o.a. de heer Hagens en de heer J. J. H. Meijer) wellicht meer van. Mijn theoretische vraag: kan de ,,Bröäker'' niet het erf zijn geweest van de ,,vlasbraker'', met de molen, waar het bij het braken vrijkomende vlaszaad verwerkt werd tot lijnolie en lijnmeel, de zgn. ,,Iepkemöl'', dicht bij de hand, in de buurt? Men zal een en ander wel moeten proberen te reconstrueren, omdat er praktisch geen geschiedschrijver over bestaat. Bovendien bevonden zich aan die zijde van Enschede vroeger de linnenfabrieken, linnenblekerijen en daar waren ook de vlasbereiders gevestigd. Wie er méér van weet mag zich graag melden! Ik wacht af.

Wat weet u hiervan?

Al geruime tijd heb ik van iemand een schrift met aantekeningen liggen, mij door vriendenhanden toegespeeld. De meeste woorden en uitdrukkingen komen ook in mijn verzameling en aantekeningen voor. Naar andere moet ik raden, omdat er geen ,,vertaling'' bij staat, terwijl weer andere volkomen verkeerd vertaald, dus verkeerd begrepen zijn, zoals ik heel vaak tegenkom. Ik geef hier een aantal woorden en gezegden weer, die ik eruit plukte. Wie wil daarover mij zijn of haar mening eens schrijven? Daar gaat hij dan voor niks:

Wat betekent: ,,Dat köj op gin stek of roam bekiekn?'' Waarom kan dat gezegde ontleend zijn?

,,Verhuusen kost niej stro in ber''. Wij zeiden vroeger ,,Verhuusn kost berrestro'' en ik heb hierover al eerder in deze rubriek geschreven. In tegenstelling tot mijn vroegere opvatting begin ik nu aarzelend te veronderstellen, dat men niet zo tegen de kosten van verhuizen hoefde op te zien: alles kon men meenemen, alleen het beddestro hoefde maar vernieuwd te worden en dat kon de kop niet kosten. Hoe denkt u hierover?

,,Keender, wa'j mär groot.... ôaldn wa'j mär dood!'' - Ik vind hierop geen commentaar; het is duidelijk genoeg, dacht ik zo. Wat kinderen betreft, wil ik hier een benaming voor kinderen inlassen, die ik van **de heer H. Th. G. te Glanerbrug** hoorde, n.a.v. r.b.b. 73.28, waarin het woord ,,kortgebeente'' viel.

,,Moeder noemde kleine kinderen ,,haandnbeenders'' - aldus de heer G. Welnu, als veel ouders verlangend verzuchten: ,,keender, wa'j mär groot'' kunnen er ook weleens kinderen zijn, die langzamerhand beginnen te denken: ,,ôaldn, wa'j mär dood!'' om dan, als de ouden werkelijk dood zijn, opgelucht te verzuchten: ,,bint ze nich zalig, ze bint ván de vloor''.

,,A'j nich reg brouit (wat is dat?), **dan za'k ow kommn!''** Hoewel ik het eerste deel niet begrijp, gaat het hoofdzakelijk om het tweede

JOHAN BUURSINK

deel: **,,..... dan za'k ow kommn-''.** Daarmee kan met van alles bedreigd worden, een pak slaag voornamelijk. Wie helpt me verder uit de moeilijkheid?

,,Woar bóksen bint, telt gin rökke''. Kort en duidelijk: waar manvolk is, heeft een vrouw geen stem in het kapittel. Of: in een huishouding met jongens tellen de meisjes niet mee.

'n Beer is los!

Als Jenske roept ,,Mooder, 'n beer is los'', dan kan hij daarmee bedoelen dat de beer van het circus is losgebroken, maar ook de **dekbeer**, het mannetjes varken. Een **gesneden** mannetjesvarken, dat dus niet voor de fok bestemd is, is een **boarg of voar.** Daarop kan ook het dubbelzinnige spreekwoord duiden:

,,Iej könt better beer wean as boarg wean! Feitelijk bedoelt het spreekwoord: **beter beer (schuldeiser),** dan **borg** (iemand, die garant staat voor de schulden van 'n ander).

Maar..... met: **,,'n beer is los''** kan men ook bedoelen, dat er - zoals doorgaans gezegd wordt - stront aan de knikker is. Ik kan het, helaas met fatsoenlijke woorden niet zó duidelijk en kernachtig zeggen. Wie het niet horen kan moet zijn oren dan maar even dicht stoppen. Als de beer los is, dan komt een sluimerend conflict tot volle uit barsting.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.45

In r.b.b. nr. 73.30 vroeg ik naar nog meer mededelingen omtrent bruiloften en bruiloftsgebruiken. Thans wil ik de brief behandelen, die ik daarover kreeg van dhr. A. J. R. te Geesteren, die schrijft: „Voor veertig jaar heb ik dit o.a. een keer meegemaakt. De bruiloft werd toen nog op de boerendeel gehouden, ten huize van de bruid. Het huwelijk was 's morgens om negen uur ingezegend in de kerk.

De broedhalers

De broedhalers gingen niet mee naar de kerk. Er werd dan eerst 's morgens bij de nieuwe woonstee een kleine versiering aangebracht. De broedhalers waren — althans vroeger — de eerste noabers met hun echtgenoten. Deze —(wordt hier bedoeld: de echtgenoten?) — kwam dan tegen een uur of elf, met een of ander voertuig, naar gelang van tijd en afstand, bij de boerderij aan waar de bruid gehaald moest worden. De feestvierenden moesten (althans dat maak ik uit de brief op, die in al te haastig schrift niet al te duidelijk is geworden) goed opletten dat alles klopte, want de bruidegom (die blijkbaar al uit de kerk met zijn pasgetrouwde bruid bij haar thuis aangekomen is) moet de halers een eind (zo'n honderd meter) tegemoet gaan. Zodra hij het huis uitgegaan is hebben de vrouwen de plank weer op de niendeur gedaan (d.w.z. de nienduur van binnen afgesloten). Bij de haler aangekomen, kreeg de bruidegom eerst een borrel uit het liter, dat de halers bij zich hadden. Samen gingen dan de halers met de bruidegom op de gesloten niendeur af. Deze werd dan van binnen geopend, waarna een van de halers een lied opzei, waarvan de heer A. J. R. nog dit onthouden heeft:

„We komen alleen om vlees en bloed,
want geld en goed
hebben ze bij N.N. in overvloed.
En bent ge soms niet goed bij kas,
dan drinken we uit ons eigen glas!"

Binnen moest dan iemand met de fles klaar staan om een borrel te schenken, anders beging met een flater. 's Avonds om tien uur gingen de halers met het paar naar het nieuwe tehuis, onder het zingen van toepasselijke liedjes...

Hoondervangn

's Middags na het eten was er hoondervangn.Dan zei de vader van de bruid meestal: „Ik hebter nog wal 'n paar vast zittn, mär dat zölt wa zeekn wean. Wiej vangt ze zölf mär in 'n bos". De kippen liepen toen nog los. Onder veel lawaai werden er dan zo'n vier of vijf gevangen en in een zak of kist gestopt, de goed afgesloten moesten worden, anders werden ze door de andere partij weer losgelaten.

De uitzet

„Wanneer dan dezelfde avond of de andere dag" (d.i. de volgende dag) zo vervolgt dhr. A. J. R. „de bruiloft op het nieuwe adres gevierd werd, dan moest op de bruidskamer de linnenkast van de bruid openstaan, want de uitzet moest door de vrouwelijke gasten worden gemonsterd, en als die konden wilden sommige vrouwen nog wel achter in de kast voelen, of deze helemaal vol was, of dat er alleen voorin maar een rijtje lag."

Ik wil hier iets aan toe voegen. Verschillende keren hebben we op tentoonstellingen kunnen zien hoe zo'n linnenkast er van binnen uitzag. Vroeger lagen de rollen eigengereid linnen aan rollen opgestapeld, om die rollen zo dik mogelijk te maken, werd eerst het stuk linnen over de hele lengte dubbel gevouwen. De halfbrede rol werd dus dubbel zo dik als de rol op de hele breedte. Natuurlijk kende iedereen dat foefje, maar ik denk dat alleen geoefende ogen dat wel aan de voorkant konden zien. Dat linnen erfde over van moeder op dochter en op de dochter van de dochter en verder.„Achter het linnen" was dus ruimte genoeg over en daar was de gebruikelijke bergplaats voor het „gerede" geld. Wie „veel achter het linnen" had, was rijk. (Een eufemisme voor geld hebben is ook: „schoef-oawr'n doem" hebben).

Het bekijken van de uitzet gaf dan ook veel en lang interessante praat- en klets-stof voor de vrouwlui.

Andere gebruiken

Die „andere gebruiken" waarover ik schreef, zoals het strooien van spinaziezaad in het bruidsbed, noemt A. J. R. „flauwe kul" en dat ben ik roerend met hem eens. Maar dat dit iets van latere jaren zou zijn, wil ik bestrijden. Mijn schoonmoeder zaliger heeft vaak van dergelijke gebruiken verteld uit haar eigen jonge jaren, dat is nu zo'n tachtig jaar en langer geleden. Wat dhr. A. J. R. hier vertelde, was zo'n veertig jaar geleden nog gebruikelijk.

Halers en kokkers

De heer A. J. R. geeft in een supplement op de hier behandelde brief nog de volgende belangrijke bijzonderheden. De broedhalers werden een paar dagen vóór de bruiloft hiertoe aangezocht door de bruidegom, die dan tevens een of twee liter brandewijn meegaf voor onderweg. Tijdens of na de bruiloft kregen de halers van de bruidegom nog het zweepgeld, bijvoorbeeld tien gulden. Daarmee ging men dan — bruidhalers met het jonge paar — de eerstvolgende zondag uit de late mis naar een café om er een paar borrels van te drinken. (Let op de zorgvuldigheid waarmee deze handeling werd verricht. Het bruidspaar tracteert de halers niet rechtstreeks maar via een beleefdheidsomweg, door de halers een tientje zweepgeld te geven om dan door de halers op een borrel te worden uitgenodigd. Let trouwens op de hele wellevendheidsgiguur in dit gebruik: de buren worden uitgenodigd, de bruid te halen, en krijgen meteen een drankje voor onderweg; de halers spelen het spel mee en krijgen 's avonds de eer, met het bruidspaar nog wat na te praten in het huis waar het paar komt te wonen. Onder het mom van „zweepgeld" krijgen de halers een attentie in geld met het vooropgezette doel er samen nog een borrel op te drinken, zodat de bruidegom de halers niet hoeft te affronteren met een paar guldens, terwijl de halers op hun beurt weer niet de indruk vestigen, dat zij op de beurs van de bruidegom teren. Of vindt u dat gezocht? Ik niet. De boerensamenleving luisterde nauwkeurig naar allerlei regels, waaraan men zich vanzelfsprekend hield. Dergelijke regels grepen vaak merkwaardig in elkaar en waren vaak een toonbeeld van de hoogstaande platte-

JOHAN BUURSINK

landsethiek in onze regio).

De kokkers waren meestal de vier eerste noabersvrouwen van de bruid, die we in 't Nederlands kooksters of kokkinnen zouden kunnen noemen. Daags tevoren begon haar werk al met het schillen van de aardappels en verdere voorbereiding voor het diner oftewel het brulft-ettn. Overdag zorgden zij ook voor het bedienen van de bruiloftsgasten.

Trouwbrulfte en grote brulfte

Zodra na de middag de zogenaamde trouwbrulfte was afgelopen, waren de kokkers van haar taak ontheven. 's Avonds op de grote brulfte werd het bedienen, zoals koffie schenken, brood serveren, enz., overgenomen door de nieuwe noabers, de broedhalers (of hun vrouwen?), aldus dhr. A. J. R., maar bij deze summiere mededeling blijf ik nog wel met enkele vragen zitten. Misschien komen de antwoorden vanzelf wel los, vóór ik de vragen gesteld heb.

Wie weet nog bijzonderheden te vertellen over oude bruiloftsgebruiken in burger- en arbeidersgezinnen? En over kleinere of grotere plagerijtjes? In het nette, welteverstaan!!

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.46

Ditmaal kom ik terug op r.b.b. nr. 73.31 van 14 aug. waarop ik een aantal leuke reacties mocht ontvangen. Het kan nu eenmaal niet anders dan dat de meeste brieven een aantal weken, soms zelfs maanden, moeten blijven liggen tot ze in de krant aan de beurt komen. Ook nu is dat het geval en bovendien kan ik niet alles in één brief afdoen.

Probeersel

Het was eigenlijk alleen maar een probeersel van me, om eens een stukje Barmer platduits op te nemen. Ik was namelijk zelf getroffen door het feit dat dat platduits zo gemakkelijk voor ons te lezen is en dat er zoveel echte Nederlandse woorden in staan. Het meest frappeerde me echter dat zoveel platduitse woorden en uitdrukkingen in ons Twenter plat nagenoeg gelijkluidend voorkomen. Het interessantst is dat bij sterk verouderde specima. Ik heb bijv. al genoemd ''oalen knappert'', waarop ik aanstonds terugkom.

Al jarenlang onderhouden mijn vrouw en ik vriendschappelijke relaties met een aantal Duitse families, met wie wij telkenjare gelijktijdig onze zomervakantie doorbrengen in het Sauerland. Daar is o.a. Dr. Ph. Faszbender uit Duisburg met zijn gezin. Dr. F. is een Barmer Jong van geboorte en omdat wij al heel veel samen gepraat hebben over ons beider talen en dialekten, bracht hij me ditmaal een paar oude boekjes met Barmer platduits te lezen mee.

Nu ik wel verplicht ben, in deze rubriek ook eenmaal de vertaling te geven van het platduitse stukje uit r.b. nr. 73.31, heb ik me eerst nog met Dr. F. in verbinding gesteld voor enkele nadere toelichtingen. Die wil ik nu vooraf aan de orde stellen, alvorens de inzendingen van onze rubrieklezers in behandeling te nemen.

Plat is slang geworden

Gebleken is dat Dr. F. ook nogal moeite met een en ander heeft gehad. Ik haal uit zijn brief aan mij het volgende aan: ''Ik heb getracht, met medewerking van een goede bekende uit Barmen, die daar ook geboren is en die tegenwoordig daar ter plaatse leidster van een lagere school (Volksschule) is, uw vragen zo goed mogelijk tot klaarheid te brengen. Zij bevestigde mij, dat ons oude Barmer dialekt (plat zeggen wij immers) tegenwoordig bijna helemaal niet meer gesproken, zelfs nauwelijks nog verstaan wordt. Dat is in feite toe te schrijven aan de laatste gedwongen volksverhuizing sedert 1945. Voor zo ver geen hoogduits gesproken wordt- dus de taal als algemeen beschaafd Duits - kan men de gewone omgangstaal van het ontstane bevolkingsmengelmoes - evenals voorheen sedert jaren reeds in het Roergebied - eigenlijk alleen nog als slang betitelen. Het gevolg is jammer genoeg, dat enkele der gevraagde woorden niet meer betrouwbaar en voor een deel zelfs helemaal niet meer te verklaren zijn'' (Ik merk hierbij op, dat Dr. F. die bijna tien jaar ouder is dan ik, geen taalgeleerde is).

Eerst een verklaring van dat woord ''slang'' (ongeveer uitspreken als ,,sleng'') dat hier zo argeloos naar voren geschoven wordt. In Collins National Dictionary (of the English language) wordt ''slang'' als volgt gedefineerd: woord of uitdrukking gebruikt in de gewone omgangstaal, maar niet beschouwd als standaard-Engels. En verder: jargon, argot. Ook: schimp- of scheldtaal. In het Amerikaans rekent men ''slang'' niet eens tot de gewone omgangstaal, blijkens The New American Webster Dictionary, die het woord definieert als lompe taal, beneden het peil van gewone schrijf- of spreektaal. Een woord dat, zoals ''slang'', voor meerdere uitleggingen vatbaar is, waaronder ook in ongunstige zin, is naar mijn mening niet geschikt om daarmee een verwaterd dialekt aan te duiden. Men zou beter kunnen spreken van ''Misch-masch'', mikmak, allegaartjes of ratjetoe, maar dergelijke woorden zijn niet praktisch bruikbaar.

Oaldn knappert

Ik heb me eigenlijk nooit goed raad geweten met deze uitdrukking. Wat is nen knappert? Dr.

JOHAN BUURSINK

F. verklaart het Barmense ''oller Knäpper'' als ''alter Geizhals'', dat is: ''oude gierigaard'' of ''oude vrek''. 'Knäpper'' zou afgeleid zijn van 'knapp'', ndl.: ''krap''. ''Knäpper'' zou dan het begrijpelijkst zijn in het Twents als ''kniepert'', maar ik stel me voor dat het min of meer gelijkluidend aan het Westfaalse plat in het Twents is binnengeslopen. We zullen er ons niet verder in verdiepen. Ik kan me niet herinneren dat in het Twents ''oaldn knappert'' gebruikt werd in de betekenis van ''oude vrek''. Gevoelsmatig heb ik er altijd achter gezocht iemand, die (hij is immers oud) al menig jaartje heeft ''opgeknapt''.

En de holle Strote

Het verhaaltje wil ,dat Wichelhoes Oabram en ziene vrouw Mina Krüper, in de holle Stroat, äern eerstn kleinen harn kregn. De moeilijkheid, die ik met ''de holle Strote'' had, is niet door Dr. F. opgelost. Hij zegt dat hij dat woord ''holle'' niet afdoend vertalen kan. Het is blijkbaar door hem niet na te gaan, wat de oorspronkelijke betekenis van de straatnaamgeving ter plaatse is. Evenals ik al gedaan had, zoekt Dr. F. de verklaring bij: hold (vriendelijk, lieftallig), Holden (goede geesten), Frau Holle (sprookjesgestalte uit de sprookjec van Grimm), Holder (vlier), Holdin (bekoorlijke vrouw), holdselig (liefelijk). Daarbij herinner ik eraan, dat Hulda een in ons land voorkomende meisjesnaam is. Maar ''holle Strote''? Dr. F. attendeert op de familienaam Hollenkamp: ''Familie van mijn moeder, die uit Ankum bij Osnabrück stamde, heten Hollenkamp. Dat zijn familieleden, waarover ik u reeds gesproken heb, die zich later in Amsterdam gevestigd hebben'' (modezaak ''en misschien gaat dat woord terug op Holunder, ndl. vlier?''

Ik vind het wel interessant om deze persoonlijke gegevens van Dr. F. hier te vermelden, want naast ''de holle Strote'' staat hier nu ,,(den) hollen Kamp''. Hier zie ik twee mogelijkheden tot naamsafleiding: 1. als ,,holle'' van ,,Holder'' zou zijn afgeleid, hebben we hier een Vlierstraat en een Vlierkamp 2. als ''holle'' iets met ''hold'' oftewel een zinspeling op de sprookjes- of sagenwereld te maken heeft, zouden we hier aanduidingen hebben van plaatsen (weg, straat, kamp) waar schimmen of spookgestalten gehuisd moeten hebben.

Als we de juiste oorspronkelijke uitspraak van dat ,,holle'' zouden weten, zouden we een stap dichter bij de oplossing zijn. Klinkt die ,,o'' als in ,,pot'' of als in ,,profeet''? Die duitse uitspraak volgens spelling vind ik tóch al zo vreemd: tegen onze DAF zeggen ze Dáááf en tegen onze Verpoorten zingen ze: ai-ai-ai (van ons ei-ei-ei) Verpòrten. Zoek maar uit.

Kamer en Stof

,,Die Sonn scheen so lecker warm en de Kamer'' staat er, en even verder: ,,... en pöngelten domet en de Stof röm'', wat we gemakkelijk vertalen: ,,De zun scheen zo lekker waarm in de kamer'', en ,,.. hee pungeldn doarmet in de kamer roond''. Dr. F. verklaart hierbij: ,,Kamer is afgeleid van het Latijnse camera. In de volksmond wordt als Kamer gewoonlijk een kleine ruimte, de slaapkamer aangeduid en als Stube de woonkamer''. Ter verduidelijking: het dialektwoord Stof (spreek uit: stoof) staat in verband met het hoogduitse woord Stube (Dan hebben we ook nog het woord Zimmer, maar dat moesten de Duitsers zelf maar verdiffedeern!).

Gemarke is Marke

,,Hie bie us op de Gemarke'' staat in het voorwoord. Dr. F. wiens moeder op de Gemerke geboren is, schrijft dat de Gemarke het stadscentrum van Barmen is. Een Mark of Gemarkung (waarvan Gemarke is afgeleid), is ,,eine Gemeinschaftsflur'', derhalve hetzelfde wat bij ons oudtijds de Marken waren met hun onverdeeld grondbezit. Over het subtiele verschil tussen beide Duitse Gemarkungen en onze Marken) zullen we hier niet verder uitweiden.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.47

Nu ga ik eerst de vertaling geven van het stukje Barmer platduits uit r.b.b. nr. 73.31, dat bij een aantal lezers best in de smaak is gevallen. Ik geef de vertaling in ons ''plat'' en dan kunnen de inzenders, die de vertaling in het Nederlands gaven, zelf wel zien welke fouten ze gemaakt hebben.

Barmer Jong

Vuurwoord (Ook wel eens: 'n Weurdken vantevuurtn). De volgende bladzieden haandelt oawer (van) de tied vuur 'n joar of zeuventig. Ze zölt 'n beeld gewwn van de wieze, woarup (letterlijk staat er :van 'n aard, woo) nen eenvoaldigen Barmer jong doodeetied (destijds) zien leaven duurbrach en woo et hier biej oons op de Gemarke oetzag. Dee dit beuksken schreef har de meeste stukskes nog fris in de heugenis en wil hoppn dat ziene vertelsels in oons leewe plat mennigen oaldn knappert in de gedachten in de vroogere tied terug zal verplaatsen (letterlijk staat er : in de vroogere tied terug verplaatsen döt; een zeggingswijze, die in ons plat wat naief aandoet), woo et hier in Wuppertal en in 't Bergische nog recht behaaglijk en gemeudelijk toogungk, heel aanders as vandaag.

Toelichting

Hierbij tekent Dr. F., die ik in de vorige r.b.b. introduceerde, het volgende aan: ''De naam Gemarke voor het stadscentrum van Barmen is oeroud en wordt heden ten dage nog gebruikt voor dat stadsgedeelte''. Dr. F. voegt eraan toe, dat zijn moeder daar geboren is. Ik vermeld dat omdat ik meen, hieraan de betrouwbaarheid van de gegevens van Dr. F. te mogen ontlenen. Over de herkomst en betekenis van woorden als mark, marke, merk, enz. zal ik hier niet verder uitweiden. Voorlopig alleen dit: het Gotische marka,oudhoogduits marha, middelnederlands marke of merke, oorspronkelijke betekenis: grens, grenswater, werd later toegepast voor het omgrensde gebied. (Zie ook r.b.b. 73.42 onder: Omheining en het omheinde!).

Nen niejen wearldbörger

En zó begint het verhaal: Wichelhoes Oabram en ziene vrouw Mina, geboren Krüper, in de ''holle'' Stroat (zie r.b.b. nr. 73.46) hadden now et eerste keend kreggn. Het (et) was 'n lekker pummelken met 'n kop ('t köpke) vol lökskes en zol Kasper heetn, noa zien besvaa (grôvaa). Dat was 'n plezeer en 'n leawn in de jonge hoehhöälinge! Mina bekeek zik elk oagenblik dat kleine pungelke nöägns zik in bèr, dat de baakster (de Weenkelmansche) zo kraak hêlder óp har maakt. De zun scheen zo lekker maarm in de ,sloap)kamer, de beum in 'n goardn (in 'n hof) warrn a helemoal greun en den grootn kastannieboom vuur de vèènsters kreeg de eerste keersen. De beukveenkn (Bokfenk is Duits Buchfink, ndl. dus beukvink; wie kan mij zeggen welke vink hier bedoeld kan zijn?) en geetlingen (of beter: liesters, want Dr. F. vertaalt Sprolen met Drosseln, is: lijsters) zungn zo oarig (nett: aardig, leuk), dat et Mina helemoal oawer-gelukkig wör, at et zienen öldsten bekeek. At Oabram van zien weark noa hoes hen kwam, nöm hee 't eerste zienen jong en pungelden doar met in de kamer roond, töt dat Mina op 't leste reup: doe mos em nich zo völ roondsleppn, dat kan e nich verdräegn, dat hef vrouw Weenkelman ók zeg. Hee steurdn zik nich doar an. Dan

JOHAN BUURSINK

bekeek e zik dat kleine verfrummelde gezichken (frampelig is duits: faltig, schrumpelig, waarvan ik Twents verffrummeld heb gemaakt), um te oonderzeukn, op wèl den kleinen now eignlijk wa leek... (liekn deu is m.i. te primitief Twents).

Wichelhoes Oabram

Ik kan niet nalaten, hier en daar nog enkele opmerkingen en uiteenzettingen naar voren te brengen. Wichelhoes Oabram is een naamsaanduiding, die zelfs tegenwoordig bij ons nog veel voorkomt: de familienaam voorop en de voornaam erachter (bijv. Buursinks Janns). Het platduitse Wichelkus is in 't hoogduits de familienaam: Wichelhaus (vergelijk bij ons: Tekoat is ndl. Ten Kate, de Roese is ndl. Rusius, enz.) De Barmer Dr. F. voegt hieraan toe: ''Een stadsdeel van Barmen heet tegenwoordig nog Wichlinghausen, een ander stadsdeel Rittershausen. De naamsaanduiding Wichlingshausen is terug te voeren op ene familie Wichlinghaus, die daar vroeger een boerenbedrijf bezat''.

Hewete en Heb-amme

Over de betekenis en herkomst van de woorden Hewete (platduits) en Hebamme (hoogduits) zou veel te zeggen zijn, maar dat zou ons thans te ver voeren. Wel merk ik op, dat het Nederlandse baker in het oude Twentse spraakgebruik algemeen ''vervrouwelijkt'' werd tot baakster. Een dergelijk grapje met Hebamme, bijvoorbeeld Hebamssche, kennen de Duitsers niet.

Die Wenkelmännsche

Ten slotte geeft dit stukje Barmer platduits mij nog aanleiding tot een uiteenzetting van het interessante taalverschijnsel, hoe een mannelijke naam of een manlijk beroep ''vervrouwelijkt'' kan worden. Als ik, zoals in het Barmer stukje, ''die Wenkelmännsche'' tegenkom, dan vertaal ik dat zonder blikken of blozen in ''vrouw Weenkelman'', zonder daarbij boze bijgedachten te hebben. (Ik weet niet, of het gebruik hier en daar in onze regio nog voorkomt, bijvoorbeeld: de Kuupersche, is vrouw Kuupers. Wie wil zijn geheugen eens raadplegen?) Over een dergelijk gebruik in het platduits schrijft Dr. F.: ''dat sche hangt men bij de naam aan, als men iets minder voornaam over Frau Winkelmann spreekt. Het is meer een gebruik in de volkstaal''. Met andere woorden: in 't voorname hoogduits is het ongebruikelijk, zulke naamsaanduidingen te bezigen. Wel, ik meen me te herinneren dat vroeger in het toen nog als zodanig erkende ''algemeen beschaafde Nederlands'' wèl benamingen voorkwamen als: de domineesche voor de vrouw van de dominee, de burgemeestersche voor de vrouw van de burgemeester. (Vrouwelijke dominees en dito burgemeesters had men in mijn jeugd nog niet! De enige vrouw in een openbaar ambt was de koningin ,maar die is onvergelijkbaar, dus niet in ons betoog in te passen).

Gettling

Intussen kreeg ik nog weer een briefje van mijn informateur Dr. F., die mij schreef dat hij op een reunie met zijn oude studiegenoten in Barmen, in oktober, nogeens verder zal informeren omtrent woorden als de ,,holle'' straat, de ''Hewete'' enz, zodat ik nu deze kwesties nog maar even weer laat rusten. Bijzonder interessant vond ik nog wel de volgende mededelingen van dr.F: ''Overigens wordt het ''Drosselmännchen'' om zijn gele snavel bij ons in de volkstaal ook veel ''Gettling'' genoemd - Ik weet niet, of hij daarmee voldoende kennis van zaken toont, want in het Duitse woordenboek vind ik voor Drossel: lijster, en voor merel: Amsel, Merle en Schwarzdrossel. Wij maken hier wel degelijk onderscheid: een lijster is nen liester, een merel is nen geetlink. Van zwatte liesters proate wiej nich. En als u hetzelfde is opgevallen als mij, dan ontleent dr. F. de naam Drosselmännchen aan de gele snavel. Dit lijkt mij te betwijfelen, omdat het duitse werkwoord ''drosseln'' betekent: de keel dichtknijpen, wurgen. Maar ik laat dit probleem verder maar voor wat het is. Het zou ons te ver voeren.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.48

Er zijn weleens briefschrijvers, die eenmaal een brief klaar hebben en hem dan laten liggen om er nogeens wat aan te doen en hem dan pas na weken of zelfs maanden in te sturen. Ik vind dat helemaal niet erg. Integendeel. Maar dat verklaart wel, waarom ik maar zelden een onderwerp in één maal uitputtend kan behandelen. Aan de andere kant schrijft men mij weleens: waarom is mijn brief van zo en zo lang geleden nog niet behandeld? Het blijkt dat we dan weleens op elkaar zitten te wachten, maar met aan weerszijden voldoende goede wil en begrip, komen we er uiteindelijk toch wel uit. Bovendien gaat de redactie voortaan deze regio brievenbus driemaal per week opnemen in plaats van tweemaal of minder, zodat ik meer armslag krijg om inzenders tevreden te stellen. Dat houdt echter ook in, dat de toevloed van lezersbrieven er gelijke tred mee dient te houden, al is het niet zo dat ik uitgepraat zou zijn als er geen enkele reacie meer komt.

Zwenne

Mienen ,,kammeroad'' t. B. sr. uit Almelo heeft er begrip voor dat ik niet overal op kan antwoorden, maar zo is het niet precies. Een heel enkele keer leg ik een brief onbehandeld terzijde, maar dat is een hoge uitzondering. Wij praten in Twente vanouds gewoon over pissn en poepn en zo, zodat ik er niet aan ontkom als ik in mijn werk het Twentse volkskarakter zo natuurlijk mogelijk uit wil beelden. Maar als men met ,,gore'' dingen aankomt dan heb ik geen belangstelling. Wat wij onder ,,goor'' te verstaan hebben, dat moet uzelf maar uitmaken. Punt twee is, dat ik elke ontvangen brief zorgvuldig en met belangstelling voor de bedoelingen van de schrijver lees. Dat ik er niet direct op terug kan komen wil dus helemaal niet zeggen dat zo'n brief de moeite niet waard was. Uit de brieven van dhr. t. B. kan ik in de regel veel interessants putten en dat komt allemaal aan de beurt, a'w tied van leawn hebt. In r.b.b. nr. 73.26 schreef ik bijv. dat de Ned. vrouwennaam Zwaantje in het Twents Swen of Swenne is. Als dat toevallig niet klopt bij Zwennen-Gerrad van dhr. t. B. dan betekent dat nog niet dat ik ongelijk heb. Ik blijf er bij dat Swenne Zwaantje betekent en als die Zwenne van dhr. t. B. een andere betekenis heeft, dan hoor ik die graag. Iej mot ja learn zo lang a'j leawt!

Oale weure

Deze briefschrijver geeft een aantal oale weure van de vroogerdag weg, waarvan hij graag een oplossing wil. En tussen de bedrijven door vertelt hij dat hij in zijn jeugd met dhr. Berning z.g. van Natura Docet te Denekamp op stap is geweest: ,,vroager trök dèn met oons loopnd roond, zo 'n moal van 'n Krommndiek noa 'n Mekelbarg: ikke 'n moond wied lös en van ziene wuere he'k d'r völle ontheuln. Op 'n Mekkelbarg leut e oons van dee zaandloagen zeen oet wat von tiedpark at ze kwammn. Zukke leu bint er nit völle meer..." En dan begint dhr. t. B. een grote opsomming van oale weure te beginnen met ,,gelgeuze'': ,,D'r woddn ees 'n keer schreewne dat dee d'r hoaste nit meer waddn. Strabaant stoa'k d'r op, dat 'r nog genog bint in oons Twentelaand. 't Broedsleed —nit van de meanschen mär van nen toefleeuwrik —in de loch, hieran kö'j zeen woar of zien nuske zit. 'k Heb 't zölf metmaakt met de heer Bernink...."
Daar de man, die hier aan 't woord is, nogal driftig is op 't schrijven, komt niet alles helemaal goed over en dan moet ik weleens piekeren wat hij precies bedoelt. Dat is helemaal niet erg;

JOHAN BUURSINK

ik heb zelfs erg veel plezier in zijn schrijfdrift en ik hoop nog veel meer van zulke brieven te mogen ontvangen. Duidelijk is me namelijk niet, of dhr. t. B. nen toefleeuwrik verwart met ne gelgeuze (Ik moet toch nog eens een goed en uitvoerig vogelboek aanschaffen).
Wel wil ik hier alvast op enkele woorden wijzen. Gelgeuze is m.i. in 't Ned.: geelgors (gors, görs, gö, gösse, gösäe, geuze(en toefleeuwerik is in 't Ned.) kuifleeuwerik. Een kuif (ook van het haar) is nen toef en als kind zeiden wij dat van ons haar. Als we naar de haarsnijder gingen vroegen we eerst: ,,Moo, magj'k met nen toef (of: met 'n tuufken)? en dan zae moo: ,,Nikstervan, kaal d'r of!'' As keend zea ik zonne kleine zestig joar lèn a: nen kuif of: 'n kuifje. Zo was toen het plat al aan 't verlopen. Of we ooit spraken van koef en kuufke (in de stad) weet ik nu niet meer. Wie helpt me herinneren?

Sik en geit

Briefschrijver begint met: ne sik - ne bok - ne sikknbok - 'n sikke(?) — ne sik van ne deerne.
Ik wil daarop inhaken. In de eerste plaats begrijp ik niet welk verschil dhr. t. B. legt tussen ne sik en 'n sikke (Leg me dat nogeens uit!).
Dan wil ik de vraag stellen:(wat is het verschil tussen: sik en geit, sikknbok en geitnbok, sikkenmel en geitnmelk, enz.? Ik lees in het woordenboek dat geit het wijfje is van de bok, zoals hert, gems enz. en dan is de bok het mannetje van de geit, en verder lees ik dat een sik een geit is, maar dat maakt het raadsel nog ingewikkelder, bijv.: wanneer is een sik een geit en een geit een sik en waarom moet zo'n dier twee namen hebben? In het algemeen beschaafd Nederlands nog wel?
Zowel met sig en geit als met bok zijn er verschillende gezegden, spreekwoorden en vergelijkingen. Ne sik van ne dearn en nen bok van nen kearl. Hoe gebruikt men dan nu het werkwoord sikkern? en wanneer doet iemand bokkig of is een auto aan het bókken? Als ik zeg: ,,ik mot efkes 'n sik verzettn'' wat bedoel ik daar dan mee. Als u het weet hoeft u me dat niet te schrijven, ik weet het óók wel.
Sik heeft nog een andere betekenis. Met een sikje wordt een puntbaardje bedoeld. Toen mijn dochter nog erg klein was, zouden we op een avond bezoek hebben van een vriend met een sikje. We waarschuwden dus vantevoren onze spruit: vanavond komt er een meneer met een sikje. Welnu, al de tijd dat die meneer er was zat de kleine meid vol spanning toe te kijken. Toen hij weg was, vroeg ze teleurgesteld: waar had die meneer dat sikje toch gelaten? Toen hadden mijn vrouw en ik pas door, dat we fout waren geweest door het kind niet te vertellen dat zo'n puntbaardje een sikje wordt genoemd. Toen dacht men nog dat een kind wel vanzalf alles aan de weet zou komen en in diezelfde fout waren wij ook vervallen.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.49

We gaan nog een poosje door met de grote brief van de heer t.B.sr., die ik de vorige brief al geopend heb. Ik krijg er echt wel zin in, vooral omdat ik al gezien heb dat we over verschillende woorden nog wel an 't disseln zullen komen. Dan komt er altijd wel iemand van de andere lezers op af om ons beiden uit de droom te helpen. Dat vind ik dan altijd het plezierigst van ons hele woorden-steekspel, vooral als die anderen het dan toch bij 't verkeerde eind hebben.

Gezichtn zeen

Het stortvloedje van woorden gaat dan al direct interessant worden, omdat ik meteen op m'n stokpaardje zit met wat de heer t.B.sr. noemt: **geschichtn** zeen. Hélemáál fout (net als onlangs bij die naam Swenne! waar ik hem nog niet heb kunnen overtuigen) want **geschichtn** is heel wat anders dan de heer t.B. denkt. Dat woord komt m.i. van 't Duitse „Geschichten", dat gewoon geschiedenissen, verhalen, vertelsels kan betekenen en daarvan zeg je niet dat je die **ziet.** Je ziet **gezichten** (of je ziet ze niet, natuurlijk) maar wie ze ziet, ziet gezichten, **vóórgezichten** zou je ze kunnen noemen, **veurgezichtsels** meen ik weleens gehoord te hebben: zo iemand is behept met **het tweede gezicht:** dat wil zeggen: is helderziend. Er zijn veel verhalen, ook wel eens sagen, waarin zo'n **vuurspeuksel,** een „vóórspooksel" een rol speelt. Ik heb vaak horen beweren dat vooral ook paarden vuurspeuksels zien, waarvan ze dan **schichtig** worden. En zo kan men wel tot de verbastering **geschichten** zijn gekomen. Ver gezocht? Och, waarom . . .

Verbasteringen

Ik ga nog meer verbasteringen uit de wordenlijst van de heer t.B. halen (en ik hoop stiekum dat hij er op in gaat) ook al om te demonstreren dat er veel onecht Twents rondwaart onder onze spraakmakende gemeente. Ziehier wat de heer t. B. als Twentse woorden ten beste geeft, eerst dus de bastaarden:

— knuddevedun: bestaat niet! Weliswaar is **knudde** een goedklinkend bastaardwoord. dat ik niet tegenkom in het Ndl. woordenboek, maar dat ongeveer betekent: niet veel zaaks. Kennelijk is de heer t. B. op een dwaalspoor gebracht door een woordgrapje: luddeveduh (de beide u's uitspreken als de **u** in put), dat een grappenmaker eens ingevoerd moet hebben als eufemisme voor: liefdesverdriet: waarvan met de eerste letters van elke lettergreep een nieuw geheimwoord werd gemaakt.

— ne krap is ne kruk: niet waar! Wel kon je aan krap hebben met een kruk, d.w.z. aan de ene kant van deur of hek een krap en aan de andere kant een kruk. Maar... er zijn meer krukken in de wereld dan krappen.

'n Gekleij

Hoe meer ik me in deze brief verdiep, hoe meer plezier ik erin krijg, plezier ook om eruit na te vertellen zodat alle lezers er wat aan hebben. Deze briefschrijver vindt terecht: „wat 'n gekleij um allns biej te hôoln, wat?" en hij

JOHAN BUURSINK

steekt me echt een riem onder het hart waar hij schrijft: „Ik zal disse breewe toch allemoale nog bewaarn; vaste hebt ze nog völle weerde um dichter bie mekaa te kommn en oons te verriekn en de Twentse taal en sproake hoog te hooln. En met völle gezanik komm wie nog wa woar a'w wean wilt..."

Wat betekent„.?

Ik heb al gezegd dat deze man een grote schrijfdrift over zich heeft en zo komen er in zijn woorden en uitdrukkingen wel een aantal voor, waarvan hij toch nadere uitleg zal moeten geven. Natuurlijk heb ik ook graag dat ook andere briefschrijvers er het hunne van zeggen. Daar-gaat-ie-dan! Wat betekent..... of wat is.....:

— 't verschil tusken nen toetn en nen buul? Maar, m'n beste man, ik heb daarover toch al eerder uitvoerig geschreven. Ik weet o.a. dat men in Enschede **toetn** zegt teggn wat ze in Almelo **buul** neumt. Of is dit een ondeugende vraag? Er zijn **buulns** (let op dubbele meervoudsvorming: enkelv. buul zou in het meerv. **buuln** kunnen zijn maar wij zijn er niet gerust op als we er geen **buulns** van maken, in bijv.: wat he'j toch buulns oonder de oagn!) — ook in een gans andere betekenis dan **toetns,** bijv.: **drietbuul,** als een min of meer gemoedelijk scheldwoord, waarvan iedereen de Ned. betekenis wel kan raden. In Enschede is er wel een heel verschil tussen **nen toetn** en **nen buul,** maar hoe zit dat in Almelo, vanwaar deze briefschrijver toch stamt?
En wat is: **de sponninge d'r oet haaln?**
-Verder: **onmeundig gloepns veer** lijkt me luk overdreven. **Onmeundig** is zoiets als: **onnoemelijk** (en niet: onmondig), en **gloepens** is zoiets als **onmeundig,** letterlijk te vernederlandsen tot: **gluipens?** Ik wil hier niet verder ingaan op de woordverklaring. Maar . . . tegen **veer** (is: ver) zeggen we ook: **wied** (wijd in de betekenis van ver), zoals in het gezegde: Wel weet woar Wilm Weawers woont? Wilm Weawers wont wied **weg!** - Een grappigheid daarbij is nog (en daarmee maken we de zaak wel ingewikkelder maar toch is het wáár, hoor!) dat we in dat spreukje **wied weg** zeggen in plaats van wat we in de normale omgangstaal zeggen: **wied vót,** wat hetzelfde is als **ver weg,** dat we ook nog wel - m.i. ten onrechte - als goed Twents beschouwen. Met dit alles wou ik maar zeggen dat **onmeudig gloepns** dubbel-op is oftewel een pleonasme.

Kanen

We hebben het in een van de vorige r.b.b.'c gehad over **schroamn** en **kanen.** - Wat kanen? vraagt de heer t.B.: **kanen deu'j in de kane** (karnen deed je in de karnton) en as 't begun te **bottern** mös wie d'r 'n paa **striepkes** water bie doon. En daar wil ik het nu tenslotte nogeens over hebben. Ik heb nog nooit horen zeggen: **striepkes water.** Als ik striepkes vertaal met **stripjes** dan kan ik dat niet van water zeggen. Of tòch wel? Ik zou liever zeggen: 'n paa **strulkes** water, of ben ik dan mis? - En daar zitten we meteen alweer met twee nieuwe woorden: **bottern en strulln,** waarvan ik meteen betekenis en bijbetekenis zal geven. Als we van iemand zeggen: **hee hef 't an 't bottern,** dan kun je er donder op zeggen dat daarmee bedoeld wordt, dat hij een vlottende verkering heeft; naar omstandigheden kun je er bijv. ook uit opmaken, dat zijn zaken gesmeerd gaan. En **strulln:** de koffie strult in de kummekes; maar ook: hee steet te strulln: hij doet een plas . .

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.50

Om nu andere briefschrijvers niet ongeduldig te maken doe ik eerst weer een greep in de nieuwste post en laat ik onze goeie vriend t. Br. sr. weer even aan de kant staan.

Woordenboek

Daar vraagt me dhr. F. J. V. te Delden om een tip voor een soort Twents woordenboek. Welnu: ik gebruik zelf het Twents-Achterhoekse woordenboek van Wanink (informeert u eens bij uw boekhandelaar) bij gebrek aan beter en het wel erg plaatselijk geaspecteerde doch uitstekende woordenboek van het Rijssense dialect van onze goede vriend Schönfeld Wichers dat u ongetwijfeld nog wel bij de Oudheidkamer Riessen kunt bemachtigen. Secr.: J. A. Hutten, Wierdensestraat 87a, tel. 05480-2513. U moet wel even aan de spelling wennen, maar dat is de zaak dubbel en dwars waard. Ikzelf ben bezig met mijn Abecedanum van het Twentse woord- en taalgebruik, waarvan ik een aantal jaren geleden al zo'n vier-en-een-half honderd afleveringen heb gepubliceerd in deze krant. De opzet ervan houdt het midden tussen woordenboek en encyclopedie, omdat ik in hoofdzaak het taalgebruik omschrijf en verduidelijk. - Nu ik onlangs a.o.w.-er ben geworden hoop ik een gebundelde uitgave alsmede een uitbreiding binnen niet al te veel jaren te kunnen voorbereiden.

Schroamn

Een interessante voortzetting van ons gedelibereer over schroamn, vetschroamn en spekschraomn, ontleen ik aan de brief van dhr. F. W. te E. (Toe nou, waarom alleen met de initialen volstaan? Ik schrijf toch ook mijn naam voluit bij deze brieven!) - Vooraf wil ik nog wel een opmerking maken. Ik had nog nooit van spekschraomn gehoord en mij werd door briefschrijvers verzekerd dat dat een normaal en zelfs veel voorkomend woord was voor uitgebakken dobbelsteentjes spek. Het leek er vooral op, dat het - met het oog op vasseldag - een uitgesproken katholiek woord was, ik bedoel een woord dat hoofdzakelijk in katholieke kringen gebruikt werd of nog wordt. Uit mijn vriendenschaar heb ik een aantal betrouwbare zegslieden uitgezocht van onverdachte Twentse katholieke huize, leeftijdgenoten en zelfs ouder dan ik, zowel uit de stad als van het dorp (N.O.-Twente), die mij op mijn vraag: wat zijn spekschraomn? unaniem en onafhankelijk van elkaar verklaarden: ,,nóóit van gehoord. Wat wij op vasseldag aten waren gewoon: uitgebakken dobbelsteenkes spek". Als het woord ,,spekschraomn" inderdaad in gebruik is geweest, dan zeker alleen in vrij beperkte kring. Ook deze briefschrijver F. W. te E. kijkt, dunkt me, wat vreemd tegen spekschraomn aan. Hij schrijft althans: ,,Spekschraomn werden niet veel gemaakt. Misschien af en toe om potstroef te maken. Wel werd het spek in zgn. **dobbelsteentjes** gesneden. Men liet dit op een laag vuurtje sudderen. Het dobbelsteentjesspek behield ongeveer de helft van de oorspronkelijke grootte.

Kaanemelksnat

Men dded wat karnemelk bij deze dobbelsteentjes en het vet, een beetje aardappelmeel of maizena en men kreeg het zogenaamde

JOHAN BUURSINK

kaanemelksnat. Bij nieuwe aardappels, sla en smallook was het een lekker eten. De katholieken mochten dit op vasseldag eten.

Van schroeien?

Deze briefschrijver betwijfelt of 't woord schroamn afkomstig kan zijn van schrompelen, zoals ik het gesteld of verondersteld heb. Hij vraagt of het niet veeleer in verband kan staan met **schroeien.** ,,Ik denk hierbij aan het volgende," aldus deze F. W. te E.: ,,Vroeger zag men om de weiden de zgn. houtwallen. Een enkele keer heb ik die ook aangetroffen om roggeakkers. Daar werd een diepe greppel gegraven om de wortels van de houtwallen te beletten, het voedsel uit de akkers te halen. Zo'n greppel heette de **greppelvoor.** Tussen greppelvoor en akker trof men vaak een strook grond aan van zo'n twee meter breed, begroeid met hard gras en doornen, de zgn. **vooregge.** Werd de opslag op de vooregge te hoog dan stak men die in brand. De bladeren der doornen verbrandde wel mar de stammetjes bleven verkoold staan. Dit verbranden noemde men **schreurn.** Dit woord lijkt me verband te houden met **schreuijen".**
Hierop wil ik allereerst opmerken dat ik al eerder in deze r.b.b. over dat scheurn heb geschreven en dat moet ik dan eens een keer met elkaar vergelijken. Maar het lijkt me te ver gezocht **schroamn** in verband te brengen met **schreurn.**

Geen kaantjes

Evenals dhr. t. B. in vorige r.b.b deed, wil ook deze briefschrijver het woord **kanen** of **kaantjes** niet als echt Twents erkennen. Ik ook niet, zoals ik al liet blijken. F. W. te E. meent dat het een importwoord is van ,,inkommelingen". Ik ook. **Schroamn** is wèl goed Twents en het gebruik ervan was overal hetzelfde. Dat schroamn vroeger de gewoonste dingen in Twente waren was ons ook al gebleken uit het ouderwetse gezegde: **nen opschöttel van nen jong op hoazenvöttl met ne stoetnbruw met schroamn op de voest.** - Als u dit vlot en zonder met de ogen te knipperen in het Ndl. kunt vertalen maak ik mij over uw kennis van het Twents nog niet ongerust. Welnu: F. W. te E. schrijft: als een varken was geslacht werd het nier- en plukvet in stukjes gesneden en op het vuur gezet. Met een **schuimer** (wat is dat ook al weer in 't Twents?) werden de schroamn eruit geschept. Een laagje ervan op roggebrood was 'n lekker maal. Men bewaarde de schroamn niet langer dan twee of drie dagen. Het teveel aan schroamn werd verwerkt in de balkenbrij (met ,,lange" ij!)...".
Ook tegenwoordig zijn er nog wel huisvrouwen, die zgn. ,,greun vet" bij de slager kopen om het zelf ,,oet te broadn". (Verder moet u eens opletten als straks het buulkesbrood en de bakleawer weer in de winkel komen: in de goedkopere kwaliteiten zijn veel schroamn verwerkt!).

Blijft de vraag

Blijft de vraag of het woord **schroamn** is afgeleid van schrompeln) of van schroeien (schreuin). Het is zelfs waarschijnlijk dat geen van beide veronderstelde naamsafleidingen goed is. We zagen al dat het vet wordt uitgebraden en als het goed is zijn de schroamn onberispelijk zacht bruin; ze mogen helemaal niet geschroeid zijn want dat begint al op aanbranden te lijken.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.51

Krijg ik me daar veertien dagen na die interessante brief van **F.W. te E.** een nagenoeg gelijkvormige brief van ene **J.W. te E.** en nu herinner ik me, dat ik al vaker zulke brieven heb ontvangen. Zodra ik weer aan het brieven inklappen ben, zal ik er eens op letten. Maar geen nood, de anonimiteit zal wel binnenkort opgelost worden, want dhr. F.W. beloofde nu in zijn brief: ,,Ik komme wal ne moal an en dat doo'k, doar kö'j van op an en dat kö'j'' en ik wil hem aan dat woord binden. Nu ikzelf nog niet zo ver ben dat ik regelmatig eropuit trek, ben ik vrij geregeld thuis, maar... houd u aan de geschikte bezoektijden. Om tien uur elke ochtend is mijn vrouw op bezoek voorbereid, dan is de koffie klaar en 's middags tegen half drie de thee. Wie gezellig kan zijn, is welkom. Komt u van buiten de stad, belt u dan eerst even op om te zeggen dat u komt. Dit geldt in 't algemeen.

Kleverklassen

Klèverklassen zijn de zaadbolletjes van het zogenaamde kleefkruid, schrijft **dhr. J.W. te E.** Jammer, dat mijn Flora van Hijmans en Thijsse al enige tijd uithuizig is, want nu kan ik niet direct nakijken of dat waar is. Ik meen dat het kleefkruid wat anders is dan dat onkruid tussen de aardappels, waar wij allemansgekken tegen zeiden. **J.W.** zegt ervan dat de rijpe zaadjes gemakkelijk afvallen en aan je kleren blijven zitten als je **door 't veld** loopt, vooral met die dikke wollen kousen, die men vroeger droeg en die deze briefschrijver aanduidt met **tweej reg, tweej avereg.** Ik heb hierbij enkele opmerkingen.

Het veld

Briefschrijver zegt: als je door het veld loopt. Nu kan men wel 'n eerpelveald hebben, maar juist is te spreken van **'t eerpellaand.** Veld wordt weinig gebruikt in het Twents als het om cultuurgrond gaat. **'t Veald** of de **vealdgroond** is de onontgonnen bodem, waar nog heide en ander wild gras groeien. Men spreekt wel van een **grösvealdke** oftewel **bleekvealdke,** maar daar houdt het, dunkt mij, wel ongeveer mee op. Misschien maakt men nog het onderscheid tussen **'t eerpellaand** (algemeen als grondaanduiding) en **'t eerpelveald,** als een afgepast stuk met aardappels nog in de groei staat, als de aardappels op dat stuk nog in de grond zitten. Maar daar moet een deskundige op landbouwgebied het zijne dan maar eens van zeggen.

Kousen

Over kousen (hoasen) gesproken: ik herhaal wat ik al vaker debiteerde in deze rubriek: in mijn jeugd droegen we kousen (en de mannen sokken) van sajet (kousen zwart, sokken vaak boainrood) gebreid **twee recht- twee nöädkes** wat dan hetzelfde blijkt te zijn als twee recht- twee averrecht. Vrouwen droegen meer fiene zwatte sajetten nöädkes-kousen, is nich woar?

Klitse

Wat een klitse is, weet deze briefschrijver J.W. ook wel heel nauwkeurig: een meisje dat gek is op alle jongens, maar geen ,,publieke-vrouwen-type''. Zoiets van: ,,Ze kon er het lonken niet laten, ze lachte naar iedere man..'' - Ik weet het niet.
,,In de beteknis van **,,viezerik''** (Hoge Hexel) en **brutaal** heb ik dit woord (,,klitse'') nooit in

JOHAN BUURSINK

Twente gehoord. Een allemansgek kan heel goed een verlegen, teruggetrokken meisje zijn'', zo vervolgt dhr. J.W.- Hier wil ik even iets recht zetten. In r.b.b. 73.39 heb ik **niet** gezegd dat **,,klitse''** met viezerik vertaald moet worden, maar een **,,kleveklasse''** is een viezerik.

Talhoolt

Op het woord ,,talhoolt'' kreeg ik verschillende reacties. Zo was er een telefoontje van **dhr. W. uit Hengevelde** op een moment dat ik juist weg moest voor een afgesproken onderzoek. Hij beloofde mij er het zijne van op papier te zetten en dat wacht ik nu af. Daarna kom ik hem eens opzoeken om de finesses aan de weet te komen.-
Verder meen ik me te herinneren dat ik er ook al eens eerder iets over geschreven heb, maar waar het nu om gaat is om wat meer aan de weet te komen over het oude eekschillen.-
Over ,,talhoolt'' schrijft verder de bovengenoemde **heer J.W. te E.:** ,,In akkermaalshout, dat vooral groeit op de wallen om de akkers en weilanden, kapte men vroeger de eikeboompjes, die ongeveer de dikte hadden van een kinderpols. Dit gebeurde in het voorjaar, omdat dan de voedingssappen tussen bast en hout beginnen te stromen. (Denk hierbij aan het maken van fluitjes en happen, al gebruikt men daar geen eikenhout voor.) De boompjes werden van de takken ontdaan en in stukken van plm. 60 cm gezaagd. Die gezaagde stukken legde men op een hard houten blok waarop ze werden bewerkt met een kort, stomp bijltje van ongeveer 40 cm lengte (met steel). Met de rugzijde van dat eekbielke klopte men de bast van het hout stuk. De schors liet dan los en men kan er met de scherpe kant van het bijltje de bast afstropen.
De schors (eekholt) bond men tot busseltjes, die op elkaar werden gestapeld om wat te drogen. Dit materiaal werd dan aan de opkoper verkocht, die het kwam halen, wegen en betalen.''

Eikeschors

Dhr. J.W. vervolgt dan zijn interessante verhaal: ,,De opkoper verkocht de schors aan de bezitters van leerlooierijen, waar ze gemalen werd en gebruikt om huiden te looien. Eikenschors bevat veel looizuur. Tegenwoordig gebruikt men voor het looien chemische stoffen.'' - Wat dat laatste betreft: ik herinner me uit mijn jeugd dat we konijnenvellen gingen looien met een aluinoplossing. **Mijn vraag aan dhr. J.W. is nu:** hoe lang is dat geleden, dat men dat eekschillen enz. hier nog deed? Hebt u het van horen zeggen of zelf nog meegemaakt? Ook anderen mogen deze vraag beantwoorden. Het puntdicht van Staring, waarop dhr. J.W. doelt, leert ons ook dat eikeschors een volumineus materiaal is, n.l.:
-Aan een te zedigen schrijver:
-Waarom uw Boek aan 't licht onttogen?
- 't Verschijn gerust, al is 't niet groot:
- Wordt Eikeschors bij 't pond gewogen,
-Men weegt Kaneel bij 't lood.
In de volgende regio-brievenbus ga ik dit onderwerp even afronden. Intussen heb ik graag nog wat meer reacties, bijv. over dat sappiepkas maken, waarop dhr. J.W. hierboven doelt.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.52

Voorlopig nog een afronding van onze correspondentie over talhoolt en wat daarbij zoal komt kijken, om er dan later nogeens op terug te komen. In de eerste plaats een algemene vraag: waar komt dat woord talhoolt vandaan? Met de verklaring dat het wel van het woord telg afgeleid kan zijn, ben ik nog niet gelukkig.

Schelhoolt en boeschen

Er is naast het woord talhoolt nog het woord schelhoolt of schelholt (schilhout), dat geen verduidelijking behoeft. Dhr. J. W. (zie r.b.b. nr. 73.51) weet hierover het volgende te vertellen, in zijn reeds voor het grootste deel behandelde brief: „'t Hout (schelholt) werd aan de börgerleu in de stad verkocht. De boer vond het voor eigen gebruik te duur, hij stookte een goedkopere soort hout (den, els, berk). De takken van het hout werden eveneens tot bussels gebonden. Deze takkebossen werden gebruikt om 'n fenuuspot te stokkern. Vaak werd ook een gedeelte aan de bakkers verkocht, de zgn. „boesken" om de oven te stoken" - Hierbij wil ik toch ook eens het mijne zeggen. Eerst dat woord ‚boesken'. De wat zorgvuldige platprater sprak minder van „boesken" (met een k-klank) en veel meer van boeschen (met een zachte g-klank). En niet alleen de takkebossen voor de bakkers waren boeschen maar takkebossen in het algemeen. Het werkwoord „boeschen" was er zelfs om er het maken van takkebossen mee aan te duiden, maar ook heb ik het horen gebruiken bij het dekken van de ouderwetse boerendaken, waarop de pannen met stroboeschen werden afgedicht. Dat noemde men: het dak boeschen. (Spreek boeschen uit als boesgen)

Akkermaalshout

Hoe duiden wij in ons dialect het „akkermaalshout" aan? Ik meen dat daarvoor verschillende benamingen zijn, zoals: 't oonderhoalt of ook wel: de stroewelln. Wie wil hierover eens zijn mening zeggen?
Naar mijn mening wordt met akkermaalshout niet de op bosen houtwallen groeiende bomen bedoeld, maar het kleine houtgewas en het opschötsel. Ik versta dan niet onder opschötsel de uit de afgevallen eikels en andere boomvruchten gegroeide jonge boompjes, maar uitloopsels uit de wortels van allerlei bomen en struiken. Waar bomenrijen langs sloten en hellingen staan, schieten uit de wortels in de min of meer schuin lopende sloothellingen (of de schuine hellingen van de „spoorgravens") scheuten omhoog, die maar zelden het karakter van een echte boom krijgen. In bossen is het oonderhoalt veel het opschötsel dat onder de bomen niet de gelegenheid krijgt, tot volwaardig „hoalt" uit te groeien.

Gebruikshout

Ik meen het nu zo te moeten zien na lezing o.a. van de brief van J. W. te E. dat vooral de houtwallen langs de weiden maar ook het onderhout onder het hoge geboomte voor een groot deel gebruikshout opleverden. In de uitdrukkingswijze van de boeren wordt alle houtgewas aangeduid

JOHAN BUURSINK

met „hout", zelf de bomen om het huis. Jaren geleden kwamen we nogal veel bij een bevriende boerenfamilie in Manderveen, en als we dan 's zomeravonds nog wat buiten wilden gaan zitten praten onder de bomen, zea Witten-Gait: kom, loa'w nog luk gezellig oonder 't hoalt goan zittn proatn - Het kleinere houtgewas leverde vroeger goed gebruikshout op, zoals we zagen het jonge eikenhout dat produktief gemaakt werd voor de produktie van schors, schelhoolt en talhoolt. Talhoolt was, zoals ik uit eigen jeugd nog weet, bruikbaar voor allerlei doeleinden, waarbij een goed recht eikenknuppeltje dienst kon doen. Het minder rechte werd als brandstof verkocht, de takken dienden voor takkebossen enz. Het schelhout werd ook wel verstookt in de losse haard op de boerderij van de beter gesitueerde boeren, maar dan alleen op feestdagen of bij feestelijke gebeurtenissen. Het aanleggen van zo'n haardvuur, zodanig dat het brandde zonder veel rook te verspreiden was een kunst, die veel ervaring vereiste. En nu hoop ik maar dat er nog meer reacties en eventuele correcties komen.

Straatnaam

In dit verband een brief van dhr. J. B. t. W. uit Glanerbrug met de volgende vragen en opmerkingen: „Heeft u nog zitting in de gemeentelijke commissie voor straatnaamgeving (in Enschede). Voor enige jaren heb ik u eens geattendeerd op het volkomen foute onderschrift onder Ekersdijk (te Glanerbrug): dat luidt: genoemd naar de weidegronden in de Eekmaat. Dat is fout, want de Eekmaten ontstonden pas nadat de ekers (eikschillers) hun werk gedaan hadden. Hoe kan een weg genoemd worden naar wat veel later plaats heeft?" - Ik wil hierop het volgende antwoorden. Inderdaad ben ik nog lid van genoemde commissie in Enschede, maar de naam Ekersdijk stomt nog van vóór het bestaan der commissie. Ik kan dus niets zeggen over het samenstellen van bedoeld onderschrift. Nu kan men van een commissielid niet verlangen in een stad als Enschede dat hij op de hoogte is van de situatie bij alle straatnamen en toelichtingen op de bordjes. In het Straatnamenboekje van Enschede lees ik echter, dat de naam Eekersdijk (Zuid Esmarke, Glanerbrug) al bij raadsbesluit van 29 mei 1936 veranderd werd in Eekmaatstraat, maar ik heb me er nooit van overtuigd of er misschien nog bordjes met Ekersdijk zitten. Niet onmogelijk dat na 1936 de oude naam in ere is hersteld: Ekersdijk, want mijn boekje dateert van 1959. Maar dat is hier niet ter zake. Het Straatnamenboekje geeft als toelichting, waaraan de straatnaam is ontleend: „Naar de weidegronden de Eekmaat. Deze weg is een gedeelte van een oude handelsweg. De naam Eekmaat is reeds zeer oud, blijkens het gedicht van mej. Elderink: De Ossens van Hofsteenboer" - Daarentegen verklaart dhr. J. t. W. dat de naam Eekmaat pas is ontstaan nadat eikschillers niet meer voorkwamen. Hij zal dus eerst even moeten vertellen, hoe hij aan die wetenschap komt. Ik meen dat Eekmaat helemaal niet met eikschillers in verband hoeft te staan. De Eekmaat wil zonder meer niets meer zeggen dan: de maat : d.i. weide; bij of aan of ander de eek, de eik. Maar als we onder eek ook schors verstaan, dan is het natuurlijk anders. Dan kunnen we veronderstellen dat bijv. de Eekmoat de weide was, waar het schors aan de markt gebracht werd, aan de opkopers verkocht. In de stad zou zo'n plaats Eekmarkt genoemd zijn. Het probleem van dhr. J. t. W. zal echter pas opgelost kunnen worden of tot aanvaardbare veronderstellingen kunnnen komen, nadat deze briefschrijver zijn wetenschap over het ontstaan der Eekmaten geloofwaardig heeft gemaakt, bijv. door onthulling van bronnen.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.53

Over ,,talhoolt'' en aanverwante zaken schrijvende, ontving ik van meerdere zijden mededelingen en aanvullingen. Ik ga er dus nog even mee door, omdat het nu eenmaal moeilijk is alle materiaal te ordenen zoals ik het wel zou willen. Aan de andere kant is het wel leuk, om telkens nog eens op een onderwerp terug te komen dat al vaker aan de orde is geweest. Dat is misschien ook wel het ,,echte'' van een levende gedachtenwisseling. Ziehier:

Talhoolt

Ditmaal een interessante en uitvoerige brief van **de heer W. N. uit Emmen.** Hij schrijft: ,,Oaver dee talhöl(t)kes kan ik oe, duch mi'j, nog wal 'n èèndken op weg helpen. Nich dat ik d'r alns van of wete, moar alle baat helpt, zee de schipper, en hee zetten 't schip of met ne stopnoalde. Ie schrieft dat zo'n talhoolt een rechte geschilde eikenstok was, zoals oew Vaa wal gebroeken vuur 't ophangen van näegelhoolt. Now joa, as dat zo is, zal 't wal zo wezen. Moar een 60 joar eleen, dow ik good en wal noar de schole gung, heb ik dee talhöltkes nooit anders heuren neumen als doezendkluppelkes, want het wazzen geschelde bölkes brandhoolt, dee per 100 stuks verhaandeld wörden. En of dee now recht of krom wazzen, dat kon niks schellen. In dee tied heb ik inder **Almelo** bi'j 'n Mosterdpot (dat was vrooger ne harbarge) wal eekschellers an 't wark ezeen. Het was ne hele familie oet Nunspeet en ze bivakkeerden in de schöppe. In 't vuurjoar haalden ze 't jonge eekenhoolt oet de akkerwallen. De zwoarste staken, woarvan de schelle al hard was, wödden bestemd vuur rikpööale. De dunnern, van zo'n pols dikke, wödden an bölkes ezaagd en escheld, de **rieze** wödden takkebos. Ik weet nog good, dat ze **'n gat in de groond** gungen graven um in te stoan, en dan moar kloppen op dee kluppelkes, totdat de schelle d'r ofstreupt kon wödden. Dee schelle wödden ook in buskes emaakt en per 1000 stuks as braandhoolt verkof. Van de prieze oet dee tied weet ik niks of, moar allicht weet andre leu doar nog wel van. In ieder geval heb ik d'r 't miene van ezegd''.

Opmerkingen

Dergelijke brieven stel ik buitengewoon op prijs, ook en vooral om de schijnbare kleinigheden, die hier en daar om de hoek gluren en die weer aanleiding kunnen zijn tot weer nieuwe ontdekkingen. Deze briefschrijver en ik zullen van ongeveer dezelfde jaargang zijn. Hij kende zestig jaar geleden nog eekschillers rond Almelo. Misschien dat ze bij de bosbezitters rond Enschede ook werkten, maar ik heb er nooit van gehoord. Als er lezers zijn, die er weleens wat over gelezen hebben, dat kennelijk aan mijn aandacht is ontsnapt, dan hoop ik dat die met hun wetenschap over de brug willen komen. Wanneer het inderdaad zo is dat omstreeks die tijd de eekschillers rond Enschede al hun werkzaamheden hadden opgedoekt en in Almelo nog niet, dan kan dat verschillende oorzaken hebben. In de eerste plaats kan de arbeid in de textielfabrieken aantrekkelijker zijn geweest dan de seizoenarbeid der eekschillers. In de tweede plaats kan de sterk in opkomst zijnde agrarische ontwikkeling rond de eeuwwisseling tot omtrent de eerste wereldoorlog, vooral in Enschede-Lonneker waar de coöperatieve ondernemingen met haar enorme dadendrang zowel in de landbouw- als veeteeltsector, het eekschillersbedrijf volkomen oninteressant hebben gemaakt. —

JOHAN BUURSINK

Van **doezendkluppelkes** heb ik nooit gehoord. — Verder 't woord **rieze,** die tot takkebossen werden gebonden: werden daarvan ook niet de **riezebezzems** gemaakt? En dan herinner ik mij de **bonenrieskes** en voor de kleinere klimmende gewassen als bonen en erwten en het **rieshoalt** voor de snijbonen en jöddenbonen. — Verder wil ik nog graag van deze briefschrijver horen, hoe ik mij dat graven van die gaten in de grond moet voorstellen. Waarom deed men dat?

Late brief

In april begon **dhr. H. W. te Enschede,** met wie ik al vaker uitstekend contact heb gehad, een brief die hij toen maar half voltooide. Hij liet hem liggen tot hij vier maand later opnieuw aan het schrijven van een brief op de r.b.b. toekwam. Dat oude stukje werd niet weggegooid, H. W. sloot hem bij de nieuwe in en daar ben ik ook maar blij om. Het ging over een onderwerp dat mij wel erg aan het hart gaat; het was namelijk een reactie op r.b.b. 73. 13, waarin ik schreef dat ik nen voeln wil had omdat een collega mij voor het blok wilde zetten door mij uit te dagen het ,,Onze Vader'' prompt in het Twents op te zeggen. Gelukkig kon ik dat, ik had het al in het Twents gepubliceerd in 1957 en 1961.
Dat ,,prompt'' is natuurlijk betrekkelijk want zelfs de op papier gezette vertaling heeft mij heel wat zorg gekost. Daarvan weet dhr. H. W. mee te praten. Hij schrijft n.l. (n.b. dd. 29.4): ,,Om eerlijk te zijn was ik, evenals de heer J.V., ervan overtuigd dat u hiermede verschrikkelijk aan het haspelen zou komen. Proficiat, en bedankt voor de mooie weergave van de tekst. Ik vond het ontzettend moeilijk, ik heb het zelf geprobeerd, het resultaat was een papiermand vol onmogelijke probeersels. Maar wie ben ik, geen taalknobbel en weinig taalgevoelig, en zonder Gods hulp wordt het dan een fuske'' — Tot zover dit deel van de inzending van dhr. H. W. Ik zou er dit van willen zeggen: de behoefte om in dit geval het ,,Onze Vader'' te vertalen in het Twents is al een bewijs voor een goed taalgevoel. Het niet gekund hebben is nog geen ramp. Veel schrijvers van professie hebben nog nooit het ,,volmaakte'' gekund, waarnaar zij streefden. Een groot Duits dichter en denker heeft zoiets gezegd als: ,,In grossen Dingen genügt es, gewollt zu haben'' en daar kunnen we ons dan aan troosten; ik zou het vrij willen vertalen zoals ik dit (al of niet als grapje bedoeld) gezegde opvat: ,,Het is voldoende als de wil er maar is geweest om iets groots tot stand te brengen...''.

Broene vaaln

In r.b.b. nr. 73.37 schreef ik iets over ,,broene vaaln'' (koeien). De heer H. J. L. zou er een kudde van gezien hebben bij Ommen/Hardenberg. — Nu schrijft **dhr. A. uit St. Isidorushoeve** dat die ,,vaaln'' ongetwijfeld **jerseys** zijn geweest. Als handelaar is dhr. A. namelijk enigszins op de hoogte. Ze worden geïmporteerd uit Amerika en Canada. Zo'n tien jaar geleden maakten ze nogal opgang, maar dat heeft niet lang geduurd. Er is namelijk de moeilijkheid van het niet concurrerend kunnen fokken, bij gebrek aan goede k.i.-stieren. De jerseys zijn klein, geven goed melk met hoog vetpercentage, maar leveren weinig vlees op, terwijl men hier graag goede melkgevers heeft die bovendien waardevol zijn voor de slacht.

Twentse Taalbank

regio brievenbus

73.54

Ditmaal geeft mij een mooie brief van **dhr. G. J. H. B. te Enschede** aanleiding, eens weer met een opgave te komen, waaraan wel een heleboel lezers mee zullen kunnen doen. Als herinneringen worden opgehaald, vermenigvuldigen deze zich vaak op verrassende wijze. In onderstaande brief komen woorden en uitdrukkingen voor (vetgedrukt), waarvan ik graag nadere verklaringen en/of aanvullingen zou willen hebben. Wie zet er even zijn schouders onder?

De boerderije

Aldus schrijft genoemde heer **G. J. H. B.**: ,,Ik volg steeds met grote belangstelling uw regio brievenbus. Zo noe en dan schöt miej nog walees 'n woord in, da'j nich alle dage meer heurt. 't Geet veural um weur, dee op de boerderije te pas komt. Zoas: **de kalwe wette (r)n**; 's oavends de beeste **soepn doon**; oet 'n fenuuspot van zool (????) kwamn de gekokte **krapen** en **mangel** dee in de **kuubns fien** wöddn kneppn en vermengd wöddn met lienmel en sojamel en haksel. — Ik mos nog walees **dreenkn noa 't laand hen brengn.** Dan wör de ploog op de **voaregg** zet en kon 't peard grös vrettn. Dan wör d'r **school bouwd.** Biej 't deep bouwn mossen der wal twee pear veur. — Der leupen **völtieds** jongs oet de stad op de boerderieje: Jong! hoal meij **"n klaawn** effen. Woo is 't, kaansn nich vindn? — Nee- — En ik heur diej d'r met rammeln! — O, isse dat! — Joa, dee wör broekt aster twee pear gebroek wöddn. Doa kwam **'t achterhoolt** in en doar kwammn dan de trekknuppels an. Ditmoal hung 'n klaawn an **'n geubel.** —

Vrogger wör biej oons de rogg **dösschet met 'n knuppel** in hoes of in de schuur (1886 op 'n gewwel). Doe was de schuur **oet Gilhoes** haalt. In **'n zul** zattn nog **de gaar (!)** veur de **vessels.** In biede was (en is) ne **vlooa** van **Bèèntmer steen.** Noa 't dösschen wör 't stro opschud met **nen gaffel.** Dan kreeg iej nog zuk mooi, reeluk stro. Later met de mesien was 't völ mear brokkn. — Alln mest ging noa 't laand. Op de grösgroond kwam **mot,** dat good wör maakt met **de aal** en **'t gaswater** (van de gasfabriek, waarin de teer was blijven hangen en de ammoniak). 'n Dikken teer wör broekt um plaankn en balkns te teern en veur de teertonne op 't poasvuur. **As 't mot was strèèd,** mos ik later de grösgrond ofzeukn veur möggelijke steenkes, want dat kö'j met ' mèèin nich hebbn. **'t Grösiezer** mos dan iederkeer **haad** wordn en later kondn de meskes van de mesien brekkn! Gewoon scharp maakn kö'j ze wa op **'n sliepsteen.** — Wat heb ik vaak **met 't gat op 't körfke zettn** as den **heileeuwerik** zo hoog in de lucht hing da'j em nauwelijks nog kondn zeen. Hee tierelierde maar door, telkens een rukje hoger. Woar heur ie em noe nog? Alleen de **veldleeuwerik** en de **kuifleeuwerik** kö'j nog zeen en heurn. En a'j dat eenmoal good hebt kèènd, dan verget iej dat nooit weer! — In 't veurjoar was 't ok **grote wössche.** Doartoo kwam 't Pruuske wiefke helpen.

Ook mos ze de grote **onkroedplanten** oet 't tuffellaand trekkn, dee noa **'t wèèdn warrn** bliewn stoan **en de mangel ofschien (?).** De radio wol miej gister wies maakn **da'w rèègn zolln hebbn,** mär 't wör ginne **rèègnlocht,** 't was mear zonnen **roest** (dun grijs wolkendek)." — Tot zover de ontboezeming van **dhr. G. J. H. B.** waarop ik graag veel commentaar ontvang.

JOHAN BUURSINK

Wat doen?

Wat moeten we met dat relaas van de boerderije doen? Wel, ik wil graag de vetgedrukte woorden verklaard hebben of een uitleg van de werkzaamheden hebben, die niet voldoende in de tekst tot uitdrukking komen. Ik wil ook graag weten waarin de beschrijving van dhr. G. J. H. B. afwijkt van uw voorstelling van zaken. Of aanvullingen van dingen die terloops genoemd zijn. — De spelling heb ik gedeeltelijk van de inzender zelf aangehouden, maar voor het grootste deel in de door mij gebruikte spelling geheel of gedeeltelijk omgezet. Zij is dus geen voorbeeld van hoe het m o e t zijn.

Voorbeeld: **de kalwe wetten** (zoals oorspronkelijk gespeld, ik heb er een r tussen gezet). Het is: de kalveren wettern (vergelijk met het Duitse ,,wässern", van ,,wasser") is: de kalveren drinken geven. Maar vertelt u er eens bij hoe en waarmee men dat deed en in welke levenstijd van het kalf, hoe men een kalf leerde drinken, enz.) Zo zit er een hele kluif aan deze inzending, maar u hoeft echt niet op alles in te gaan. Hoofdzaak is dat u schrijft over wat u persoonlijk het meest heeft getroffen of waar u de hevigste kritiek op kunt leveren. Ik ben benieuwd !

Grawelig

Op de eigenlijke betekenis van het woord ,,grawelig" (r.b.b. nr. 73.31) kreeg ik enkele inzendingen. Van pastor **M. H. W. te Deurningen** kreeg ik de mededeling: ,,Uit de tijd dat ik bij mijn grootouders in Leeuwarden logeerde herinner ik me het woord **grauweelig** met de betekenis: weelderig, royaal. — Interessant is wat **dhr. A. L. uit De Lutte** op het tapijt bracht: ,,Bij ons thuis hebben we dat woord (grawelig) gebruikt als er een hond aanwezig was. Als twee voor elkaar vreemde honden bij elkaar kwamen en je was bang dat ze elkaar zouden bijten, dan werd er weleens ter geruststelling gezegd: ,,Oh, wèr mè nich bang, die twee doot mekaa niks, ze **grawelt** alleen mè wat. — Thuis hadden we een klein hondje, dat enorm tekeer kon gaan. Dan zeiden we tegen elkaar: wat 'n oald **graweloas** is dat toch. — Volgens mij betekent graweln zoiets als **te keer gaan, àn goan!"** — aldus deze briefschrijver, die hoopt dat ik wat aan zijn brief heb. En òf, zo's bedaankt wean!! — **De heer H. W. te Enschede** is van mening dat grawelig wordt gebruikt in uitdrukkingen als: **grawelig duur** en vraagt of dat in verband kan staan met gruwelijk, van gruwen? En hij voegt er aan toe: dat ik miej toch te **groezelig,** dee pries! Hierop antwoord ik: met geen van beide veronderstellingen ben ik erg gelukkig M. i. komt grawelig zeker niet van gruwelijk, en wordt groezelig niet gebruikt bij duur. Groezelig zie ik als een woordvervorming van griezelig en ik voel het niet als helemaal echt aan. —

Eepse kearmis

Van **dhr. A. J. G. te Enschede** onder anderen deze opmerking en vraag n.a.v. mijn opmerking over krentebrood met weinig krenten, waar men met 'n kreentnscheeter bij is geweest. Dhr. G. wil die schaarse krenten in het brood vergelijken met de **Eepse kearmis:** hier en doar nen kroam en hij vraagt of dat een algemeen of plaatselijk gezegde is. Ik meen dat we hier met een specifieke Enschedese uitdrukking te doen hebben, misschien afkomstig uit Gronau? Of zijn er lezers die het precies weten?